

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

الحق الرحیم
علیه صاب

www.ghaemiyeh.com
www.ghaemiyeh.org
www.ghaemiyeh.net
www.ghaemiyeh.ir

تحقيق وشرح كتاب شريف

تفسير العاشي

... في بيان معانيه وفهمه ...

تأليف توفيق بن محمد

أبو القاسم محمد بن مسعود بن عياش

المتكلم المشهور في معرفة بهيمة بني

القبائل العربية

شرح

عبد الله مسعود

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تحقيق و ترجمه كتاب تفسير العياشي

نويسنده:

محمد بن مسعود عياشي

ناشر چاپي:

ذوي القربي

ناشر ديگيتالي:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۱۲	تحقیق و ترجمه کتاب مستدرکات تفسیر العیاشی المجلد ۵
۱۲	مشخصات کتاب
۱۲	اشاره
۱۵	مستدرکات تفسیر عیاشی
۱۶	تفسیر العیاشی
۱۹	مستدرکات تفسیر العیاشی
۱۹	المقدمة :
۲۰	مستدرکات تفسیر عیاشی
۲۰	پیش گفتار:
۲۱	سورة «الحمد» - [۱]
۲۳	سورة «البقرة» - [۲]
۴۳	سورة «آل عمران» - [۳]
۴۵	سورة «النساء» - [۴]
۵۷	سورة «المائدة» - [۵]
۶۱	سورة «الأنعام» - [۶]
۶۵	سورة «الأعراف» - [۷]
۷۱	سورة «التوبة» - [۹]
۷۹	سورة «یونس» - [۱۰]
۸۳	سورة «هود» - [۱۱]
۸۷	سورة «یوسف» - [۱۲]
۹۱	سورة «الرعد» - [۱۳]
۹۵	سورة «إبراهیم» - [۱۴]
۹۷	سورة «الحجر» - [۱۵]

٩٩	سورة «النمل» - [١٦]
١٠٥	سورة «الإسراء» - [١٧]
١١١	سورة «الكهف» - [١٨]
١١٧	سورة «طه» - [٢٠]
١٢٣	سورة «الأنبياء» - [٢١]
١٢٩	سورة «الحج» - [٢٢]
١٣٧	سورة «المؤمنون» - [٢٣]
١٤١	سورة «النور» - [٢٤]
١٤٥	سورة «الفرقان» - [٢٥]
١٤٧	سورة «الشعراء» - [٢٦]
١٥١	سورة «النمل» - [٢٧]
١٥٧	سورة «القصص» - [٢٨]
١٥٩	سورة «العنكبوت» - [٢٩]
١٦٣	سورة «لقمان» - [٣٠]
١٦٧	سورة «سبأ» - [٣٤]
١٦٩	سورة «فاطر» - [٣٥]
١٧٣	سورة «يس» - [٣٦]
١٨١	سورة «الصافات» - [٣٧]
١٩١	سورة «ص» - [٣٨]: بيان بعض فضائلها وخواصها
١٩٢	بعضى از فضائل و خواص اين سوره مباركه
١٩٧	سورة «الزمر» - [٣٩]
٢٠٥	سورة «فصلت» - [٤١]
٢٠٧	سورة «الشورى» - [٤٢]
٢٠٩	سورة «الزخرف» - [٤٣]
٢١٩	سورة «محمّد صلى الله عليه و آله و سلم» - [٤٧]
٢٢١	سورة «الفتح» - [٤٨]

٢٢٥	سورة «ق» - [٥٠]
٢٢٧	سورة «الذاريات» - [٥١]
٢٣١	سورة «الطور» - [٥٢]
٢٣٥	سورة «القمر» - [٥٤]
٢٣٧	سورة «الرحمن» - [٥٥]
٢٤٣	سورة «الواقعة» - [٥٦]: بعض فضائلها و خواصها -
٢٤٤	بعضى از فضائل و خواص اين سوره مباركه
٢٤٧	سورة «الحديد» - [٥٧]
٢٥٣	سورة «المجادلة» - [٥٨]
٢٥٥	سورة «الصف» - [٦١]
٢٥٧	سورة «الجمعة» - [٦٢]
٢٥٩	سورة «الطلاق» - [٦٥]
٢٦٣	سورة «التحريم» - [٦٦]
٢٦٥	سورة «الملك» - [٦٧]
٢٦٧	سورة «القلم» - [٦٨]
٢٦٩	سورة «المعارج» - [٧٠]
٢٧١	سورة «المزمل» - [٧٣]
٢٧٥	سورة «القيامة» - [٧٥]
٢٧٧	سورة «الدھر» - [٧٦]
٢٨٩	سورة «المرسلات» - [٧٧]
٢٩١	سورة «النبأ» - [٧٨]
٢٩٥	سورة «النازعات» - [٧٩]
٢٩٧	سورة «العيس» - [٨٠]
٢٩٩	سورة «التكوير» - [٨١]
٣٠١	سورة «المطففين» - [٨٣]
٣٠٥	سورة «الانشقاق» - [٨٤]

٣٠٧	سورة «البروج» - [٨٥]
٣١١	سورة «الأعلى» - [٨٧]
٣١٣	سورة «الفجر» - [٨٩]
٣١٥	سورة «البلد» - [٩٠]
٣١٧	سورة «الليل» - [٩٢]
٣١٩	سورة «الضحى» - [٩٣]
٣٢١	سورة «الشرح» - [٩٤]
٣٢٣	سورة «القدر» - [٩٧]
٣٢٧	سورة «التكاثر» - [١٠٢]
٣٢٩	سورة «الهمزة» - [١٠٤]
٣٣٥	سورة «القريش» - [١٠٦]
٣٣٧	سورة «الماعون» - [١٠٧]
٣٣٩	سورة «الإخلاص» - [١١٢]
٣٤١	سورة «الناس» - [١١٤]
٣٤٤	فهارس هذا الجزء الخامس: أى : مستدركات التفسير العتاشى -
٣٤٤	اشاره -
٣٤٥	(١) فهارس الآيات المباركة -
٣٥٦	سورة «ص» - [٣٨]
٣٥٩	سورة «الواقعة» - [٥٦]
٣٥٩	اشاره -
٣٦٧	(٢) فهارس الأحاديث الشريفة: حرف الألف -
٣٧٠	حرف الباء
٣٧٠	حرف التاء
٣٧١	حرف الجيم
٣٧١	حرف الخاء
٣٧٢	حرف الدال

٣٧٢	حرف الذال
٣٧٢	حرف الراء
٣٧٢	حرف السين
٣٧٢	حرف الشين
٣٧٢	حرف الصاد
٣٧٣	حرف الظاء
٣٧٤	حرف العين
٣٧٤	حرف الفاء
٣٧٤	حرف القاف
٣٧٤	حرف الكاف
٣٧٤	حرف اللام
٣٧٨	حرف الميم
٣٨٠	حرف النون
٣٨٢	حرف الهاء
٣٨٤	حرف الياء
٣٨٤	اشاره
٣٨٧	(٣) فهرس الآثار
٣٨٨	الفهارس العامة: لمجموع الأجزاء الخمسة
٣٨٨	اشاره
٣٨٩	(٤) فهرس أعلام النبي و عترته المعصومين عليهم السلام
٤٠٤	(٥) فهرس أعلام الأنبياء و الأوصياء عليهم السلام
٤١٠	(٦) فهرس الأعلام من الرجال و النساء، و كُنْهَم و ألقابهم: حرف الألف
٤١٧	حرف الباء
٤١٨	حرف التاء
٤١٨	حرف الثاء
٤٢٠	حرف الجيم

٤٢٤	حرف الحاء
٤٣٣	حرف الخاء
٤٣٤	حرف الدال
٤٣٤	حرف الذال
٤٣٤	حرف الراء
٤٣٤	حرف الزاى
٤٣٩	حرف السين
٤٤٤	حرف الشين
٤٤٤	حرف الصاد
٤٤٤	حرف الضاد
٤٤٤	حرف الطاء
٤٤٤	حرف العين
٤٧٢	حرف الغين
٤٧٢	حرف الفاء
٤٧٤	حرف القاف
٤٧٤	حرف الكاف
٤٧٤	حرف اللام
٤٧٤	حرف الميم
٤٩٤	حرف النون
٤٩٤	حرف الواو
٤٩٤	حرف الهاء
٤٩٨	حرف الياء
٥٠٢	باب الكنى و الألقاب
٥٢٨	باب النساء
٥٢٨	اشاره
٥٣٣	(٧) فهرس الأمكنة و البلدان

۵۵۷: (۸) فهرس المصادر و المراجع

۵۷۷ آشنایی با بعضی از آثار منتشر شده مترجم

۵۷۹ کتاب هایی که آماده چاپ و نشر می باشد

۵۸۰ درباره مرکز

مشخصات کتاب

سر شناسه : عیاشی ، محمد بن مسعود ، 320 ق .

عنوان قرار دادی : مستدرکات تفسیر العیاشی - فارسی

عنوان و نام پدید آور : تحقیق و ترجمه کتاب مستدرکات تفسیر العیاشی / تالیف ابو النضر محمد بن مسعود

ابن عیاش السلمی السمرقندی معروف به عیاشی ؛ محقق و مترجم عبد الله صالحی

مشخصات نشر : قم ؛ ذوی القربی ، 1395

شابک : 6 - 584 - 518 - 964 - 978

وضعیت فهرست نویسی : فیبا

یاد داشت : کتاب نامه : ص . 444 - 479؛ هم چنین به صورت زیر نویسی .

موضوع : تفاسیر ماثوره

موضوع : تفاسیر شیعه - قرن 3 ق .

شناسه افزوده : صالحی نجف آبادی ، عبد الله ، 1327 - ، مترجم

رده بندی کنگره : 1395 7041 ت 9 ع / 93

رده بندی دیویی : 1726 / 297

شماره کتاب شناسی ملی : 4219642

خیراندیش دیجیتال: انجمن مددکاری امام زمان (عج) اصفهان

ویراستار کتاب: خانم زهرا روؤفی

ص: 1

اشاره

عكس

□

ص: 2

عكس

□

ص: 3

مستدرکات تفسیر عیاشی

مولفه محدث الحلیل

ابی النصر محمد بن مسعود بن عیاش السلیمی السمرقندی المعروف بالعیاشی

(رضوان اللہ تعالیٰ علیہ)

جزء پنجم

محقق و مترجم

عبد اللہ صالحی

ص: 4

سر شناسه : عیاشی ، محمد بن مسعود ، 320 ق .

عنوان قرار دادی : مستدرکات تفسیر العیاشی - فارسی

عنوان و نام پدید آور : تحقیق و ترجمه کتاب مستدرکات تفسیر العیاشی / تالیف ابو النضر محمد بن مسعود

ابن عیاش السلمی السمرقندی معروف به عیاشی ؛ محقق و مترجم عبد الله صالحی

مشخصات نشر : قم ؛ ذوی القربی ، 1395

شابک : 6 - 584 - 518 - 964 - 978

وضعیت فهرست نویس : فیپا

یاد داشت : کتاب نامه : ص . 444 - 479؛ هم چنین به صورت زیر نویس .

موضوع : تفاسیر ماثوره

موضوع : تفاسیر شیعه - قرن 3 ق .

شناسه افزوده : صالحی نجف آبادی ، عبد الله ، 1327 - ، مترجم

رده بندی کنگره : 1395 7041 ت 9 ع / 93

رده بندی دیویی : 1726 / 297

شماره کتاب شناسی ملی : 4219642

ذوی القربی

قم - خیابان ارم - پاساژ قدس - پلاک 59

تلفن : 02537744663

تحقیق و ترجمه کتاب شریف مستدرکات

تفسیر العیاشی

مؤلف : محمد بن مسعود عیاشی

محقق و مترجم : عبد الله صالحی

چاپ خانہ : سلیمان زادہ • تیراڑ : 1500 جلد • تاریخ چاپ : 1395 ہ۔ ش

نوبت چاپ: اول • شابک : 978 - 964 - 518 - 584 - 6

ص: 5

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

ص: 6

أود أن أذكر: كما هو مذكور في مقدمة الجزء الأول من هذه المجموعة، وكذلك ما أورده من أقوال العلماء و ما ثبت بالدلائل و الشواهد أن مرحوم المؤلف - محمد بن مسعود العياشي - كان له مبنى خاص في تفسير القرآن الكريم على حسب الروايات الواردة عن الأئمة الأطهار عليهم السلام.

و مع الأسف الشديد أن هذا التفسير الذي وصل إلينا، يكون إلى نهاية سورة الكهف، و الباقي منه - لدلائل متعددة - لم يصل إلى المتأخرين، ولكن يظهر من خلال تصفح الكتب نرى أن هذا التفسير كان بتمامه بأيدي بعض العلماء القدماء و المتأخرين - المفسرين منهم و المحدثين ، و عليه قمت بسعة وُسعي و استطاعتي بعون الله تعالى، بجمع هذه الروايات و سَمَّيتها بعنوان «مستدركات تفسير العياشي»، فقسم منها مروية في الكتب عن أصل هذا التفسير على حسب ما نسبوها العلماء في كتبهم إليه، و قسم آخر منها، نقلتها عن كتب مختلفة من التاريخ و التفسير و الحديث و غيرها، لأنه كان في سند رواياتها - العياشي - بتعابير متفاوتة، كما ستقف عليها إن شاء الله، ورتبتها بحسب الآيات و تفسيرها.

المحقق و المترجم

مستدرکات تفسیر عیاشی

پیش‌گفتار:

قابل یادآوری است: هم چنان که در مقدمه جلد اول بیان شد و نیز از فرمایشات بزرگان استفاده می‌شود، طبق مدارک و شواهد بسیاری مرحوم مؤلف - جناب محمد بن مسعود عیاشی رحمة الله - مجموعه قرآن را بر مبنای نظریه مخصوص خود تفسیر روایی نموده، ولی متأسفانه آن چه که در دسترس می‌باشد فقط تا آخر سوره «الکهف» است و بقیه آن به دلایل گوناگونی در اختیار علماء و مخصوصاً متأخرین، قرار نگرفته است، اما اجمالاً از لا بلای کتاب های مختلف استفاده می‌شود بر این که تمامی آن در اختیار بعضی از بزرگان و قدماء بوده است و حقیر تصمیم گرفتم تا در حدّ توان، با یاری خداوند متعال از بین کتاب های محدود بررسی نمایم و آن چه را که به دست آوردم به عنوان «مستدرکات تفسیر العیاشی» به خوانندگان محترم تقدیم نمایم.

قابل یادآوری است که برخی از این احادیث - مستدرکات - مستقیماً از کتاب تفسیر عیاشی نقل شده و قسمتی دیگر مستقیماً از آن گرفته نشده است بلکه از دیگر کتاب های تاریخ، تفسیر و حدیث گرفته شده چون عیاشی رحمة الله در سند این نوع روایات قرار گرفته و روایت هم مربوط به تفسیر آیات می‌باشند، لذا آن ها را در این قسمت آورده ایم، که ملاحظه خواهید نمود.

محقق و مترجم

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

1/ [1] - أبو علي الطبرسي: [في كتاب محمد بن مسعود العياشي:] وروي عن أمير المؤمنين عليه السلام قال: قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم:

إنَّ الله تعالى قال لي: يا محمد! ولقد آتيناك سبعا من المثاني والقرآن العظيم، فأفرد الامتنان عليَّ بفاتحة الكتاب، وجعلها بإزاء القرآن، وإنَّ فاتحة الكتاب أشرف ما في كنوز العرش، وإنَّ الله خصَّ محمداً وشرفه بها ولم يشرك فيها أحداً من أنبيائه ما خلا سليمان، فإنَّه أعطاه «بسم الله الرحمن الرحيم»، ألا- تراه يحكي عن بلقيس حين قالت: (إِنِّي أُلْقِي إِلَيَّ كِتَابٌ كَرِيمٌ * إِنَّهُ مِن سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) (1)

ألا فمن قرأها معتقداً لموالاته محمد وآله منقاداً لأمرها، مؤمناً بظواهرها وباطنها، أعطاه الله بكلِّ حرف منها حسنة، كلِّ واحدة منها أفضل له من الدنيا بما فيها من أصناف أموالها وخيراتها، ومن استمع إلى قارئ يقرأها كان له قدر ثلث ما للقارئ، فليستكثر أحدكم من هذا الخير المعروض له، فإنَّه غنيمة، لا يذهب أوانه فتبقى في قلوبكم الحسرة. (2)

ص: 9

1- سورة النمل: 29/27 - 30

2- مجمع البيان: 88/1، عنه وسائل الشيعة: 233/6 ح 7815 قطعة منه، وأنه صرح بواسطة حرف العطف على حديثين قبله، بالعياشي.

طبرسی، به نقل از (کتاب) عیاشی، روایت کرده است، که امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم، فرموده است:

به درستی که خداوند متعال به من فرمود: ای محمد! به تحقیق ما هفت تا از جُفتی ها و (نیز) قرآن با عظمت را به تو دادیم، پس خداوند به سبب «فاتحة الكتاب» بر من منت نهاده و آن را در برابر قرآن قرار داده است، به درستی که «فاتحة الكتاب» شریف ترین (موجودات) گنجینه های عرش خواهد بود، خداوند محمد را ممتاز گردانده و به وسیله «فاتحة الكتاب»، او را شریف قرار داده است و کسی از پیامبران در این (سوره فاتحة الكتاب) با او شریک نگشته مگر سلیمان (علیه السلام) که (خداوند متعال) «بسم الله الرحمن الرحيم» را عطایش نمود، آیا توجه نداری که خداوند از سخن بلقیس حکایت کرده که گفت: «همانا نوشته ای کریمانه بر من وارد شد * آن نوشته از سلیمان می باشد و آن بسم الله الرحمن الرحيم، است».

توجه داشته باشید که هر کسی آن را با ایمان و اعتقاد بر ولایت محمد و آل (پاک) او (علیهم السلام) قرائت کند و دستوراتش را جامه عمل بپوشاند (نیز) به ظاهر و باطن آن ایمان داشته باشد، خداوند در برابر هر حرفی، حسنه ای عطایش نماید، که هر حسنه از دنیا و آن چه - از اموال و خوبی ها - در آن باشد، ارزشمند تر خواهد بود.

و کسی که به قرائت کننده آن گوش فرا دهد، به مقدار یک سوم پاداش قرائت کننده، به او داده می شود، پس از این (گنجینه) خیر (و سعادت) که بر شما عرضه شده، زیاد بهره مند شوید که یک غنیمت (ارزشمند) می باشد، از آن غفلت نکنید که دل های شما در بر دارنده حسرت خواهند گشت.

(قوله تعالى: وَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ) (4)

[1]/2 - أبو الحسن الفتونى:

قد روى العياشى، عن الحسن بن علي بن أبي طالب عليه السلام: من دفع فضل أمير المؤمنين عليه السلام على جميع من بعد النبي صلى الله عليه وآله وسلم فقد كذب بالتوراة والإنجيل والزبور وصحف إبراهيم وسائر كتب الله المنزلة، فإنه ما نزل شيء منها إلا وأهم ما فيه بعد الأمر بتوحيد الله تعالى والإقرار بالنبوة، الاعتراف بولاية علي والطيبين من آله عليهم السلام. (1)

(قوله تعالى: وَ أَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَ آتُوا الزَّكَاةَ وَ اذْكُرُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ) (43)

[2]/3 - الشيخ الصدوق بإسناده عن محمد بن مسعود العياشى، عن محمد بن نصير، عن سهل بن زياد، عن منصور بن العباس، عن إسماعيل بن سهل، عن حماد بن عيسى، عن حريز، عن زرارة، عن أبي عبد الله عليه السلام قال:

قلت: عبد بين قوم، عليهم فيه زكاة الفطرة؟

قال: إذا كان لكل إنسان رأس فعليه أن يؤدي عنه فطرته، وإذا كان عدّة العبيد، و عدّة الموالى سواء و كانوا جميعاً فيهم سواء أدوا زكاتهم لكل واحد منهم على قدر حصّته و إن كان لكل إنسان منهم أقل من رأس فلا شيء عليهم. (2)

ص: 11

1- مرآة الأنوار و مشكاة الأسرار: 14 - 15 تفسير الإمام العسكري عليه السلام: 88 ح 46، عنه تأويل الآيات الظاهرة: 35 (سورة البقرة)، بحار الأنوار: 285/65 ضمن ح 43.

2- من لا يحضره الفقيه: 119/2 ح 512 - أو 182 ح 2082، عنه وسائل الشيعة: 365/9 ح 12250

فرمایش خداوند متعال: و کسانی که به آن چه بر تو نازل شده و آن چه که پیش از تو (بر دیگر پیامبران) نازل گردیده است، ایمان آورند و به قیامت هم یقین دارند. (4)

(1) - ابو الحسن فتونی از عیاشی با سند او روایت کرده است، که امام حسن (مجتبی) علیه السلام فرمود:

کسی که فضیلت امیر المؤمنین علیه السلام را دفع و ردّ کند، کتاب های تورات، انجیل، زبور، صحف ابراهیم و دیگر کتاب های خداوند را که نازل نموده، تکذیب و انکار کرده است؛ زیرا که چیزی از آن ها نازل نگشته مگر این که بعد از اهمیت بر اقرار م به توحید و یکتا پرستی و اقرار بر نبوت و رسالت، اهمیت بر اعتراف به ولایت امام علی و پاکان از آل او علیهم السلام، نازل شده است.

فرمایش خداوند متعال: و نمار را إقامه نمایید و زکات (اموال تان) را پردازید و با رکوع کنندگان رکوع کنید. (43)

(2) - شیخ صدوق به نقل از عیاشی و با سند او از زراره روایت کرده، که گفت: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: بنده ای بین قومی قرار گرفته است (آیا) بر آن ها زکات فطره می باشد (تکلیف ادای زکات فطره برای او چگونه است)؟

فرمود: چنان چه هر فردی برای خود مستقل باشد، پس هر کدام باید زکات خود را پردازند، ولی چنان چه تعدادی بنده و تعدادی ارباب باشند و تعداد اربابان هم مساوی باشند و همگی نسبت به هم دیگر نیز مساوی (و مستقل) باشند، باید هر فردی به مقدار سهم خود پردازد، ولی اگر فردی (در آمدش) کم تر از دیگران باشد، چیزی بر او نمی باشد.

ص: 12

قوله تعالى: (وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (63) ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ مِّنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ، لَكُنْتُمْ مِنَ الْخَسِرِينَ) (64)

4 / [3] - أبو علي الطبرسي:

روى العياشي أنه سئل الصادق عليه السلام عن قول الله تعالى: (خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ)، أبقوة الأبدان، أو بقوة بالقلب)

فقال: بهما جميعاً. (1)

5 / [4] - ابن شهر آشوب: [عن العياشي]، قال ابن عباس:

«الفضل»، رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم و«الرحمة»، أمير المؤمنين عليه السلام وفضل الأوصياء عليهم السلام. (2)

قوله تعالى: (وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَن يَتَّبِعِ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلَى عَقْبَيْهِ وَإِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ) (143)

6 / [5] - أبو الحسن الفتوني:

في تفسير العياشي عن الصادق عليه السلام، قال: نحن قبلة الله ونحن كعبة الله. (3)

ص: 13

1- مجمع البيان: 262/1، عنه بحار الأنوار: 200/13

2- المناقب: 4 / 180، عنه بحار الأنوار: 61/24 ح 43.

3- مرآة الأنوار ومشكاة الأسرار: 437. المناقب لابن شهر آشوب: 103/3، الصراط المستقيم: 72/2، فيهما بتقديم وتأخير.

فرمایش خداوند متعال: و (نیز به یاد آورید) زمانی را که از شما عهد و پیمان گرفتیم و کوه طور را بالای سر شما قرار دادیم (و به شما گفتیم): آن چه را (از آیات و احکام) به شما داده ایم، با قدرت بگیرید و آن چه را که در آن قرار دارد به یاد داشته باشید (و به آن عمل کنید)، شاید پرهیزکار شوید! (63) سپس شما پس از این، پشت کردید و روی گردان شدید پس اگر فضل و رحمت خداوند بر شما نبود، از زیان کاران می بودید. (64)

(3) - ابو علی طبرسی از عیاشی با سند او روایت کرده است، که گفت:

به درستی که از امام صادق علیه السلام در مورد فرمایش خداوند متعال: «آن چه را برای شما آورده ایم با قوت و نیرو دریافت نمایید» سؤال کردند: آیا به وسیله نیروی بدن می باشد و یا به وسیله نیروی قلب است؟

فرمود: به وسیله هر دو است.

(4) - ابن شهر آشوب به نقل از عیاشی از ابن عباس روایت کرده است، که گفت: منظور از «الفضل» رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم و «الرحمة»، امیر المؤمنین علیه السلام و فضیلت (دیگر) اوصیاء علیهم السلام می باشد.

فرمایش خداوند متعال: و هم چنین شما را نیز، امت میانه و معتدلی قرار دادیم تا بر مردم گواه باشید و پیامبر هم بر شما گواه خواهد بود و ما آن قبله ای را که قبلاً بر آن بودی، تنها برای این قرار دادیم که افرادی که از پیامبر پیروی می کنند، از آن افرادی که به جاهلیت باز می گردند، مشخص شوند و این حکم، جز بر کسانی که خداوند آن ها را هدایت کرده، دشوار بود و خدا هرگز ایمان (و نماز) شما را ضایع نمی گرداند؛ همانا خداوند، نسبت به مردم، رحیم و مهربان است. (143).

(5) - ابو الحسن فتونی از عیاشی روایت کرده که در تفسیر خود از امام صادق علیه السلام آورده است، که فرمود: ما (اهل بیت رسالت) قبله خداوند هستیم و ما کعبه خداوند می باشیم.

(قوله تعالى: يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ) (168)

7/ [6] - العلامة المجلسي: وفي (كتاب تفسير) العياشي، عن الصادق عليه السلام، خطوات الشيطان ولاية الأول والثاني. (1)

(قوله تعالى: إِنََّّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ بِهِ، لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ) (173)

8/[7] - ابن شهر آشوب: عن العياشي، عن عمّار الدهني، عن أبي الصهباء:

قام ابن الكوّاء إلى عليّ عليه السلام وهو على المنبر، وقال: إني وطنت دجاجة ميتة فخرجت منها بيضة، فأكلها؟

قال: لا، قال: فإن استحضنتها فخرج منها فرخ، آكله؟

قال: نعم، قال: فكيف؟

قال: لأنّه حيّ من الميت وتلك ميتة خرجت من ميتة. (2)

ص: 15

1- بحار الأنوار: 230/68 (باب 24 - الفرق بين الإيمان والإسلام).

2- المناقب: 376/2، عنه بحار الأنوار: 50/66 ح 8، ومستدرک الوسائل: 190/16 ح 19547.

فرمایش خداوند متعال: ای مردم! از آن چه در زمین (موجود) است در کیفیتی حلال و پاکیزه بخورید و از گام های شیطان پیروی و تبعیت نکنید، همانا او برای شما دشمنی آشکار می باشد (168).

(6) - علامه مجلسی به نقل از تفسیر عیاشی روایت کرده بر این که امام صادق علیه السلام فرموده است: مقصود از (فرمایش خداوند متعال): «گام های شیطان»، ولایت (و حکومت) اولی و دومی است

فرمایش خداوند متعال: همانا بر شما (خوردن) مردار، خون و گوشت خوک و آن چه به غیر از نام خدا هنگام سر بریدن انجام گرفته حرام گردیده، ولی کسی که ناچار شود و تجاوز گر و ستم گر نباشد، منعی و گناهی برایش نیست (و می تواند برای حفظ جان و موقعیت خود از آن بخورد) همانا خداوند آمرزنده و مهربان است (173).

(7) - ابن شهر آشوب به نقل از عیاشی و با سند او از عمّار دهنی روایت کرده است، که ابو الصهباء گفت:

در هنگامی که امام علی علیه السلام بالای منبر (مشغول موعظه) بود، ابن کوّاء بر خاست و گفت: من بر روی مرغ مرده ای پا نهادم، پس تخمی از آن خارج گشت، آیا می توانم آن را بخورم؟

فرمود: نه. گفت: اگر آن تخم را نگه داری کنم تا جوجه شود، می توانم آن را بخورم؟

فرمود: بلی. گفت: پس (توضیح آن) چگونه است؟

فرمود: چون آن زنده ای است که از مرده خارج و تولید گشته است، اما در آن مورد اول، مرده ای از مرده بیرون آمده است.

(قوله تعالى: شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَىٰ وَالْفُرْقَانِ فَمَن شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَ مَن كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَ لِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَيْتَكُم وَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ) (185)

9/ [8] - أبو الحسن الفتوني: في تفسير المذكور [العياشي]

عن الصادق عليه السلام، في الآية المذكورة، قال: «اليسر»، «الولاية» و«العسر»، الخلاف و موالة أعداء الله. الخبر. (1)

10 / [9] - الشيخ الصدوق: حدثنا أبو طالب المظفر بن جعفر بن المظفر العلوي السمرقندي رحمة الله، قال: حدثنا جعفر بن محمد بن مسعود، عن أبيه أبي النضر محمد بن مسعود العياشي، قال: حدثنا جعفر بن أحمد، قال: حدثنا علي بن محمد بن شجاع، عن محمد بن عثمان، عن حميد بن محمد، عن أبي أحمد بن الحسن الصالح، عن أبيه، عن الفتح بن يزيد الجرجاني.

أنه كتب إلى أبي الحسن عليه السلام يسأله عن رجل واقع امرأة في شهر رمضان من حلال، أو حرام في يوم واحد عشر مرات.

قال عليه السلام: عليه عشر كفارات، لكل مرة كفارة، فإن أكل أو شرب فكفارة يوم واحد. (2)

ص: 17

-
- 1- مرآة الأنوار و مشكاة الأسرار: 547. المحاسن للبرقي: 186/1 ح 199 مثله عن بعض أصحابه رفعه، عنه البحار: 220/24 ح 18.
 - 2- عيون أخبار الرضا عليه السلام: 254/1 ح 3، الخصال: 450، عنهما وسائل الشيعة: 55/10 ح 12817، بحار الأنوار: 279/96 ح 1.

فرمایش خداوند متعال: (روزه در) ماه رمضان است، ماهی که قرآن، برای راهنمایی مردم و نشانه های هدایت و فرق میان حق و باطل در آن نازل شده است، پس آن کسی که از شما در ماه رمضان در (وطن و منزل خود) حاضر باشد، باید روزه بگیرد و آن کسی که بیمار یا در سفر است، روزهای دیگری را به جای آن، روزه بگیرد، (آری) خداوند، آسایش و راحتی شما را می خواهد، نه زحمت شما را، هدف این است که این روزها را تکمیل کنید و خدا را بر این که شما را هدایت نموده است، بزرگ شمارید، باشد که (وظیفه) شکرگزاری (خود را) انجام دهید. (185)

(8) - و نیز ابو الحسن فتونی به نقل از تفسیر عیاشی روایت کرده است، که گفت:

امام صادق علیه السلام - در مورد این آیه (شریفه ای که در حدیث مطرح شد) - فرمود: «اليسر»، ولایت (اهل بیت رسالت علیهم السلام) است و «العسر» بر خلاف آن - یعنی موالات و دوستی با دشمنان خداوند - می باشد.

(9) - شیخ صدوق با سند خود از ابو نصر محمد بن مسعود عیاشی روایت نموده، که نامبرده با سند خود از فتح بن یزید گرگانی نقل کرده است:

نامه ای را به محضر امام هادی علیه السلام نوشت و در مورد مردی که در ماه رمضان با زنی - از حلال یا حرام - ده بار عمل زنا شویی انجام داده، سؤال کرد.

امام علیه السلام در جواب فرمود: ده کفّاره - برای هر یک بار یک کفّاره - بر او واجب شده است، ولی اگر (بهمان شیوه) بخورد و بیاشامد، کفّاره روز را باید بپردازد.

(قوله تعالى: وَ اتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ، فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِى أَدَى مِنْ رَأْسِهِ، فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ فَإِذَا أَمْتُمْ فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَقِّ وَسَبْعَةٌ إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشْرَةٌ كَامِلَةٌ ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلَهُ، حَاضِرِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَ اتَّقُوا اللَّهَ وَ اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ (196) الْحَجَّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَةٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ وَ مَا تَفَعَّلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمُهُ اللَّهُ وَ تَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى وَ اتَّقُونِ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ) (197)

11 / [10] - العلامة المجلسي: شي (العياشي)، عن أحمد بن محمد، عن أبي الحسن الرضا عليه السلام قال:

لا يضحى بالليل. (1)

12 / [11] - العلامة المجلسي: شي (العياشي)، عن معاوية بن عمّار، عن أبي عبد الله عليه السلام في قول الله (تبارك و تعالى): (فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ)، قال عليه السلام:

قبل التروية يصوم و يوم التروية و يوم عرفة، فمن فاته ذلك فليقض ذلك في بقية

ص: 19

فرمایش خداوند متعال: و حج و عمره را برای خدا به اتمام رسانید و اگر محصور شدید، (و همانند ترس از دشمن یا بیماری، مانع از ورود شما به مکه شد)، آن چه از قربانی فراهم شود (ذبح کنید و از احرام خارج شوید)، ولی سر خود را تراشید، تا قربانی به محل خود برسد (و ذبح شود) و اگر کسی از شما بیمار بود و یا ناراحتی در سر داشت، (و ناچار بود که سر خود را تراشد) باید کفاره ای از قبیل روزه گرفتن یا صدقه و یا گوسفندی (به فقیر) بدهد و هنگامی که (از بیماری و یا از دشمن) در امان بودید، هر کس با پایان یافتن عمره، حج را آغاز کند و آن چه از قربانی برای او امکان پذیر است (ذبح کند) و هر کسی که (قربانی) نیافت، سه روز در ایام حج، و هفت روز هنگامی که باز می گردد، روزه بدارد این، ده روز کامل است. (البته) این برای کسی است که خانواده او، نزد مسجد الحرام نباشد (یعنی اهل مکه و اطراف آن نباشد) و از خدا بپرهیزد! و بدانید که او، دارای کیفی سخت است (196)

حج، در ماه های معینی است و کسانی که (با بستن احرام و شروع به مناسک) حج را بر خود واجب کرده اند، (توجه داشته باشند که) آمیزش جنسی با زنان، انجام هر گناهی و جدال در حج نیست و آن چه که از کار های نیک انجام دهید، خدا آن را می داند، پس زاد و توشه تهیه کنید، که بهترین زاد و توشه، تقوا و پرهیز کاری است و ای صاحبان خرد! از (عذاب) من بپرهیزید. (197)

10 - علامه مجلسی به نقل از تفسیر عیاشی، از احمد بن محمد (بن ابی نصر) روایت کرده است، که گفت: امام رضا علیه السلام فرمود: در شب قربانی نمی شود.

11 - هم چنین به نقل از تفسیر عیاشی از معاویه بن عمّار روایت کرده است، که گفت: از امام صادق علیه السلام درباره فرمایش خداوند متعال: «پس سه روز روزه در روز های حج»، سؤال کردم؟

فرمود: باید یک روز قبل از ترویبه و روز ترویبه و عرفه، (جمعاً سه روز) را روزه بگیرد، و کسی که این سه روز را از دست دهد، پس در باقی مانده روز های

ذي الحجّة، فإنّ الله يقول في كتابه: (الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَةٌ). (1)

(قوله تعالى: فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدِ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ، فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ وَ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ) (230)

13 / [12] - العلامة المجلسي: شي، [تفسير العياشي] أحمد بن محمد، عن المثنى، عن زرارة و داود بن سرحان، عن عبد الله بن بكير، عن أديم بياع الهروي عن أبي عبد الله عليه السلام أنّه قال:

الملاعنة إذا لا عنها زوجها لم تحلّ له أبداً وإن تزوّجت غيره، وكذلك الذي يتزوّج امرأة في عدتها و هو يعلم أنّها حرام، يفرّق بينهما ولا تحلّ له أبداً، و الذي يطلق الطلاق الذي لا تحلّ له المرأة فيه إلا بعد زوج ثم يراجعها ثلاث مرّات و تتزوّج غيره ثلاث مرّات، لا تحلّ له بعد ذلك، و المحرم إذا تزوّج في إحرامه و هو يعلم أنّ التزويج عليه حرام، يفرّق بينه و بين التي تزوّج ثم لا تحلّ له أبداً. (2)

ص: 21

1- بحار الأنوار: 292/99 ح 9، و البرهان في تفسير القرآن: 432/1 ح 22.

2- بحار الأنوار: 369/100 ح 6. الكافي: 426/5 ح 1، تهذيب الأحكام: 305/7 ح 30، الاستبصار: 185/3 ح 1، عنهم وسائل الشيعة: 491/20 ح 26172، و نزهة الناظر: 94، النوادر للأشعري: 108 ح 268، عنه البحار: 4/101 ح 12، و مستدرک الوسائل: 411/14 ح 17131، و 430 ح 17195، دعائم الإسلام: 298/2 ح 1121 مرسلأ عنه عليه السلام .

ذی الحجة باید جبران کند، همان طوری که خداوند فرموده است: «ایام حج در ماه های معین و معلومی است».

فرمایش خداوند متعال: اگر (بعد از دو مرحله طلاق و رجوع بار دیگر) او را طلاق داد، از آن به بعد، زن بر او حلال نخواهد بود مگر این که همسر دیگری را انتخاب کند (و با او آمیزش جنسی نماید)، پس اگر (همسر دوم) او را طلاق داد، گناهی ندارد که بازگشت کند (و با همسر اول، دوباره ازدواج نماید)، در صورتی که امیدوار باشند که حدود الهی را محترم می شمارند، این ها حدود الهی است که آن را برای گروهی که آگاه هستند، بیان می نماید. (230)

12) - علامه مجلسی به نقل از عیاشی با سند او از ادیم بیاع الهروی (پوستین دوز یا پوستین فروش) روایت کرده است، که گفت:

امام صادق علیه السلام فرمود: چنان چه مردی همسر خود را مورد لعان قرار دهد، دیگر برایش تا آخر حلال نمی باشد اگر چه به دیگری شوهر کند (و طلاق بگیرد)، هم چنین مردی که با زنی در عده اش ازدواج کند و بداند که ازدواج با او حرام می باشد، بین آن دو جدایی ایجاد خواهد شد و تا آخر بر او حلال نخواهد بود و نیز آن مردی که همسر خود را به نوعی طلاق دهد که بعد از آن ازدواج با او برایش حرام می باشد مگر این که مردی با آن زن ازدواج کند و سپس طلاقش دهد که اگر این برنامه را سه مرتبه انجام دهد، بعد از آن تا آخر برایش حرام خواهد شد، هم چنین اگر مردی در حال احرام با زنی ازدواج کند و بداند که او برایش حرام است، بین آن دو جدایی انداخته می شود و تا آخر برایش حلال نخواهد بود.

ص: 22

(قوله تعالى: وَإِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَرْصَةً فَمِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ إِلَّا أَنْ يَعْفُونَ أَوْ يَعْفُوا الَّذِي بِيَدِهِ عَقْدَةُ
النِّكَاحِ وَأَنْ تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى وَلَا تَنْسُوا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (237) حَفِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوَسْطَى وَقُومُوا
لِلَّهِ قَنِينًا (238)

14 / [13] - الشيخ الحويزي: في تفسير العياشي (بإسناده) عن أبي بصير، عن أبي جعفر عليه السلام في قول الله (تبارك و تعالی): (أَوْ
يَعْفُوا الَّذِي بِيَدِهِ عَقْدَةُ النِّكَاحِ)، قال: هو الأخ والأب والرجل يوصى إليه، والذي يجوز أمره في مال يقيمه.

قلت: أرايت أن قالت: لا أجيز، ما يصنع؟

قال: ليس لها ذلك، أتجيز بيعه في مالها ولا تجيز هذا؟ (1)

15 / [14] - الشيخ الطوسي: عنه (أي عن محمد بن مسعود العياشي)، عن محمد بن نصير (حمدويه بن نصير)، قال: حدثنا محمد بن
عيسى، عن ابن أبي عمير، عن حماد، عن الحلبي، عن أبي عبد الله عليه السلام....، وسألته عن رجل أم قوماً في العصر، فذكر وهو يصلي
بهم أنه لم يكن صلى الأولى؟

قال: فليجعلها الأولى التي فاتته واستأنف العصر، وقد قضى القوم صلاتهم. (2)

ص: 23

1- نور الثقلين: 233/1 ح 919 الكافي: 106/6 ح 2 و 3، من لا يحضره الفقيه: 506/3 ح 4778، تهذيب الأحكام: 393/7 ح 1573،
بإسنادهم عن أبي عبد الله عليه السلام وبتفاوت يسير، عنهم وسائل الشيعة: 283/20 ح 25634. و تقدّم نحوه في تفسير العياشي:
125/1 ح 406 و 412.

2- تهذيب الأحكام: 197/2 ح 78/776، عنه وسائل الشيعة: 292/4 ح 5189، و صرح ذيل الحديث بإسناده عن العياشي، عن محمد
بن نصير، عن محمد بن عيسى، عن ابن أبي عمير نحوه.

فرمایش خداوند متعال: و اگر زنان را پیش از آن که با آن‌ها تماس بگیرید و (آمیزش جنسی کنید)، طلاق دهید در حالی که مهری برای آن‌ها تعیین کرده باشید، نصف آن چه را که تعیین کرده اید (به آن‌ها باید بدهید) مگر این که آن‌ها (حق خود را) ببخشند یا (در صورتی که صغیر و سفیه باشند، ولی آن‌ها، یعنی) کسی که گره ازدواج به دست اوست، آن را ببخشد و گذشت کردن شما (و بخشیدن تمام مهر به آن‌ها) به پرهیزکاری نزدیک تر است؛ و گذشت و نیکو کاری را در میان خود فراموش نکنید، که خداوند به آن چه انجام می دهید، بیناست (237) بر (اهمیت در اوقات و محتوای) نمازها و نماز وسطی محافظت نمایید و با حالت قنوت برای خدا بپا خیزید. (238)

13) - حویزی به نقل از تفسیر عیاشی، با سند او از ابوبصیر روایت کرده، که گفت:

امام باقر علیه السلام درباره فرمایش خداوند متعال: «یا این که هر کسی عقده نکاح به دست اوست، بخشش نماید»، فرمود: منظور از آن برادر، پدر و آن مردی است که به دیگری وصیت کرده و (نیز) کسی که امر او در مورد حفظ اموال او نافذ می باشد، خواهند بود. عرض کردم: اگر (دختر) بگوید: اجازه نمی دهم (که او ببخشد، به نظر شما) باید چه کند؟

فرمود: او چنین حقی را ندارد، آیا اجازه فروش اموالش را می دهد ولی اجازه انجام این کار را نمی دهد؟

14) - شیخ طوسی به نقل از عیاشی - با سند از او حلبی روایت کرده، که گفت:

از امام صادق علیه السلام سؤال کردم ... و از مردی که به عنوان امامت گروهی وارد نماز عصر می شود، پس در حالی نماز را با مأمومین می خواند، متوجه شد که نماز اول (یعنی ظهر) را نخوانده است؟

فرمود: آن را نماز اول (یعنی ظهر) قرار دهد و سپس نماز عصر شروع نماید و آن گروه هم نماز شان را بجا آورند (که صحیح می باشد).

16 / [15] - الشيخ الطوسي: محمد بن مسعود العياشي، عن جعفر بن أحمد، عن علي بن الحسن، عن محمد بن عيسى، عن يونس، عن معاوية، قال:

سألت أبا عبد الله عليه السلام عن رجل قام في الصلاة المكتوبة، فسها فظن أنها نافلة، أو كان في النافلة، فظن أنها مكتوبة؟

قال: هي ما افتتح الصلاة عليه. (1)

17 / [16] - ابن مسكان، عن الحسن الصيقل، عن أبي عبد الله عليه السلام: في الرجل يصلّي الركعتين من الوتر يقوم فينسى التشهد حتى يركع فيذكر وهو راكع.

قال: يجلس من ركوعه فيتشهد ثم يقوم فيتم.

قال: قلت: أليس قلت في الفريضة: إذا ذكر بعد ما يركع مضى ثم يسجد سجدين بعد ما ينصرف ويتشهد فيهما؟

فقال: ليس النافلة مثل الفريضة. (2)

18 / [17] - الشيخ الطوسي: العياشي، عن حمدويه، عن محمد بن الحسين، عن الحسن بن محبوب، عن سماعة، قال:

سألت أبا عبد الله عليه السلام عن الرجل يأخذ المشركون فتحضره الصلاة فيخاف منهم أن يمنعه فيومى إيماءً؟

قال: يومى إيماءً. (3)

ص: 25

1- تهذيب الأحكام: 197/2 ح 77/776 و 343 ح 7، عنه وسائل الشيعة: 6/6 ح 7201.

2- تهذيب الأحكام: 197/2 ح 52/777، عنه وسائل الشيعة: 283/6 ذيل ح 8292

3- تهذيب الأحكام: 382/2 - أو - 412 ح 1/1592 (باب - 19 من الزيادات)، من لا يحضره الفقيه: 464/1 ح 1338 (باب صلاة الخوف و المطاردة)، عنهما وسائل الشيعة: 448/8 ح 11133، و 449 ح 11135.

(15) - شیخ طوسی به نقل از عیاشی - با سند او - روایت کرده، که از یونس، از معاویه حدیث نموده است، که گفت:

از امام صادق علیه السلام سؤال کردم که مردی وارد نماز واجب شد، پس فراموش کرد آیا این نماز نافله است و (بعداً) گمان کرد که احتمالاً آن نماز واجب می باشد؟

فرمود: بنا را بگذارد بر همان نیتی که شروع نموده است.

(16) - هم چنین شیخ طوسی از عیاشی با سند او از حسن صیقل روایت کرده، که گفت: امام صادق علیه السلام در مورد مردی که مشغول نماز وتر می شود و دو رکعت می خواند، به گونه ای که تشهد را فراموش می کند تا آن که به رکوع می رود و در حال رکوع متوجه فراموشی رکوع می گردد.

فرمود: در همان حالت می نشیند و تشهد را می خواند، سپس بر می خیزد و نماز را (با همین وضعیت) تمام می نماید.

روی گوید: گفتم: این فرموده اید که در نماز واجب اگر بعد از انجام رکوع متوجه (اشتباه و فراموشی خود) بشود، نمازش را ادامه دهد و بعد از آن دو سجده سهو انجام دهد و تشهد بخواند؟

فرمود: حکم نماز نافله مانند فریضه واجب نیست.

(17) - شیخ طوسی به نقل از عیاشی با سند او از سماعه روایت کرده، که گفت: از امام صادق علیه السلام در مورد مردی که مشرکین او را دست گیر کرده اند، سؤال کردم که چون موقع نماز فرا می رسد می ترسد، که مانع نماز او شوند، پس نماز را به حالت اشاره انجام می دهد؟

فرمود: به همان حالت اشاره انجام دهد.

(قوله تعالى: اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ، يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ، إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ) (255)

19 / [18] - الشيخ الصدوق: حدّثنا المظفر بن جعفر بن المظفر العلوي العمري السمرقندي - رضي الله عنه - قال: حدّثنا جعفر بن محمّد بن مسعود العياشي، عن أبيه، عن الحسين بن إشكيب، عن محمّد بن عليّ الكوفي، عن أبي جميلة الأسدي، عن أبي بكر الحضرمي، عن سلمة بن كهيل رفعه، عن ابن عبّاس قال:

قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: سبعة في ظلّ عرش الله عزّ وجلّ يوم لا ظلّ إلاّ ظلّه:

إمام عادل، وشاب نشأ في عبادة الله عزّ وجلّ، ورجل تصدّق بيمينه فأخفاه عن شماله، ورجل ذكر الله عزّ وجلّ خالياً ففاضت عيناه من خشية الله عزّ وجلّ، ورجل لقي أخاه المؤمن فقال: إني لأحبّك في الله عزّ وجلّ، ورجل خرج من المسجد وفي يده أن يرجع إليه، ورجل دعت امرأة ذات جمال إلى نفسها فقال: إني أخاف الله ربّ العالمين. (1)

(قوله تعالى: مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنبُلَةٍ مِائَةٌ حَبَّةٌ وَاللَّهُ يُضَعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَسِيعٌ عَلِيمٌ) (261)

ص: 27

1- الخصال: 343/22 ح 8، عنه بحار الأنوار: 377/69 ح 30، و 2/84 ح 71، و 330/94 ح 12، و 177/96 ح 5، و مستدرک الوسائل: 238/11 ح 12850 قطعه منه.

فرمایش خداوند متعال: خدایی غیر از خداوند (یکتا) وجود ندارد، او زنده و پایدار است، او را (خستگی و) چرت و خواب فرا نمی گیرد، آن چه در آسمان ها و زمین است از او خواهد بود، چه کسی می تواند جز به فرمان وی در نزد او شفاعت کند؟ او از آن چه پیش رو و پشت سر مردمان باشد، آگاه است و آنان به چیزی از دانش او احاطه ندارند مگر آن چه را که خود او بخواهد، کرسی (و قدرت استیلا) او به گسترش آسمان ها و زمین است، و نگه داری آن ها بر او گران و دشوار نیست و او بلند مرتبه و بزرگ است. (255)

18) - شیخ صدوق با سند خود از عیاشی، از سلمة بن کهیل به طور مرفوعه از ابن عباس روایت کرده است که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود:

در آن روزی که سایه ای غیر از سایه عرش خداوند نمی باشد، هفت نفر در سایه عرش خداوند جلیل قرار می گیرند: امام و پیشوای عادل، جوانی که در عبادت خداوند عزیز پرورش یابد، کسی که با دست راست خود صدقه دهد و آن را از (همگان حتی از) دست چپش پنهان نماید، کسی که در خلوت و پنهان به یاد خدا باشد و (از خوف عذاب خداوند) اشک از چشمانش سرازیر گردد، مردی که با برادر دینی خود ملاقات کند و به او بگوید: من تو را به خاطر خدا دوست دارم، مردی که از مسجد بیرون رود و در نیتش باشد که دوباره (به مسجد) باز گردد و مردی که زن زیبایی او را به سوی خود بخواند و او بگوید: من از (عقاب و عذاب) پروردگار جهانیان می ترسم.

فرمایش خداوند متعال: مثل کسانی که اموال خود را در راه خدا انفاق می کنند، همانند دانه بذری هست که هفت خوشه برویاند و در هر خوشه، یک صد دانه باشد و خداوند آن را برای هر کسی که بخواهد (و شایستگی داشته باشد)، دو یا چند برابر می گرداند و خدا (از نظر قدرت و رحمت)، وسیع و (به همه چیز) دانا می باشد. (261)

20 / [19] - الحاكم الحسكاني: أبو النضر العياشي، عن جعفر بن أحمد، قال: حدّثني حمران و العمركي، عن العبيدي، عن يونس، عن أيوب بن حرّ، عن أبي بصير، عن أبي عبد الله عليه السلام، قال:

(مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ، نَزَلَتْ فِي عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَام. (1))

ص: 29

1- شواهد التنزيل: 134/1 ح 145 تفسير الفرات: 70 ح 41 عنه بحار الأنوار: 366/23 ح 32، و 61/36 ح 5

(19) - حَسْكَانِي بِه نَقْل از عِيَاشِي (و با سند او) از أَيُوب بن حُرِّ، از ابو بصير روايت کرده است، كه گفـت:

امام صادق عليه السلام فرمود: (فرمایش خداوند متعال) «مَثَلُ كَسَانِي كِه اموال خویش را برای رضایت و خوشنودی خداوند انفاق می نمایند»، درباره (مقام و منزلت) امام علی علیه السلام، نازل شده است.

ص: 30

سورة «آل عمران» - [3]

(قوله تعالى: أَفَمَنْ اتَّبَعَ رِضْوَانَ اللَّهِ كَمَنْ بَاءَ بِسَخَطٍ مِنَ اللَّهِ وَ مَأْوَهُ جَهَنَّمَ وَ بئسَ المَصِيرُ (162) هُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ اللَّهِ وَ اللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ) (163)

21 / [20] - أبو الحسن الفتوني:

روى العياشي عن الصادق عليه السلام في قوله تعالى: (أَفَمَنْ اتَّبَعَ رِضْوَانَ اللَّهِ كَمَنْ بَاءَ بِسَخَطٍ مِنَ اللَّهِ) - إلى قوله: - (هُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ اللَّهِ)، فقال:

الذين اتبعوا رضوان الله هم الأئمة، وهم والله! درجات للمؤمنين و بولايتهم و معرفتهم إيانا يضاعف الله لهم و يرفع لهم الدرجات العلى. (1)

ص: 31

1- مرآة الأنوار و مشكاة الأسرار: ص 273. الكافي: 430/1 ح 84، المناقب لابن شهر آشوب: 179/4 بتفاوت يسير فيهما.

فرمایش خداوند متعال: آیا کسی که از رضای خدا (و دستوراتش) پیروی کرده باشد، همانند کسی است که به خشم و غضب خدا باز گشته؟! که جایگاهش جهنم خواهد بود و پایان کار او بسیار بد می باشد (162) هر یک از آنان درجه و مقامی در پیش گاه خداوند دارند و خداوند به آن چه انجام می دهند، بینا (و آگاه) است. (163)

(2) - ابو الحسن فتونی از عیاشی نقل کرده است که با سند خود روایت کرده است:

امام صادق علیه السلام در مورد فرمایش خداوند متعال: «آیا پس کسی که پیروی کرد از رضوان خدا هم چون کسی است که به خشم خدا گرفتار شده و جایش دوزخ است ... آن ها درجاتی است در پیش گاه خداوند»، فرمود:

منظور از آن کسانی که از رضوان خداوند پیروی کردند، ائمه علیهم السلام می باشند و نیز ایشان میزان درجات مؤمنین خواهند بود و به وسیله ولایت و معرفت مؤمنین نسبت به ما، خداوند (ثواب) اعمال شان را مضاعف می نماید و درجات والایی برای آنان قرار خواهد داد.

ص: 32

(بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ)

قوله تعالى: يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ، وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا (1)

22 / [1] - ابن شهر آشوب:

العياشي، أبو حمزة، عن أبي جعفر عليه السلام في قوله تعالى: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَحِدَةٍ) الآية، قال:

قراءة الرسول صلى الله عليه وآله وسلم و سيدهم أمير المؤمنين عليه السلام أمروا بمودّتهم، فخالفوا ما أمروا به. (1)

(قوله تعالى: وَوَعَاثُوا النِّسَاءَ صَدَقْتِهِنَّ نِحْلَةً فَإِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَرِيئًا) (4)

23 / [2] - أبو علي الطبرسي: روى العياشي مرفوعاً إلى أمير المؤمنين عليه السلام: أن رجلاً قال له: إني موجع بطني.

فقال: ألك زوجة؟

ص: 33

1- المناقب: 179/4، عنه بحار الأنوار: 257/23 ح 2، و مرآة الأنوار و مشكاة الأسرار: 268 مع تفاوت في الآية، وهي «تسائلون به و الأرحام».

فرمایش خداوند متعال: ای مردم! از (مخالفت با دستورات) پروردگار تان بپرهیزید! همان کسی که همه شما را از یک انسان آفرید و همسر او را (نیز) از جنس او خلق کرد و از آن دو، مردان و زنان فراوانی را (روی زمین) منتشر ساخت و از (عقاب) خدایی بپرهیزید که (همگی شما به عظمت او معترف هستید و) هنگامی که چیزی را از یک دیگر می خواهید، نام خدا را می برید و (از قطع رابطه با) خویشاوندان خود داری کنید؛ زیرا خداوند مراقب (رفتار و گفتار) شما است. (1)

(1) - ابن شهر آشوب و ابو الحسن فتونی (هر دو) به نقل از عیاشی روایت کرده اند:

امام باقر علیه السلام در مورد فرمایش خداوند متعال: «ای مردم! از (عقاب) خداوند تان بپرهیزید، که شما را از یک نفر آفرید تا (به وسیله آن و خویشاوندان مورد سؤال و باز خواست قرار گیرید)»، فرمود: منظور خویشاوندان رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم هستند که امام علی علیه السلام سید و سرور ایشان می باشد، (مردم) مأمور به مودت و علاقه مندی به ایشان شده اند ولی با آن چه که مأمور شده بودند، مخالفت کردند.

فرمایش خداوند متعال: و مهر زنان را (به طور کامل) به عنوان یک بدهی (یا هدیه)، به آنان پردازید! (ولی) اگر آن ها چیزی از آن را با رضایت خاطر خود به شما ببخشند، حلال است، آن را با گوارایی میل کنید. (4)

(2) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی، به طور مرفوعه از امیر المؤمنین علیه السلام روایت کرده است، که گفت:

مردی به آن حضرت عرضه داشت: در شکم و درون خویش دردی را احساس می کنم. حضرت به او فرمود: آیا ازدواج کرده ای و همسر داری؟

قال: نعم.

قال: استوهب منها شيئاً من مالها طيبة به نفسها، ثم اشتر به عسلاً ثم اسكب عليه من ماء السماء ثم اشربه، فأبى سمعت الله سبحانه، يقول في كتابه: (وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُبْرَكًا) وقال: (يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَنُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ) (1)، وقال: (فَإِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِينًا مَرِيئًا) (2)، وإذا اجتمعت البركة والشفاء والهنيء المريء شفيت إن شاء الله تعالى، قال: ففعل فشفي. (3)

(قوله تعالى: أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا) (54)

24 / [3] - ابن شهر آشوب: [عن العياشي]:

قال أبو جعفر عليه السلام (في قوله تعالى): (أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ)، قال: نحن الناس ونحن المحسودون، وفيما نزلت. (4)

ص: 35

1- سورة النحل: 69/16.

2- سورة النساء: 4/4.

3- مجمع البيان: 12/3، عنه بحار الأنوار: 289/66 ح 1، ووسائل الشيعة: 100/25 ح 31321، عوالي اللئالي: 132/2 ح 361. و تقدّم نحوه مسنداً في سورة النساء ويأتي أيضاً في سورة النحل.

4- المناقب: 180/4 و 215، عنه بحار الأنوار: 61/24 ح 43. تفسير فرات الكوفي: 106 ح 100، و 107 ح 101 بتفصيل، عنه البحار 298/23 ح 44 و 50، بصائر الدرجات: 35 ح 3 (باب 17 - في أئمة آل محمد): بتفاوت، والكافي: 206/1 ح 2، و 416 ح 21، و 424 ح 61 كذا بتفاوت.

پاسخ داد: بلی.

فرمود: از او درخواست کن که چیزی از اموال خود را با رغبت خود به تو ببخشد، سپس با آن پول مقداری عسل خریداری نما و با مقداری آب باران مخلوط کن و بیاشام، که من شنیده ام خداوند سبحان در کتاب خود فرموده است: «و از آسمان آب مبارکی را فرستاده ایم» و نیز فرموده است: «از شکم و درون آن ها (زنبوران عسل)، شراب گوناگونی خارج می گردد که شفای (درد های) مردم است»، هم چنین فرموده: «پس اگر با طیب خاطر (و رضایت قلبی) چیزی را به شما دادند، پس آن را نوش جان کنید که گوارای تان باد»، (پس اگر آن را میل نمایی) ان شاء الله، شفا می یابی.

راوی گفت: آن مرد دستور حضرت علیه السلام را انجام داد و بهبود یافت.

فرمایش خداوند متعال: آیا نسبت به مردم (یعنی پیامبر و خاندانش) و بر آن چه که خداوند از فضل خود به آنان بخشیده، حسادت می ورزند؟ پس به درستی که ما به آل ابراهیم، (که یهود از خاندان او هستند نیز)، کتاب و حکمت دادیم و حکومت عظیمی در اختیار آن ها قرار دادیم. (54)

(3) - ابن شهر آشوب به نقل از عیاشی، از امام باقر علیه السلام روایت کرده است، که (در مورد فرمایش خداوند متعال: «آیا مردم حسادت می ورزند نسبت به آن چه که خداوند از فضل خود عطای شان نموده است»، فرمود:

منظور از «الناس» ما (اهل بیت رسالت) هستیم و ما حسادت شدگان می باشیم و (این آیه) در مورد ما نازل شده است.

ص: 36

25 / [4] - الحاكم الحسكاني: أبو النضر العياشي، قال: حدّثنا محمّد بن حاتم، قال: حدّثنا منصور بن أبي مزاحم، [قال: حدّثنا أبو سعيد المؤدّب، عن ابن عباس في قوله تعالى: (أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ)، قال:

نحن الناس المحسودون، وفضلة النبوّة. (1)

26 / [5] - الحاكم الحسكاني: أبو النضر العياشي، قال: حدّثنا جعفر بن أحمد، قال: حدّثني ابن شجاع، عن محمّد بن الحسين، عن ابن محبوب، عن قريب، عن أبي خالد الكابلي، عن أبي جعفر عليه السلام في قول الله: (وَءَاتَيْنَهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا)، قلت: ما هذا الملك العظيم؟ فقال: أن جعل فيهم أئمة، من أطاعهم أطاع الله، و من عصاهم فقد عصى الله، فهذا ملك عظيم. (2)

(قوله تعالى: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِن تَنَزَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَ الرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَ الْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَ أَحْسَنُ تَأْوِيلًا) (59)

27 / [6] - الحاكم الحسكاني: أبو النضر العياشي، قال: حدّثنا حمدان بن أحمد القلانسي، قال: حدّثنا محمّد بن خالد الطيالسي، عن سيف بن عميرة، عن إسحاق بن عمّار، عن أبي بصير، عن أبي جعفر عليه السلام، أنه سأله عن قول الله تعالى:

ص: 37

-
- 1- شواهد التنزيل: 183/1 ح 196. و أيضاً تقدّم نحوه في تفسيره، في سورة النساء، الحديث 157، وفيه: نحن الناس وفضلة النبوّة.
 - 2- شواهد التنزيل: 187/1 ح 200. تفسير الفرات: 107 ح 102، عنه بحار الأنوار: 301/23 ح 57، بصائر الدرجات: 36 ح 6 (باب 17 - باب في أئمة آل محمّد صلى الله عليه وآله وسلم)، الكافي: 206/1 ح 5، إرشاد القلوب: 297/2، تأويل الآيات الظاهرة: 137 (سورة النساء) بتفاوت في الجميع.

4) - حسکانی به نقل از عیاشی، از ابو سعید مؤدّب روایت کرده است، که گفت: ابن عباس در مورد فرمایش خداوند متعال: «یا آن که مردم حسادت می ورزند»، گفته است: ما (اهل بیت نبوت) حسادت شدگان هستیم و ما فضائل (شجره) نبوت می باشیم.

5) - حسکانی به نقل از عیاشی، از ابو خالد کابلی روایت کرده است، که گفت: از امام باقر علیه السلام در مورد فرمایش خداوند «و ما ایشان را مُلک عظیمی عنایت کردیم»، سؤال کردم که منظور از مُلک عظیم چیست؟

فرمود: ائمه علیهم السلام هستند که در بین آنان قرار دارند و اطاعت از ایشان هم چون اطاعت از خدا می باشد و معصیت و مخالفت با ایشان، معصیت خدا خواهد بود، این همان مُلک عظیم می باشد.

فرمایش خداوند متعال: ای کسانی که ایمان آورده اید! خدا را اطاعت کنید، (هم چنین) پیامبر خدا و اولو الامر (یعنی اوصیای بر حق پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم) را اطاعت کنید و هر گاه در مورد چیزی نزاع و اختلاف داشتید، آن را به خدا و پیامبر بار گردانید (و به ایشان مراجعه کنید)، که اگر به خدا و روز قیامت ایمان داشته باشید این (کار) برای شما بهتر و عاقبت و پایانش نیکوتر است. (59)

6) - حسکانی به نقل از عیاشی، از اسحاق بن عمار روایت کرده است، که گفت:

ابو بصیر از امام باقر علیه السلام در مورد فرمایش خداوند متعال: «خداوند و رسول و صاحبان امر را اطاعت کنید»، سؤال کرد؟

(أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ) ؟

قال: نزلت في عليّ بن أبي طالب عليه السلام.

قلت: إنّ الناس يقولون: فما منعه أن يسمّى عليّاً و أهل بيته في كتابه؟

فقال أبو جعفر عليه السلام قولوا لهم: إنّ الله أنزل على رسوله الصلاة ولم يسمّ ثلاثاً ولا أربعاً حتّى كان رسول الله صلى الله عليه و آله و سلم هو الذي فسّر ذلك، و أنزل الحجّ فلم ينزل طوفوا سبعا حتّى فسّر ذلك لهم رسول الله صلى الله عليه و آله و سلم و أنزل (أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ)، فنزلت في عليّ و الحسن و الحسين (عليهم السلام).

و قال رسول الله صلى الله عليه و آله و سلم: أوصيكم بكتاب الله و أهل بيته، إني سألت الله أن لا يفرّق بينهما حتّى يوردهما عليّ الحوض فأعطاني ذلك. (1)

(قوله تعالى: وَ مَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَ الرَّسُولَ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَ الصِّدِّيقِينَ وَ الشُّهَدَاءِ وَ الصَّالِحِينَ وَ حَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا) (69)

[28] / 7 - أبو الحسن الفتوني: في تفسير العيّاشي:

و في رواية أنس، عن النبيّ صلى الله عليه و آله و سلم في قوله تعالى: (وَ الشُّهَدَاءِ وَ الصَّالِحِينَ)، قال: «الشهداء»، عمّي حمزة. (2)

ص: 39

1- شواهد التنزيل: 191/1 ح 203 . و قد تقدّم في تفسيره، في سورة النساء الحديث 169 بإسقاط سنده، كما اعترف ناسخه بإسقاط أسانيده، و مثل هذا الحديث و أشباهه يدلّ بوضوح بأن تمام أحاديث تفسير العيّاشي كانت مسندة و ليست بمرسلة، لكن بإسقاط الناسخ صارت مرسلة أو مقطوعة. تفسير الفرات: 110 ح 112 ، الكافي: 286/1 ح 1 بتفصيل فيهما.

2- مرآة الأنوار و مشكاة الأسرار: ص 315

فرمود: در مورد امام علی علیه السلام نازل شده است.

عرض کردم: مردم گویند: چه چیزی مانع شده که علی و اهل بیت او (علیهم السلام) را در قرآن نام نبرده است؟

فرمود: به آن ها بگویید: خداوند (آیات) نماز را بر رسول خود نازل نمود، ولی مطرح ننمود که سه یا چهار رکعت است تا آن که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم (خصوصیات) آن را تفسیر نمود، هم چنین (آیات) حج را نازل نمود و بیان ننمود که هفت بار طواف کنید تا آن که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم آن را تفسیر نمود. و خداوند آیه: «خداوند و رسول و صاحبان امر را اطاعت کنید» را در مورد امام علی، حسن و حسین (علیهم السلام) نازل نمود.

و رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: شما را نسبت به (رعایت و حمایت) کتاب خدا و اهل بیت خود، توصیه و سفارش می کنم؛ زیرا من از خداوند درخواست کرده ام که بین آن دو جدایی نیندازد تا نزد حوض (کوثر) بر من وارد شوند و خداوند خواسته ام را بر آورده نمود.

فرمایش خداوند متعال: و کسی که خدا و پیامبر را اطاعت کند، (روز قیامت) هم نشین کسانی خواهد بود که خدا، نعمت خود را بر آنان تمام کرده و آنان از پیامبران و صدیقان و شهیدان و صالحان هستند و آنان رفقای خوبی خواهند بود. (69)

(7) - ابو الحسن فتونی به نقل از تفسیر عیاشی روایت کرده است، که گفت:

در حدیثی دیگر از انس وارد شده است، که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم در مورد فرمایش خداوند متعال: «و شهیدان و نیکو کاران» (یا تصدیق کنندگان)، فرمود: منظور از «الشهداء» عمویم حمزه است.

عن أم سلمة، عن النبىِّ صلى الله عليه وآله وسلم فى قوله تعالى: (وَ الشُّهَدَاءُ وَ الصَّالِحِينَ)، قال: إن «الصالحين»، التسعة من ذرية الحسين عليهم السلام، و«الشهداء»، عليّ والحسن والحسين عليهم السلام. الخبر. (1)

(قوله تعالى: وَ مَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَاً وَ مَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَاً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَ دِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ إِلَّا أَنْ يَصَدَّقُوا فَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدَّةٍ لَكُمْ وَ هُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَ إِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَ بَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ، وَ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَّةً يَوْمَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِّنَ اللَّهِ وَ كَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا) (92) وَ مَنْ يَقتُلَ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَ غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَ لَعَنَهُ وَ أَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا) (93)

30 / [9] - المحدث النورى: العياشى، عن السكونى: أن ستة نفر لعبوا فى الفرات، فغرق واحد منهم، فشهد اثنان منهم على ثلاثة منهم أنهم غرقوه، و شهد الثلاثة على الاثنين أنهما غرقاه، فألزم عليه السلام الاثنين ثلاثة أخماس الدية و ألزم الثلاثة خمسى الدية بحساب الشهادة. (2)

ص: 41

1- مرآة الأنوار و مشكاة الأسرار: ص 315

2- مستدرک الوسائل: 312/18 ح 22821 و فى الكافى: 284/7 ح 6 و من لا يحضره الفقيه: 116/4 ح 5233، و تهذيب الأحكام: 239/10 ح 3، بإسنادهم عن السكونى، عن أبى عبد الله عليه السلام، قال: رفع إلى أمير المؤمنين عليه السلام ستة غلمان، و كذا فى النهاية للشيخ الطوسى: 763 عن السكونى نحو التهذيب، و فى دعائم الإسلام: 2 / 423 عن عليّ عليه السلام: أنه قضى فى ستة غلطة...، و فى المناقب لابن شهر آشوب: 380/2 نحو المستدرک.

(8) - هم چنین ابو الحسن فتونی به نقل از تفسیر عیاشی، از امّ سلمه روایت کرده است، که گفت:

رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم در مورد فرمایش خداوند متعال: «و شهیدان و نیکو کاران» - (یا تصدیق کنندگان) - فرمود: «الصالحین» امامان نه گانه از فرزندان (امام) حسین علیهم السلام هستند و «الشهداء»، (امام) علی، حسن و حسین علیهم السلام می باشند.

فرمایش خداوند متعال: و هیچ مؤمنی حق ندارد برادر مؤمن خود را به قتل رساند مگر این که از روی خطا و اشتباه واقع شود و کسی که مؤمنی را از روی اشتباه به قتل رساند باید یک برده مؤمن را آزاد کند و خون بهای قطعی او را به خویشاوندان نزدیکش بپردازد مگر این که ببخشند و اگر شخص مقتول از کسانی باشد که با شما عهد و میثاق بسته و دشمن هستند (نیز قاتل) باید یک برده مؤمنی را آزاد کند و اگر نیافت باید به عنوان توبه به درگاه خداوند، دو ماه متوالی روزه بگیرد و خداوند دانا و حکیم است (92) و کسی که مؤمنی را از روی عمد به قتل رساند، مجازات و پاداش او جهنم می باشد که در آن جاوید خواهد بود و خداوند بر او غضب و لعنت نموده و عذاب دردناکی را برایش فراهم ساخته است (93).

(9) - محدث نوری به نقل از عیاشی، از سکونی روایت کرده است، که شش نفر در نهر فرات شمننا و بازی می کردند، پس یک نفر آن ها غرق شد و دو نفر از آن ها علیه سه نفر شهادت دادند که آن سه نفر او را غرق کرده اند و (نیز) آن سه نفر علیه این دو نفر شهادت دادند که این دو نفر او را غرق کرده اند، پس امام (امیر المؤمنین) علیه السلام آن دو نفر را و او دار نمود تا سه پنجم خون بهای غرق شده را بپردازند و آن سه نفر را هم به پرداخت دو پنجم دیه محکوم نمود به حساب شهادتی که داده بودند.

وفي قوله تعالى: (فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا)، قال جماعة من التابعين:

إنَّ قوله: (إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ)، نزلت بعد هذه الآية، وقال أبو محلز: هي جزاؤه إن جازاه.

ورواه العياشي بإسناده عن أبي عبد الله عليه السلام . (1)

وروي عن أبي صالح و بكر بن عبد الله وغيرهما: أنه كما يقول الإنسان لمن يزجره عن أمر: إن فعلت فجزاؤك القتل و الضرب، ثم إن لم يجازاه بذلك لم يكن ذلك منه كذباً، و من تعلّق بها من أهل الوعيد في أنّ مرتكب الكبيرة لا بدّ أن يخلد في النار، فإنّنا نقول له: ما أنكرت أن يكون المراد به من لا ثواب له أصلاً بأن يكون كافراً أو يكون قتله مستحلاً لقتله، أو قتله لأجل إيمانه. (2)

ص: 43

1- مجمع البيان: 142/3، عنه بحار الأنوار: 241/8 س 5.

2- مجمع البيان: 142/ 3، عنه بحار الأنوار: 241 / 8، وأضاف المجلسي رحمة الله بعد نقل الحديث: كما رواه العياشي عن الصادق عليه السلام

«پس مجازات و پاداش او جهنم می باشد که در آن جاوید خواهد بود»، گفته است: عده ای از تابعین گفته اند: این آیه بعد از این فرمایش خداوند متعال: «به درستی که خداوند (گناه) شریک قرار دادن برای او را نمی آمرزد ولی غیر از آن را برای هر کسی که بخواهد می آمرزد» نازل شده است. و ابو محرز گفته: این آیه مجازات آن افراد می باشد اگر مجازات شوند.

و همین مطلب را عیاشی با سند خود از امام صادق علیه السلام روایت کرده است.

(11) - ابو علی طبرسی از ابو صالح و بکر بن عبد الله و غیر آنان روایت کرده است: هم چنان که انسان به کسی که در موردی زجر و ناراحتی ایجاد می کند، می گوید: اگر چنین کردی مجازات تو کشتن و شکنجه است، حال اگر او را (طبق وعده و تهدید) مجازات نکند، دروغ نگفته است و کسی که اهل وعید و تهدید است اگر (اراده اش) بر این تعلق گرفته که مرتکب گناه کبیره باید جاوید در آتش باشد، ما خواهیم گفت: مراد کسی است که هیچ گونه ثوابی برایش نباشد به این که کافر بوده و یا قتل (عمدی) او سبب حلال بودن کشتنش شده یا این که او را به خاطر ایمانش کشته باشد، و (علامه مجلسی بعد از نقل آن افزوده است:) هم چنان که عیاشی همین را از امام صادق علیه السلام روایت کرده است.

(قوله تعالى: ... الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيَتْ لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِينًا فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرِ مُتَجَانِفٍ لِإِيْمِ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ) (3)

33/ [1] - أبو علي الطبرسي:

و بإسناده [أي العياشي]، عن أبي حمزة الشمالي، قال:

سمعت أبا عبد الله عليه السلام يقول:

نزلت «المائدة» كاملاً، و نزل معها سبعون ألف ملك. (1)

34/ [2] - ابن شهر آشوب:

العياشي (قال): عن الصادق عليه السلام: (الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ)، بإقامة حافظه (وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي)، بولايتنا (وَرَضِيَتْ لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِينًا)، أي تسليم النفس لأمرنا.

الباقر و الصادق عليه السلام [قالا]: نزلت هذه الآية يوم الغدير. (2)

(قوله تعالى: الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمْ الطَّيِّبُ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ مُحْصِينَ بَيْنَ غَيْرِ مُسَفِّحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ، وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَسِرِينَ) (5)

ص: 45

1- مجمع البيان: 231/3، و نور الثقلين: 582/1 ح 4، بحار الأنوار: 23/11 فيه: كما روي.

2- المناقب: 23/3، عنه بحار الأنوار: 157/37 ذيل ح 39.

1) - ابو علی طبرسی به نقل از تفسیر عیاشی، از ابو حمزه ثمالی روایت کرده است، که گفت:

از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: سوره «مائده» به طور کامل یک جا نازل شده است و همراه آن هفتاد هزار فرشته فرود آمدند.

فرمایش خداوند متعال: ... دین شما را کامل و نعمت خود را بر شما تمام کردم و اسلام را به عنوان دین شما برگزیدم، اما هر کسی که از گرسنگی درمانده شود و مایل به گناه نباشد، خدا آمرزنده و مهربان است. (3)

2) - ابن شهر آشوب به نقل از عیاشی روایت کرده است که:

امام صادق علیه السلام در مورد «دین شما را تکمیل کردم» فرمود: به وسیله اقامه و برداشتن محافظ و نگهداری آن، «نعمت خود را برای شما به اتمام رساندم» به وسیله ولایت ما (اهل بیت رسالت) انجام گرفته است، و اسلام را برای شما راضی شده و برگزیده ام»، یعنی تسلیم محض در برابر اوامر (و نواهی) ما (محقق) خواهد شد.

و امام باقر و امام صادق علیه السلام فرموده اند: این آیه در روز (عید) غدیر (حَم) نازل شده است.

فرمایش خداوند متعال: امروز (خوراک های) پاکیزه ها و خوراک اهل کتاب برای شما حلال و خوراک شما نیز برای آن ها حلال است و هم چنین زنان پاک دامن با ایمان و زنان پاک دامن اهل کتاب که پیش از شما دارای کتاب بودند، برای شما حلال است - در صورتی که حق آن ها را بپردازید - از راه پاک دامنی، نه زنا کاری و رفیق گرفتن پنهانی و نا مشروع، کسی که ایمان را انکار کند عملش باطل و در آخرت از زیان کاران خواهد بود. (5)

35 / [3] - العلامة المجلسي: شي [تفسير العياشي] عن ابن سنان، عن أبي عبد الله عليه السلام ، قال (اللَّهُ تبارك و تعالی): (وَ الْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ)، قال:

هنّ المسلمات. (1)

(قوله تعالى: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِءُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ وَ إِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَدًا طَيِّبًا فَاَمْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيَسْتَمِعَ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ) (6)

36 / [4] - الشيخ الطوسي: محمد بن مسعود (أبو النصر العياشي)، عن محمد بن نصير، عن محمد بن الحسين، عن جعفر بن بشير، عن عبد الله بن بكير، عن محمد بن مسلم، عن أبي جعفر عليه السلام، قال:

صاحب البطن الغالب يتوضأ في صلاته، فيتيم ما بقي. (2)

ص: 47

1- بحار الأنوار: 381/103 ح 30 ، و البرهان في تفسير القرآن: 404/2 ح 11 ، و نور الثقلين: 593/1 ح 53.

2- تهذيب الأحكام : 350/1 ح 28 (باب 14 - الأحداث الموجبة للطهارة)، و 306/3 ح 20 (باب 30 - في صلاة المضطر)، وسائل الشيعة: 298/1 ح 783 ، من لا يحضره الفقيه: 364/1 ح 361 مرسلًا عن أبي جعفر عليه السلام.

(3) - علامه مجلسی به نقل از تفسیر عیاشی، از ابن سنان روایت کرده است، که گفت:

امام صادق علیه السلام فرمود: (فرمایش خداوند:) و زنان پاک دامن با ایمان و زنان پاک دامن اهل کتاب»، فرمود: منظور از آن ها، زن های مسلمان هستند.

فرمایش خداوند متعال: ای کسانی که ایمان آورده اید! هنگامی که برای نماز برخاستید، صورت های خود را با دست های تان تا آرنج (بشوید) و بر سرها و پا های خود تا برآمدگی روی آن مسح نمایید و چنان چه جنب باشید، (با انجام غسل، خود را) تطهیر کنید و اگر بیمار یا مسافر بودید یا آن که بعضی از شما از (محل خروج) غائط (مستراح) آمده و یا با زنان ملامست و تماس داشته اید و آب (برای وضو یا غسل) نیافتید، با خاک پاک تیمم نمایید و به وسیله آن صورت (پیشانی تا ابروها) و دسته های خود را مسح نمایید، خداوند نمی خواهد برای شما مشکلی فراهم سازد، بلکه می خواهد شما را پاک نماید و نعمت خودش را بر شما کامل گرداند، شاید که شکر گزاری کنید. (6)

(4) - شیخ طوسی از ابو نصر عیاشی، با سند وی روایت کرده است، که گفت: و محمد بن مسلم از امام باقر علیه السلام روایت کرده است که فرمود:

کسی که مبتلا به اسهال شدید باشد (و نتواند خود را کنترل کند و به تعبیری دیگر کسی که مبتلا به ضعف دستگاه گوارشی و معده باشد، چنان چه در بین نماز برایش مشکلی پیش آید)، در اثنای نماز وضو می سازد و نماز را - از همان جایی که باقی مانده و قطع شده - ادامه می دهد.

ص: 48

(قوله تعالى: قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ) (15)

37/ [1] - الشيخ الحويزي: في تفسير العياشي: عن منصور بن حازم، عن أبي عبد الله عليه السلام، قال:

ما ترك رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم (إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ)، حتى نزلت سورة الفتح، فلم يعد إلى ذلك الكلام. (1)

(قوله تعالى: قُلْ أَيُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً قُلِ اللَّهُ شَهِيدٌ، بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَأُوحِيَ إِلَيَّ هَذَا الْقُرْآنُ لِأُنذِرَكُمْ بِهِ، وَمَنْ بَلَغَ أَيْتَكُمْ لَتَشْهَدُونَ أَنَّ مَعَ اللَّهِ وَالِهَةً أُخْرَى قُلْ لَا أَشْهَدُ قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَهُ وَاحِدٌ وَإِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ) (19)

38/ [2] - ابن شهر آشوب: تفسير العياشي في قوله تعالى: (وَأُوحِيَ إِلَيَّ هَذَا الْقُرْآنُ لِأُنذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ) أن يكون إماماً من ولد آل محمد، فهو ينذر بالقرآن كما أنذر به النبي صلى الله عليه وآله وسلم.

وقالوا: الفضل ثلاثة: فضل الله قوله تعالى: (وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ) (2)، وفضل النبي صلى الله عليه وآله وسلم قوله: (قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ) (3)

ص: 49

1- نور الثقلين: 705/1 ح 25، و 296/2 ح 30، و 47/5 ح 6، تفسير الصافي: 111/2، تفسير كنز الدقائق: 38 و 264، تفسير الميزان: 271/18 تقدم نحوه في سورة يونس: ح 12.

2- سورة النور: 10/24.

3- سورة يونس: 58/10

فرمایش خداوند متعال: (ای پیامبر!) بگو: به درستی که اگر معصیت و نافرمانی پروردگارم را کنم از عذاب روز عظیم (قیامت) می ترسم.
(15)

(1) - حویزی به نقل از تفسیر عیاشی، از منصور بن حازم روایت کرده است، که گفت:

امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم خواندن «همانا اگر معصیت و نافرمانی پروردگارم را کنم از عذاب روز عظیم می ترسم» را ترک و رها نمود، تا آن که سوره «فتح» نازل شد و حضرت به تلاوت آن باز نگشت.

فرمایش خداوند متعال: (ای پیامبر!) بگو: بالا ترین گواهی، گواهی کیست؟ (و خودت) بگو: خداوند، گواه میان من و شماست و (بهترین دلیل) این قرآن است که بر من وحی شده، تا شما و تمام کسانی را که این قرآن به آن ها ابلاغ می شود، بیم دهم (و از معصیت و نافرمانی خدا بترسانم)، آیا به راستی شما گواهی می دهید که معبودان دیگری با خداست؟! بگو: من هرگز چنین گواهی نمی دهم، بگو: اوست تنها معبود یگانه و من از آن چه برای او شریک قرار می دهید، بیزار هستم. (19)

(2) - ابن شهر آشوب به نقل از عیاشی (به طور مرسل) روایت کرده است، که در مورد فرمایش خداوند متعال: «و این قرآن بر من وحی شد که شما و هر کسی را (این گزارش) به او ابلاغ شود، اِنذار نمایم»، منظور امامی است که از فرزندان (و نسل) حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم باشد که همانند رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم به وسیله قرآن (مردم را) اِنذار می نماید.

و گفته اند: فضل (و کرامت) بر سه حالت می باشد: فضل خداوند متعال هم چنان که فرموده است: «اگر فضل و رحمت خداوند برای شما نمی بود (هلاک می شدید)»، و فضل پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم، که فرمایش خداوند باشد: «بگو به سبب فضل خدا و رحمت او (پایدار هستید)».

قال ابن عباس: «الفضل»، رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم و«الرحمة»، أمير المؤمنين عليه السلام وفضل الأوصياء عليهم السلام.

(1)

(قوله تعالى: أُولَئِكَ الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنَّبُوَّةَ فَإِنْ يَكْفُرْ بِهَا هُوَ لَاءَ فَقَدْ وَكَلْنَا بِهَا قَوْمًا لَيَسُوْا بِهَا بِكْفِرِينَ) (89)

39 / [3] - أبو الحسن الفتوني: في تفسير العياشي عن الصادق عليهم السلام، أنه ذكر عنده جماعة لم يؤمنوا بعلي عليه السلام وإمامته و ولايته، فقال: (فَإِنْ يَكْفُرْ بِهَا هُوَ لَاءَ فَقَدْ وَكَلْنَا بِهَا قَوْمًا لَيَسُوْا بِهَا بِكْفِرِينَ)، و أوماً إلى جماعة من أصحابه، الخبر، يعني أنهم مصداق القوم في هذه الآية. (2)

ص: 51

1- المناقب: 180/4 ، عنه بحار الأنوار: 190/23 ، و 61/24 ح 43، فيه القطعة الثانية منه.

2- مرآة الأنوار و مشكاة الأسرار: ص 444.

ابن عباس گفته است: (منظور از) فضل (در آیه)، رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم و رحمت، امیر المؤمنین علیه السلام علم و فضل اوصیاء علیهم السلام می باشد.

فرمایش خداوند متعال: آنان کسانی هستند که کتاب و حکم و نبوت را به آنان دادیم و اگر این نفرات نسبت به آن کفر ورزند، کسان دیگری را نگاهبان آن می سازیم که نسبت به آن، کافر نیستند. (89)

(3) - ابو الحسن فتونی به نقل از تفسیر عیاشی روایت کرده است، که گفت:

نام تعدادی از افرادی که به امام علی علیه السلام و ولایت و امامت او ایمان نیاوردند، در حضور امام صادق علیه السلام مطرح شد، پس حضرت اظهار نمود: « اگر این نفرات نسبت به آن کافر شوند، ما گروهی را بر (ایمان به) آن می گماریم که نسبت به آن کافر نخواهند بود» و سپس اشاره به بعضی از اصحاب و اطرافیان خود کرد، یعنی این افراد مصداق «القوم» در آیه، هستند (که ایمان آورده اند).

ص: 52

(قوله تعالى: يَبْنِيْ اٰدَمَ خُذُوْا زِيْنَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوْا وَاشْرَبُوْا وَلَا تُسْرِفُوْا اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِيْنَ (31) قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِيْنَةَ اللّٰهِ الَّتِي اَخْرَجَ لِعِبَادِهٖ، وَ الطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِيْنَ ءَامَنُوْا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيٰمَةِ كَذٰلِكَ نَفْصِلُ الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُوْنَ) (32)

40 / [4] - العلامة المجلسي: مجمع البيان، نقلاً عن العياشي بإسناده، عن يوسف بن إبراهيم، قال:

دخلت على أبي عبد الله عليه السلام وعلّيّ قباء خزّ و بطانته خزّ و طيلسان خزّ مرتفع، فقلت: إنّ عليّ ثوباً أكره لبسه، فقال: و ما هو؟

قلت: طيلساني هذا، قال: و ما بال الطيلسان؟

قلت: هو خزّ، قال: و ما بال الخزّ؟

قلت: سداه أبريسم، قال: و ما بال الأبريسم؟ قال: لا يكره أن يكون سدا الثوب إبريسم [أبريسماً]. الحديث. (1)

ص: 53

1- بحار الأنوار 230/86 ح 23 عن مجمع البيان، ولم نعثر عليه فيه. الكافي: 451/6 ح 5 عن أبي عليّ الأشعري، عن محمد بن عبد الجبار، عن صفوان بن يحيى، عن العيص بن القاسم، عن أبي داود يوسف بن إبراهيم قال: دخلت على أبي عبد الله عليه السلام وعلّيّ قباء خزّ... إلى أن قال: ولا زرّه ولا علمه، إنّما يكره المضمّت من الأبريسم للرجال، ولا يكره للنساء، عنه وسائل الشيعة: 363/4 ح 5396

فرمایش خداوند متعال: ای فرزندان آدم! زینت خود هنگام ورود به مسجد همراه خود بر دارید، و (از نعمت های خداوند) بخورید و بیاشامید ولی اسراف نکنید، همانا خداوند اسراف کنندگان را دوست ندارد (31) (ای پیامبر!) بگو: چه کسی زینت های خداوند را که برای بندگانش آفریده و چیز های خوراکی پاکیزه را حرام گردانده؟! بگو: این ها برای زندگی دنیای کسانی است که ایمان آورده اند و روز قیامت هم خالص برای مؤمنین خواهد بود، ما این چنین آیات خود را برای افراد آگاه شرح می دهیم. (32)

1) - علامه مجلسی به نقل از طبرسی، از عیاشی - با سند او - از یوسف بن ابراهیم روایت کرده است که گفت:

بر امام صادق علیه السلام وارد شدم و من قبائی از جنس ابریشم و آستر آن (نیز) ابریشم بود و رو پوش (قبا، لباده، پالتو) از جنس ابریشم بر خود انداخته بودم، اظهار داشتم: همانا من لباسی را پوشیده ام که خوش آیندم نمی باشد، فرمود: آن چیست؟

عرض کردم: همین رو پوش من است.

فرمود: رو پوش چه مشکلی دارد؟

عرض کردم: از جنس ابریشم است.

فرمود: ابریشم چه مشکلی دارد؟

عرضه داشتم: تار آن از ابریشم می باشد.

فرمود: ابریشم چه مانعی دارد و افزود: تار لباس از ابریشم باشد، کراهتی نخواهد داشت.

(قوله تعالى: وَ نَادَى أَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابَ النَّارِ أَنْ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا قَالُوا نَعَمْ فَأَذَّنَ مُؤَذِّنٌ بَيْنَهُمْ أَنْ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ) (44)

41 / [1] - الحاكم الحسكاني: أبو النضر العياشي، قال: حدثنا محمد بن نصير، قال: حدثنا أحمد بن محمد، عن الحسين بن سعيد، عن محمد بن الفضيل، عن ابن أذينة في قوله: (فَأَذَّنَ مُؤَذِّنٌ بَيْنَهُمْ)، قال:

قال: المؤذن، أمير المؤمنين عليه السلام. (1)

(قوله تعالى: فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ يَأْخُذُونَ عَرَضَ هَذَا الْأَذْنَى وَ يَقُولُونَ سَعَى غَفْرُ لَنَا وَإِنْ يَأْتِهِمْ عَرَضٌ مِثْلَهُ يَأْخُذُوهُ أَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ مِيثَاقُ الْكِتَابِ أَنْ لَا يَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ وَ دَرَسُوا مَا فِيهِ وَ الدَّارُ الْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ) (169)

42 / [2] - الشيخ الحويزي: [في تفسير العياشي:] عن أبي السفاتج، قال:

قال أبو عبد الله عليه السلام: آيتين في كتاب الله، خصَّ الله الناس أن لا يقولوا على الله ما لا يعلمون، قول الله: (أَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ مِيثَاقُ الْكِتَابِ أَنْ لَا يَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ وَ دَرَسُوا مَا فِيهِ وَ الدَّارُ الْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ) (169)

ص: 55

1- شواهد التنزيل: 268/1 ح 263. الكافي: 426/1 ح 70 باسناده عن احمد بن محمد بن حلال، عن أبي الحسن عليه السلام، تأويل الآيات الظاهرة: 180 عن أبي الحسن الرضا عليه السلام.

فرمایش خداوند متعال: اهل بهشت، اهل دوزخ را آواز دهند: ما آن چه را که پروردگار مان وعده داده بود، به حقیقت یافتیم، آیا شما نیز به حقیقت یافته اید آن چه را که پروردگار تان وعده داده بود؟ گویند: آری. آن گاه منادی در آن میان ندا دهد: لعنت خدا بر کافران باد. (44)

(2) - حسکانی به نقل از عیاشی، از ابن اُذینه روایت کرده است، که در مورد فرمایش خداوند متعال: «پس در بین آن ها اعلام کننده ای، اعلام نماید»

گفت: حضرت فرمود:

آن اعلام کننده، امیر المؤمنین علیه السلام خواهد بود.

فرمایش خداوند متعال: پس بعد از اینان گروهی به جای شان نشستند و وارث آن کتاب شدند ولی به متاع دنیوی دل بستند و گفتند: به زودی آمرزیده می شویم و اگر همانند آن باز هم متاعی بیابند آن را بر گیرند، آیا از ایشان پیمان نگرفته اند که درباره خداوند جز به راستی سخن نگویند؟ و حال آن که هر آن چه را که در آن کتاب آمده بود خوانده بودند؟ سرای آخرت برای کسانی که پرهیز می کنند بهتر است، پس آیا تعقل و اندیشه نمی کنید؟ (169)

(3) - حویزی به نقل از عیاشی و با سند او از ابوسفاتج روایت کرده است، که گفت:

امام صادق علیه السلام فرمود: دو آیه در کتاب خداوند است که خداوند مردم را به آن دو ممتاز نموده است، بر این که چیزی را که (در مورد) خداوند نمی دانند، نگویند (اولین آن دو) فرمایش خداوند متعال است که فرموده: «آیا بر ایشان در کتاب، عهد و میثاق گرفته نشده که بر خداوند چیزی را نگویند مگر آن که حق باشد؟».

ص: 56

إِلَّا الْحَقِّ)، وقوله (تبارك و تعالی): (بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحِيطُوا بِعِلْمِهِ، وَلَمَا يَأْتِيهِمْ تَأْوِيلُهُ) (1) . (2)

(قوله تعالى: وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْهَانُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ) (204)

43 / [3] - أبو علي الطبرسي: و [في كتاب العياشي بإسناده] عن عبد الله بن أبي يعفور، عن أبي عبد الله عليه السلام، قال:

قلت له: الرجل يقرأ القرآن، أوجب على من سمعه الإنصات له والاستماع؟

قال: نعم، إذا قرىء وعندك القرآن ووجب عليك الإنصات والاستماع. (3)

ص: 57

1- يونس: 39/10

2- نور الثقلين: 91/2 ح 327، البرهان في تفسير القرآن: 33/2 ح 7، تفسير كنز الدقائق: 225.

3- مجمع البيان: 792/4، بحار الأنوار: 23/85، وسائل الشيعة: 214/6 ح 7765.

و (دومین آیه این) فرمایش خداوند متعال است: «بلکه چیزی را که بر آن احاطه علمی ندارند تکذیب کردند و هنوز تأویل بر ایشان مطرح نشده است».

فرمایش خداوند متعال: موقعی که قرآن قرائت و خوانده شود، به آن گوش فرا دهید و سکوت نمایید، شاید که مورد رحمت (و لطف خداوند) قرار گیرید (204)

4) - ابوعلی طبرسی به نقل از عیاشی، از عبد الله بن ابی یعفر گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: شخصی قرآن می خواند، آیا بر کسی که می شنود سکوت و توجه واجب است؟

فرمود: بلی، اگر آن خوانده می شود و قرآن هم نزد تو می باشد، سکوت و توجه بر تو واجب است.

ص: 58

(قوله تعالى: لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ، مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ (91) وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَأَعْيَتُهُمْ تَفِيضٌ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ (92) إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ وَهُمْ أَغْنِيَاءُ رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ) (93)

44/ [1] - العلامة المجلسي: المحاسن، عن علي بن الحكم، عن أبان الأحمر، عن حمزة بن الطيار، عن أبي عبد الله عليه السلام، قال:

قال لي: اكتب، فأملئ: أن من قولنا: إن الله يحتج على العباد بالذي آتاهم وعرفهم، ثم أرسل إليهم رسولا وأنزل عليه الكتاب وأمر فيه ونهى، وأمر فيه بالصلاة والصوم، فنام رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم عن الصلاة فقال: أنا أنيمك وأنا أوقظك، فإذا قمت فصل ليعلما إذا أصابهم ذلك كيف يصنعون، ليس كما يقولون: إذا قام عنها هلك، وكذلك الصيام أنا أمرضك وأنا أصحك فإذا شفيتك فاقضه.

ثم قال أبو عبد الله عليه السلام: وكذلك إذا نظرت في جميع الأشياء لم تجد أحدا في ضيق ولم تجد أحدا إلا والله عليه حجة وله فيه المشيئة.

فرمایش خداوند متعال: بر نا توانان و بیماران و آنان که هزینۀ خویش را نمی یابند، هر گاه در عمل برای خدا و پیامبرش اخلاص ورزند، گناهی نیست اگر به جنگ نیایند، بر نیکو کاران هیچ گونه عتاب و سرزنشی نیست، خدا آمرزنده و مهربان است (91) و آنان که نزد تو آمدند تا آنان را مهیا سازی، ولی گفتی که تجهیزاتی ندارم و آن ها برای خرج کردن هیچ نیافتند و اشک ریزان و محزون باز گشتند، پس گناهی (بر آن ها) نیست (92) همانا خشم و عذاب خدا بر کسانی است که در عین توان گری از تو رخصت می خواهند و بدان خشنودند که با خانه نشینان در خانه بمانند، خدا بر دل های ایشان را مُهر نهاده، ولی آنان نمی دانند. (93)

1) - علامۀ مجلسی به نقل از محاسن (برقی) از حمزة بن طیار از حضرت صادق علیه السلام روایت کرده است، که گفت: آن حضرت به من فرمود: بنویس و سپس به من املا نمود (و من نوشتم): از قول و اعتقاد ما چنان می باشد که خداوند بر بندگان احتجاج می نماید بر آن چه که بر ایشان وارد نموده و عطای شان کرده و به ایشان شناسانده است، پس رسولی را به سوی ایشان فرستاد و کتاب خویش را بر او نازل نمود و در آن اوامر و نواهی را مطرح نمود، در آن به نماز و روزه امر کرد پس یک بار رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم (هنگام نماز) خوابش برد (و نمازش قضا شد).

پس خدا فرمود: من تو را بخواب می برم و من تو را بیدار می نمایم، بنابر این اگر بر خاستی (قضای) نمازت را بجای آور تا مردم بدانند که چون چنین امری برای شان پیش آید، باید چه کنند و برنامه آن چنان نیست که ایشان می گویند: هر گاه کسی بخوابد و نمازش قضا شود هلاک شده است.

و همین برنامه نسبت به روزه هم می باشد که من تو را بیمار می کنم و من تو را تندرست می گردانم و چون تو را از بیماری شفا دادم آن (روزه) را قضا کن.

بعد از آن، امام صادق علیه السلام فرمود: و هم چنین هر گاه نظر کنی در همه چیز ها کسی را در تنگی نخواهی یافت و کسی را نیابی مگر آن که خداوند بر او حجت دارد و خداوند درباره امور او مشیت و اراده دارد و من نمی گویم که مردم آن چه را که خواهند می توانند انجام دهند.

ولا أقول: إنهم ما شاءوا صنعوا .

ثم قال: إن الله يهدي و يضلّ.

وقال: ما أمروا إلا بدون سعتهم و كلّ شيء أمر الناس به فهم يسعون له، و كلّ شيء لا يسعون له فموضوع عنهم، و لكنّ الناس لا خير فيهم، ثمّ تلا: (لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ) ... (وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ).

قال: فوضع عنهم لأنهم لا يجدون ما ينفقون، و قال: (إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ وَ هُمْ أَغْنِيَاءُ رِضْوَانًا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَ طَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ).

شي، [تفسير العياشي] عن زرارة و حمران و محمد بن مسلم، عن أبي جعفر، و أبي عبد الله عليها السلام مثله. (1)

(قوله تعالى: وَءَاخِرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَءَاخِرَ سَيِّئًا عَسَى اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ) (102)

ص: 61

1- بحار الأنوار: 300/5 ح 4 عن المحاسن: 236/1 ح 204. الكافي: 164/1 ح 4، و التوحيد: 413 ح 10، عنه وسائل الشيعة: 254/8 ح 10570، و البحار: 280/2 ح 46 قطعة منه.

بعد از آن فرمود به درستی که خداوند (به راه راست) هدایت می نماید و نیز او گمراه می گرداند (یعنی خداوند، عاصی را در اثر کردار و گفتار ناشایستش به خودش وا می گذارد) و (نیز) فرمود: مردم مأمور نشده اند مگر به چیزی که کم تر و پایین تر از طاقت ایشان خواهد بود و هر چیزی را که مردم به انجام آن مأمور نشده اند می توانند آن را بجا آورند و هر چیزی که طاقت آن را ندارند از ایشان بر داشته شده است و لکن (بیش تر) مردم هیچ خیر و خوبی در ایشان نیست.

سپس آن حضرت علیه السلام (این آیات را) تلاوت نمود: «حرج و مشکلی نیست بر نا توانان و عاجزان و نه بر بیماران و نه بر آنان که نیابند چیزی را که خرج کنند اگر از جهاد باز ایستند، هر گاه خیر خواهی کنند از برای خدا و رسول او، برای نیکو کاران راه چاره ای نخواهد بود و خداوند آمرزنده و مهربان است».

«و نیز ایرادی نیست بر آن افرادی که نزد تو آیند تا آن ها را (برای جهاد) سوار کرده و تجهیز نمایی و به آن ها گفتی: من وسیله ای ندارم که شما را تجهیز کنم، پس از نزد تو باز گشتند در حالی که چشمان شان اشک بار بود که چرا چیزی نداشتند تا در راه خدا انفاق کنند»، پس خداوند این هزینه و برنامه را از آن ها بر داشته، چون چیزی ندارند که انفاق کنند، «راه مؤاخذه تنها برای کسانی باز است که از تو اجازه خواهند (که بمانند) با این که توان مند می باشند و از امکانات کافی برخوردار هستند، ولی راضی شدند تا (با زنان و کودکان ناتوان) بمانند، خداوند بر دل های چنین افرادی مهر زده و به همین خاطر آن ها چیزی نمی دانند».

(در پایان علامه مجلسی رحمه الله افزوده است:) عیاشی مانند این حدیث را با سند خود از زرارة، حمران و محمد بن مسلم، از امام باقر و امام صادق علیهما السلام، روایت کرده است.

فرمایش خداوند متعال: و گروهی دیگر به گناه خود اعتراف کردند که اعمال نیکو را با کار های زشت آمیخته اند، شاید خدا توبه شان را بپذیرد؛ زیرا خدا آمرزنده و مهربان است. (102)

45 / [2] - الحويزي: في تفسير العياشي: عن محمد بن خالد بن الحجاج الكرخي، عن بعض أصحابه رفعه إلى خيثة، قال:

قال أبو جعفر عليه السلام في قول الله: (خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَ آخَرَ سَيِّئًا) ، قال :

قوم اجترحوا (1) ذنباً مثل قتل حمزة و جعفر الطيار، ثم تابوا.

ثم قال: و من قتل مؤمناً لم يوفق للتوبة إلا أن الله لا يقطع طمع العباد فيه و رجاهم فيه. (2)

(قوله تعالى: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَ كُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ) (119)

46 / [3] - ابن شهر آشوب: [عن العياشي]، قال جابر الأنصاري، عن الباقر عليه السلام في قوله (تعالى): (وَ كُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ)، [قال عليه السلام]: أي مع آل محمد عليهم السلام. (3)

(قوله تعالى: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ وَ لِيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً وَ اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ) (123)

ص: 63

1- اجترح عملاً: أي اكتسب، وقال (الشاعر): و كل فتى بما عملت يداء *** و ما اجترحت عوامله رهين كتاب العين: 77/3 (جرح).

2- نور الثقلين: 254/2 ح 281

3- المناقب: 179/4 ، عنه بحار الأنوار: 31/24 ح 4، و 414 ح 12. تأويل الآيات الظاهرة: 217 (سورة البراءة)، و البحار: 417/35، شواهد التنزيل: 343/1 ح 353.

(2) - حویزی به نقل از عیاشی و با سند او از محمد بن خالد بن حجاج کرخی، از بعضی از اصحاب خود، به طور مرفوعه از خَیْثَمَه (جعفی) روایت کرده است، که گفت:

امام باقر علیه السلام درباره فرمایش خداوند متعال: (آن گروهی که به گناه خود اعتراف کردند) «اعمال نیکورا با کار های زشت آمیخته اند»، فرمود: گروهی در قتل حمزه و جعفر طیار مرتکب گناه شدند ولی بعد از آن توبه کردند، سپس فرمود: هر کسی که مؤمنی را بکشد، موفق به توبه نمی شود، ولی خداوند امید و آرزوی بندگان را در مورد توبه قطع و نا امید نمی گرداند. (1)

فرمایش خداوند متعال: ای کسانی که ایمان آورده اید! از (معصیت و عقاب) خدا بترسید و با راست گویان باشید. (119)

(3) - ابن شهر آشوب به نقل از عیاشی از امام باقر علیه السلام روایت کرده است، که در مورد فرمایش خداوند متعال: «و با صادقین همراه باشید» فرمود: یعنی (در تمامی امور) با آل محمد علیهم السلام باشید.

فرمایش خداوند متعال: ای کسانی که ایمان آورده اید! با کافرانی که نزدیک شما می باشند، جنگ کنید و باید در شما شدت و خشونت حس کنند و بدانید که خدا با پرهیز کاران است. (123)

ص: 64

1- این حدیث با همین سند در تفسیر عیاشی: ج 2 ص 111 ح 105 آمده است ولی از جهت متن با آن تفاوت بسیاری دارد

47 / [4] - العلامة المجلسي: عن العياشي في تفسيره، عن عدي بن حاتم، عن أمير المؤمنين عليه السلام قال - يوم التقى هو و معاوية بصفين، فرفع بها صوته يسمع أصحابه - : و الله! لأقتلن معاوية و أصحابه.

ثم يقول في آخر قوله : إن شاء الله، يخفض بها صوته.

و كنت قريباً منه، فقلت: يا أمير المؤمنين! إنك حلفت على ما فعلت ثم استثنيت، فما أردت بذلك ؟

فقال: إن الحرب خدعة و أنا عند المؤمن غير كذوب، فأردت أن أحرّض أصحابي عليهم، لكي لا يفشلوا، ولكن يطمعوا فيهم، فأفقههم ينتفعوا بها بعد اليوم، إن شاء الله. (1)

ص: 65

1- بحار الأنوار 27/100 ح 33، و مستدرک الوسائل: 103/11 ح 12535، و 75/16 ح 19194. المناقب لابن شهر آشوب: 375/2

نحوه

4) - علامه مجلسی به نقل از تفسیر عیاشی و با سند او از عدی بن حاتم روایت کرده است، که گفت:

امیر المؤمنین علیه السلام - روزی که دو لشکر حضرت و معاویه، در دو صفّ مقابل یک دیگر قرار گرفتند، با صدای بلند که تمام اصحاب می شنیدند - اظهار نمود: به خدا سوگند! معاویه و یاران او را به قتل می رسانم، سپس آهسته و آرام فرمود: إن شاء الله و من نزدیک حضرت بودم، عرض کردم: ای امیر المؤمنین! شما بر کاری که می خواستی انجام دهی سوگند یاد نمودی، سپس استثنا کردی و مطرح نمودی: إن شاء الله، منظور تان چه بود؟

پاسخ داد: همانا جنگ، نوعی نیرنگ و حيله است و من نزد مؤمنین دروغ گو نیستم، پس خواستم که اصحاب و لشکر خود را علیه آن ها تحریک و تشویق نمایم که مبادا سست و ضعیف باشند و در ضمن نسبت به (پیروزی به) آن ها طمعی داشته باشند، پس آنان را آگاه نمودم تا بعد از امروز (بعد از خاموشی جنگ) منتفع و بهر مند گردند، إن شاء الله.

ص: 66

(قوله تعالى: قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَاءِكُمْ مَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ قُلِ اللَّهُ يَهْدِي لِحَقِّ أَفَمَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ أَمْ لَا يَهْدِي إِلَّا أَنْ يُهْدَى فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ) (35)

48 / [1] - أبو الحسن الفتوني: وفيه [أي تفسير العياشي] في رواية أبي الجارود، عن أبي جعفر عليه السلام في قوله: (أَفَمَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ أَمْ لَا يَهْدِي إِلَّا أَنْ يُهْدَى)، فأما من يهدي إلى الحق فهم محمد وآل محمد عليهم السلام من بعده، وأما من لا يهدي إلا أن يهدي فهو من خالف من قريش وغيرهم أهل بيته من بعده صلى الله عليه وآله وسلم. (1)

(قوله تعالى: لَهُمُ الْبُشْرَى فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ لَا تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ) (64)

49 / [2] - أبو الحسن الفتوني: وفي تفسير العياشي، عن الصادق عليه السلام في قوله تعالى: (لَا تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ)، قال: أي لا تغير الإمامة. (2)

ص: 67

1- مرآة الأنوار و مشكاة الأسرار: 546، و تفسير القمّي: 312/1 مثله.

2- مرآة الأنوار و مشكاة الأسرار: 466. تفسير القمّي: 313/1

فرمایش خداوند متعال: (ای پیامبر! به مردم) بگو: آیا از این بتان شما، کسی هست که به حق راهنمایی نماید؟ بگو: خدا به حق راهنمایی می نماید، آیا آن که به حق راهنمایی می نماید به متابعت و پیروی سزاوار تر است یا آن که به حق راهنمایی نمی کند و خود نیز نیازمند هدایت است؟ شما را چه می شود؟! چگونه حکم می کنید؟ (35)

1) - ابو الحسن فتونی به نقل از تفسیر عیاشی از امام باقر علیه السلام روایت کرده است، که در مورد فرمایش خداوند متعال: «آیا کسی که به سوی حق هدایت می نماید سزاوار تر است که تبعیت شود یا آن کسی که راهنمایی نمی کند مگر این که هدایت شود؟»، فرمود:

اما آن کسانی که هدایت یافته اند حضرت محمد و آل محمد علیهم السلام هستند و اما کسانی که هدایت نمی یابند مگر این که کسی آن ها را راهنمایی کند، مخالفین ایشان - از قریش و دیگران - خواهند بود که با اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم بعد از او مخالفت و کار شکنی می کنند.

فرمایش خداوند متعال: برای آنان در زندگانی دنیا و آخرت بشارت خواهد بود، برای کلمات خداوند تبدیل و تغییری نمی باشد، این رستگاری و خوش بختی بزرگی خواهد بود. (64)

2) - أبو الحسن فتونی به نقل از تفسیر عیاشی، از امام صادق علیه السلام روایت کرده است که در مورد فرمایش خداوند متعال: «برای کلمات خداوند تبدیل و تغییری نمی باشد» فرمود:

در (انتخاب و تعیین ولایت و) امامت، تغییری نخواهد بود.

(قوله تعالى: فَهَلْ يَنْتَظِرُونَ إِلَّا مِثْلَ أَيَّامِ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ قُلْ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ) (102)

50 / [3] - الشيخ الصدوق: حدّثنا المظفر بن جعفر المظفر العلوي السمرقندي - رضي الله عنه - قال: حدّثنا جعفر بن محمّد بن مسعود [العيّاشي]، قال: حدّثنا جعفر بن محمّد، قال: حدّثني العمركي بن عليّ البوفكيّ، عن الحسن بن عليّ بن فضال، عن ثعلبة بن ميمون، عن موسى النميري، عن العلاء بن سيّابة، عن أبي عبد الله عليه السلام قال:

من مات منكم على هذا الأمر منتظراً له، كان كمن كان في فسطاط القائم عليه السلام. (1)

ص: 69

1- إكمال الدين: 644/2 ح 1، عنه بحار الأنوار: 126/52 ذيل ح 15 و السند فيه: عن إكمال الدين: المظفر العلوي، عن ابن العيّاشي، عن أبيه، عن جعفر بن أحمد، عن العمركي...، و المحاسن: 173/1 ح 147 (38 - باب من مات على هذا الأمر) بغير هذا السند. تقدّم نحوه في سورة يونس الحديث 51 بغير هذا السند وبتفاوت في المتن.

فرمایش خداوند متعال: آیا آنان چیزی غیر از همان (بلاها و مجارات شان را در روزهای گذشته، انتظار می کشند، بگو (ای پیامبر!): شما منتظر آن باشید و من نیز با شما در انتظار (و ظهور فرج) خواهم بود. (102)

شیخ صدوق با سند خود از [ابو نصر عیاشی] نقل نموده، که وی با سند خود از امام صادق علیه السلام روایت کرده است که فرمود:

هر کسی از شما (مسلمانان با ایمان و اعتقاد) بر انتظار ظهور (فرج) این امر (ولایت (اهل بیت و ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه) بمیرد، همانند کسی خواهد بود که در خیمه گاه قائم (آل محمد علیهم السلام) بسر ببرد (یعنی هم چون کسی است که در جبهه جهاد و در رکاب آن حضرت می باشد).

(قوله تعالى: وَ مَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَ مُسْتَوْدَعَهَا كُلٌّ فِي كِتَابٍ مُبِينٍ) (6)

51 / [1] - العلامة المجلسي و المحدث النوري: عن تفسير العياشي:

قال أمير المؤمنين - صلوات الله عليه - يا ابن آدم! لا يكن أكبر همك يومك الذي إن فاتك لم يكن من أجلك، فإن كل يوم تحضره يأتي الله فيه برزقك، و اعلم أنك لن تكتسب شيئاً فوق قوتك إلا كنت فيه خازناً لغيرك يكثر في الدنيا به نصيبك، و يحظى به وارثك و يطول معه يوم القيامة حسابك، فاسعد بمالك في حياتك و قدم ليوم معادك زاداً يكون أمامك، فإن السفر بعيد و الموعد القيامة، و المورد الجنة أو النار.

(1)

(قوله تعالى: وَ مَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِباً أُولَئِكَ يُعْرَضُونَ عَلَى رَبِّهِمْ وَيَقُولُ الْأَشْهُهُ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى رَبِّهِمْ أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ) (18)

52 / [2] - السيد هاشم البحراني: العياشي: عن أبي عبيدة، قال:

سألت أبا جعفر عليه السلام عن قول الله تعالى: (وَ مَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِباً أُولَئِكَ يُعْرَضُونَ عَلَى رَبِّهِمْ) - إلى قوله: - (وَ يَبْغُونَهَا عِوَجًا) ؟

ص: 71

1- بحار الأنوار: 31/100 ح 58، و مستدرک الوسائل: 35/13 ح 14669، كلاهما عن محمد بن مسعود العياشي في تفسيره. الإرشاد للمفيد: 234 مرسلاً، و نحوه كشف اليقين: 190 (المبحث السادس).

فرمایش خداوند متعال: و هیچ جنبنده ای در روی زمین نیست، جز آن که روزی او بر عهده خداوند است و او موضع و جایگاهش را می داند؛ زیرا همه در کتاب مبین آمده است. (6)

(1) - علامه مجلسی و محدث نوری به نقل از تفسیر عیاشی و با سند او از امیر المؤمنین علیه السلام روایت کرده اند، که فرمود:

ای فرزند آدم! بزرگ ترین تلاش و اندوهت برای آن روزی نباشد که اگر به آن نرسی از عمر تو نخواهد بود؛ زیرا هر روزی که در آن وارد شوی خداوند روزی تو را در آن روز می رساند و توجه داشته باش که همانا چیزی که بیش از خوراک و قوت تو باشد به چنگ نخواهی آورد مگر این که در آن چیز، خزینه دار دیگران هستی، رنج و سختی تو در دنیا برای آن بسیار است و بهره اش نصیب وارث تو می گردد و روز قیامت به خاطر آن، حساب تو به درازا کشیده می شود، پس در زندگی خود به سبب مال و اندوخته ات سعادت مند و خوش بخت شو و برای روز موعود (قیامت) توشه ای را در پیش فرست که آن توشه پیشا پیش تو باشد؛ زیرا که سفر دور است و وعده گاه قیامت می باشد و منزل گاه بهشت یا دوزخ خواهد بود.

فرمایش خداوند متعال: و چه کسی ستم کار تر از آن کسی است که به خدا دروغ می بندد؟ اینان را به پروردگار شان عرضه خواهند داشت و شاهدان، گواهی خواهند داد که اینان همان افرادی هستند که بر پروردگار شان دروغ می بستند، آگاه باشید که لعنت خدا بر ستم کاران خواهد بود. (18)

(2) - بحرانی به نقل از عیاشی، با سند او از ابو عبیده روایت کرده، که گفت: از امام باقر علیه السلام درباره فرمایش خداوند متعال: «و چه کسی ظالم تر است از آن افرادی که به خداوند نسبت دروغ می دهند؟ چنین افرادی بر پروردگار شان عرضه خواهند شد» - تا - «آن را کج و منحرف کنند»، سؤال کردم؟

فرمود: منظور این است که ثبات و استقامت ندارند، بلکه همیشه دنبال این می گردند که راه خدا را منحرف گردانند و با تأویل و توجیه، راه مستقیم خدا

قال: أي يطلبون لسبيل الله زيغاً عن الاستقامة، يحرفونه بالتأويل و يصفونها بالانحراف عن الحق و الصواب. (1)

(قوله تعالى: وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ (118) إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ) (119)

53 / [3] - ابن شهر آشوب: تفسير العياشي، عن الباقر عليه السلام، قال في قوله تعالى: (لَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ) : في الدين (إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ) ، يعني آل محمّد و أتباعهم، يقول الله: (وَ لِذَلِكَ خَلَقَهُمْ) ، يعني أهل رحمة لا يختلفون في الدين. (2)

ص: 73

1- البرهان في تفسير القرآن: 96/4 ح 1.

2- المناقب: 180/4 ، و مرآة الأنوار و مشكاة الأسرار: 268

را دگرگون و از مسیر حق و صحیح واژگون کنند.

فرمایش خداوند متعال: و اگر پروردگار تو خواسته بود، همه مردم را یک امت قرار می داد، ولی آنان همواره گوناگون و متفاوت خواهند بود (118) مگر آن هایی که پروردگارت بر آن ها رحمت نموده و آن ها را برای همین بیافریده است و سخن پروردگار تو بر این مقرر گشته است که: حتماً (درون) جهنم را از همه جن و انس انباشته می کنم. (119)

(3) - ابن شهر آشوب به نقل از عیاشی، روایت کرده است، که گفت:

امام باقر علیه السلام در مورد فرمایش خداوند متعال: «آن ها پیوسته در تحولات و اختلافات هستند» * مگر آن هایی که مورد رحمت پروردگارت قرار گیرند»، فرمود: منظور آل محمد علیهم السلام و پیروان (واقعی) ایشان هستند، «و ایشان را به همین منظور آفریده است»، یعنی اهل رحمت در (اصول و فروع) دین اختلافی ندارند.

ص: 74

(قوله تعالى: وَ لَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ، ءَاتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَ كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ) (22)

54/ [1] - ابو عليّ الطبرسي: روى العياشي بإسناده عن عليّ بن أسباط، قال:

قدمت المدينة و أنا أريد مصر، فدخلت على أبي جعفر محمد بن عليّ الرضا عليهم السلام و هو إذ ذاك خماسي، فجعلت أتأمله لأصفه لأصحابنا بمصر، فنظر إليّ و قال: يا عليّ! إن الله أخذ في الإمامة كما أخذ في النبوة، فقال (سبحانه عن يوسف): (وَ لَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَ ءَاتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا).

و قال (عن يحيى): (وَ ءَاتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا) (1)، فقد يجوز أن يعطى الحكم ابن أربعين سنة، و يجوز أن يعطاه الصبي . (2)

(قوله تعالى: قَالَ اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ) (55)

55/ [2] - الشيخ الحويزي: في تفسير العياشي: و قال سليمان: قال سفيان: قلت لأبي عبد الله عليه السلام: [أما] يجوز أن يزكّي الرجل نفسه؟

قال: نعم، إذا اضطرّ إليه، أما سمعت قول يوسف: (اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ) (3)، و قول العبد الصالح: (وَ أَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ) ؟ (4)

ص: 75

1- سورة مريم: 12/19

2- مجمع البيان: 781/6 (سورة مريم عليها السلام)، و بحار الأنوار: 176/14، و 176/17، و البرهان في تفسير القرآن: 109/5 ح 2. تأويل الآيات الظاهرة: 303/1 ح 1، عنه البحار: 102/25 ح 3، و أيضاً عن مجمع البيان، عن تفسير العياشي.

3- سورة الأعراف: 68/7.

4- نور الثقلين: 44/2 ح 175.

فرمایش خداوند متعال: و هنگامی که (یوسف) به بلوغ و قوت رسید، ما حکم (نبوت) و علم را به او دادیم و این چنین نیکو کاران را پاداش می دهیم. (22)

1) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی، از علی بن اسباط روایت کرده است، که گفت: وارد مدینه (منوره) شدم و قصد داشتم که به مصر بروم، پس به محضر امام جواد علیه السلام شرف یاب گشتم و آن حضرت را در سنین پنج سالگی مشاهده کردم و (خصوصیاتش را) با دقت نگاه می کردم تا در مصر برای دوستانم توصیف و تعریف کنم.

پس حضرت نگاهی به من کرد و فرمود: ای علی! خداوند نسبت به امامت همان برنامه و شرایطی را قرار داده که برای نبوت قرار داده است، بنابراین خداوند سبحان در رابطه با یوسف علیه السلام فرموده است: «و چون به سن رشد رسید، حکمت و علوم را به او دادیم» و (نیز) در مورد یحیی علیه السلام فرموده: «و ما در طفولیت و کودکی حکمت را به او دادیم»، پس جایز است (و امکان دارد) که کسی (همانند یوسف علیه السلام) در چهل سالگی حکمت عطايش گردد و جایز هم هست که در خردسالی عطايش شود.

فرمایش خداوند متعال: (یوسف) گفت: مرا سر پرست خزائن سر زمین (مصر) قرار ده، که نگه دارنده و دانا هستم! (55)

2) - حویزی به نقل از عیاشی، از سلیمان روایت کرده است، که گفت:

به امام صادق علیه السلام عرض کردم: آیا جایز نیست که انسان خود را تزکیه و پاک (معرفی و توصیف) نماید؟

فرمود: بله جایز است، (اما) موقعی که ناچار شود، آیا سخن یوسف علیه السلام را نشنیده ای که اظهار نمود: «مرا بر خزائن و گنجینه های زمین، قرار دهید همانا نگه دارنده امینی هستم» و (نیز سخن) بنده صالح و شایسته: «و من نصیحت کننده ای امین می باشم»؟

(قوله تعالى: فَلَمَّا جَهَّزَهُم بِجَهَّازِهِمْ جَعَلَ السَّقَايَةَ فِي رَحْلِ أَخِيهِ ثُمَّ أَذِنَ مَوْلَانُ أَيَّتُهَا الْعِيرُ إِنَّكُمْ لَسَارِقُونَ) (70)

56 / [3] - ابن بابويه : حَدَّثَنَا الْمُظَفَّرُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ الْمُظَفَّرِ الْعُلُوِي - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنْ أَبِيهِ (الْعِيَّاشِيِّ)، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي نَصْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى، عَنْ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ عَثْمَانَ بْنِ عَيْسَى، عَنْ سَمَاعَةَ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ، قَالَ:

قال أبو عبد الله عليه السلام: التقية دين الله عز وجل، قلت: من دين الله؟

قال: فقال: إي، والله! من دين الله، لقد قال يوسف: أَيَّتُهَا الْعِيرُ. (1)

ص: 77

1- علل الشرائع: 51/1 ح 2 (الباب - 43)، عنه وسائل الشيعة: 209/16 ح 21374، و بحار الأنوار: 278/12 ح 52

فرمایش خداوند متعال: پس هنگامی که (مأمور یوسف) بار های آن ها (برادرانش) را آماده کرد، ظرف آب خوری پادشاه را داخل بارِ برادرش گذاشت، سپس کسی صدا زد: ای اهل قافله! شما دزد هستید! (70)

3) - شیخ صدوق به نقل از عیاشی از ابوبصیر روایت کرده است، که گفت: امام صادق علیه السلام فرمود: رعایت تقیه، جزء دین خداوند عزیز و جلیل است، عرض کردم: از دین خداوند است؟

فرمود: بلی، به خدا سوگند! از (جزء) دین خداوند می باشد، به تحقیق یوسف علیه السلام (نسبت به برادران خود) اظهار نمود: «ای قافله شتر داران» (و با آنان اظهار برادری ننمود).

ص: 78

(قوله تعالى: لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِّن بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُعَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ سُوءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ، وَمَا لَهُمْ مِّن دُونِهِ مِن وَالٍ) (11)

57 / [1] - الشيخ الحويزي: في تفسير العياشي: عن سليمان بن عبد الله، قال: كنت عند أبي الحسن الرضا عليه السلام قاعداً فأتي بامرأة قد صار وجهها قفاها، فوضع يده اليمنى في جبينها ويده اليسرى من خلف ذلك، ثم عصر وجهها عن اليمين، ثم قال: (إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُعَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ)، فرجع وجهها، فقال: احذري أن تفعلين كما فعلت. (1)

(قوله تعالى: الَّذِينَ ءَامَنُوا وَ تَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ) (28)

58 / [2] - البحراني: في تفسير العياشي: وعن أنس بن مالك، أنه قال:

قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: (الَّذِينَ ءَامَنُوا وَ تَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ) ، ثم قال لي: أتدري يا ابن أم سليم! من هم؟

قلت: من هم يا رسول الله!؟

قال: نحن أهل البيت وشيعتنا. (2)

ص: 79

1- نور الثقلين: 488/2 ح 49. و تقدم نحوه بتفصيل في سورة «الرعد» ح 15، عن أبي الحسن موسى عليه السلام.

2- البرهان في تفسير القرآن: 274/4 ح 3. تأويل الآيات الظاهرة: 233 ح 11

فرمایش خداوند متعال: برای انسان، مأمورانی است که پی در پی، از پیش رو و از پشت سرش او را از امر خدا (نسبت به حوادث غیر حتمی) محافظت می کنند (اما) خداوند سر نوشت هیچ قومی (و ملتی) را تغییر نمی دهد مگر این که آنان، خود شان آن چه را که در خود شان می باشد تغییر دهند! و هنگامی که خدا اراده سویی به قومی (بخاطر کردار و گفتار شان) کند، هیچ چیزی مانع آن نخواهد شد و جز خدا، سر پرستی نخواهند داشت. (11)

(1) - حویزی به نقل از عیاشی، از سلیمان بن عبد الله روایت کرده است، که گفت:

در محضر امام رضا علیه السلام بودم که زنی را آوردند، در حالی که صورتش به پشت برگشته بود، پس حضرت دست راست خود را روی پیشانی او گذاشت و دست چپ را به پشت سرش نهاد و سپس صورت او را از راست فشار داد، بعد از آن فرمود: «به درستی که خداوند آن چه را که مربوط به گروهی می باشد تغییر نمی دهد مگر آن که خود شان نسبت به آن چه که در خود شان می باشد، تغییر ایجاد کنند» و صورت زن را به حالت اول برگرداند و فرمود: مبدا چنین کاری را دو مرتبه انجام دهی.

فرمایش خداوند متعال: آن ها کسانی هستند که ایمان آورده اند و دل های شان به یاد خدا مطمئن و آرام است، آگاه باشید: تنها با یاد خدا دل ها آرامش می یابد. (28)

(2) - بحرانی به نقل از عیاشی، از انس بن مالک روایت کرده است، که گفت:

رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «آن کسانی که ایمان آورده اند و دل های آنان به یاد و ذکر خدا مطمئن و پا بر جا است، آگاه باشند که دل ها (فقط) به ذکر خدا مطمئن می باشد» و سپس به من فرمود: ای فرزند ام سلیم! آیا می دانی آن ها چه افرادی هستند؟

عرض کردم: ای رسول خدا! آن ها چه کسانی می باشند؟

فرمود: (منظور از آنان) ما اهل بیت (عصمت و طهارت) و شیعیان، هستیم.

(قوله تعالى: وَ لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّن قَبْلِكَ وَ جَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَ ذُرِّيَّةً وَ مَا كَانَ لِرَسُولٍ أَن يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ) (38)

59 / [3] - الشيخ الحويزي: في تفسير العياشي: عن علي بن عمر بن أبان الكلبي، عن أبي عبد الله عليه السلام قال:

أشهد على أبي أنه كان يقول: ما بين أحدكم وبين أن يغبط أو يرى ما تقرّبه عينه إلا أن يبلغ نفسه هذه - وأهوى إلى حلقه -، قال الله في كتابه: (وَ لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّن قَبْلِكَ وَ جَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَ ذُرِّيَّةً)، فنحن ذرّية رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم.

خلق الخلق قسمين: فألقى قسماً وأمسك قسماً، ثم قسم ذلك القسم على ثلاثة أثلاث، فألقى ثلثين وأمسك ثلثاً، ثم اختار من ذلك الثلث قريشاً، ثم اختار من قريش بني عبد المطلب، ثم اختار من بني عبد المطلب رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم، فنحن ذرّيته، فإن قالت الناس: ليس لرسول الله ذرّية، جحدوا ولقد قال الله: (وَ لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّن قَبْلِكَ وَ جَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَ ذُرِّيَّةً)، فنحن ذرّيته.

قال: فقلت: أنا أشهد أنكم ذرّيته، ثم قلت له: ادع الله لي - جعلت فداك! - أن يجعلني معك في الدنيا والآخرة، فدعا لي بذلك، قال: فقبلت باطن يده. (1)

ص: 81

1- نور الثقلين: 509/2 ح 150. قد تقدّم الحديث في المجلد الثالث، ح 54 في هذه السورة بتفاوت في المتن والسند.

فرمایش خداوند متعال: ما پیش از تو (نیز) رسولانی را فرستادیم و برای آنان همسران و فرزندان قرار دادیم و هیچ رسولی نمی توانست (از پیش خود) معجزه ای بیاورد، مگر به فرمان خداوند، هر چیزی زمانی دارد. (38)

(3) - حویزی به نقل از عیاشی، از علی بن عمر بن ابان کلبی روایت کرده است، که گفت:

امام صادق علیه السلام فرمود: من شهادت می دهم که پدرم می فرمود: میان هیچ یک از شیعیان ما و آن چه که خداوند به وسیله آن چشم او را روشن می کند و (دیگران) بر او حسرت می برند، فاصله ای نیست مگر آن که جانش به این جا برسد - و با دست اشاره به گلوی خود نمود -، خدای عزوجل در کتاب خود (قرآن) فرموده است: «و هر آینه ما رسولانی را پیش از تو فرستادیم و برای آن ها همسران و ذریه هایی قرار دادیم»، پس ما (اهل بیت رسالت) ذریه رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم هستیم.

خداوند آفریده ها را به دو نوع آفریده: یک قسمت را کنار گذاشت و یک قسمت را نگاه داشت، سپس این قسمت را به سه قسمت دیگر تقسیم کرد و دو سوم آن را کنار گذاشت و یک سوم را نگاه داشت.

سپس از بین این یک سوم، قریش را انتخاب نمود و از بین قریش، فرزندان عبدالمطلب را برگزید و از میان فرزندان عبدالمطلب، رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم را انتخاب کرد، پس ما ذریه او هستیم.

اگر مردم بگویند: برای رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم و ذریه ای نبوده است، حقیقت را انکار کرده اند؛ با این که خداوند متعال فرموده است: «و هر آینه ما رسولانی را پیش از تو فرستادیم و برای آن ها همسران و ذریه هایی قرار دادیم»، پس ما ذریه او هستیم.

راوی گوید: عرض کردم: من گواهی می دهم که شما ذریه او هستید.

سپس اظهار داشتیم: ای فرزند رسول خدا! فدای شما گردم! از خدا بخواه که مرا در دنیا و آخرت با شما قرار دهد.

سپس حضرت برایم دعا نمود و من کف دست حضرت را بوسیدم.

(قوله تعالى: أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللَّهِ كُفْرًا وَ أَحْلَوْا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ) (28)

60/ [1] - أبو الحسن الفتونى:

فى تفسير العياشى: عن الصادق عليه السلام فى قوله تعالى: (وَ أَحْلَوْا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ) ، يعنى بذلك قول النبىِّ صلى الله عليه وآله وسلم: لا ترجعوا بعدى كفاراً يضرب بعضكم رقاب بعض. الخبر. (1)

(قوله تعالى: رَبَّنَا إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَ ارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ) (37)

61/ [2] - ابن شهر آشوب:

[عن العياشى] ، عن الباقر عليه السلام فى قول إبراهيم عليه السلام : (إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ) ، [قال عليه السلام:] ، نحن بقیة تلك العترة.

وقال عليه السلام: كانت دعوة إبراهيم لنا خاصة. (2)

ص: 83

1- مرآة الأنوار و مشکاة الأسرار: 241.

2- المناقب: 179/4، عنه بحار الأنوار: 89/12، و 22323 ح 36.

فرمایش خداوند متعال: آیا افرادی را ندیدی که نعمت خداوند را به کفران تبدیل کردند و قوم خود را به سرای نیستی و نابودی کشاندند؟! (28)

1) - ابو الحسن فتونی به نقل از عیاشی، از امام صادق علیه السلام روایت کرده است، که پیرامون فرمایش خداوند متعال: «و (آن ها) قوم خود را به سرای نیستی و نابودی کشاندند»، فرمود:

منظور از آن، فرمایش رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم می باشد که فرموده است: بعد از من به حالت کفران باز نگردید که بعضی از شما گردن بعضی دیگر را بزنند.

فرمایش خداوند متعال: پروردگارا! من بعضی از فرزندانم را در سر زمین بی آب و علف، در کنار خانه ای که حرم تو است، ساکن ساختم تا نماز را بر پا دارند، پس تو دل های گروهی از مردم را متوجه آن ها گردان و از (انواع) ثمرات به آن ها روزی رسان، شاید آنان شکر تو را بجای آورند. (37)

2) - ابن شهر آشوب به نقل از عیاشی از امام باقر علیه السلام روایت کرده است، که در مورد سخنان حضرت ابراهیم علیه السلام: «همانا من ذریه خود را در یک وادی و سر زمینی ساکن نمودم»، فرمود: ما باقی مانده آن عترت هستیم.

و فرمود: دعوت ابراهیم علیه السلام مخصوص ما بوده است.

(قوله تعالى: وَ لَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ) (87)

62/ [1] - المحدث النوري: محمد بن مسعود العياشي، عن يونس بن عبد الرحمن، عمّن ذكره، رفعه، قال:

سألت أبا عبد الله عليه السلام عن قول الله عزّ وجلّ: (وَ لَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ) ؟

قال: هي سورة الحمد، وهي سبع آيات، منها: «بسم الله الرحمن الرحيم»، وإنما سميت المثنائي لأنها تثني في الركعتين. (1)

ص: 85

1- مستدرک الوسائل: 157/4 ح 4361، و 164 ح 4385 بحذف الذيل

فرمایش خداوند متعال: و ما به تو هفت تا از جفتی ها (یعنی سوره حمد) و قرآن عظیم را عطا کردیم! (87)

1) - محدث نوری به نقل از عیاشی، از یونس بن عبد الرحمان، به نقل از کسی که نام او را متذکر شده، به طور مرفوعه، روایت کرده است، که گفت:

از امام صادق علیه السلام درباره فرمایش خداوند متعال: «و به تحقیق ما هفت تا از دو جفتی ها و قرآن عظیم را به شما دادیم»، سؤال کردم؟

فرمود: آن سوره «حمد» می باشد که دارای هفت آیه است و «بسم الله الرحمن الرحيم» از آن ها می باشد و علت این که به آن «مثنائی» گفته شده، این است که دو بار در دو رکعت نماز خوانده می شود.

ص: 86

(قوله تعالى: وَ عَلَى اللَّهِ قَصْدُ السَّبِيلِ وَ مِنْهَا جَابِرٌ وَ لَوْ شَاءَ لَهَدْنَاكُمْ أَجْمَعِينَ) (9)

[63] / 1 - أبو الحسن الفتوني:

في تفسير العياشي، عن زيد بن عليّ في قوله تعالى: (وَ عَلَى اللَّهِ قَصْدُ السَّبِيلِ)، قال: سبيلنا أهل البيت، القصد السبيل الواضح. (1)

(قوله تعالى: لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ مِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ أَلَا سَاءَ مَا يَزُرُونَ) (25)

[64] / 2 - أبو الحسن الفتوني:

في تفسير العياشي، عن الباقر عليه السلام في قوله تعالى: (لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ - على ظهورهم -)، قال: يعني يستكملوا الكفر بالولاية، (وَ مِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ) قال: يعني يتحملون كفر الذين يتولّونهم، أي أعداء الأئمة عليهم السلام. (2)

ص: 87

1- مرآة الأنوار و مشكاة الأسرار: 525 قد تقدم الحديث أيضاً في التفسير العياشي من سورة «النحل» الحديث 18، والبحار: 104/36 ح 48 بتفاوت كثير.

2- مرآة الأنوار و مشكاة الأسرار: 300

فرمایش خداوند متعال: و بر خداست که راه راست را (به بندگان خود) نشان دهد اما بعضی از راه‌ها بی‌راهه است و اگر خدا بخواهد، همه شما را (به طور اجبار) هدایت می‌کند (ولی اجبار سودی ندارد). (9)

1) - ابو الحسن فتونی به نقل از عیاشی، از زید فرزند امام سجّاد علیه السلام، روایت کرده است، که در مورد فرمایش خداوند متعال: «و نمودار کردن راه بر خداوند است»، فرمود:

راه و روش ما اهل بیت (رسالت)، همان قصد و راهی است که واضح و روشن می‌باشد.

فرمایش خداوند متعال: آن‌ها باید روز قیامت، (هم) بار گناهان خود را به گونه‌ای کامل بر دوش خود حمل کنند و هم سهمی از گناهان کسانی را که به خاطر جهل و نادانی، گم‌راه‌شان می‌کنند؛ آگاه باشید آن‌ها بار سنگین و بدی را بر دوش خود حمل می‌کنند. (25)

2) - ابو الحسن فتونی به نقل از عیاشی، از امام باقر علیه السلام روایت کرده است، که در مورد فرمایش خداوند متعال: «تا روز قیامت گناهان ایشان را به طور کامل بر دوش گیرند»، فرمود:

یعنی کفر خود را به وسیله (ادعای) ولایت تکمیل می‌کنند، «و بخشی دیگر از گناهان کسانی که آن‌ها را بدون علم و آگاهی گم‌راه می‌کنند»، فرمود: بار گناه افرادی را که ولایت آن‌ها را بر عهده گرفته بودند و از دشمنان ائمه علیهم السلام می‌باشند، بر دوش خود حمل می‌کنند.

(قوله تعالى: ثُمَّ كَلَىٰ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْدَلْ لِي سِدْرًا مَبْرُكًا ذُلًّا يَخْرُجُ مِنْ بَطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ) (69)

65/ [3] - أبو علي الطبرسي: روى العياشي مرفوعاً إلى أمير المؤمنين عليه السلام: أن رجلاً قال له: إني موجع بطني.

فقال: ألك زوجة؟

قال: نعم. قال: استوهب منها شيئاً من مالها طيبة به نفسها، ثم اشتر به عسلاً ثم اسكب عليه من ماء السماء ثم اشربه، فإني سمعت الله سبحانه يقول في كتابه: (وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُبْرَكًا) (1) وقال: (يَخْرُجُ مِنْ بَطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ)، وقال: (فَإِنْ طَبِنَ لَكُمْ عَنِ نَسِيِّهِ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَرِيئًا) (2)، وإذا اجتمعت البركة و الشفاء و الهنيء المريء شفيت إن شاء الله تعالى، قال: ففعل فشفي. (3)

(قوله تعالى: إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَايَ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ) (90)

ص: 89

1- سورة ق: 9/50

2- سورة النساء: 4/4.

3- مجمع البيان: 12/3، عنه بحار الأنوار: 289/63 ح 1، ووسائل الشيعة: 100/25 ح 31321 و تقدّم نحوه مسنداً في سورة النساء.

فرمایش خداوند متعال: سپس از تمام ثمرات (و شیره گل ها) بخور و راه هایی را که پروردگارت برای تو تعیین نموده است، به راحتی طی کن، از درون شکم آن زنبور ها، نوشیدنی با رنگ های مختلف خارج می شود که در آن، شفا برای مردم است به یقین در این امر، نشانه روشنی است برای جمعیتی که می اندیشند. (69)

3) - ابوعلی طبرسی به نقل از عیاشی، به طور مرفوعه از امیر المؤمنین علیه السلام روایت کرده است، که گفت:

مردی به آن حضرت عرضه داشت: در شکم و درون خویش دردی را احساس می کنم. حضرت به او فرمود: آیا ازدواج کرده ای و همسر داری؟

پاسخ داد: بلی. فرمود: از او در خواست کن که چیزی از اموال خود را با رغبت به تو ببخشد، سپس با آن پول مقداری عسل خریداری نما و آن را با مقداری آب باران مخلوط کن و بیاشام، که من شنیده ام خداوند سبحان در کتاب خود فرموده:

«و از آسمان آب مبارکی را فرستاده ایم» و نیز فرموده: «از شکم و درون آن ها (زنبوران عسل)، شراب گوناگونی خارج می گردد که شفای (درد های) مردم است» و فرمود: «پس اگر با طیب خاطر (و رضایت قلبی) چیزی را به شما دادند، پس آن را نوش جان کنید که گوارای تان باد»، (اگر آن را میل نمایی) ان شاء الله، شفا می یابی.

راوی گفت: آن مرد دستور حضرت علیه السلام را انجام داد و بهبود یافت.

فرمایش خداوند متعال: به درستی که خداوند به عدل و احسان و بخشش به نزدیکان فرمان می دهد و از فحشا و منکر (انواع کار های زشت) و ستم، نهی می کند، خداوند به شما اندرز می دهد شاید متذکر (و بیدار) شوید. (90)

[66] / 4 - أبو الحسن الفتونى: فى تفسير العياشى، عن الصادق عليه السلام فى قوله تعالى: (وَ يَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ)، قال:

هو من ظلم آل محمد وقتلهم و منعهم حقهم. (1)

[17] / 5 - أبو الحسن الفتونى: فى التفسير المذكور وغيره، عن الباقر عليه السلام فى الآية المذكورة، قال: «الفحشاء»، الأول و «المنكر»،

الثانى و «البغى»، الثالث. الخبر. (2)

ص: 91

1- مرآة الأنوار و مشكاة الأسرار: 415

2- مرآة الأنوار و مشكاة الأسرار: 415

4) - ابو الحسن فتونی به نقل از عیاشی در تفسیر خود از امام صادق علیه السلام روایت کرده است، که در مورد فرمایش خداوند متعال: «و خداوند) از (انجام) فحشاء، منکرات و بغی، نهی می نماید»، فرمود: منظور از «بغی»، ستم بر آل محمد علیهم السلام، کشتار ایشان و مانع شدن از رسیدن به حق خودشان می باشد.

5) - هم چنین ابو الحسن فتونی از تفسیر عیاشی و غیر آن در مورد آیه یاد شده (در حدیث قبل) از امام باقر علیه السلام روایت کرده است، که فرمود:

منظور از «الفحشاء»، اولی و «المنکر»، دومی و «البغی» سومی می باشند.

ص: 92

(قوله تعالى: إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا) (9)

[68]/1 - ابن شهر آشوب:

في تفسير العياشي، عن الصادق عليه السلام أنه قال في حديث له: نحن قوام الله على خلقه. (1)

(قوله تعالى: يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ أُنَاسٍ مِّمَّامِهِمْ فَمَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ، بِيَمِينِهِ، فَأُولَئِكَ يَقْرَءُونَ كِتَابَهُمْ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا) (71)

[69]/2 - الشيخ الحويزي:

عن العياشي، عن جعفر بن أحمد، عن الفضل بن شاذان، أنه وجد مكتوباً بخط أبيه، عن أبي بصير، قال:

أخذت بفخذ أبي عبد الله عليه السلام وقلت: أشهد أنك إمامي، فقال: أما أنه سيدعي كل أناس يمامهم، أصحاب الشمس بالشمس، و أصحاب القمر بالقمر، وأصحاب النار بالنار، وأصحاب الحجارة بالحجارة. (2)

(قوله تعالى: وَإِنْ كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذِي أُوتِيتَ وَإِنَّا لَنَنصِرُكَ وَاللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَاللُّجُجُ وَالسَّجُجُ وَالسَّجُجُ وَالسَّجُجُ وَالسَّجُجُ) (73)

ص: 93

1- مناقب: 214/4، مرآة الأنوار و مشكاة الأسرار: 447.

2- نور الثقلين: 194/3 ح 342.

فرمایش خداوند متعال: به درستی که این قرآن، به راهی که استوارترین راه هاست، هدایت می کند و به مؤمنینی که اعمال صالح و شایسته انجام می دهند، بشارت می دهد که برای آنان پاداش بزرگی (در پیش) است. (9)

1) - ابن شهر آشوب از عیاشی، از امام صادق علیه السلام روایت کرده است، که ضمن حدیثی فرمود: ما (اهل بیت رسالت) بر پا کنندگان امر خداوند متعال در بین آفریده هایش می باشیم.

فرمایش خداوند متعال: آن روزی را (به یاد آورید) که هر گروهی را با پیشوای شان می خوانیم (و احضار شان می کنیم)، پس کسانی که نامه اعمال شان به دست راست شان داده می شود، آن را (با شادی و سرور) می خوانند و به قدر رشته شکاف هسته خرمایی به آنان ستم نمی شود. (71)

2) - حویزی به نقل از عیاشی، از جعفر بن محمد روایت کرده است، که گفت:

فضل بن شاذان حکایت کرد: نوشته ای از دست خط پدرش را یافته است، که ابو بصیر گفت: ران امام صادق علیه السلام را گرفتم و اظهار داشتم: من گواهی می دهم بر این که شما امام من هستی، پس فرمود: به درستی که هر کسی با امام خود دعوت و محشور خواهد شد، (حتی) اصحاب خورشید همراه خورشید و اصحاب ماه همراه ماه و اصحاب آتش همراه آتش و اصحاب سنگ (بُت) همراه آن خواهند بود.

فرمایش خداوند متعال: و اگر چه نزدیک بود که آن ها تو را (با وسوسه های خود) از آن چه بر تو وحی کرده ایم، بفریبند تا غیر آن را به ما نسبت دهی و در آن صورت تو را به دوستی خود برگزینند! (73)

قال في قوله تعالى: (وَإِنْ كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ) : في سبب نزوله أقوال: ...

ثالثها: أن رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم أخرج الأصنام من المسجد، فطلبت إليه قريش أن يترك صنماً كان على المروة، فهمم بتركه ثم أمر بكسره، فنزلت.

رواه العياشي بإسناده. (1)

(قوله تعالى: قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى وَلَا تَجْهَرُوا بِصَلَاتِكُمْ وَلَا تَخَافُوا بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا) (110)

71 / [4] - الشيخ الحويزي: في تفسير العياشي:

عن زرارة و محمد بن مسلم، عن أبي جعفر عليه السلام في قوله: (وَلَا تَجْهَرُوا بِصَلَاتِكُمْ وَلَا تَخَافُوا بِهَا)، قال: نسختها (فَأَصْدَعُ بِمَا تُؤْمَرُونَ وَاعْرَضُ عَنِ الْمُشْرِكِينَ) (2). (3)

72 / [5] - الشيخ الحويزي عن العياشي: عن زرارة، و حمران، و محمد بن مسلم، عن أبي عبد الله عليه السلام في قوله تعالى: (وَلَا تَجْهَرُوا بِصَلَاتِكُمْ وَلَا تَخَافُوا بِهَا)، قال: نسختها (فَأَصْدَعُ بِمَا تُؤْمَرُونَ) (4). (5)

ص: 95

1- مجمع البيان: 665/6، عنه بحار الأنوار: 53/17

2- سورة حجر: 94/15

3- نور الثقلين: 32/3 ح 125

4- سورة حجر: 94/15

5- نور الثقلين: 235/3 ح 485

3) - ابو علی طبرسی در مورد سبب نزول فرمایش خداوند متعال: «و اگر چه نزدیک بود که تو را مورد فتنه قرار دهند»، چند قول است: ...، سومین آن ها این است که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم بُت ها را از مسجد بیرون ریخت، پس قریش از آن حضرت درخواست کردند تا آن بتی را که بالای (کوه) مروه است به حال خود رهاش کند، پس حضرت هم خواست که آن را رها نماید، (ولی پس از لحظه ای) دستور شکستن (و نابودی) آن را صادر نمود و این آیه نازل شد.

(در پایان) افزوده است: عیاشی همین مطلب را با سند خود روایت کرده است.

فرمایش خداوند متعال: (ای پیامبر!) بگو: «الله» را بخوانید یا «رحمان» را، هر کدام را بخوانید، (ذات پاکش یکی است و) برای او بهترین نام ها وجود دارد و نمازت را زیاد بلند، یا خیلی آهسته نخوان و در میان آن دو، برنامه و شیوه ای (معتدل) را انتخاب کن. (110)

4) - عیاشی از محمد بن مسلم روایت کرده است، که گفت:

امام باقر علیه السلام درباره فرمایش خداوند متعال: «و نماز خود را زیاد بلند و زیاد آهسته نخوان»، فرمود: (حکم) این آیه، به وسیله «آن چه را که بر آن مأمور شده ای، آشکارا بیان کن و به مشرکین اعتنایی نکن» نسخ شده است.

5) - حویزی به نقل از عیاشی، از زرارة، حُمران و محمد بن مسلم، روایت کرده است، که گفت:

امام صادق علیه السلام درباره فرمایش خداوند متعال: «و نماز خود را زیاد بلند و زیاد آهسته نخوان»، سپس فرمود: (حکم) این آیه، به وسیله «آن چه را که بر آن مأمور شده ای، آشکارا بیان کن»، نسخ شده است.

73 / [6] - العلامة المجلسي: حدّث أبو المفضل، عن ابن العيّاشي، عن محمّد بن نصر، عن محمّد بن عيسى، عن أبي الحسن عليّ بن يحيى، عن الحسين بن علوان، رفعه إلى النبيّ صلى الله عليه وآله وسلم، قال: أمان لأمتي من السيف: (قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ)، و «آية الكرسيّ» (1).

(قوله تعالى: وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ، وَلِيٌّ مِنَ الذَّلِيلِ وَكَبْرَهُ تَكْبِيرًا) (111)

74 / [7] - السيّد ابن طاووس: حدّث أبو محمّد هارون بن موسى رحمة الله، قال: حدّثنا جعفر بن محمّد بن نعيم، قال: حدّثنا العيّاشي، قال: حدّثنا محمّد بن نصر، عن محمّد بن عيسى، عن أبي الحسين عليّ بن يحيى، عن الحسين بن علوان رفعه إلى النبيّ صلى الله عليه وآله وسلم، قال:

أمان لأمتي من السرقة: (قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى وَلَا تَجْهَرُوا بِصَلَاتِكُمْ وَلَا تُخَافُوا بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا)، و (قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ، شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذَّلِيلِ وَكَبْرَهُ تَكْبِيرًا).

و من قرأ هذه الآية عند منامه: (قُلِ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُ الْكَوْكَبِ إِلَهٌ وَحِدٌ فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا) (2)، سطح له نور إلى المسجد الحرام حشو ذلك النور ملائكة يستغفرون له حتّى يصبح. (3).

ص: 97

1- بحار الأنوار: 213/76.

2- الكهف: 110/18

3- فلاح السائل: 282 (الفصل 30 فيما نذكره) عنه بحار الأنوار: 211/73، و مستدرک الوسائل: 295/4 ح 4727

6) - علامه مجلسی به نقل از عیاشی و با سند او از حسین بن علوان نقل نموده که به طور مرفوعه از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم روایت کرده است، که فرمود: (این دو آیه شریفه) «بگو: (خالق یکتا را به عنوان) «الله» یا «رحمان»، بخوانید» و «آیه الکرسی» برای امت من (سبب) امنیت از (تأثیر) شمشیر می باشند.

فرمایش خداوند متعال: و (ای پیامبر!) بگو: ستایش برای خداوندی است که نه فرزندی برای خود انتخاب کرده و نه شریکی در حکومت دارد و نه به خاطر ضعف و ذلت، (حامی و) سر پرستی برای او خواهد بود و او را بسیار بزرگ شمار (و مطرح نما)! (111)

7) - سید ابن طاووس به نقل از عیاشی، از حسین بن علوان نقل نموده که به طور مرفوعه از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم روایت کرده است، که فرمود: (این دو آیه شریفه) «بگو: (خالق یکتا را به عنوان) «الله» یا «رحمان»، بخوانید، هر کدام را بخوانید (نیک است و) نام های نیک برای او خواهد بود و نماز خود را زیاد بلند و زیاد آهسته بخوان، بلکه بین آن دو را عمل کن» و «بگو: حمد و ستایش مخصوص خداوندی است که فرزند و شریکی در ملک (و ملکوت خود) ندارد و ولّی هم به جهت ضعف برایش نخواهد بود، او را بزرگ شمار، بزرگ شمردنی ویژه».

و کسی که هنگام خوابیدن این آیه (شریفه) «بگو: من انسانی همانند شما هستم، تنها این که بر من (از طرف خداوند) وحی می شود، همانا خدای شما خدای یکتا است پس کسی که منتظر ملاقات پروردگارش می باشد، اعمال شایسته و پسندیده انجام دهد و در عبادت و پرستش خداوند چیزی را شریک پروردگارش قرار ندهد» را بخواند، برای او نوری به سمت مسجد الحرام بر می خیزد و در موازات آن نور، فرشته ها برای او درخواست مغفرت می کنند تا صبح شود.

(قوله تعالى: أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ اصَّحَبَ الْكُفْهِبِ وَالرَّقِيمِ كَانُوا مِنْ آيَاتِنَا عَجَبًا (9) إِذْ أَوَى الْفِتْيَةُ إِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَ هَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا (10) فَصَدَّرْنَا عَلَى آذَانِهِمْ فِي الْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا (11) ثُمَّ بَعَثْنَا لَهُمْ آيَةَ الْحَزِينِ أَحْصَى لِمَا لَبِثُوا أَمَدًا (12) نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُم بِالْحَقِّ إِنَّهُمْ فِتْيَةٌ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَ زِدْنَاهُمْ هُدًى) (13) (1)

[1]/75 - الراوندي: بالإسناد إلى الصدوق بإسناده إلى ابن أورمة، عن الحسن بن محمد الحضرمي، عن عبد الله بن يحيى الكاهلي، عن أبي عبد الله عليه السلام، و ذكر أصحاب الكهف، فقال:

لو كلفكم قومكم ما كلفهم قومهم فافعلوا فعلهم، فقليل له: و ما كلفهم قومهم؟

قال: كلفوهم الشرك بالله فأظهروه لهم، و أسروا الإيمان حتى جاءهم الفرج.

وقال: إن أصحاب الكهف كذبوا فأجرهم، و صدقوا فأجرهم الله.

وقال: كانوا صيارفة كلام و لم يكونوا صيارفة الدراهم.

وقال: خرج أصحاب الكهف على غير ميعاد، فلما صاروا في الصحراء أخذ هذا على هذا و هذا على هذا، العهد و الميثاق.

ثم قال: أظهروا أمركم فأظهروه، فإذا هم على أمر واحد.

وقال: إن أصحاب الكهف أسروا الإيمان و أظهروا الكفر، فكانوا على إظهارهم الكفر أعظم أجراً منهم على إسرارهم الإيمان.

ص: 99

فرمایش خداوند متعال: آیا گمان کرده ای که اصحاب کهف و رقیم از آیات عجیب ما بودند؟! (9) زمانی را به خاطر بیاور که آن جوانان به غار پناه بردند و گفتند: پروردگارا! ما را از سوی خودت رحمتی عطا کن و راه نجاتی برای ما فراهم نما (10) پس ما (پرده خواب را) در غار بر گوش شان زدیم و سال ها در خواب فرو رفتند (11) سپس آنان را بر انگیزتیم تا بدانیم (و این امر آشکار گردد) که کدام یک از آن دو گروه، مدّت خواب خود را بهتر حساب کرده اند؟ (12) ما داستان آنان را بر طبق حقیقت برای تو باز گو می کنیم، آن ها جوانانی بودند که به پروردگار خود ایمان آورده بودند و ما بر هدایت شان افزودیم. (13)

1) - راوندی با سند خود از عبد الله بن یحیی کاهلی روایت کرده، که گفت:

امام صادق علیه السلام یاد آور اصحاب کهف شد و فرمود: اگر قوم شما، شما را به همان چیزی که قوم آنان مأمور و مجبور شان کردند، مجبور تان می نمودند، شما هم برنامه آنان را انجام دهید.

سؤال شد: قوم آنان بر چه چیزی تکلیف و مجبور شان کردند؟

فرمود: آنان را وا دار و مجبور به شرک - به خدا - کردند، پس شرک را آشکار کرده و ایمان را پنهان داشتند تا زمانی که فرج و گشایشی برای شان حاصل گردید.

و فرمود: اصحاب کهف (در ظاهر) دروغ گفتند و (خداوند) آنان را پاداش داد و (در نهان) راست گفتند و (باز هم خداوند) پاداش شان داد.

و فرمود: اصحاب کهف اهل صرّافی در کلام بودند نه در درهم (و دینار).

و فرمود: اصحاب کهف بدون میعاد و پیش بینی (از شهر) بیرون رفتند و چون به بیابان رسیدند از یک دیگر عهد و پیمان گرفتند (که اسرار و ایمان حقیقی خود را برای دیگران فاش نکنند)، سپس یکی از آن ها گفت: عقیده خود را ظاهر و آشکار نمایید، پس چون آشکار کردند همگی بر یک امر و یک عقیده بودند.

و فرمود: اصحاب کهف ایمان خود را پنهان داشته و کفر را آشکار کردند، پس پاداش و ثواب آنان نسبت به آشکار کردن کفر، نسبت به مخفی داشتن ایمان، عظیم تر بود.

وقال: ما بلغت تقية أحد ما بلغت تقية أصحاب الكهف، وإن كانوا ليشدون الزنانير، ويشهدون الأعياد فأعطاهم الله أجرهم مرتين.

تفسير العياشي عن الكاهلي مثله. (1)

(قوله تعالى: وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ، أَفَتَتَّخِذُونَهُ، وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ بِئْسَ لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا) (50)

[2]/76 - العلامة المجلسي: عن جميل بن درّاج، قال:

سألت أبا عبد الله عليه السلام، عن إبليس أكان من الملائكة؟ أو كان يلي شيئاً من أمر السماء؟

قال: [إنه] لم يكن من الملائكة، وكانت الملائكة ترى أنه منها، وكان الله يعلم أنه ليس منها ولم يكن يلي شيئاً من أمر السماء، ولا كرامة، فأتيت الطيّار فأخبرته بما سمعت فأنكر وقال: كيف لا يكون من الملائكة؟

والله (تبارك و تعالی) يقول للملائكة: (اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ)، فدخل عليه الطيّار فسأله وأنا عنده، فقال له:

جعلت فداك! قول الله عزّ وجلّ: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا)، في غير مكان في مخاطبة المؤمنين، أيدخل في هذه المنافقون؟

قال: نعم، يدخل في هذه المنافقون والضلال وكلّ من أقرّ بالدعوة الظاهرة. (2)

ص: 101

1- قصص الأنبياء عليهم السلام للراوندي: 253 ح 296، عنه بحار الأنوار: 425/14 ح 5.

2- بحار الأنوار: 217/63 ح 54. و تقدّم الحديث مختصراً في الحديث 16 من سورة «البقرة» وح 36 من سورة «الكهف».

و فرمود: تقیّه هیچ فردی به اندازه و اهمیت تقیّه اصحاب کهف نرسیده است، اگر چه آنان کمر بند هایی را (که مخصوص مراسم جشن بت پرستی بود) به کمر خود می بستند و در (مراسم) جشن ها شرکت می کردند و خداوند پاداش آنان را دو برابر عطای شان نمود.

و عیاشی نیز در تفسیر خود همین حدیث را روایت کرده است.

فرمایش خداوند متعال: زمانی را (به یاد آورید) که به فرشتگان گفتیم: برای آدم سجده کنید! آن ها همگی سجده کردند جز ابلیس - که از جن بود - و از فرمان پروردگارش سر پیچی (و معصیت) کرد، آیا او و فرزندانش را به جای من، اولیای خود انتخاب می کنید؟! در حالی که آن ها (همگی) دشمن شما هستند، (این انتخاب) چه جایگزینی بدی برای ستم کاران خواهد بود! (50)

(2) - علامه مجلسی به نقل از عیاشی از جمیل بن درّاج روایت کرده، که گفت:

از امام صادق علیه السلام در مورد ابلیس سؤال کردم: آیا از فرشته ها بود؟ و یا این که نسبت به بعضی از امور آسمان ها اختیاراتی داشت؟ فرمود: او از فرشته ها نبود اگر چه فرشته ها گمان می کردند که از آن ها می باشد و خداوند می دانست که از آن ها نمی باشد و نسبت به امور آسمان ها هم اختیار و کرامتی نداشت.

پس نزد طیار آمدم و آن چه را که از حضرت شنیده بودم، گزارش دادم ولی او نپذیرفت و گفت: چگونه از فرشته ها نبوده؟ و حال آن که خداوند به فرشته ها می فرماید: «برای آدم سجده کنید، پس همگان غیر از ابلیس سجده کردند»، سپس طیار بر حضرت وارد شد و من نیز حضور داشتم، پس اظهار داشت: فدایت گردم! فرمایش خداوند عزیز و جلیل: «ای کسانی که ایمان آورده اید»، در موارد متعددی (در آیات قرآن) وارد شده و مؤمنین مورد خطاب قرار گرفته اند، آیا منافقین هم داخل در این خطاب هستند؟ فرمود: بلی، منافقین، گم راهان و هر فردی که بر حسب ظاهر به آن دعوتی که شده اقرار نماید، داخل در این خطاب خواهد بود.

(قوله تعالى: فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتَىٰ ءَاتِنَا غَدَاءَنَا لَقَدْ لَقِينَا مِن سَفَرِنَا هَذَا نَصَبًا) (62)

[2] /77 - الشيخ الحويزي: عن العياشي:

عن ليث بن أبي سليم، عن أبي جعفر عليه السلام، [قال]: شكى موسى عليه السلام إلى ربه الجوع في ثلاثة مواضع: (ءَاتِنَا غَدَاءَنَا لَقَدْ لَقِينَا مِن سَفَرِنَا هَذَا نَصَبًا)، (لَا تَتَّخِذْ عَلَيَّ أَجْرًا)، (رَبِّ إِنِّي لِمَا أَنْزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ) (1)، قال: إنما على الطعام. (2)

(قوله تعالى: قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهٌ وَحِدٌ فَمَن كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ، فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا) (110)

[4] /78 - العلامة المجلسي: حدّث أبو المفضل محمد بن عبد الله، عن ابن العياشي، عن أبيه، عن جعفر بن أحمد بن معروف، عن العمركي بن عليّ، عن عبد الله بن الوليد النخعي، عن فضيل بن يعقوب الملاء (3)، عن أبي حمزة الشمالي، عن أبي جعفر عليه السلام، قال: ما نوى عبد أن يقوم آية ساعة نوى يعلم الله ذلك منه، إلا وكل به ملكين يحركانه تلك الساعة. (4)

ص: 103

1- سورة قصص: 24/28

2- نور الثقلين: 276/3 ح 149

3- الملاء - بالضم والمد - الرّيطة، وهي الملحفة، والجمع ملاء. والملاء، بالضم والمد - جمع ملاءة، هي الإزار والرّيطة. لسان العرب: 158/1 (ملاً).

4- بحار الأنوار: 215/76.

فرمایش خداوند متعال: هنگامی که از آن جا گذشتند، (موسی) به یار هم سفر خود گفت: غذای ما را بیاور، که سخت از این سفر خسته شده ایم! (62)

(3) - حویزی به نقل از عیاشی از لیث بن ابی سلیم روایت کرده است، که گفت:

امام باقر علیه السلام فرمود: موسی علیه السلام در سه مورد از گرسنگی به پروردگار خود شکایت کرد: «غذای ما را بیاور که در این سفر خسته و گرسنه شده ایم»، «در مقابل آن، أُجرت (طعام و خوراک) دریافت می کردی»، «پروردگارا! نسبت به آن چه بر من نازل نمودی فقیر و تهی دست هستم»، فرمود: همانا او اراده طعام کرده است.

فرمایش خداوند متعال: (ای پیامبر!) بگو: من فقط بشری همانند شما هستم (امتیاز من بر شما این است که) بر من وحی می شود بر این که تنها خدا و معبود شما، معبود یگانه است پس هر کسی که به ملاقات پروردگارش امیدوار باشد، باید کار شایسته ای را انجام دهد و هیچ کسی را در عبادت پروردگار خود شریک نگرداند! (110)

(4) - هم چنین علامه مجلسی به نقل از عیاشی نقل نموده که با سند خود از ابو حمزه ثمالی روایت کرده است:

امام باقر علیه السلام فرمود: چنان چه بنده ای نیت کند که در ساعتی (از خواب بیدار شود و) برخیزد، خداوند نیت او را می داند و دو فرشته برای او مأمور می نمایند تا او را در همان ساعت حرکت دهند.

(قوله تعالى: قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي (25) وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي (26) وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِّن لِّسَانِي (27) يَفْقَهُوا قَوْلِي (28) وَاجْعَل لِّي وَزِيرًا مِّنْ أَهْلِي (29) هَٰزُونَ أَخِي (30) أَشْدُّ بِهِيَ أَرْزَى (31) وَأَشْرِكُهُ فِي أَمْرِي (32) كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيرًا (33) وَنَذْكُرَكَ كَثِيرًا (34) إِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيرًا) (35)

79 / [1] - الحاكم الحسكاني: رواية [الصحابيَّة] أسماء [بنت عميس] أخبرنا عبد الرحمن بن الحسن، قال: أخبرنا محمد بن إبراهيم المؤدب قال: حدَّثنا مطين، قال: حدَّثنا عباد بن يعقوب، قال: أخبرنا علي بن عباس، عن الحارث بن حصيرة، عن القاسم بن جندب، قال:

مطين هو أبو جندب، وكذا قال عباد: قال: سمعت رجلاً من خثعم يقول: سمعت أسماء بنت عميس تقول:

سمعت رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم يقول: اللهم إني أقول كما قال أخي موسى: اللهم اجعل لي وزيراً من أهلي، علياً أخي، اشدد به أزرى وأشركه في أمري - إلى [قوله]: - إنك كنت بنا بصيراً.

و [رواه أيضاً] الصباح بن يحيى المزني، عن الحرث [كما] في كتاب العياشي، و كتاب فرات. (1)

ص: 105

1- شواهد التنزيل: 480/1 ح 511 ، و 481 ح 512. تفسير الفرات: 255 ح 346، الطرائف: 133/1 ح 210 ، العمدة: 272 ح ح 431 (الفصل 34)، بحار الأنوار: 144/38 ح 110

فرمایش خداوند متعال: (موسی اظهار داشت:) پروردگارا! سینه ام را گشاده گردان (25) و کارم را برابم آسان نما (26) و گره از زبانم بگشای (27) تا (شنودگان) سخنان مرا بفهمند (28) و وزیری از خاندانم برای من قرار ده (29) برادرم هارون را (30) با او پشت (و پشتوانه عملی) مرا محکم کن (31) و او را در کارم شریک گردان (32) تا تو را بسیار تسبیح گویم (33) و تو را بسیار یاد کنیم (34) چرا که تو همیشه از حال ما آگاه بوده ای. (35)

(1) - حسکانی به نقل از اسماء بنت عمیس روایت کرده است، که گفت:

از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم شنیدم که اظهار می داشت: خداوندا! همانا من هم چنان که برادرم موسی مطرح می کرد، مطرح می کنم: خداوندا! برای من وزیری از خانواده ام - برادرم علی را - قرار بده، به وسیله او پشت مرا محکم گردان، او را در امور (و برنامه های) من شریک نما، تا تو را بسیار تسبیح بگویم و تو را بسیار یاد آور باشیم، همانا تو به (امور) ما آگاه و بینا هستی.

و هم چنین صباح بن مزنی به نقل از حارث این حدیث را روایت کرده، هم چنان که در کتاب عیاشی (1) و نیز کتاب فرات موجود است.

ص: 106

1- به احتمال قوی منظور از کتاب عیاشی، تفسیر نسخه خطی آن می باشد، همانند دیگر احادیث گذشته که در چاپ های موجود، وجود ندارد، بلکه نسخه هایی از دست نویس آن، البته از سوره «مریم» به بعد، در اختیار برخی از بزرگان بوده است. مترجم.

80 / [2] - الحاكم الحسكاني: و [رواه أيضاً] حصين [بن يزيد] ، عن أسماء، حدّثني عليّ بن موسى بن إسحاق، عن محمّد بن مسعود بن محمّد (أبي النضر العياشي) المفسّر، قال: حدّثنا نصر بن محمّد البغدادي، قال: حدّثنا أحمد بن الحسين بن عبد الملك بن أبي الزاهرية الكوفي، قال: حدّثنا أحمد بن المفضّل، قال: حدّثنا جعفر الأحمر، عن عمران بن سليمان، عن حصين، عن أسماء بنت عميس، قالت:

(قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: أقول كما قال أخي موسى: (رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي * وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي) ... (وَاجْعَلْ لِي وَزِيرًا مِنْ أَهْلِي) عليّاً أخي). (1)

(قوله تعالى: (وَ إِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَ ءَامَنَ وَ عَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى) (82)

81 / [3] - ابو عليّ الطبرسي: روى العياشي من عدّة طرق :

قال أبو جعفر الباقر عليه السلام: (ثُمَّ اهْتَدَى) إلى ولايتنا أهل البيت عليهم السلام، فوالله! لو أنّ رجلاً عبد الله عمره ما بين الركن و المقام، ثم لم يجيء بولايتنا لأكتبه الله في النار على وجهه.

رواه الحاكم الحسكاني بإسناده، وأورده العياشي في تفسيره من عدّة طرق. (2)

(قوله تعالى: قَالَ فَادْهَبْ فَإِنَّ لَكَ فِي الْحَيَاةِ أَنْ تَقُولَ لَا مِسَاسَ وَإِنَّ لَكَ مَوْعِدًا لَنْ تُخْلَفَهُ، وَ انظُرْ إِلَى إِلْهِكَ الَّذِي ظَلْتَ عَلَيْهِ مَاكُفًا لَنُحَرِّقَنَّهُ، ثُمَّ لَنَنْسِفَنَّهُ فِي الْيَمِّ نَسْفًا) (97)

ص: 107

1- شواهد التنزيل: 481/1 ح 512، العمدة: 272 ح 431 (الفصل الرابع والثلاثون)، الطرائف: 1331 ح 210، شواهد التنزيل:

479/1 ح 511

2- مجمع البيان، 39/7، نور الثقلين: 387/3 ح 95

(2) - هم چنین حسکانی به نقل از عیاشی، از اسماء بنت عمیس روایت کرده است، که گفت:

رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم اظهار داشت: من هم چنان که برادرم موسی مطرح می کرد، مطرح می کنم: «پروردگارا! مرا شرح صدر و قلب عنایت فرما، امور مرا آسان گردان» ... نو برای من وزیری از خانواده ام» - برادرم علی را - قرار بده.

فرمایش خداوند متعال: و به درستی که من هر کسی را که توبه کند و ایمان آورد و عمل صالح و شایسته انجام دهد، سپس هدایت شود، او را می آمرزم. (82)

(3) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی، با سند های مختلفی روایت کرده است، که گفت:

امام باقر علیه السلام (در مورد فرمایش خداوند متعال): «سپس هدایت یافت» فرمود: بر (اقرار و پذیرش) ولایت ما اهل بیت (رسالت) هدایت یافته است، به خدا سوگند! چنان چه مردی خداوند را در تمام عمرش در محل بین رکن و مقام (حضرت ابراهیم علیه السلام) عبادت و پرستش کند و به ولایت گرایش نداشته باشد، خداوند او را بر رو و چهره در آتش می اندازد.

فرمایش خداوند متعال: (موسی به سامری) گفت: برو، که بهره تو در زندگی دنیا این است که (هر کسی به تو نزدیک شود) بگویی: با من تماس بگیر! و تو وعده گاهی (از عذاب خدا) داری، که هرگز تخلّف نخواهد شد! (اکنون) بنگر به این معبودت که پیوسته آن را پرستش می کردی! و ببین ما آن را نخست می سوزانیم و سپس ذرات آن را به گونه ای در دریا می پاشیم. (97)

82/ [4] - الشيخ المفيد قال: أخبرني الشريف أبو عبد الله محمد بن الحسن الجواني، قال: أخبرني أبو طالب المظفر بن جعفر بن المظفر العلوي العمري، عن جعفر بن محمد بن مسعود، عن أبيه [العباشي]، قال: حدثنا نصر بن أحمد، قال: حدثنا علي بن حفص، قال: حدثنا خالد القطواني، قال: حدثنا يونس بن أرقم، قال: حدثنا عبد الحميد بن أبي الحسناء، عن زياد بن يزيد، عن أبيه، عن جده فروة الظفاري، قال:

سمعت سلمان رحمة الله يقول: قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: تفترق أمتي ثلاث فرق، فرقة على الحق لا ينقص الباطل منه شيئاً، يحبوني ويحبون أهل بيتي، مثلهم كمثل الذهب الجيد كلما أدخلته النار فأوقدت عليه لم يزد إلا جودة، وفرقة على الباطل لا ينقص الحق منه شيئاً، يبغضوني ويبغضون أهل بيتي، مثلهم مثل الحديد كلما أدخلته النار فأوقدت عليه لم يزد إلا شراً، وفرقة مدهدهة على ملّة السامري لا يقولون: (لَا مَسَاسَ)، لكنهم يقولون: لا قتال، إمامهم عبد الله بن قيس الأشعري. (1)

ص: 109

1- الأماي للمفيد: 29 ح 3 (المجلس الرابع)، بحار الأنوار: 9/28 ح 12. كتاب التعجب للكراچكي: 152.

4) - شیخ مفید با سند خود از عیاشی روایت کرده که او نیز با سند خود از سلمان (فارسی) رحمة الله روایت کرده است، که گفت:

رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: امت من به سه گروه متفرق و پراکنده خواهند شد: گروهی بر حق می باشند و باطل، کم ترین چیزی از (ایمان) آنان نگاهد، من و اهل بیت مرا دوست می دارند، مثل آنان همانند طلای خالص و نابی است که هر چند آن را در آتش بگذاری و آتش را بر آن شعله ور تر کنی بر میزان خوبی و خالص شدن آن افزوده گردد (چیزی از اصل آن نگاهد).

و گروهی بر باطل می باشند و حق، کم ترین چیزی از آن نگاهد، آن ها من و اهل بیت مرا دشمن می دارند، آن ها همانند آهنی هستند که هر چه آن را در آتش بیندازی و بر آن بدمی، بر بدی و ناخالصی آن افزوده گردد و گروهی مضطرب و متزلزل خواهند بود که بر آئین سامری هستند ولیکن نمی گویند: «به ما دست نزنید» بلکه می گویند: جنگ و جدالی نیست (و دست از آن بردارید)، پیشوای آنان عبد الله بن قیس اشعری است.

ص: 110

(قوله تعالى: لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتْنَا فَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ) (21)

83/ [1] - أبو علي الطبرسي:

وروى العياشي بإسناده، عن فتح بن يزيد الجرجاني، قال:

قلت لأبي الحسن الرضا عليه السلام: جعلت فداك! يعرف القديم سبحانه الشيء الذي لم يكن أن لو كان كيف كان يكون؟

(قال عليه السلام: ويحك! إن مسئلتك لصعبة، أما قرأت قوله عز وجل: (لَوْ كَانَ فِيهِمَا وَ الْهَيْةُ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتْنَا) ، (وَ لَعَلَّا بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ) (1) ؟

لقد عرف الشيء الذي لم يكن ولا يكون أن لو كان كيف كان؟

وقال: ويحكى قول أشقيا: (رَبِّ ارْجِعُونِ * لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا) (2) ، وقال: (وَ لَوْ رُدُّوْا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ) (3) ، فقد علم الشيء الذي لم يكن لو كان كيف كان يكون، وهو السميع الخبير العليم. (4)

(قوله تعالى: وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ، بَلْ عِبَادٌ مُّكْرَمُونَ (26) لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَ هُمْ بِأَمْرِهِ، يَعْمَلُونَ) (27)

ص: 111

1- سورة المؤمنون: 91/23

2- سورة المؤمنون: 99/23 - 100.

3- سورة الأنعام: 28/6

4- مجمع البيان: 187/7 التوحيد: 61 ح 18 بتفصيل، عنه بحار الأنوار: 82/4 ح 10، و 292 ح 21.

فرمایش خداوند متعال: اگر در آسمان و زمین، غیر از «الله» خدایان دیگری هم می بود، (نظام آسمان و زمین) فاسد می شد (و اوضاع جهان به هم می خورد)، منزّه است خداوند پروردگار عرش، از توصیفی که آن ها برایش می کنند! (22)

1) - ابوعلی طبرسی به نقل از عیاشی در تفسیر خود از فتح بن یزید جرجانی روایت کرده است، که گفت:

به امام رضا علیه السلام عرض کردم: فدایت شوم! خداوند قدیم و سبحان، چیزی را که نبوده و ایجاد نگشته، آیا می داند که اگر می بود چگونه می بود؟

فرمودک وای بر تو! همانا (فهمیدن جواب) سؤال تو بسیار مشکل است، آیا فرمایش خداوند عزیز و جلیل را نخوانده ای که می فرماید: «اگر در آسمان و زمین خدایانی غیر خدای یکتا می بودند، هر آینه در آسمان و زمین فساد واقع می شد»، و (نیز فرموده است): «اگر خدایان متعددی می بودند بعضی بر بعضی دیگر برتری پیدا می کردند» (و در نتیجه اختلاف به وجود می آمد)؟

و حضرت افزود: و خداوند به نقل از گفتار اشقیاء (اهل آتش جهنم) حکایت می نماید که می گویند: «پروردگارا! ما را به (دنیا) بازگردان تا کارهای شایسته و پسندیده کنیم غیر از آن چه را که انجام می دادیم». و خداوند متعال می فرماید: «اگر باز گردند، همان کاری را که از (انجام) آن نهی شده بودند، مرتکب خواهند شد، همانا آن ها دروغ گو هستند»، پس (خداوند متعال) موقعیت و کیفیت چیزی را که نبوده و نیست، می دانسته که اگر می بود چه می بود، به درستی که او شنوا، آگاه و دانا است.

فرمایش خداوند متعال: آن افراد گفتند: خداوند رحمان، فرزندی را برای خود انتخاب کرده است، او (از هر نوع عیب و نقص و داشتن فرزند) منزّه است، آن ها (یعنی فرشته ها) بندگان شایسته او هستند (26) هرگز در گفتار بر او پیشی نمی گیرند و (پیوسته) به فرمان او عمل می کنند. (27)

84 / [2] - الكشّي: حدّثني محمّد بن مسعود [العيّاشي]، قال: حدّثني أسحاق بن محمّد البصري، قال: حدّثني عبد الله بن القاسم، عن خالد الجّوان، قال:

كنت أنا و المفضّل بن عمر و ناس من أصحابنا بالمدينة، و قد تكلمنا في الربويّة، قال، فقلنا: مروا إلى باب أبي عبد الله عليه السلام حتّى نسأله.

قال: فقمنا بالباب، قال: فخرج إلينا و هو يقول: (بَلْ عِبَادٌ مُّكْرَمُونَ * لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَ هُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ). (1)

(قوله تعالى: أَوَلَمْ يَرِ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَوَاتِ وَ الْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَهُمَا وَ جَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ) (30)

85 / [3] - أبو عليّ الطبرسي:

روى العيّاشي بإسناده عن الحسين بن علوان، قال:

سُئل أبو عبد الله عليه السلام عن طعم الماء؟

قال: سل تفقّهاً ولا تسأل تعتّباً، طعم الماء طعم الحياة، قال الله سبحانه: (وَ جَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ) (2)

(قوله تعالى: إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَ قَوْمِهِ، مَا هَذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي أَنْتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ) (52)

ص: 113

1- رجال الكشّي (اختيار معرفة الرجال): 326 ح 591، عنه بحار الأنوار: 303/25 ح 68.

2- مجمع البيان: 72/7، و بحار الأنوار: 15/54، و 15/57، و 447/66 ح 1، و البرهان: 223/5 ح 6، و نور الثقلين: 427/3 ح 61، و مستدرک الوسائل: 5/17 ح 20567

(2) - ابو عمرو کثی به نقل از عیاشی و با سند او از خالد الجوّان روایت کرده است، که گفت:

من و مفضل بن عمر با تعدادی از اصحاب در مدینه بودیم و پیرامون ربوبیت (در رابطه با ائمه علیهم السلام) گفت گو می کردیم، سپس گفتیم: نزد امام صادق علیه السلام برویم و از او سؤال کنیم.

پس بر خاستیم و به منزل حضرت رفتیم و حضرت نزد ما آمد و می فرمود: «بلکه ایشان بندگان گرامی و اکرام شده هستند* بر خداوند در هیچ گفتاری سبقت نمی گیرند و به فرمان او عمل می کنند».

فرمایش خداوند متعال: آیا آن هایی که کافران شدند، ندیده اند که آسمان ها و زمین به هم پیوسته بودند و ما آن ها را از یک دیگر باز کردیم و هر چیز زنده ای را از آب قرار دادیم؟! آیا ایمان نمی آورند؟! (30)

(3) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند - از حسین بن علوان روایت کرده است، که گفت:

از امام صادق علیه السلام در رابطه با طعم و مزه آب سؤال کردند؟

فرمود: سؤال کردنت برای فهمیدن باشد نه برای رنج دادن، مزه آب مزه زندگی است، هم چنان که خدای سبحان فرموده: «و هر چیز زنده ای را از آب پدید آوردیم».

توضیح این که فرموده: مزه زندگی است، یعنی بهترین مزه است و چون بزرگ ترین وسیله ای برای زنده بودن می باشد، پس گویا مزه زندگی دارد.

فرمایش خداوند متعال: آن هنگامی که (ابراهیم) به پدرش (یعنی آزر، که او را تحت تکفل داشت و در حقیقت عمویش بود) و به قومش گفت: این مجسمه های بی روح چیست که شما همواره آن ها را پرستش می کنید؟! (52)

86 / [4] - أبو علي الطبرسي: روى العياشي بإسناده: عن الأصبع بن نباتة [قال]:

إنّ علياً عليه السلام امر بقوم يلعبون الشطرنج، فقال: (مَا هَذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي أَنْتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ)، لقد عصيتم الله ورسوله. (1)

ص: 115

1- مجمع البيان: 83/7، ونور الثقلين: 433/3 ح 80

4) - هم چنین ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی و با سند او از اصبع بن نباته روایت کرده است، که گفت:

امام علی علیه السلام به گروهی بر خورد کرد که به وسیله شطرنج مشغول (و سرگرم) بازی بودند، فرمود: «این مجسمه ها (و پیکره هایی) که به آن ها مشغول گشته اید، چیست؟»، شما خداوند و رسولش را معصیت می کنید.

ص: 116

(قوله تعالى: وَ مِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُنِيرٍ (8) ثَانِي عَطْفِهِ، لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَ نُذِيقُهُ، يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَذَابَ الْحَرِيقِ) (9)

[87] / 1 - أبو الحسن الفتوني: روى العياشي في تفسيره عن الصادق عليه السلام، في قوله تعالى: وَ مِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُنِيرٍ * ثَانِي عَطْفِهِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ) - الآية - قال: هو الأول ثاني عطفه إلى الثاني، وذلك لما أقام رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم علياً عليه السلام علماً للناس قالوا: لا نفي بهذا أبداً. (1)

(قوله تعالى: وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ أَنْ لَا تُشْرِكْ بِي شَيْئًا وَ طَهَّرَ بَيْتِي لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ وَ الرُّكَّعِ السُّجُودِ) (26)

[88] / 2 - أبو الحسن الفتوني: في تفسير العياشي عن الصادق عليه السلام في قوله تعالى: (وَ طَهَّرَ بَيْتِي لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ وَ الرُّكَّعِ السُّجُودِ) ، قال: يعني بهم آل محمد عليهم السلام. (2)

(قوله تعالى: ثُمَّ لِيَقْضُوا تَفْتَهُمْ وَ لِيُوفُوا نُدُورَهُمْ وَ لِيُطَوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ) (29)

ص: 117

1- مرآة الأنوار و مشكاة الأسرار: 192 و تأويل الآيات الظاهرة: 328

2- مرآة الأنوار و مشكاة الأسرار: 362. تأويل الآيات الظاهرة: 331 (سورة الحج).

فرمایش خداوند متعال: و گروهی از مردم بدون هیچ دانش و هیچ هدایت و کتاب روشنایی بخش، درباره خدا مجادله می کنند! (8) آن ها با تکبر و بی اعتنائی (نسبت به سخنان الهی)، می خواهند مردم را از راه خدا گم راه گردانند، برای آن ها در دنیا رسوایی است و در قیامت عذاب سوزانی خواهد بود که به او می چشانیم. (9)

(1) - ابو الحسن فتونی به نقل از عیاشی روایت کرده است، که:

امام صادق علیه السلام در مورد فرمایش خداوند متعال: «و برخی از مردم کسانی هستند که در راه خدا بدون علم و بدون هدایت و کتابی روشن گر، مجادله می کنند* تا افراد را از مسیر (دین) خدا منحرف و گم راه کنند»، فرمود: منظور همان فرد اولی است که (از روی اعتراض و خود خواهی) صورت خود را به طرف دومی بر گرداند و سبب آن این بود که چون رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم امام علی علیه السلام را به عنوان پرچم دار (اسلام) برای مردم تعیین و معرفی نمود (آن دو نفر) گفتند: ما به این (عهد و بیعت) هرگز وفا دار نخواهیم ماند.

فرمایش خداوند متعال: و (به خاطر آور) زمانی را که جای خانه (کعبه) را برای ابراهیم آماده نمودیم (تا خانه را بنا کند و به او گفتیم): چیزی را همتای من قرار مده! و خانه ام را برای طواف کنندگان و قیام کنندگان و رکوع کنندگان و سجود کنندگان (از آلودگی بت ها و از دیگر انواع آلودگی ها) پاک ساز! (26)

(2) - و نیز ابو الحسن فتونی از عیاشی روایت کرده است، که امام صادق علیه السلام در مورد فرمایش خداوند متعال: «و خانه (کعبه) مرا برای طواف کنندگان، معتکفان، رکوع و سجده کنندگان پاک و تطهیر نمایید»، فرمود: برای (ورود و حضور) آل محمد علیهم السلام (تطهیر از وجود بت ها انجام گیرد).

فرمایش خداوند متعال: سپس، باید آلودگی های خود شان را بر طرف سازند و به نذر های خود وفا کنند و در اطراف خانه گرامی کعبه، طواف کنند. (29)

89 / [3] - الشيخ الصدوق: حدّثنا المظفّر بن جعفر بن المظفّر العلوي، قال: حدّثنا جعفر بن محمّد بن مسعود (العيّاشي)، عن أبيه، قال: حدّثنا إبراهيم بن عليّ، عن عبد العظيم بن عبد الله الحسيني، عن الحسن بن محبوب، عن معاوية بن عمّار، عن أبي عبد الله عليه السلام في قول الله عزّ وجلّ: (ثُمَّ لِيَقْضُوا تَفَثَهُمْ)، قال:

هو الحفوف و الشعث قال: و من التفث أن تتكلّم في إحرامك بكلام قبيح، فإذا دخلت مكة فطفت بالبيت و تكلمت بكلام طيّب كان ذلك كفّارته. (1)

90 / [4] - الشيخ الصدوق: حدّثنا المظفّر بن جعفر بن المظفّر العلوي - رحمه الله - قال: حدّثنا جعفر بن محمّد بن مسعود (العيّاشي)، عن أبيه، عن حمدويه، قال: حدّثنا محمّد بن عبد الحميد، عن أبي جميلة، عن عمرو بن حنظلة، عن أبي عبد الله عليه السلام، قال: سألته عن التفث؟

قال: هو حفوف الرأس. (2)

91 / [5] - الشيخ الصدوق: حدّثنا المظفّر بن جعفر بن المظفّر العلوي - رحمه الله - قال: حدّثنا جعفر بن محمّد بن مسعود (العيّاشي)، عن أبيه، قال: حدّثنا محمّد بن نصير، قال: حدّثنا محمّد بن عيسى، عن ابن أبي عمير، عن حمّاد بن عثمان، عن الحلبي، عن أبي عبد الله عليه السلام قال:

سألته عن التفث؟

فقال: هو الحلق، و ما في جلد الإنسان. (3)

ص: 119

1- معاني الأخبار: 339 ح 8، عنه وسائل الشيعة: 214/14 ح 19015، وبحار الأنوار: 317/99 ح 18.

2- معاني الأخبار: 339 ح 6، عنه وسائل الشيعة: 213/14 ح 19013، وبحار الأنوار: 317/99 ح 16.

3- معاني الأخبار: 339 ح 7، عنه وسائل الشيعة: 214/14 ح 19014، وبحار الأنوار: 317/99 ح 17.

3) - شیخ صدوق به نقل از عیاشی، با سند او از معاویه بن عمّار روایت کرده است، که گفت:

امام صادق علیه السلام در تفسیر فرمایش خدای عزیز و جلیل: «باید آلودگی های خود را بر طرف سازند»، فرمود: منظور استعمال نکردن بوی خوش و روغن نزدن به موی سر است که خشک شده و ژولیده گردد.

و فرمود: منظور از جمله «تَقَتْ» آن است که اگر در حال احرام خود، سخن زشتی گفته باشی، چون وارد مکه شدی و اطراف کعبه طواف نمودی، سخن خوب و صواب گویی، تا کفّاره آن باشد.

4) - شیخ صدوق به نقل از عیاشی، با سند او از عمرو بن حنظله روایت کرده است، که گفت:

از امام صادق علیه السلام در تفسیر مورد معنای «تَقَتْ» سؤال کردم؟

فرمود: منظور از کلمه «تَقَتْ»، کوتاه و پاک گرداندن (موهای) سر می باشد.

5) - هم چنین شیخ صدوق به نقل از عیاشی، با سند او از حلبی روایت کرده است، که گفت:

از امام صادق علیه السلام در تفسیر مورد معنای «تَقَتْ» سؤال کردم؟

فرمود: منظور از آن، تراشیدن (موهای سر و پاک گرداندن آن) و نیز آن چه در بدن (مانند زیر بغل و اطراف عانه) باشد.

(قوله تعالى: ذَلِكَ وَمَنْ يُعْظِمِ حُرْمَتِ اللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَأَحَلَّتْ لَكُمْ الْآ نِعْمَ إِلَّا مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَ اجْتَنِبُوا قَوْلَ الثُّورِ) (30)

92 / [6] - الشيخ الصدوق: حدثنا المظفر بن جعفر بن المظفر العلوي، قال: حدثنا جعفر بن محمد بن مسعود (العياشي)، عن أبيه، عن الحسين بن إشكيب، قال: حدثنا محمد بن السري، عن الحسين بن سعيد، عن أبي أحمد محمد بن أبي عمير، عن علي بن أبي حمزة، عن عبد الأعلى، قال:

سألت جعفر بن محمد عليه السلام عن قول الله عز وجل: (فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَ اجْتَنِبُوا قَوْلَ الثُّورِ)؟

قال: (الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ)، الشطنج، و (قَوْلَ الثُّورِ)، الغناء.

قلت: قوله عز وجل: (وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ) (1)؟

قال: منه الغناء. (2)

(قوله تعالى: الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَ لَوْلَا دَفَعُ اللَّهُ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهَدَّيْتُمْ صَوْمِعَ وَ بِيَعَ وَ صَلَوَاتُ وَ مَسَجِدُ يُذَكَّرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا وَ لَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَن يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ) (40)

93 / [7] - ابن شهر آشوب: [عن العياشي، عن]، محمد بن مسلم، عن أبي جعفر عليه السلام، (الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ)، قال: نزلت فينا. (3)

ص: 121

1- سورة لقمان: 6/31.

2- معاني الأخبار: 349 ح 1، عنه بحار الأنوار: 245/79 ح 20.

3- المناقب: 179/4، عنه بحار الأنوار: 221/24 ح 1

فرمایش خداوند متعال: (آن مناسک و برنامه های حج) این است (که بیان شد) و هر کسی که برنامه های الهی را بزرگ شمارد، نزد پروردگارش برای او بهتر است و چهار پایان برای شما حلال شده، مگر آن چه که (ممنوع بودنش) برای شما خوانده شود، از پلیدی های بت ها اجتناب کنید و از سخن باطل (و نا حق) بپرهیزید. (30)

(6) - شیخ صدوق به نقل از عیاشی، با سند او از عبد الأعلى روایت کرده است، که گفت:

از امام صادق علیه السلام دربارهٔ تفسیر فرمایش خداوند عزیز و جلیل: «پس از (انواع) پلیدی بت ها و از گفتار زور و باطل (مانند: دروغ و سخنان لهو و غنا) دوری کنید»، سؤال کردم؟

فرمود: منظور از «پلیدی»، شطرنج است و منظور از «گفتار زور و باطل»، غنا و آوازه خوانی است. عرض کردم: (معنای) فرمایش خداوند عزیز و جلیل: «و بعضی از مردم کسانی هستند که سخنان لغو و باطل را بدست می آورند تا مردم را بدون علم و آگاهی از راه خدا باز دارند»، (چیست)؟

فرمود: غنا (و موسیقی) یکی از مصادیق آن می باشد.

فرمایش خداوند متعال: آن هایی که از خانه و شهر خود، به نا حق رانده شدند، غیر از این نبود که می گفتند: پروردگار ما، خدای یکتاست. و اگر خداوند بعضی از مردم را به وسیلهٔ بعضی دیگر دفع نکند، دیرها و صومعه ها و معابد یهود و نصارا و مساجدی که نام خدا در آن ها بسیار برده می شود، ویران می گشت! و خداوند کسانی که (دین) او را یاری (و از دین و حریم او دفاع) کنند، یاری می نمایند، خداوند قوی و شکست نا پذیر است. (40)

(7) - ابن شهر آشوب به نقل از عیاشی از امام باقر علیه السلام روایت کرده است، که در مورد فرمایش خداوند متعال: «آن کسانی که از دیار و کاشانه خود رانده و بیرون شدند»، فرمود: در مورد ما (اهل بیت رسالت) نازل شده است.

(قوله تعالى: فَكَاتِنٌ مِّن قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ فَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا وَبِئْرٍ مُّعَطَّلَةٍ وَفَصَّرِ مَشِيدٍ) (45)

94 / [8] - الشيخ الصدوق: حدّثنا المظفر بن جعفر بن المظفر العلوي السمرقندي رحمة الله ، قال : حدّثنا جعفر بن محمّد بن مسعود [العياشي]، عن أبيه، عن إسحاق بن محمّد، قال: أخبرني محمّد بن الحسن بن شَمُون، عن عبد الله بن عبد الرحمان الأصمّ، عن عبد الله بن القاسم البطل، عن صالح بن سهل أنه قال : أمير المؤمنين عليه السلام هو «القَصْرُ المَشِيدُ»، و «البِئْرُ المُعَطَّلَةُ»، فاطمة وولدها معطلين من الملك. (1)

(قوله تعالى: وَ مَا أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رَّسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَمَّتْ أَلْفَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ، فَيَنْسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللَّهُ آيَاتِهِ، وَ اللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ) (52)

95 / [1] - رجال الكشي: محمّد بن مسعود [العياشي] ، عن عليّ بن الحسن، عن العباس بن عامر، عن أبان بن عثمان، عن الحارث بن المغيرة، قال:

قال حُمران بن أعين: إنّ الحكم بن عيينة يروي عن عليّ بن الحسين عليه السلام: إنّ علم عليّ عليه السلام في آية، نسأله فلا يخبرنا.

قال حُمران: سألت أبا جعفر عليه السلام، فقال: إنّ عليّاً عليه السلام كان بمنزلة صاحب سليمان وصاحب موسى، ولم يكن نبياً ولا رسولاً، ثمّ قال: (وَ مَا أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رَّسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ) وَلَا مُحَدَّث.

قال: فعجب أبو جعفر عليه السلام. (2)

ص: 123

1- معاني الأخبار: 111 ح 3، عنه بحار الأنوار: 102/24 ح 9، تأويل الآيات الظاهرة: 339 (سورة الحجّ) بإسناده عن صالح بن سهل، قال: سمعت أبا عبد الله عليه السلام ... بتفاوت يسير.

2- رجال الكشي: 177 ح 305، عنه بحار الأنوار: 80/26 ح 305، عنه بحار الأنوار: 80/26 ح 41. وقال العلامة المجلسي بعد نقل الحديث: بيان: لعلّ عجبه عليه السلام من جرأته على مثل هذا السؤال، أو من عدم تفتّنه بذلك.

فرمایش خداوند متعال: چه بسیار شهرها و آبادی‌هایی که آن‌ها را نابود و (اهالی آن‌ها را) هلاک کردیم و (مردمانش) ستم‌گر بودند، پس (ساختمان‌ها) بر سقف‌های خود فرو ریخت! (یعنی نخست سقف‌ها ویران گشت و بعد دیوارها بر روی سقف‌ها فرو ریخت) و چه بسیار چاهی پر از آب و چه بسیار قصرهای محکم و مرتفع که بی‌صاحب ماندند! (45)

(8) - شیخ صدوق به نقل از عیاشی، با سند او از عبد الله بن قاسم بطل روایت کرده است، که گفت: از صالح بن سهل نقل شده که مقصود از «کاخ استوار و سر بفلک کشیده»، امیر المؤمنین علیه السلام است و مقصود از «چاه معطل مانده»، حضرت فاطمه و فرزندان او علیهم السلام، هستند، که از رسیدن به زمام داری مسلمین باز داشته شده اند. (1)

فرمایش خداوند متعال: هیچ پیامبری را پیش از تو نفرستادیم مگر این که هر گاه آرزو می‌کرد (و طرحی برای پیش برد اهداف الهی می‌ریخت)، شیطان آرزوهای و القائاتی در آن می‌کرد، ولی خداوند القائات شیطان را از میان می‌برد، سپس (خداوند) آیات خود را استحکام می‌بخشید و خداوند علیم و حکیم است. (52)

(9) - کشّی به نقل از عیاشی، با سند او از حمران بن اعین روایت کرده، که گفت: حکم بن عیینه از امام سجّاد علیه السلام روایت کرده که فرمود: علوم امام علی علیه السلام در یک آیه است، که ما از آن حضرت سؤال می‌کنیم و او به ما خبر نمی‌دهد، حمران گوید: (این مطلب را) از امام باقر علیه السلام سؤال کردم و حضرت فرمود: همانا امام علی علیه السلام مانند صاحب سلیمان و صاحب موسی علیه السلام بود، ولی او پیامبر و رسول نبود، سپس افزود: «و پیش از تو رسولی و پیامبری را نفرستاده ایم» و نه (برای) حدیث (وحی) شنونده ای. راوی گوید: امام باقر علیه السلام (از طرح چنین مطلبی) شگفت زده شد. (2)

ص: 124

1- محمّد بن حسن بن ابی خالد اشعری که ملقب بشنبوله است این مطلب را سروده است: بئر معطلّة و قصر مشرف *** مثل لآل محمّد مستطرف فالناطق القصر المشید منهم *** و الصامت البئر التي لا تنزف چاه فرو گذارده شده و کاخ استوار آسمان خراش، مثل زیننده ای برای آل محمد، خواهد بود. امام ناطق از این خانواده به قصر بلند تشبیه گردیده و امام خاموش به چاهی که آب از آن کشیده نشود.

2- چه بسا تعجب حضرت علیه السلام به خاطر جرأت و جسارت راوی بر طرح چنین سؤالی بوده و یا به خاطر هوش یار نبودن راوی که مطلب را زود و خوب دریافت کند.

(قوله تعالى: وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ آيَةً وَآوَيْنَهُمَا إِلَى رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ (50) يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُّوَا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ) (51)

96 / [1] - الشيخ الصدوق: حدثنا المظفر بن جعفر بن المظفر العلوي السمرقندي رحمة الله، قال: حدثنا جعفر بن محمد بن مسعود، عن أبيه [العياشي]، عن الحسين بن إشكيب، عن عبد الرحمان بن حماد، عن أحمد بن الحسن، عن صدقة بن حسان، عن مهران بن أبي نصر، عن يعقوب بن شعيب، عن سعد الإسكاف، عن أبي جعفر عليه السلام، قال:

قال أمير المؤمنين عليه السلام في قول الله عز وجل: (وَآوَيْنَهُمَا إِلَى رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ)، قال: «الربوة»، الكوفة و«القرار»، المسجد و«المعين»، الفرات. (1)

97 / [2] - الكشي: محمد بن مسعود [العياشي]، عن الحسين بن إشكيب، عن ابن أورمة، عن محمد بن خالد البرقي، عن أبي طالب القمي، عن حنان بن سدير، عن أبيه، قال:

قلت لأبي عبد الله عليه السلام إن قوماً يزعمون أنكم آلهة، يتلون علينا بذلك قرآناً: (يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُّوَا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ) .

قال عليه السلام: يا سدير! سمعي وبصري وشعري وبشري ولحمي ودمي من هؤلاء براء، برى الله منهم ورسوله، ما هؤلاء على ديني ودين آبائي، والله! لا يجمعني وإياهم يوم القيامة إلا هو عليهم ساخط.

ص: 125

فرمایش خداوند متعال: و ما فرزند مریم (عیسی) و مادرش را آیت و نشانه ای قرار دادیم و آنان را در سر زمین مرتفعی که دارای امنیت و آب جاری بود، جای دادیم (50) ای پیامبران! از غذا های پاکیزه بخورید و عمل صالح و شایسته انجام دهید، که من به آن چه انجام می دهید، آگاه هستم. (51)

(1) - شیخ صدوق به نقل از عیاشی و با سند او از سعد اسکاف روایت کرده است، که گفت:

امام باقر علیه السلام به نقل از فرمایش امیر المؤمنین علیه السلام روایت نموده که در مورد فرمایش خدای عزّ و جلّ: «و مریم و پسرش را (وقتی که از یهود کناره گیری کردند) در زمینی بلند جای دادیم، جایی که می توان بر آن آرام گرفت، و آبی که روی زمین در جریان است»، فرمود: منظور از «ربوه» کوفه، و از «قرار» مسجد کوفه و از «معین» آب فرات می باشد.

(2) - کسّی به نقل از عیاشی و با سند او به نقل از حنّان بن سدیر، از پدرش روایت کرده است، که گفت:

به امام صادق علیه السلام عرض کردم: گروهی معتقد هستند که شما خدایانی هستید و (برای اثبات ادعای خود) از قرآن برای ما تلاوت می کنند: «ای رسولان ما! از چیزی های پاک و پاکیزه بخورید و کار های شایسته انجام دهید، به درستی که من به آن چه انجام می دهید دانا هستم».

فرمود: ای سدیر! گوش، چشم، موی، پوست، گوشت و خون من از این افراد بیزار است، خدا و رسولش از آن ها بیزار هستند، این ها بر دین من و دین پدران من نیستند، خداوند من و آن ها را در روز قیامت جمع نخواهد کرد مگر این که بر آن ها خشمگین خواهد بود.

قال: قلت: فما أنتم، جعلت فداك!؟

قال: خزّان علم الله، وتراجمة وحي الله ونحن قوم معصومون، أمر الله بطاعتنا ونهى عن معصيتنا، نحن الحجّة البالغة على من دون السماء وفوق الأرض.

قال الحسين بن إشكيب: سمعت من أبي طالب، عن سدير إن شاء الله. (1)

(قوله تعالى: وَ لَقَدْ أَخَذْنَهُم بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكَانُوا لِرَبِّهِمْ وَ مَا يَتَضَرَّعُونَ) (76)

98 / [3] - الشيخ الصدوق: حدّثنا المظفر بن جعفر بن المظفر العلوي السمرقندي رحمة الله، قال: حدّثنا جعفر بن محمّد بن مسعود، عن أبيه [العيّاشي]، قال: حدّثنا محمد بن نصير، قال: حدّثنا أحمد بن محمّد بن عيسى، عن الحسين بن سعيد، عن ابن أبي عمير، عن أبي أيّوب الخزاز، عن محمّد بن مسلم، عن أبي عبد الله عليه السلام في قول الله عزّ وجلّ: (فَمَا اسْتَكَانُوا لِرَبِّهِمْ وَ مَا يَتَضَرَّعُونَ).

قال: «التضرّع»، رفع اليدين. (2)

ص: 127

1- رجال الكشي: 306 ح 551، بحار الأنوار: 298/25 ح 62. وقال العلامة المجلسي بعد نقل الحديث: بيان: لعلّه أولوا الرسل بالأئمة والعمل الصالح بخلق ما هو المصلحة في نظام العالم أو الرسل باتّباع الأئمة عليهم السلام، والأظهر أنّه سقط من الخبر شيء.

2- معاني الأخبار: 369 ح 1، الأربعين للشهيد الأول: 67 ح 30، وسائل الشيعة: 46/7 ح 8680، بحار الأنوار: 204/85 ح 21، و

337/93 ح 5

عرض کردم: فدایت گردم! پس شما چه هستید؟

فرمود: ما گنجینه های علوم خداوند، مترجمین وحی او هستیم، ما گروهی معصوم (از هر گناه و خطایی) هستیم که خداوند دستور فرمان برداری از ما را (به آفریده هایش) داده و نا فرمانی و مخالفت با ما را نهی نموده است، ما حجت بالغه خداوند - بر هر چیزی که پایین تر از آسمان و بالای زمین است - می باشیم. (1)

فرمایش خداوند متعال: و به تحقیق ما آن ها را به وسیله عذاب و بلا گرفتار ساختیم (تا بیدار شوند)، پس آنان نه در برابر پروردگار شان تواضع کردند و نه به در گاهش تضرع می کنند. (76)

(3) - شیخ صدوق به نقل از عیاشی و با سند او از محمد بن مسلم روایت کرده است، که گفت:

امام صادق علیه السلام در مورد فرمایش خدای عزیز و جلیل: «پس برای پروردگار خود فروتنی نکردند و زاری نمودند»، فرمود: «تضرع» بلند کردن دو دست (در حال دعا و قنوت نماز) می باشد.

ص: 128

1- شاید منظور از رسولان در فرمایش خداوند، مأمورانی هستند که رسالت بیان احکام، حدود الهی، تنزیل و تأویل قرآن بر عهده آنان باشند و یا این که منظور پیروان مخلص پیامبران و ائمه علیهم السلام هستند که رسالت و مأموریت اجرای احکام الهی را دارند.

(قوله تعالى: وَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَلُهُمْ كَسَرَابٍ، بِقِيَعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْثَانُ مَاءً حَتَّى إِذَا جَاءَهُ، لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَ وَجَدَ اللَّهُ عِنْدَهُ فَوْقَهُ حِسَابَهُ، وَ اللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ) (39)

[99] / 1 - أبو الحسن الفتوني:

في تفسير العياشي، عن الباقر عليه السلام، قال: «الذين كفروا»، يعني بني أمية، (كسرابٍ، بقيةٍ يحسبها الظمثنان ماءً) (1)، و الظمان نعتل، فينطلق (2) بهم، فيقول: أوردكم الماء. (3)

(قوله تعالى: وَ عَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنْكُمْ وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسَّ تَخْلِفُنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسَّ تَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَ لَيَمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَ لَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَ مَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ) (55)

100 / [2] - أبو علي الطبرسي:

وروى العياشي بإسناده عن علي بن الحسين عليه السلام، أنه قرأ هذه الآية: (وَ عَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنْكُمْ وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسَّ تَخْلِفُنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسَّ تَخْلَفَ

ص: 129

1- سورة نور 39/24

2- في مرآة الأنوار: فينطبق، و ما أثبتناه عن تأويل الآيات.

3- مرآة الأنوار و مشكاة الأسرار: 366، تأويل الآيات الظاهرة: 360.

فرمایش خداوند متعال: و کسانی که کافر شدند، اعمال شان هم چون سرابی در صحرای کویر است که انسان تشنه از دور آن را آب می پندارد اما هنگامی که نزدیک آن می آید چیزی نمی یابد و خدا را نزد آن می یابد که حساب او را به طور کامل می دهد و خداوند سریع حساب رسی می نماید. (39)

1) - ابو الحسن فتونی به نقل از عیاشی، از امام باقر علیه السلام روایت کرده است، که فرمود:

مقصود از «الذین کفروا»، بنی امیه هستند، «هم چون سرابی می باشد که شخص تشنه آن را در زمینی هموار ببیند» منظور از «الظمان» نعل (عثمان) است که به همراه آن ها (بنی امیه) حرکت می کند، پس می گوید: شما را بر آب وارد می گردانم.

فرمایش خداوند متعال: خداوند به کسانی از شما که ایمان آورده اند و کارهای شایسته انجام داده اند وعده می دهد که قطعاً آنان را حکمران روی زمین خواهد کرد، همان گونه که به پیشینیان آن ها خلافت روی زمین را بخشید و دین و آیینی را که برای آنان پسندیده، پا بر جا و ریشه دار خواهد ساخت و ترس شان را به امنیت و آرامش تبدیل می نماید، آن چنان که تنها مرا می پرستند و چیزی را شریک من نخواهند ساخت و کسانی که پس از آن کافر شوند، آن ها افرادی فاسق هستند. (55)

2) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی روایت کرده است بر این که امام زین العابدین علیه السلام این آیه را «خداوند به کسانی از شما که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده اند، وعده می دهد که آنان را حاکمان روی زمین قرار خواهد داد،

الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَ لِيُمْكِنَنَّ لَهُمْ دِينُهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَ لِيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أُمَّنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا، وقال: هم والله! شيعتنا أهل البيت، يفعل الله ذلك بهم على يدي رجل منّا، وهو مهديّ هذه الأمة، وهو الذي قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: لو لم يبق من الدنيا إلا يوم واحد لطوّل الله ذلك اليوم حتّى يلى رجل من عترتى، اسمه اسمي، يملأ الأرض عدلاً وقسطاً كما ملئت ظلماً وجوراً. (1)

ص: 131

1- مجمع البيان: 239/7، عنه تأويل الآيات الطاهر: 23369/1، والبرهان في تفسير القرآن: 420/5 ح 11، ونور الثقلين: 620/3 ح 226.

همان گونه که به پیشینیان آنان خلافت روی زمین را بخشید و دین و آیینی را که برای آنان پسندیده، پا بر جا و ریشه دار خواهد ساخت؛ و ترس شان را به امنیت و آرامش تبدیل می نماید، (آن چنان) که تنها مرا می پرستند و به من شرک نمی آورند: تلاوت نمود و فرمود:

به خدا سوگند! آنان شیعیان ما اهل بیت (رسالت) هستید، خداوند این کار را برای آنان به دست مردی از ما انجام می دهد که مهدی این امت است، او همان کسی است که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم در حق او فرموده: اگر از عمر دنیا جز یک روز باقی نماند خداوند آن روز را به قدری طولانی می کند تا مردی از دود مان من که نامش نام من است، حاکم بر زمین شود و آن را پر از عدل و داد کند آن گونه که از ظلم و جور پر شده باشد.

(قوله تعالى: وَ الَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَ كَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا) (67)

[1] / 101 - البحراني: عن العياشي: عن جابر، عن أبي جعفر عليه السلام قال:

قوله تعالى: (وَ الَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا)، إذا أسرفوا سيئة و أقتروا سيئة، (وَ كَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا) حسنة، فعليك بالحسنة بين السيئتين. (1)

(قوله تعالى: قُلْ مَا يَعْْبُؤُا بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُونُ لِرَأْمًا) (77)

[2] / 102 - أبو علي الطبرسي، عن العياشي بإسناده عن بُريد بن معاوية العجلي، قال: قلت لأبي جعفر عليه السلام: كثرة القراءة أفضل أم كثرة الدعاء أفضل؟

فقال: كثرة الدعاء أفضل، وقرأ هذه الآية: (قُلْ مَا يَعْْبُؤُا بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ) (2)

ص: 133

1- تفسير البرهان: 472/5 ح 7

2- مجمع البيان: 285/7، عنه تفسير البرهان: 482/5 ح 3، و نور الثقلين: 44/4 ح 148

فرمایش خداوند متعال: و کسانی که هر گاه انفاق کنند، نه اسراف می نمایند و نه سخت گیری می کنند بلکه در میان این دو، حدّ اعتدالی دارند. (67)

(1) - بحرانی به نقل از عیاشی از جابر روایت کرده است، که گفت:

امام باقر علیه السلام درباره فرمایش خداوند متعال: «و آنان که چون هزینه می کنند اسراف نمی کنند و خست نمی ورزند»، فرمود: اگر اسراف و زیاده روی کند، گناه است و اگر هم تنگ و سخت بگیرد باز هم گناه می باشد، «و میان این دو، راه اعتدال را می گیرند»، که (حدّ متوسط و میانه روی) حسنه و خوب است، پس بر تو باد که آن حسنه ای را که بین دو سیئه است، انتخاب نمایی.

فرمایش خداوند متعال: (ای پیامبر!) بگو: پروردگرم برای شما ارزشی قائل نیست، اگر دعای شما نباشد، شما (آیات خدا و پیامبران را) تکذیب کردید و (این عمل) دامان شما را خواهد گرفت و از شما جدا نخواهد شد. (77)

(2) - ابوعلی طبرسی به نقل از عیاشی، از بُرید بن معاویه عَجَلی روایت کرده است، که گفت:

به امام باقر علیه السلام عرض کردم: قرآن را بسیار قرائت کردن، فضیلت بیش تری دارد و یا زیاد دعا و درخواست کردن حاجت؟

فرمود: زیاد دعا کردن (به درگاه خداوند) ارزش و فضیلت بیش تری دارد و سپس حضرت این آیه «بگو: اگر دعای شما نباشد، پروردگرم برای شما ارزشی قائل نمی باشد» را قرائت نمود.

(قوله تعالى: فَمَا لَنَا مِنْ شَافِعِينَ (100) وَلَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ (101) فَلَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَكُونُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ (102))

103 / [1] - أبو علي الطبرسي: وروى العياشي بالإسناد، عن حمران بن أعين عن أبي عبد الله عليه السلام، قال: والله! لنشفعن لشيعتنا، والله! لنشفعن لشيعتنا حتى يقول الناس: (فَمَا لَنَا مِنْ شَافِعِينَ * وَلَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ - إلى قوله: - فَنَكُونُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ)، قال: وفي رواية أخرى: حتى يقول عدونا... (1)

104 / [2] - أبو علي الطبرسي أيضاً [عن العياشي] عن أبان بن تغلب، قال:

سمعت أبا عبد الله عليه السلام، يقول: إن المؤمن ليشفع يوم القيامة لأهل بيته، فيشفع فيهم، حتى يبقى خادمه فيقول: ويرفع سبأته: يا رب! خويديمي كان يقيني الحرّ والبرد، فيشفع فيه. (2)

105 / [2] - أبو علي الطبرسي: وفي خبر آخر [أيضاً عن العياشي] عن أبي جعفر عليه السلام، قال: إن المؤمن ليشفع لجاره وما له حسنة، فيقول: يا رب! اجاري كان يكفّ عن الأذى، فيشفع فيه، وإن أدنى المؤمنين شفاعة، ليشفع لثلاثين إنساناً. (3)

ص: 135

-
- 1- مجمع البيان: 305/7، عنه تأويل الآيات الظاهرة: 390/1 ح 12، بحار الأنوار: 153/7، والبرهان في تفسير القرآن: 502/5 ح 16
 - 2- مجمع البيان: 305/7، عنه بحار الأنوار: 61/8 ح 86، تفسير البرهان: 502/5 ح 17. تأويل الآيات الظاهرة: 387 نحوه.
 - 3- مجمع البيان: 306/7، تأويل الآيات الظاهرة: 387 (سورة الشعراء). الكافي: 101/8 ح 72 بتفصيل، عنه بحار الأنوار: 56/8 ح 70.

فرمایش خداوند متعال: پس شفاعت کنندگانی برای ما وجود نخواهد داشت (100) و نه دوست گرم و پر محبتی (101) پس اگر بار دیگر (به دنیا) باز گردیم از مؤمنین خواهیم گشت. (102)

(1) - هم چنین ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی، از حمران بن اعین روایت کرده است، که گفت:

امام صادق علیه السلام فرمود: به خدا سوگند! ما برای شیعیان خود، شفاعت می کنیم، به خدا سوگند! ما برای شیعیان خود، شفاعت می کنیم (دو بار فرموده است)، تا جایی که مردم بگویند: «و اکنون ما را شفیعیانی نیست * و ما را دوست مهربانی نیست * اگر بار دیگر به دنیا باز گردیم از مؤمنان خواهیم گشت».

و در روایتی دیگر فرمود: تا جایی که دشمن ما بگوید:...

(2) - و نیز ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی، از ابان بن تغلب روایت کرده است، که گفت:

از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: همانا مؤمن روز قیامت برای اهل بیت خود شفاعت می کند و شفاعتش برای ایشان پذیرفته می باشد، تا جایی که خادم او باقی (و بلا تکلیف) بماند، پس انگشت سبابه خود را (به عنوان اجازه سخن) بالا می برد و می گوید: پروردگارا! خدمت کار من (مانده است)، او مرا از گرما و سرما محافظت و نگه داری می کرد، سپس او را هم شفاعت می نماید.

(3) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی در روایتی دیگر گوید:

امام باقر علیه السلام فرمود: به درستی که مؤمن در روز قیامت برای همسایه اش با این که حسنه ای هم ندارد، شفاعت می کند و می گوید: پروردگارا! این همسایه من است، او اذیت و آزار را از من دفع می کرد، پس او را هم شفاعت می نماید. و به درستی که مؤمن (حدّ اقل) تا سی نفر (انسان) را (می تواند) شفاعت کند.

(قوله تعالى: وَ الشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ) (224)

106 / [4] - أبو علي الطبرسي قال في قوله تعالى: (وَ الشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ): روى العياشي بإسناده عن أبي عبد الله عليه السلام، قال: هم قوم تعلموا وتفقهوا بغير علم، فضلوا وأضلوا. (1)

ص: 137

1- مجمع البيان: 325/7، تأويل الآيات الظاهرة: 3399/1 ح 30، و البرهان في تفسير القرآن: 519/5 ح 3 و بحار الأنوار: 298/2 ح 216.

فرمایش خداوند متعال: و شاعران افرادی هستند که گم راهان از آنان تبعیت و پیروی می کنند. (224)

4) - هم چنین ابو علی طبرسی درباره فرمایش خداوند متعال: «و شاعران افرادی هستند که گم راهان از آنان تبعیت و پیروی می کنند»، گفته است:

عیاشی با سند خود از امام صادق علیه السلام روایت کرده است، که فرمود: آن ها افرادی هستند که علم آموخته اند ولی بدون دانش (واقعی دین و معارف الهی) فقیه شده اند، پس خود گم راه شده و دیگران را هم گم راه کرده اند.

ص: 138

(قوله تعالى: وَ تَفَقَّدَ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَا أَرَى الْهُدْهُدَ أَمْ كَانَ مِنَ الْغَائِبِينَ) (20)

107 / [1] - أبو علي الطبرسي: روى العياشي بالإسناد قال:

قال أبو حنيفة لأبي عبد الله عليه السلام: كيف تفقد سليمان الهدهد من بين الطير؟

قال: لأن الهدهد يرى الماء في بطن الأرض كما يرى أحدكم الدهن في القارورة، فنظر أبو حنيفة إلى أصحابه وضحك.

فقال: أبو عبد الله عليه السلام: ما يضحكك؟

قال: ظفرت بك جعلت فداك! قال: وكيف ذلك؟

قال: الذي يرى الماء في بطن الأرض لا يرى الفخ في التراب حتى يأخذ بعنقه، فقال أبو عبد الله عليه السلام: يا نعمان! أما علمت أنه إذا نزل

القدر أعشى البصر؟ (1)

(قوله تعالى: قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ فَلَمَّا رَءَاهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ، قَالَ هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي وَ أَشْكُرْ أَمْ أَكْفُرْ وَ مَنْ شَكَرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ، وَ مَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ) (40)

108 / [2] - أبو علي الطبرسي: روى العياشي في تفسيره بالإسناد، قال:

التقى موسى بن محمد بن علي بن موسى ويحيى بن أكثم، فسأله عن مسائل، قال:

ص: 139

1- مجمع البيان: 340/7، عنه بحار الأنوار: 116/14، 21/64، و تفسير البرهان: 20/6 ح 2. قصص الأنبياء عليهم السلام للجزائري:

377 (الفصل الثالث)، نور الثقلين: 85/4 ح 50. الدعوات للراوندي: 209 ح 568.

فرمایش خداوند متعال: (سلیمان) در جستجوی آن پرنده (هدهد) بر آمد و گفت: چرا هدهد را نمی بینم، یا این که او از غایب و پنهان شنوندگان است؟! (20)

(1) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند - روایت کرده است، که گفت:

ابو حنیفه به امام صادق علیه السلام گفت: چگونه سلیمان از بین پرندگان در جستجوی پرنده هدهد بر آمد؟

حضرت فرمود: چون هدهد آب را در درون زمین می بیند، همان طوری که شما روغن را در داخل شیشه می بینید، پس ابو حنیفه نگاهی به اصحاب خود کرد و خندید، امام صادق علیه السلام به او فرمود: چرا می خندی؟ ابو حنیفه پاسخ داد: چون بر شما پیروز گشتم - فدایت گردم! - حضرت فرمود: چگونه بر من پیروز شدی؟

گفت: کسی که آب را درون زمین می بیند، چگونه دام را روی زمین نمی بیند تا گردن (و افسار) آن را بگیرد (و از آن، صدمه و آسیبی نبیند)؟! (1)

امام صادق علیه السلام فرمود: ای نعمان! آیا نمی دانی هنگامی که قضا و قدر (خداوند) فرارسد، چشم نا بینا می گردد. (1)

فرمایش خداوند متعال: آن کسی که دانشی از کتاب (آسمانی) داشت گفت: پیش از آن که چشم بر هم زنی، آن (تخت بلقیس) را نزد تو خواهم آورد! و هنگامی که (سلیمان) آن (تخت) را نزد خود ثابت و پا بر جا دید گفت: این از فضل پروردگار من است، تا مرا آزمایش کند که آیا شکر او را بجا می آورم یا کفران و ناسپاسی می کنم؟! و هر کسی که شکر کند، به نفع خود شکر می کند و هر کسی که کفران نماید (به زبان خودش خواهد بود، همانا) پروردگار من، بی نیاز و کریم است! (40)

(2) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند - روایت کرده است، که گفت:

روزی موسی (مبرقع) فرزند امام جواد علیه السلام با یحیی بن اکثم ملاقات نمود و یحیی سؤال هایی را از او پرسید، موسی گفت:

ص: 140

1- و مترجم گوید: این ضرب المثل با این حدیث مناسبت دارد: به وقت قضا و به گاه قدر *** همه زیرکان کور گردند و کر

فدخلت على أخي علي بن محمد عليهم السلام بعد أن دار بيني وبينه من المواعظ حتى انتهيت إلى طاعته، فقلت له: جعلت فداك! إن يحيى بن أكثم سألني عن مسائل، أفنتيه فيها؟

فضحك، فقال: فهل أفنتيه فيها؟

قلت: لا، قال: ولم؟

قلت: لم أعرفها، قال: وما هي؟

قلت: قال: أخبرني عن سليمان أكان محتاجاً إلى علم آصف بن برخيا؟

ثم ذكر المسائل الأخر.

قال: اكتب، يا أخي: بسم الله الرحمن الرحيم، سألت عن قول الله في كتابه: (قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ)، فهو آصف بن برخيا، ولم يعجز سليمان عن معرفة ما عرفه آصف، لكنّه أحبّ أن يعرف أمته من الإنس والجنّ أنّه الحجّة من بعده، وذلك من علم سليمان أودعه آصف بأمر الله، ففهمه الله ذلك لئلاّ يختلف في إمامته ودلالته كما فهم سليمان عليه السلام في حياة داود عليه السلام ليتعرف إمامته ونبوته من بعده لتأكيد الحجّة على الخلق. (1)

(قوله تعالى: وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِّنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ) (82)

109 / [3] - أبو علي الطبرسي: روى علي بن إبراهيم بن هاشم في تفسير عن أبي عبد الله عليه السلام: قال رجل لعمار بن ياسر: يا أبا اليقظان! آية في كتاب الله أفسدت قلبي، قال عمار: وآية آية هي؟

ص: 141

1- مجمع البيان: 351/7، وبحار الأنوار: 127/14 ح 13، والبرهان في تفسير القرآن: 27/6 ح 15، ونور الثقلين: 91/4 ح 77

بعد از آن بر برادر امام هادی علیه السلام، وارد شدم و بین ما مطالبی مطرح گردید و من از باب اطاعت و فرمان برداری، به ایشان عرض کردم: فدایت گردم! یحیی بن اکثم سؤال هایی را از من پرسید و من جواب آن ها را به او دادم.

پس حضرت خندید و فرمود: آیا نظر خود را در جواب سؤال ها دادی؟

عرض کردم: خیر، فرمود: برای چه؟ گفتم: (جواب) آن ها را نمی شناختم.

فرمود: آن سؤال ها، چه بود؟ عرض کردم: (یحیی بن اکثم) گفت: مرا از (جریان) سلیمان آگاه گردان، که آیا به دانش آصف (بن برخیا) نیاز داشت؟ و بعد از آن سؤال های دیگری را مطرح کرد.

فرمود: ای برادر! بنویس: به نام خداوند بخشنده مهربان، نسبت به فرمایش خداوند متعال در قرآن: «و آن کس که از علم کتاب بهره ای داشت»، سؤال کرده ای؟

او آصف بن برخیا بود و سلیمان نسبت به آن چه که آصف انجام داد، عاجز و ناتوان نبود، ولی او دوست داشت که به امت خود - از جنّ و انس - معرفی کند بر این که آصف بعد از او حجت و جانشین او می باشد و آن کاری را هم که آصف انجام داد، از علوم خود سلیمان علیه السلام بود که او طبق فرمان خداوند متعال، به آصف آموزش داده بود و خداوند آن (علم) را به او تفهیم نمود تا مبادا در امامت (و جانشینی) و هدایت گری او اختلاف کنند، هم چنان که (خداوند متعال) به سلیمان در زمان حیات داود علیه السلام، تفهیم کرده بود تا (مردم نسبت) به امامت و نبوت بعد از داود علیه السلام آشنا شده باشند و (خداوند) حجت را بر مردم تمام کرده باشد.

فرمایش خداوند متعال: و هنگامی که فرمان عذاب آن ها فرا رسد (و در آستانه قیامت قرار گیرند)، جنبنده ای را از زمین برای آن ها خارج می کنیم که با آنان تکلم می کند (و می گوید): مردم به آیات ما ایمان نمی آوردند. (82)

(3) - هم چنین ابو علی طبرسی به نقل از تفسیر قمی، از امام صادق علیه السلام روایت کرده است، که گفت:

مردی به عمّار یاسر گفت: ای ابا! الیقظان! آیه ای در قرآن قلب مرا فاسد (و آشفته) کرده است، عمّار گفت: آن کدام آیه است؟

فقال: هذه الآية، فأية دابة هذه؟

قال عمّار: والله! ما أجلس ولا أكل ولا أشرب حتّى أرىكها، فجاء عمّار مع الرجل إلى أمير المؤمنين عليه السلام وهو يأكل تمرّاً وزيداً، فقال: يا أبا اليقظان! هلمّ، فجلس عمّار يأكل معه، فتعجّب الرجل منه، فلمّا قام عمّار قال الرجل: سبحان الله! حلفت أنّك لا تأكل ولا تشرب حتّى ترىنيها.

قال عمّار: أرىتكها إن كنت تعقل.

وروى العياشي هذه القصة بعينها عن أبي ذرّ رحمة الله أيضاً. (1)

ص: 143

1- مجمع البيان: 366/7، نور الثقلين: 98/4 ح 105

پاسخ داد: این آیه (همان آیه صدر حدیث) است، این دابه و جنبنده، چیست؟

عمار گفت: به خدا سوگند! نمی نشینم و نمی خورم و نه می آشامم تا زمانی که آن را نشانت دهم، سپس عمار به همراه آن مرد نزد امیر المؤمنین علیه السلام وارد شد، در حالی که حضرت مشغول خوردن خرما و سر شیر بود، پس حضرت به عمار فرمود: ای ابا یقظان! بیا (بخور)، عمار هم نشست و مشغول خوردن شد، آن مرد شگفت زده شده و چون عمار بر خاست، گفت: سبحان الله! تو سوگند یاد کردی که نمی خوری و نمی آشامی مگر این که آن (دابه، جنبنده) را به من نشان دهی.

عمار گفت: من آن را به تو نشان دادم اگر تعقل و اندیشه داشته باشی.

و (در پایان افزوده است:) عیاشی همین داستان را از ابوذر (غفاری) روایت کرده است.

ص: 144

(قوله تعالى: وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضِعُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ) (5)

110 / [1] - الحاكم الحسكاني: عن أبي نصر العياشي في تفسيره:

عن علي بن جعفر بن العباس الخزاعي و محمد بن علي بن خلف العطار، عن عمرو بن عبد الغفار، عن شريك، عن عثمان بن أبي ريعة، عن أبي صادق، عن ريعة بن ناجذ، قال:

سمعت علياً عليه السلام يقول: - وتلا هذه الآية (المباركة) - (وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضِعُوا فِي الْأَرْضِ) ، قال: ليعطفن هذه الآية على بني هاشم عطف الناب الضروس على ولدها. وله طرق عن شريك.

قال: و حدثنا محمد بن حاتم، قال: حدثنا أحمد بن سعيد، قال: أخبرنا يحيى بن أبي بكير قاضي كرمان، قال: حدثنا شريك، به نحوه. (1)

111 / [2] - أبو علي الطبرسي: روى العياشي بإسناده عن أبي الصباح الكناني، قال:

نظر أبو جعفر عليه السلام إلى أبي عبد الله عليه السلام، فقال: هذا - والله! - من الذين قال الله (تبارك و) تعالى: (وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضِعُوا فِي الْأَرْضِ) ، الآية. (2)

112 / [3] - أبو علي الطبرسي: روى العياشي بإسناده قال: سيّد العابدين علي بن الحسين عليهم السلام:

و الذي بعث محمّداً بالحقّ بشيراً و نذيراً! إنّ الأبرار ممّا أهل البيت، و شيعتهم بمنزلة موسى و شيعته، و إنّ عدوّنا و أشياعهم بمنزلة فرعون و أشياعه. (3)

ص: 145

1- شواهد التنزيل: 558/1 ح 595، بحار الأنوار: 170/24 ح 5 عن كنز الدقائق.

2- مجمع البيان: 375/7، عنه تأويل الآيات الظاهرة: 414/1 ح 3، بحار الأنوار: 167/24، و البرهان في تفسير القرآن: 56/6 ح 8

3- مجمع البيان: 375/7، عنه تأويل الآيات الظاهرة: 414/1 ح 4، بحار الأنوار: 167/24، و البرهان في تفسير القرآن: 56/6 ح 8 مشكاة الأنوار: 95 (الفصل الخامس في ذكر ما جاء في فضائل).

فرمایش خداوند متعال: ما می خواهیم بر مستضعفان زمین منت گذاریم و آنان را پیشوایان و وارثان روی زمین قرار دهیم. (5)

(1) - حسکانی به نقل از عیاشی، با سند او از ربیعة بن ناجذ روایت کرده است، که گفت:

از امام علی علیه السلام شنیدم که این آیه: «و ما اراده نموده ایم تا بر کسانی که در زمین مستضعف گشته اند منت گذاریم» را تلاوت می نمود و می فرمود: دنیا به بنی هاشم روی می آورد همانند ماده شتری که به فرزند خود روی می آورد (آن ماده شتری که کمال حمایت را از فرزند خود دارد).

(نیز با سند خود از) یحیی بن ابی بکر - قاضی کرمان - ، همانند این (حدیث) را روایت کرده است.

(2) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند خود - از ابو صباح کنانی، روایت کرده است، که گفت:

امام باقر علیه السلام (به فرزندش) امام صادق علیه السلام، نگاهی نمود و فرمود: به خدا سوگند! این از همان کسانی است که خداوند متعال فرموده: «و ما اراده نموده ایم تا بر کسانی که در زمین مستضعف گشته اند منت گذاریم».

(3) - هم چنین ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند - روایت کرده است، که گفت:

امام سجّاد علیه السلام فرمود: سوگند به کسی که حضرت محمد (صلی الله علیه و آله و سلم) را به عنوان بشیر و نذیر مبعوث نمود! همانا نیکان از ما اهل بیت (عصمت و طهارت علیهم السلام) و شیعیان ایشان به منزله موسی (علیه السلام) و شیعیانش خواهند بود و به درستی که دشمنان ما و پیروان شان هم چون فرعون و پیروانش می باشند.

(بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ)

قوله تعالى: الم (1) أَحَسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا ءَامَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ (2) وَ لَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَ لَيَعْلَمَنَّ الْكَذِبِينَ (3)

113 / [1] - أبو علي الطبرسي: روى العياشي بالإسناد (عن أبي، عن محمد ابن الفضيل)، عن أبي الحسن عليه السلام قال:

جاء العباس إلى أمير المؤمنين عليه السلام فقال: انطلق ب-ن-ا نبايع لك الناس، فقال أمير المؤمنين عليه السلام: أتراهم فاعلين؟

قال: نعم، قال: فأين قوله: (الم * أَحَسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا ءَامَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ * وَ لَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ) - أي اختبرنا هم - (فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَ لَيَعْلَمَنَّ الْكَذِبِينَ) (1)

(قوله تعالى: وَ تِلْكَ الْأَمْثَلُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ وَ مَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَلْمُونَ) (43)

114 / [2] - أبو الحسن الفتوني: وفي تفسير العياشي وغيره عن الصادق عليه السلام في قوله تعالى: (وَ مَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَلْمُونَ)، فقال: نحن. (2)

ص: 147

1- مجمع البيان: 428/8 . تفسير القمي: 148/2 بتفاوت يسير، عنه تأويل الآيات الظاهرة: 419، وبحار الأنوار: 289/22 ح 60 ، و

307/28 ح 49

2- مرآة الأنوار و مشكاة الأسرار: 389 . تأويل الآيات الظاهرة : 422 (سورة العنكبوت) بإسناده عن الفضيل بن يسار، عن أبي الجعفر عليه السلام، عنه و عن كنز جامع الفوائد، بحار الأنوار: 122/24 ح 9.

فرمایش خداوند متعال: الف، لام، میم (1) آیا مردم گمان کرده اند همین که بگویند: ایمان آوردیم، به حال خود رها می شوند و آزمایش نخواهند شد؟! (2) و همانا ما کسانی را که پیش از آنان بودند مورد آزمایش قرار دادیم (و این ها را نیز امتحان می کنیم) پس باید علم خدا درباره کسانی که راست می گویند و کسانی که دروغ می گویند، تحقیق یابد. (3)

(1) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی، از محمد بن فضیل روایت کرده است، که گفت:

حضرت ابو الحسن علیه السلام (امام کاظم یا امام رضا علیه السلام) فرمود: عباس نزد امیر المؤمنین علیه السلام آمد و اظهار داشت: همراه ما بیا تا از مردم برای بیعت بگیریم، حضرت علیه السلام فرمود: آیا فکر می کنی که آن ها انجام دهند؟

پاسخ داد: بلی.

فرمود: پس فرمایش خداوند متعال چه می شود (که فرموده است): «الف لام میم * آیا مردم گمان کرده اند که با گفتن (و اظهار): ایمان آوردیم رها می شوند و مورد آزمایش قرار نمی گیرند؟ * و همانا کسانی را که قبل از ایشان بوده اند مورد فتنه قرار شان داده ایم - یعنی آن ها را مورد آزمایش قرار داده ایم - پس به طور قطع خداوند کسانی را که راست گو و افرادی را که دروغ گو باشند (بشناسد و) بداند».

فرمایش خداوند متعال: و این (نمونه) مثل ها را برای مردم مطرح می کنیم و کسی آن ها را درک نمی کند مگر افراد عاقل. (43)

(2) - ابو الحسن فتونی به نقل از عیاشی، از امام صادق علیه السلام روایت کرده است، که در مورد فرمایش خداوند متعال: «و آن را تعقل و درک نمی کنند مگر دانایان»، فرمود: منظور از آن ما هستیم.

(قوله تعالى: أَتُلُّ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصَدَّقُونَ) (45)

115 / [3] - الكشي: محمد بن مسعود [العياشي]، قال: حدثني محمد بن نصير، قال: حدثنا أحمد بن محمد بن عيسى:

كتب إليه (1) في قوم يتكلمون وبقروون أحاديث ينسبونها إليك وإلى آبائك، فيها ما تشمئز منها القلوب، ولا يجوز لنا ردّها إذا كانوا يروون عن آبائك عليهم السلام، ولا قبولها لما فيها، وينسبون الأرض إلى قوم يذكرون أنّهم من مواليك، وهو رجل يقال له: علي بن حسكة، وآخر يقال له: القاسم اليقطيني.

من أقاويلهم أنّهم يقولون: إنّ قول الله تعالى: (إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ) (2) معناها رجل لا سجود ولا ركوع، وكذلك الزكاة معناها ذلك الرجل لا عدد درهم، ولا إخراج مال، وأشياء من الفراقض، والسنن، والمعاصي، تأولوها وصيروها على هذا الحدّ الذي ذكرت، فإن رأيت أن تبين لنا وأن تمنّ على مواليك بما فيه السلامة لمواليك، ونجاتهم من هذه الأقاويل التي تخرجهم إلى الهلاك.

فكتب عليه السلام: ليس هذا ديننا، فاعتزله. (3)

116 / [4] - البحراني: العياشي قال:

قال أبو عبد الله عليه السلام: (وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ)، عند ما أحلّ وحرّم. (4)

ص: 149

1- الظاهر من عنوان مجمع الرجال للقهبائي: 177/4، ونقد الرجال للتفريشي: 229، رقم 63 نقلاً عن الكشي: «في وقت علي بن محمد العسكري عليها السلام»، أنّ المكتوب إليه هو الهادي عليه السلام، وقال العلامة المجلسي بعد نقل الحديث: إنّ المكتوب إليه هو الإمام أبي محمد العسكري عليه السلام.

2- سورة العنكبوت: 45/29

3- رجال الكشي: 516 ح 994، عنه بحار الأنوار: 315/25 ح 79

4- البرهان في تفسير القرآن: 132/6 ح 4.

فرمایش خداوند متعال: هر چه از این کتاب بر تو وحی شده، تلاوت کن و نماز بگزار، که نماز (با اخلاص و توجه، انسان را) از کار های زشت و گناه باز می دارد و ذکر خدا بزرگ تر (از هر چیزی در دور کردن از گناه) است و خدا به کار هایی که می کنی آگاه است. (45)

4) - ابو عمرو و کثیری به نقل از عیاشی - و با سند او - از احمد بن محمد بن عیسی روایت کرده است که او نامه ای برای امام (هادی) علیه السلام نوشت در مورد گروهی که بحث می کنند و احادیثی را قرائت می نمایند و آن ها را به شما و پدران گرامی شما نسبت می دهند با این که انسان منتفر از آن حرف ها است، ولی جایز هم نیست که آن احادیث را رد کنیم وقتی از پدران گرامی شما نقل می نمایند و (نیز) نمی توانیم قبول نماییم به خاطر مطالبی که در آن احادیث است، آن ها تدبیر زمین را نسبت می دهند به بعضی از غلامان شما که علی بن حسکه نام دارد و دیگری که به نام قاسم یقطینی می باشد.

از جمله اعتقادات آن ها این است که گویند: در آیه: «به درستی که نماز (انسان را) از فحشاء و منکرات باز می دارد» نماز به معنای یک شخص است نه این که رکوع و سجود باشد، زکات هم همان مرد است نه این که مقداری سکه نقره و یا پرداخت مقداری مال باشد و بسیاری از دیگر واجبات و دستورات و معاصی را به همین طریق که عرض شد تأویل نموده اند، اگر ممکن است بر من و ارادت مندان خودتان منت بگذارید و این مطلب را روشن نمایید تا موجب سلامتی دین ایشان گردد تا از چنین اعتقاداتی که باعث هلاکت می شود نجات یابند.

پس (امام علیه السلام) حضرت در جواب نوشت: این مطالب از دین ما نیست، از آن ها فاصله بگیر.

3) - بحرانی به نقل از عیاشی روایت کرده است، که گفت:

امام صادق علیه السلام فرمود: «و ذکر خداوند والا-ترین است»، منظور از آن، یاد خدا بودن نزد (انجام) هر (کار) حلال و یا حرامی خواهد بود.

(قوله تعالى: وَإِنْ جَهَدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ (15) يَنْبِئُهَا إِنْ تَلَّ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ) (16)

117 / [1] - أبو الحسن الفتونى: وفيه (أى تفسير العياشى) عن الصادق عليه السلام في قوله تعالى: (وَ اتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ) ، قال:

اتَّبِعْ سَبِيلَ مُحَمَّدٍ وَعَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ. (1)

118 / [2] - أبو عليّ الطبرسي: روى العياشى بالإسناد عن ابن مسكان، عن أبي عبد الله عليه السلام، قال:

اتَّقُوا الْمُحَقَّرَاتِ مِنَ الذُّنُوبِ، فَإِنَّ لَهَا طَالِباً، لَا يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ: أَذْنِبُ وَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ، إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ: (إِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ) - الآية - . (2)

(قوله تعالى: أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ، ظَهْرَةً وَبَاطِنَةً وَمِنَ النَّاسِ مَن يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُّنبِئٍ) (20)

ص: 151

1- مرآة الأنوار و مشکاة الأسرار: 300

2- مجمع البيان (طبع بيروت): 499/8 ، عنه بحار الأنوار: 20/7 ، و وسائل الشيعة: 311/15 ح 20606 ، و تفسير البرهان: 182/6 ح

فرمایش خداوند متعال: و هر گاه آن دو (پدر و مادر)، تلاش کنند که تو چیزی را همتای من قرار دهی، که از آن آگاهی نداری (بلکه می دانی باطل است)، از ایشان اطاعت مکن، ولی با آن دو، در دنیا به طرز مناسب و شایسته رفتار کن و از راه کسانی پیروی کن که توبه کنان به سوی من آمده اند، سپس بازگشت همه شما به سوی من خواهد بود و من شما را از آن چه که عمل می کردید آگاه می کنم (15) ای پسر! اگر (عمل نیک یا بد) به اندازه سنگینی دانه خردلی باشد و در دل سنگی یا در (گوشه ای از) آسمان ها یا زمین قرار گیرد، خداوند آن را (در قیامت برای محاسبه و بررسی) می آورد، خداوند دقیق و آگاه است. (16)

1) - ابو الحسن فتونی به نقل از عیاشی، از امام صادق علیه السلام روایت کرده است، که در مورد فرمایش خداوند متعال: «راه کسی را متابعت و پیروی کن که به سوی من (توبه و) انابه کرده باشد»، فرمود: منظور راه (و سیره) حضرت محمد صلی الله علیه و اله و سلم و امام علی علیه السلام می باشد.

2) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند - از ابن مسکان روایت کرده است، که گفت:

امام صادق علیه السلام فرمود: از گناهان حقیر و کوچک بپرهیزید؛ زیرا که برای آن ها طلب کنندگانی خواهد بود، مبادا فردی از شما بگوید: مرتکب گناه می شوم و توبه می کنم، به درستی که خداوند متعال می فرماید: «اگر عمل به قدر یک دانه خردلی باشد که درون صخره ای یا در آسمان ها یا در زمین باشد، خداوند آن را به حساب می آورد».

فرمایش خداوند متعال: آیا ندیده اید (و توجه نکرده اید) که خداوند آن چه در آسمان ها و زمین می باشد در تسخیر و اختیار شما قرار داده و نعمت های ظاهر و باطن را برای شما تجویز نموده است؟ ولی بعضی از مردم بدون علم و آگاهی، بدون هدایت و کتابی هدایت گر در مورد خداوند مجادله می کنند. (20)

119 / [3] - ابن شهر آشوب [عن العياشي]، الباقر عليه السلام في قوله تعالى: (وَاسْبِغْ عَلَيْكُمْ نِعْمَهُ ظَهْرَهُ وَبَاطِنَهُ)، قال:

النعمة الظاهرة، النبي صلى الله عليه وآله وسلم، وما جاء به من معرفته وتوحيده، وأما النعمة الباطنة، ولا يتناهل البيت وعقد مودتنا.

(1)

120 / [4] - ابن شهر آشوب [عن العياشي]، محمد بن مسلم، عن الكاظم عليه السلام: الظاهرة الإمام الظاهر والباطنة الإمام الغائب.

(2)

(قوله تعالى: وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَمٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ، سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَتُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ) (27)

121 / [5] - أبو الحسن الفتوي: وفي تفسير العياشي، عن الرضا عليه السلام في قوله تعالى: (مَا نَفِدَتْ كَلِمَتُ اللَّهِ)، قال:

نحن كلمات الله التي لا تدرك فضائلنا ولا تستقصى. (3)

ص: 153

1- المناقب: 180/4 ، عنه بحار الأنوار: 54/24 ح 16.

2- المناقب: 180/4 ، عنه بحار الأنوار: 54/24 ح 17.

3- مرآة الأنوار و مشكاة الأسرار: 466 . الاحتجاج: 454/2

3) - ابن شهر آشوب به نقل از عیاشی از امام باقر علیه السلام روایت کرده است، که در مورد فرمایش خداوند متعال: «و نعمت های ظاهری و باطنی خود را برای شما آشکار و تجویز نمود» فرمود: منظور از نعمت ظاهری، پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و آن چه که از طرف خداوند - نسبت به معرفت و یکتا پرستی - آورده است، می باشد و اما نعمت باطنی، (قبول) ولایت ما اهل بیت (رسالت) و عهد و میثاق بر مودت ما خواهد بود.

4) - هم چنین ابن شهر آشوب به نقل از عیاشی از امام باقر علیه السلام روایت کرده است، که فرمود:

منظور از نعمت های ظاهر و آشکار، امامی است که ظاهر باشد و نعمت های باطنی امام غایب می باشد.

فرمایش خداوند متعال: و اگر همه درختان روی زمین قلم (مداد) شوند و دریا برای آن مرکب گردد و هفت دریای (دیگر) به آن افزوده شود، (این ها همه تمام می شود ولی) کلمات خدا پایان نمی پذیرد، همانا خداوند عزیز و حکیم است. (27)

5) - ابو الحسن فتونی به نقل از عیاشی، از امام رضا علیه السلام روایت کرده است، که در مورد فرمایش خداوند متعال: «کلمات خداوند پایان نا پذیر است»، فرمود: ما (اهل بیت رسالت) همان کلماتی هستیم که فضایل و مناقب ما قابل درک و استقصاء نمی باشد.

(قوله تعالى: وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَرَكْنَا فِيهَا قُرَى ظَهْرًا وَقَدَرْنَا فِيهَا السَّيْرَ سِيرُوا فِيهَا لِيَالِي وَيَأْمَأءَامِنِينَ) (18)

122 / [1] - أبو الحسن الفتونى: فى تفسير العياشى والاحتجاج، عن الباقر عليه السلام، قال - فى حديث له - :

فىنا ضرب الله الأمثال، فنحن القرى التى بارك الله فيها، وذلك قوله سبحانه: (وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَرَكْنَا فِيهَا قُرَى ظَهْرًا وَقَدَرْنَا فِيهَا) - الآية - . (1)

(قوله تعالى: قُلْ إِنَّمَا أَعْظَمُكُمْ بَوْحِدَةً أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مَشَى وَفُرْدَى ثُمَّ تَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِكُمْ مِّنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَّكُمْ بَيْنَ يَدَى عَذَابٍ شَدِيدٍ) (46)

123 / [2] - ابن شهر آشوب: [عن العياشى] ، الباقر و الصادق عليها السلام فى قوله تعالى: (قُلْ إِنَّمَا أَعْظَمُكُمْ بَوْحِدَةً) ، قال: الولاية أن تقوموا مشى.

قال: الأئمة من ذريتهما. (2)

ص: 155

1- مرآة الأنوار و مشكاة الأسرار: 449، والا حتجاج: ج 2 ص 327

2- المناقب: 180/4 ، عنه بحار الأنوار: 391/23 ح 1

فرمایش خداوند متعال: و میان آن ها و شهر هایی که برکت داده بودیم، آبادی های آشکاری قرار دادیم و سفر در میان آن ها را به طور متناسب (با فاصله نزدیک) مقرر داشتیم (و به آنان گفتیم: شب ها و روز ها در این آبادی ها با ایمنی (کامل) سفر کنید. (18)

1) - ابو الحسن فتونی به نقل از تفسیر عیاشی و احتجاج از امام باقر علیه السلام، روایت کرده اند، که - در حدیثی مفصّل - فرمود: خداوند متعال در مورد ما (اهل بیت رسالت) مثال هایی را مطرح نموده است، ما همان «الْقُرَى» هستیم که خداوند در آن ها برکت قرار داده است؛ و این همان فرمایش خداوند متعال است که فرمود: «و بین آنان و قریه هایی که در آن ها برکت ایجاد نمودیم، قریه هایی که ظاهر هستند قرار دادیم (و مسافت و برنامه ها را در آن ها) مقدر و معین گردانیدیم».

فرمایش خداوند متعال: (ای پیامبر!) بگو: شما را تنها به یک چیز نصیحت می کنم و آن این که: دو نفر دو نفر یا یک نفر یک نفر برای خدا قیام کنید، سپس بیندیشید که این دوست و هم نشین شما (یعنی حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم) هیچ گونه جنونی ندارد، او فقط بیم دهنده شما در برابر عذاب شدید (خداوند) است! (46)

2) - این شهر آشوب به نقل از عیاشی از امام باقر و امام صادق علیه السلام روایت کرده است، که در مورد فرمایش خداوند متعال: «(ای پیامبر!) بگو: شما را به (رعایت) یک چیز موعظه می نمایم» فرمود: منظور از آن ولایت می باشد که دو تا دو تا (و یا تک تک) و یا دسته جمعی باید به آن توجه نمایید.

و افزود: ائمه از نسل و ذریه ایشان خواهند بود.

(قوله تعالى: مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ، وَالَّذِينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّئَاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَ مَكْرٌ أُولَئِكَ هُوَ يَبُورُ) (10)

124 / [1] - أبو الحسن الفتونى: فى تفسير العياشى وغيره عن الصادق عليه السلام - فى قوله تعالى: (إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ)، قال: ولا يتنا أهل البيت - وأهوى بيده إلى صدره - فمن لم يتولنا لم يرفع الله له عملاً. (1)

125 / [2] - أبو الحسن الفتونى: وعنه عليه السلام، قال: (الْكَلِمُ الطَّيِّبُ)، قول: «لا إله إلا الله، محمد رسول الله، على ولى الله و خليفة رسول الله»، و (الْعَمَلُ الصَّالِحُ)، الاعتقاد بالقلب أن هذا هو الحق. (2)

(قوله تعالى: ثُمَّ أَوْرَثْنَا الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ، وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بإِذْنِ اللَّهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ) (32)

126 / [3] - (السيد) على بن طاووس: وجدت كثيراً من الأخبار وقد ذكرت بعضها فى كتاب البهجة متضمنة أن قوله تعالى: (ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ، وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بإِذْنِ اللَّهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ):

ص: 157

1- مرآة الأنوار و مشكاة الأسرار: 467. الكافي: 430/1 ح 85، تأويل الآيات الظاهرة: 468، المناقب لابن شهر آشوب: 3/4

2- مرآة الأنوار و مشكاة الأسرار: 468، و تفسير قمى: 208/2

فرمایش خداوند متعال: کسی که خواهان عزّت است (باید از خدا بخواهد، چرا که) تمام عزّت از آن خداوند است، سخنان پاکیزه به سوی او صعود می کند و او عمل صالح را بالا می برد و آن هایی که نقشه های بد می کشند، عذاب سختی برای آنان در پیش است و مکر (و تلاش فساد گران) نابود می شود. (10)

(1) - ابو الحسن فتونی به نقل از عیاشی و از دیگران، از امام صادق علیه السلام روایت کرده است، که در مورد فرمایش خداوند متعال: «کلمه های طیب و عمل شایسته، به سوی او (خداوند) بالا می رود»، فرمود: منظور ولایت ما اهل بیت (عصمت و طهارت) است - و حضرت با دست خود، اشاره به سینه اش نمود و افزود: کسی که ولایت ما را نپذیرفته باشد، عملی از او بالا نمی رود.

(2) - هم چنین از آن حضرت علیه السلام روایت کرده است، که فرمود: منظور از «کلمه های طیب»، گفتن: «لا إله إلا الله، محمد رسول الله، علیّ ولی الله و خلیفة رسول الله» هستند و منظور از «عمل صالح و شایسته»، اعتقاد قلبی و درونی بر حقانیت این گفتار، می باشد.

فرمایش خداوند متعال: سپس این کتاب (آسمانی) را به گروهی از بندگان برگزیده خود به میراث دادیم، ولی عده ای از میان آن ها بر خود ستم کردند و عده ای میانه رو بودند و گروهی هم به اذن خدا در نیکی ها (از دیگران) پیشی گرفتند و این، همان فضیلت بزرگ خواهد بود. (32)

(3) - علی بن طاووس گوید: روایات بسیاری را یافته ام - که برخی از آن ها در کتاب «البهجة» متذکر شده ام - بر این که فرمایش خداوند متعال: «سپس این کتاب را به افرادی که ایشان را برگزیده ایم، به (عنوان) میراث داده ایم ولی عده ای از آنان بر خود ستم کرده و تعدادی از آنان میانه رو بودند و گروهی هم به اذن خداوند در (انجام) نیکی ها از دیگران سبقت گرفتند و این همان فضیلت بزرگ می باشد»،

إنَّ المراد بهذه الآية جميع ذرِّيَّة النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ وَإِنَّ الظَّالِمَ لِنَفْسِهِ هُوَ الْجَاهِلُ بِإِمَامِ زَمَانِهِ، وَالمَقْتَصِدُ هُوَ العَارِفُ بِهِ، وَ السَّابِقُ بِالخَيْرَاتِ هُوَ إِمَامُ الوَقْتِ، فَمِنْ رَوَيْنَا ذَلِكَ عَنْه الشَّيْخُ أَبُو جَعْفَرِ ابْنِ بَابُوِيَه مِنْ كِتَابِ الفَرَقِ بِإِسْنَادِهِ إِلَى الصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ .

و رويناه من كتاب محمّد بن مسعود بن عيَّاش في تفسير القرآن، و رويناه من الجامع الصغير ليونس بن عبد الرحمن، و رويناه من كتاب عبد الله بن حمّاد الأنصاري، و رويناه من كتاب إبراهيم الجزار و غيرهم ممّن لم يحضرنى ذكر أسمائهم و الإشارة إليهم. (1)

(قوله تعالى: إِنَّ اللَّهَ يُمَسِّكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ أَنْ تَزُولَا وَلَئِن زَالَتَا إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِّن بَعْدِهِ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا) (41)

127 / [4] - العلامة المجلسي: روى أبو المفضل، عن العيَّاشي، عن عليّ بن محمّد، عن محمّد بن أحمد، عن محمّد بن عيسى، عن العباس بن هليل، عن أبي الحسن الرضا، عن أبيه عاليه السلام، قال:

لم يقل أحد إذا أراد أن ينام: (إِنَّ اللَّهَ يُمَسِّكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ أَنْ تَزُولَا وَلَئِن زَالَتَا إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِّن بَعْدِهِ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا)، فيسقط عليه البيت. (2)

ص: 159

1- سعد السعود: 79، تأويل الآيات الظاهرة: 482/2 ح 9، بحار الأنوار: 219/23

2- بحار الأنوار: 211/76. من لا يحضره الفقيه: 471/1 ح 1359، ثواب الأعمال: 152، مفتاح الفلاح: 284، في الجميع: عباس بن هلال الشامي.

مقصود از این آیه (مبارکه) تمامی ذریه پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم می باشند و مراد از شخص «ظالم» به خویشتن، کسی است که نسبت به امام (واجب الإطاعة) خود جاهل باشد و مقصود از «مقتصد» کسی است که عارف به امام زمانش باشد و منظور از «السابق بالخیرات»، امام وقت (معصوم) می باشد.

و کسانی که این مطلب را از او روایت کرده ایم عبارتند از شیخ ابو جعفر ابن بابویه از کتاب «الفرق» با سند وی از امام صادق علیه السلام، هم چنین از کتاب تفسیر محمد بن مسعود عیاشی و نیز از «جامع الصغیر» یونس بن عبد الرحمان و کتاب عبد الله بن حماد انصاری و کتاب ابراهیم جزّاز و غیر ایشان که نام شان در خاطر من نیست.

فرمایش خداوند متعال: به درستی که خداوند آسمان ها و زمین را نگاه می دارد تا از نظام خود منحرف نشوند و هر گاه منحرف گردند، کسی جز او نمی تواند آن ها را نگاه دارد، او بردبار و آمرزنده است. (41)

4) - علامه مجلسی به نقل از عیاشی - با سند او - از عباس بن هلیل روایت کرده است، که گفت:

امام رضا علیه السلام به نقل از پدر بزرگوارش علیه السلام فرمود: هرگز کسی هنگام خوابیدن این آیه شریفه را «به راستی که خداوند، آسمان ها و زمین را نگاه می دارد تا (از مدار خود) خارج نشوند، و اگر (از مدار خود) رها گردند، جز او که می تواند آن ها را نگاه دارد؟ براستی که او بردبار و آمرزنده است» تلاوت نکرده است که خانه بر سر او خراب شود (پس هر کسی هنگام خوابیدن آن را بخواند، از خرابی خانه بر سرش در امان خواهد بود).

(قوله تعالى: وَاصْرَبْ لَهُمْ مَثَلًا اصْرَبِ الْقَرْيَةَ إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ (13) إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوا إِنَّا إِلَيْكُمْ مُرْسَلُونَ (14) قَالُوا مَا أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَمَا أَنْزَلَ الرَّحْمَنُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ (15) قَالُوا رَبُّنَا يَعْلَمُ إِنَّا إِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُونَ (16) وَمَا عَلَيْنَا إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ) (17)

128 / [1] - أبو علي الطبرسي: وقال وهب بن منبه: بعث عيسى عليه السلام هذين الرسولين إلى أنطاكية، فأتياها ولم يصلا إلى ملكها، فطالت مدة مقامهما فخرج الملك ذات يوم، فكبرا وذكر الله فغضب الملك وأمر بهما فأخذا وحبسا وجلد كل واحد منهما مائة جلدة.

قالوا: فلما كذب الرسولان وضربا بعث عيسى عليه السلام رأس الحواريين شمعون الصفا على أثرهما لينصرهما، فدخل شمعون البلدة متنكراً وجعل يعاشر حاشية الملك حتى أنسوا به فرفع خبره إلى الملك فدعاء فرضي عشرته وأنس به وأكرمه، ثم قال له ذات يوم: أيها الملك! بلغني أنك حبست رجلين في السجن وضربتتهما حين دعواك إلى غير دينك، فهل كلمتهما وسمعت قولهما؟

فقال الملك: حال الغضب بيني وبين ذلك، قال: فإن رأى الملك دعاهما حتى يتطالع ما عندهما فدعاهما الملك، فقال لهما شمعون: من أرسلكما إلى هاهنا؟

قالا: الله الذي خلق كل شيء وليس له شريك.

فرمایش خداوند متعال: و (ای پیامبر!) داستان اصحاب قریه (انطاکیه) را برای آن ها، مثال بزن هنگامی که فرستادگان خدا به سوی آنان آمدند (13) هنگامی که دو نفر از رسولان را به سوی آن ها فرستادیم، ولی آنان رسولان ما را تکذیب کردند پس برای تقویت آن دو، شخص سوم را فرستادیم، آن ها همگی گفتند: ما فرستادگان (خدا) به سوی شما هستیم! (14) اما آنان (در جواب) گفتند: شما جز بشری همانند ما نیستید و خداوند رحمان چیزی نازل نکرده است، شما فقط دروغ می گوید (15) (رسولان ما) گفتند: پروردگار ما آگاه است که ما حتماً فرستادگان (او) به سوی شما هستیم. (16) و بر عهده ما چیزی جز ابلاغ آشکار نیست. (17)

(1) - ابو علی طبرسی به نقل از وهب بن مُنَبِّه روایت کرده است، که گفت:

حضرت عیسی علیه السلام این دو مرد را به شهر انطاکیه فرستاده بود و چون وارد شهر شدند نتوانستند نزد پادشاه بروند و مدت زیادی را در آن جا ماندند، روزی پادشاه بیرون رفت و آن دو نفر تکبیر گفته و خداوند را یاد آور شدند، پادشاه عصبانی شد و دستور داد تا آنان را زندانی کنند و به هر یک صد شلاق بزنند.

بعد از آن که هر دو نفر تکذیب و زندانی شدند و شلاق خوردند، عیسی علیه السلام شمعون الصفا را - که سر کرده و بزرگ حواریون - بود، فرستاد تا آن دو نفر را حمایت و یاری کند و شمعون با حالت نا شناخته وارد شهر شد و با اطرافیان پادشاه مأنوس گشت و خبر او را به پادشاه گزارش دادند و پادشاه او را دعوت کرد و از معاشرت و رفتارش خوشحال شد و با او مأنوس گشت و گرامیش می داشت.

روزی شمعون گفت: ای پادشاه! خبر دار شده ام که دو مرد را زندانی کرده ای و چون شما را به دین خود شان فرا خواندند، آنان را شلاق زده ای، آیا از خود آنان چیزی شنیده ای؟ پادشاه پاسخ داد: خشم و غضب مانع شد که با آنان سخن بگویم، شمعون گفت: اگر پادشاه صلاح بداند هر دو نفر را احضار نماید تا ببینیم آنان چه می گویند و چه دلیل و برهانی دارند، پس پادشاه هر دو نفر را احضار کرد و شمعون به آنان گفت: چه کسی شما را به این جا فرستاده است؟

قال لهما شمعون: فصفاء و أو جزاء، فقالا: إنه يفعل ما يشاء و يحكم ما يريد.

قال شمعون: و ما آيتكما؟

قالا- له: ما تتمناه، فأمر الملك حتى جاءوا بغلام مطموس العينين، موضع عينيه كالجبهة، فما زال يدعو ربهما حتى انشق موضع البصر فأخذا بندقتين من الطين فوضعا هما في حدقتيه فصارتا مقلتين يبصر بهما، فتعجب الملك فقال شمعون للملك: إن أنت سألت إلهك حتى يصنع صنيعاً مثل هذا فيكون لك ولا إلهك شرفاً.

فقال له الملك: ليس لي عنك سرّ، إنّ إلهنا الذي نعبد لا يبصر ولا يسمع ولا يضرّ ولا ينفع، و كان شمعون إذا دخل الملك بيت الصنم يدخل بدخوله و يصلّي كثيراً و يتضرّع حتى ظنوا أنه على ملّتهم، فقال الملك للرسولين: إن قدر إلهكما الذي تعبدانه على إحياء ميّت أمّنا به و بكما.

قالا: إلهنا قادر على كلّ شيء، فقال الملك: إنّ هاهنا ميّتاً مات منذ سبعة أيام ابن لدهقان و أنا أخذته ولم أدفنه حتى يرجع أبوه، و كان غائباً فجاءوا بالميّت و قد تغيّر و أروح، و جعل يدعو ربهما علانية، و جعل شمعون يدعو ربه سرّاً فقام الميّت و قال: إني قمت منذ سبعة أيام و أدخلت في سبعة أودية من النار و أنا أحذركم ما أنتم فيه، فأمنوا بالله.

ثم قال: فتحت أبواب السماء، فنظرت فرأيت شاباً حسن الوجه يشفع لهؤلاء الثلاثة، قال الملك: و من الثلاثة؟

قال شمعون: و هذان و أشار إلى صاحبيه فتعجب الملك، فلمّا علم شمعون أنّ قوله قد أثر في الملك، أخبره بالحال و دعاه فأمن قوم، و كان الملك فيمن آمن و كفر آخرون. انتهى.

ص: 163

پاسخ دادند: آن خدایی که همه موجودات را آفریده است و هیچ شریکی ندارد، شمعون گفت: آیا شما دلیل و نشانه ای (برای اثبات ادعای خود) دارید؟

پاسخ دادند: هر چه را شما مایل باشید، پس پادشاه دستور داد تا غلامی را که نا بینا و چشمانش با سطح پیشانی صاف بود، آوردند و آن دو نفر به درگاه خداوند دعا کردند و محل چشم آن غلام شکافته شد و باز گردید، سپس آن دو نفر دو گلوله از گل بر داشتند و در دو کاسه چشمان او نهادند و آن دو گلوله گلی تبدیل به دو چشم سالم شده و بینا گشت و پادشاه شگفت زده شد. در این هنگام شمعون به پادشاه گفت: آیا صلاح می دانی که تو هم از خدای خود درخواست کنی تا چنین کاری را انجام دهد و دلیلی برای (حقانیت) تو و شرافتی برای خدایت باشد؟

پادشاه گفت: من سرّ (و نکته) پنهانی ندارم، خدایی را که ما پرستش می کنیم، نه زبانی دارد و نه سودی می رساند و بعد از آن پادشاه به آن دو نفر گفت: اگر خدای شما بتواند مرده ای را زنده کند، ما به او ایمان می آوریم.

گفتند: خدای ما توان و قدرت بر هر چیزی را دارد، پادشاه گفت: این جا مرده ای هست، که هفت روز از مرگ او گذشته است و هنوز او را دفن نکرده ایم تا پدرش (از سفر) باز گردد، سپس مرده را - که متغیر و متعفن شده بود - آوردند و آن دو نفر مشغول دعا به درگاه خداوند شدند و به طور علنی و آشکار پروردگار خود را نام می بردند و شمعون به طور سرّی و پنهان خدای خود را می خواند، پس ناگهان مرده از جای خود برخاست و به حاضران گفت: من مدت هفت روز است که مرده ام و (روح) من در هفت وادی از آتش وارد گشته بود و من شما را از آن چه در آن هستید بر حذر می دارم و به خدای خود ایمان آورید.

سپس در های آسمان گشوده شد و چون نگاه کردم، جوان زیبا چهره ای را دیدم که برای این سه نفر شفاعت می کند، پادشاه سؤال کرد: آن سه نفر کیان هستند؟

گفت: شمعون و دو همراهانش، پس پادشاه مبهوت و شگفت زده شد و شمعون چون دید که گفتارش در پادشاه اثر کرده، او را دعوت کرد تا به خداوند ایمان آورد، پس او ایمان آورد و گروهی از اهالی مملکت او نیز ایمان آوردند و گروهی بر کفر خود باقی ماندند.

وذكر الطبرسي رحمة الله هذه القصة إلى هذا الموضع ثم قال: وقد روى مثل ذلك العياشي بإسناده عن الشمالي وغيره عن أبي جعفر وأبي عبد الله عليه السلام، إلا أن في بعض الروايات: بعث الله الرسولين إلى أهل أنطاكية ثم بعث الثالث، وفي بعضها: أن عيسى أوحى الله إليه أن يبعثهما ثم بعث وصيه شمعون ليخلصهما، وأن الميت الذي أحياء الله بدعائهما كان ابن الملك، و ساق الخبر إلى آخر ما أورده علي بن إبراهيم. (1)

(قوله تعالى: لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ) (40)

129 / [2] - أبو علي الطبرسي: روى العياشي في تفسيره بالإسناد عن الأشعث بن حاتم، قال: كنت بخراسان حيث اجتمع الرضا عليه السلام والفضل بن سهل والمأمون في الإيوان الحيري بمر ووضعت المائدة، فقال الرضا عليه السلام: إن رجلاً من بني إسرائيل سألني بالمدينة فقال: النهار خلق قبل أم الليل؟ فما عندكم؟

قال: فأداروا الكلام ولم يكن عندهم في ذلك شيء، فقال الفضل للرضا عليه السلام: أخبرنا بها، أصلحك الله! قال: نعم، من القرآن أم من الحساب؟

ص: 165

1- مجمع البيان: 655/8، عنه بحار الأنوار: 267/14، والبرهان في تفسير القرآن: 390/6 ح 2. بحار الأنوار: 264/14، أورده عن الثعلبي بتفاوت يسير. ورواه القمي في تفسيره: 212/2 بإسناده عن أبيه، عن الحسن بن محبوب، عن مالك بن عطية، عن أبي حمزة الشمالي، عن أبي جعفر عليه السلام قال: سألته عن تفسير هذه الآية، فقال: بعث الله رجلين إلى أهل مدينة أنطاكية. والراوندي في قصص الأنبياء عليهم السلام: 274 ح 332 بإسناده عن سعد بن عبد الله، عن محمد بن الحسين، عن محمد بن سنان، عن إسماعيل بن جابر، عن الصادق عليه السلام قال: إن عيسى عليه السلام لما أراد وداع أصحابه جمعهم وأمرهم بضعفاء الخلق ونهاهم عن الجبارة فوجه اثنين إلى أنطاكية.

بعد از آن، ابو علی طبرسی گفته است:

و همانند این را عیاشی با سند خود از ابو حمزه ثمالی و غیر او، از امام باقر و امام صادق علیهم السلام روایت کرده است ولی در بعضی روایات آمده: دوسول را به انطاکیه فرستاد و سپس سومی را فرستاد.

و در بعضی دیگر چنین آمده: خداوند به عیسی وحی فرستاد که آن دو نفر را بفرستد و سپس وصی خود شمعون را بفرستد و آن مرده ای را که به دعای آنان زنده شد، پسر پادشاه بود و آنان آن جریان را همانند گذشته با اندک تفاوتی نقل کرده اند.

فرمایش خداوند متعال: نه خورشید می تواند که به ماه برسد و نه شب بر روز پیشی می گیرد و هر کدام در مسیر خود شناور هستند. (40)

(2) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی، از اشعث بن حاتم روایت کرده است، که گفت:

در خراسان بودم، در همان جایی که امام رضا علیه السلام با فضل بن سهل و مامون (عباسی) در ایوان (حیری، و در شهر) مرو اجتماع کرده بودند، پس سفره غذا را گسترده و امام رضا علیه السلام فرمود: مردی از بنی اسرائیل در مدینه (منوره) از من سؤال کرد: روز جلو تر خلق شده یا شب؟ و نظر شما در این باره چیست؟

(راوی) گفت: سخن را (با یک دیگر) بررسی کرده و دور زدند، ولی جوابی نداشتند و فضل بن سهل به امام رضا علیه السلام گفت: خداوند امور شما را اصلاح نماید! خودتان ما را آگاه فرما.

حضرت فرمود: بسیار خوب، آیا از قرآن جواب آن را بگویم یا از روی محاسبات؟

قال له الفضل: من جهة الحساب.

فقال: قد علمت يا فضل أنّ طالع الدنيا السرطان والكواكب في مواضع شرفها فرحل في الميزان، والمشتري في السرطان، والشمس في الحَمَل، والقمر في الثَّور، وذلك يدلّ على كينونة الشمس في الحَمَل من العاشر من الطالع في وسط السماء فالنهار خُلِق قبل الليل.

وأما في القرآن: فهو في قوله تعالى: (لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ) أي قد سبقه النهار. (1)

ص: 167

1- مجمع البيان: 664/8، عنه بحار الأنوار: 227/54 ح 187، و 226 / 57 ح 187، و 136/58، والبرهان في تفسير القرآن: 397/6 ح 2، ونور الثقلين: 387/4 ح 53.

فضل گفت: از روی محاسبات بفرما.

فرمود: ای فضل! تو خوب می دانی که طالع دنیا (ستاره) سرطان است در حالی که دیگر ستاره ها هر کدام در جایگاه شرافت خود بودند، پس ستاره زحل در میزان، مشتری در سرطان، خورشید در حمل و ماه در ثور واقع شده بودند و این دلالت دارد که خورشید در حمل بوده و در دهمین درجه طالع که در وسط آسمان باشد، واقع شده است، بنابر این روز جلو تر از شب خلق شده است.

و اما در قرآن، خداوند متعال فرموده: «نه خورشید می تواند که به ماه برسد و نه شب می تواند جلو تر از روز باشد»، یعنی روز جلو تر از آن بوده است.

ص: 168

(قوله تعالى: وَقَفُّوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ) (24)

130 / [1] - الحاكم الحسكاني: بإسناده عن أبي النضر العياشي، عن عليّ بن محمّد، قال: حدّثني محمّد بن أحمد بن يحيى، عن الهيثم بن أبي مسروق، عن جندل بن والق التغلبي، عن مندل العنزي، يرفعه إلى النبي صلى الله عليه وآله وسلم في قوله: (وَقَفُّوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ)، قال: عن ولاية عليّ عليه السلام. (1)

(قوله تعالى: فَنَظَرَ نَظْرَةً فِي النُّجُومِ (88) فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٌ) (89)

131 / [2] - أبو عليّ الطبرسي: روى العياشي بإسناده عن ابن مسكان، عن أبي جعفر عليه السلام وأبي عبد الله عليه السلام، أنّهما قالوا:

والله! ما كان سقيماً وما كذب. (2)

(قوله تعالى: رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ (100) فَبَشِّرْهُ بِعَلِيمٍ حَلِيمٍ (101) فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَبْنَئُ إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانظُرْ مَاذَا تَرَى قَالَ يَاقُوتَ أَفْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ (102) - إلى - وَبَشِّرْهُ بِإِسْحَاقَ نَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ (112) وَبَرَكَاتِنَا عَلَيْهِ وَعَلَى إِسْحَاقَ وَمَنْ ذُرِّيَّتِهِمَا مُحْسِنٌ وَظَالِمٌ لِنَفْسِهِ، مُبِينٌ) (113)

ص: 169

1- شواهد التنزيل: 160/2 ح 785.

2- مجمع البيان: 702/8 المحاسن: 25/12 ح 303 (31 الباب 31 في التقيّة)، و مشكاة الأنوار: 43 (الفصل - 11 في التقيّة)، بإسنادهما عن أبي عبد الله عليه السلام.

فرمایش خداوند متعال: و آن ها را ننگه دارید که آنان سؤال شوندگان می باشند و باید باز پرسى شوند. (24)

(1) - حسانى به نقل از عیاشى، با سند او از جندل بن والى تغلبى، از مندَل عَنزى، به طور مرفوعه از پیامبر خدا صلی الله علیه و اله و سلم روایت کرده است که در مورد فرمایش خداوند متعال: «و آن ها را متوقف نمائید، آن ها سؤال شوندگان هستند»، فرمود: (سؤال شوندگان) از ولایت امام علی علیه السلام خواهند بود.

فرمایش خداوند متعال: پس (ابراهیم) نگاهی به ستارگان افکند. (88) و گفت: من بیمار هستم (و با شما به مراسم جشن نمی آیم). (89)

(2) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند - از ابن مسکان روایت کرده است که:

امام باقر علیه السلام و امام صادق علیه السلام (در مورد این دو آیه) فرموده اند: به خدا سوگند! (حضرت ابراهیم علیه السلام) نه مریض بود و نه دروغ گفت.

فرمایش خداوند متعال: پروردگارا! مرا فرزندی از صالحان عطا فرما. (100) پس ما او (ابراهیم) را به نوجوانی بردبار و صبور بشارت دادیم. (101) پس هنگامی که با او به مقام سعی و کوشش رسید، گفت: پسرم! من در خواب دیدم که تو را ذبح می کنم، نظر تو چیست؟ گفت: ای پدر! هر چه دستور داری اجرا کن، به خواست خدا مرا از صابران خواهی یافت! (102) - تا - ما او را به اسحاق - پیامبری از شایستگان - بشارت دادیم. (112) ما به او و اسحاق برکت دادیم و از دودمان آن دو، افرادی نیکو کار بودند و نیز افرادی که آشکارا به خود ستم کردند. (113)

132 / [3] - أبو علي الطبرسي: روى العياشي بإسناده، عن بريد بن معاوية العجلي، قال: قلت لأبي عبد الله عليه السلام: كم كان بين
بشارة إبراهيم بإسماعيل عليهم السلام وبين بشارته بإسحاق عليه السلام؟

قال: كان بين البشارتين خمس سنين، قال الله سبحانه: (فَبَشِّرْهُ بِعُلْمٍ حَلِيمٍ)، يعني إسماعيل، وهي أول بشارة بشر الله بها إبراهيم في الولد،
ولمّا ولد لإبراهيم إسحاق من سارة، وبلغ إسحاق ثلاث سنين، أقبل إسماعيل إلى إسحاق، وهو في حجر إبراهيم، فنحاه وجلس في
مجلسه، فبصرت به سارة، فقالت: يا إبراهيم! ينحني ابن هاجر ابني من حرك ويجلس هو في مكانه، لا والله! لا تجاورني هاجر وابنها في
بلاد أبدأ، فنحهما عني.

وكان إبراهيم عليه السلام مكرماً لسارة، يعزّها ويعرف حقّها، وذلك لأنّها كانت من ولد الأنبياء و بنت خالته، فشق ذلك على إبراهيم، و
اغتم لفراق إسماعيل عليه السلام، فلمّا كان في الليل أتى إبراهيم آت من ربّه، فأراه الرؤيا في ذبح ابنه إسماعيل بموسم مكّة، فأصبح إبراهيم
حزيناً للرؤيا التي رآها.

فلمّا حضر موسم ذلك العام، حمل إبراهيم عليه السلام هاجر وإسماعيل في ذي الحجة، من أرض الشام، فانطلق بهما إلى مكّة ليذبحه في
الموسم، فبدأ بقواعد البيت الحرام، فلمّا رفع قواعده خرج إلى (منى) حاجّاً، وقضى نسكه بمنى، ورجع إلى مكّة فطافا بالبيت أسبوعاً.
ثم انطلقا إلى السعي، فلمّا صارا في المسعى.

قال إبراهيم عليه السلام لإسماعيل: يا بنيّ! إني أرى في المنام أنّي أذبحك في موسم عامي هذا، فماذا ترى؟

قال: يا أبت! افعل ما تؤمر، فلمّا فرغا من سعيهما، انطلق به إبراهيم إلى منى - وذلك يوم النحر - فلمّا انتهى به إلى الجمره الوسطى، و
أضجعه لجنبه

3) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - و با سند او - از بُرید بن معاویه العجلی روایت کرده است، که گفت:

به امام صادق علیه السلام عرض کردم: چه مدت زمانی بین بشارت خداوند به ابراهیم علیه السلام برای اسماعیل و بشارت بر اسحاق، فاصله شد؟

فرمود: فاصله بین دو بشارت، پنج سال طول کشید، که خداوند سبحان فرموده: «ما او را به جوانی بردبار و شکیبیا بشارت دادیم»، که منظور همان اسماعیل می باشد و این اولین بشارتی بود که خداوند در رابطه با فرزند، به ابراهیم بشارت داد و چون اسحاق از ساره به دنیا آمد و سه سال از عمر او گذشت در دامان پدرش ابراهیم نشسته بود که اسماعیل نزد او آمد و او را کنار زد و جایش نشست و ساره این بر خورد را دید و گفت: ای ابراهیم! فرزند هاجر، بچه مرا کنار می زند و جایش می نشیند، به خدا سوگند! من و فرزندم با هاجر و فرزندش در یک جا همسایه هم دیگر نخواهیم شد، آن دو نفر (هاجر و اسماعیل) را از من دور گردان.

و ابراهیم علیه السلام ساره را گرامی می داشت و حق او را کاملاً رعایت می نمود، چون از نوادگان پیامبران و نیز دختر خاله اش بود و این بر خورد (اسماعیل و اسحاق) برای ابراهیم گران تمام شد و نمی توانست غم دوری اسماعیل را تحمل کند، چون شب فرا رسید ملکی از طرف پروردگار آمد و آن خواب را - نسبت به ذبح و قربانی اسماعیل در بین اعمال حج - نشان او داد و او فردای صبح آن شب به خاطر خوابی که دیده بود، افسرده و ناراحت گشت. پس هنگام فرا رسیدن ایام حج، هاجر و اسماعیل را در ماه ذی الحجه از سر زمین شام برداشت و راهی مکه شد تا در ایام حج، اسماعیل را ذبح و قربانی کند و (با کمک اسماعیل) به ساختن پایه های کعبه شروع نمود و چون پایه های آن بالا آمد، برای انجام مناسک، راهی منی شدند و سپس به مکه باز گشتند و هفت دور اطراف خانه کعبه طواف کردند و بعد از آن برای سعی (بین کوه صفا و مروه) حرکت کردند و چون در محل سعی قرار گرفتند، به اسماعیل فرمود: ای فرزندم! من در خواب دیده ام که همین امسال تو را ذبح و قربانی می کنم، نظر خودت در این مورد چیست (آیا آمادگی آن را داری)؟

اسماعیل پاسخ داد: آن چه را مأمور شده ای، انجام بده، پس چون از سعی فارغ شدند،

الأيسر، وأخذ الشفرة (1) ليدبحه، نودي: (أَنْ يَا إِبْرَاهِيمُ * قَدْ صَدَّقْتَ الرُّءْيَا) - إلى آخره - .

وفُدي إسماعيل بكبش عظيم، فذبحه و تصدَّق بلحمه على المساكين. (2)

133 / [4] - أبو علي الطبرسي: قيل: إن إبراهيم عليه السلام رأى في المنام أن يذبح ابنه وقد كان حجَّ بوالدته، فلما انتهى إلى منى رمي الجمرة هو وأهله وأمر سارة أن زوري البيت، واحتبس الغلام فانطلق به إلى موضع الجمرة الوسطى، فاستشار ابنه وقال - كما حكى الله - : (يَبْنِيَّ إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبِحُكَ فَانظُرْ مَاذَا تَرَى) ، فقال الغلام - كما ذكر الله - : امض لما أمرك الله به (يَأْتِي أَفْعَلُ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ) وسلما لأمر الله وأقبل شيخ فقال: يا إبراهيم! ما تريد من هذا الغلام؟

قال: أريد أن أذبحه، فقال: سبحان الله! تذبح غلاماً لم يعص الله طرفة عين.

فقال إبراهيم: إن الله أمرني بذلك.

فقال: ربك ينهك عن ذلك وإنما أمرك بهذا الشيطان، فقال له إبراهيم: ويلك إن الذي بلغني هذا المبلغ هو الذي أمرني به والكلام الذي وقع في أذني.

فقال: لا، والله! ما أمرك بهذا إلا الشيطان.

فقال: إبراهيم: لا والله! لا أكلمك.

ثم عزم على الذبح.

ص: 173

1- في البحار: وأخذ السكين.

2- مجمع البيان: 710/8 - 711 ، بحار الأنوار: 136/12، البرهان في تفسير القرآن: 445/6 ح 13، نور الثقلين: 419/4 ح 65 ، و 421 ح 76. معاني الأخبار: 391 ح 34 بإسناده عن داود بن كثير الرقي، قال: قلت لأبي عبد الله عليه السلام...، عنه البحار: 130/12 ح 11 .

در همان روز قربان راهی منی گشتند و چون به محلّ جَمْرَة وُسطی رسیدند، اسماعیل را بر پهلوی چپ خواباند و کارد را گرفت تا او را ذبح کند که ناگهان ندایی آمد: «ای ابراهیم * خواب را تصدیق (و اجرا) کردی» - تا آخر آیات - و در نهایت گوسفند قوچی فدای اسماعیل شد که همان ذبح عظیم باشد و چون قوچ را ذبح و قربانی کرد گوشت های آن را بین نیازمندان تقسیم نمود.

(4) - ابو علی طبرسی روایت کرده است که بعضی گفته اند:

ابراهیم علیه السلام در خواب دید که فرزند خود را ذبح می نماید، او به همراه مادرش به حج رفته بود، پس چون وارد منی گردید، او و خانواده اش به جمره عقبه (هر کدام، هفت عدد) سنگ پرتاب کردند و به خانواده اش ساره فرمان داد: به زیارت خانه کعبه برو و فرزندش را همراه خود نگاه داشت و سپس (به همراه فرزندش) راهی جمره وُسطی شد و در آن جا با فرزند خود (راجع به فرمان خداوند) مشورت و نظر خواهی کرد، هم چنان که خداوند متعال حکایت نموده: «ای پسر! در خواب دیدم که تو را ذبح و قربانی می کنم، اکنون نظر خودت چیست» (آیا آماده ای؟) فرزندش همان طوری که خداوند بیان نموده، پاسخ داد: بر آن چه خداوند به تو فرمان داده جلو برو، «ای پدر! آن چه را که مأمور شده ای انجام بده و مرا از صبر کنندگان خواهی یافت»، بنابراین هر دو نفر، تسلیم امر خداوند گشتند.

در همین بین پیرمردی از راه رسید و گفت: ای ابراهیم! از این نوجوان چه می خواهی؟ (ابراهیم علیه السلام) پاسخ داد: می خواهم او را ذبح و قربانی کنم، پیر مرد گفت: سبحان الله! نوجوانی که لحظه ای معصیت خدا را انجام نداده، می خواهی سرش را بُبری؟! ابراهیم علیه السلام فرمود: خداوند مرا بر این کار امر نموده است، پیر مرد گفت: پروردگارت تو را از این کار نهی می نماید و حتماً شیطان تو را بر چنین کاری فرمان داده است. فرمود: وای بر تو! همان کسی که مرا به این جا رسانده، همان هم مرا بر انجام این کار امر نموده است با همان کلامی که در گوش من می باشد. پیر مرد گفت: نه به خدا سوگند! کسی به جز شیطان تو را فرمان نداده است، ابراهیم علیه السلام فرمود: به خدا سوگند! دیگر با تو سخنی نخواهم گفت. و چون تصمیم ذبح فرزندش را گرفت.

فقال: يا إبراهيم! إنك إمام يقتدى بك وإنيك إن ذبحته ذبح الناس أولادهم، فلم يكلمه وأقبل على الغلام واستشاره في الذبح.

فلما أسلما جميعاً لأمر الله، قال الغلام: يا أبنا! خمر وجهي وشد وثاقي.

فقال إبراهيم: يا بني! الوثاق مع الذبح؟ لا، والله! لا أجمعهما عليك اليوم.

فرمى له بقرطان (1) الحمار، ثم أضجعه عليه وأخذ المديّة فوضعها على حلقه ورفع رأسه إلى السماء.

ثم اتحنى عليه المديّة وقلب جبرئيل المديّة على قفاها واجترّ الكبش من قبل ثبير وأثار الغلام من تحته ووضع الكبش مكان الغلام ونودي من ميسرة مسجد الخيف: (يا إبراهيم * قد صدقت الرؤيا إنا كذلك نجزي المحسنين * إن هذا لهو البلاء المبين).

قال: ولحق إبليس بأمر الغلام حين نظرت إلى الكعبة في وسط الوادي بحذاء البيت، فقال لها: ما شيخ رأيته؟

قالت: ذاك بعلي، قال: فوصيف رأيته معه؟

قالت: ذاك ابني، قال: فإني رأيته وقد أضجعه وأخذ المديّة ليذبحه.

فقالت: كذبت، إن إبراهيم أرحم الناس، كيف يذبح ابنه؟

قال: فورب السماء والأرض! ورب هذا البيت! لقد رأيته أضجعه وأخذ المديّة.

فقالت: ولم؟

قال: زعم أن ربه أمره بذلك.

قالت: فحق له أن يطيع ربه، فوقع في نفسها أنه قد أمر في ابنها بأمر.

ص: 175

1- القُرْط: الذي تُعلفه الدواب، وهو شبيه بالرطوبة وهو أجل منها وأعظم ورَقاً. لسان العرب: 374/7 (قرط).

پیر مرد گفت: ای ابراهیم! تو امام و پیشوایی هستی که دیگران به تو اقتدا می کنند، اگر فرزندت را ذبح کنی، دیگر مردم هم باید فرزندان خود را ذبح کنند، ولی ابراهیم علیه السلام جوابی به او نداد و به سمت فرزندش جلو رفت و (مجدداً) با او مشورت و نظر خواهی کرد و چون هر دو تسلیم فرمان خداوند شدند، نوجوان به پدر خود گفت: ای پدر! صورت مرا بپوشان و دست و پایم را محکم ببند.

ابراهیم علیه السلام اظهار داشت: ای فرزندم! بستن دست و پا با سر بریدن مناسبت ندارد و صحیح نیست، به خدا سوگند! هر دو را با هم انجام نخواهم داد، سپس پلاس (پالان) الاغ را روی زمین انداخت و فرزندش را روی آن خواباند و کارد را گرفت و بر گلوی او نهاد و سر خود را به سمت آسمان بلند کرد و خواست که کارد را بر گلوی او بکشد، که جبرئیل (فوراً) تیغه کارد را برگرداند و گوسفند قوچی را از ثبیر (قوله کوه) آورد و نوجوان را از آن جا بیرون کشید و قوچ را بجای او خواباند و از سمت چپ مسجد خیف ندایی رسید: «ای ابراهیم! * تو خواب خود را به حقیقت پیوستی و ما نیکو کاران را چنین پاداش می دهیم * این آزمایشی آشکار بود».

(راوی) گوید: ابلیس (همان پیر مرد، سریع) خود را به مادر نوجوان رساند - در حالی که در میان وادی، روبروی خانه کعبه بود و به آن نگاه می کرد - و به او گفت: بزرگ مردی را دیدم، او کیست؟ پاسخ داد: او شوهر من می باشد.

گفت: نوجوانی را همراه او دیدم، او کیست؟ پاسخ داد: او هم فرزند من است.

گفت: دیدم که او را خوابانده و کاردی را در دست گرفته بود و می خواست او را ذبح کند و سرش را ببرد. مادرش گفت: تو دروغ می گویی، چون ابراهیم مهربان ترین مردم است، چگونه می تواند فرزندش را سر ببرد؟!

ابلیس گفت: سوگند به پروردگار آسمان و زمین! سوگند به پروردگار این خانه! حتماً دیدم که او را خواباند و کاردی را در دست خود گرفته بود تا او را ذبح کند، مادر سؤال کرد: برای چه می خواست چنین کاری را انجام دهد؟

پاسخ داد: معتقد بود که پروردگارش فرمان چنین کاری را به او داده است، مادرش گفت: بنابر این سزاوار تر است که از فرمان پروردگارش اطاعت نماید.

فلَمَّا قَضَتْ نَسَكَهَا أُسْرِعَتْ فِي الْوَادِي رَاجِعَةً إِلَى مَنَى وَهِيَ وَاضِعَةٌ يَدَهَا عَلَى رَأْسِهَا تَقُولُ: يَا رَبِّ! لَا تَوَازِنِي بِمَا عَمَلْتُ بِأُمِّ إِسْمَاعِيلَ.
فلَمَّا جَاءَتْ سَارَةَ وَأَخْبِرَتْ الْخَبَرَ قَامَتْ إِلَى ابْنِهَا تَنْظُرُ، فَرَأَتْ إِلَى أَثَرِ السَّكْسِينِ خَدَشًا فِي حَلْقِهِ، فَفَزِعَتْ وَاشْتَكَتْ بِدَوِّ مَرَضِهَا الَّذِي هَلَكَتْ
بِهِ.

رواه العيَاشي والقَمِّي بإسنادهما في كتابيهما. (1)

134 / [5] - أبو عليّ الطبرسي: [عن العيَاشي] عن محمّد بن مسلم، عن أبي جعفر عليه السلام، قال:

سألته عن كبش إبراهيم عليه السلام: ما كان لونه؟

قال: أملح أقرن، ونزل من السماء على الجبل الأيمن من مسجد منى، بحيال الجمرة الوسطى، وكان يمشي في سواد، ويأكل في سواد، و
ينظر في سواد، ويبيع في سواد، ويبول في سواد. (2)

135 / [6] - أبو عليّ الطبرسي: [عن العيَاشي] عن عبد الله بن سنان، عن أبي عبد الله عليه السلام: أنه سُئِلَ عن صاحب الذبح؟

قال: هو إسماعيل عليه السلام. (3)

136 / [7] - أبو عليّ الطبرسي: [عن العيَاشي] عن زياد بن سوفة، عن أبي جعفر عليه السلام قال:

سألته عن صاحب الذبح؟ فقال: إسماعيل عليه السلام. (4)

ص: 177

1- مجمع البيان: 709/8، بحار الأنوار: 125/12، نور الثقلين: 423/4 ح 83. تفسير القمي: 225/2، بإسناده إلى أبي عبد الله عليه السلام، الكافي: 207/4 ح 9 بتفاوت.

2- مجمع البيان: 711/8، والبرهان في تفسير القرآن: 446/6 ح 14.

3- مجمع البيان: 711/8، عنه بحار الأنوار: 137/12، والبرهان في تفسير القرآن: ج 6 ص 446 ح 15، ونور الثقلين: 422/4 ح 77

4- مجمع البيان: 711/8، عنه بحار الأنوار: 137/12، ونور الثقلين: 422/4 ح 78

بعد از آن، ناگهان دلهره و ترسی به دل او افتاد که نکند در مورد فرزندش فرمانی رسیده باشد.

به همین خاطر موقعی که اعمال و مناسک خود را انجام داد، سریع راهی منی شد و در بین راه دست های خود را بر سر نهاده و می گفت: پروردگارا! مرا بر آن چه که نسبت به مادر اسماعیل انجام دادم، مؤاخذه و مجازات نگردان.

پس چون آمد و از جریان با خبر شد، کنار فرزندش ایستاد و با دقت نگاه کرد، پس اثر و خراش کارد را بر گلوی اسماعیل دید و ناله کرد و ناراحتی نمود و همین جریان شروع مریضی او گردید و سبب مردنش شد.

سپس در پایان افزوده است: همین حدیث را عیاشی و قمی با سند های خود در کتاب (تفسیر) خود روایت کرده اند.

(5) - هم چنین ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی از محمد بن مسلم، روایت کرده است، که گفت:

از امام باقر علیه السلام سؤال کردم که گوسفند ابراهیم علیه السلام دارای چه رنگی بود؟

فرمود: رنگ آن املح (سیاه و سفید) بود، که از آسمان بر کوهی در طرف راست مسجد منی روبروی جَمْرَةُ وُسطی فرود آمد، در سواد (1) می خورد و در سواد راه می رفت و در سواد ادرار و سرگین می کرد.

(6) - هم چنین به نقل از عیاشی از عبد الله بن سنان، روایت کرده، که گفت:

از امام صادق علیه السلام سؤال کردند: ذبیحه کدام (یک از اسماعیل و اسحاق) بودند؟

فرمود: اسماعیل بود.

(7) - و نیز به نقل از عیاشی از زیاد بن سوفه روایت کرده است، که گفت:

از امام باقر علیه السلام سؤال کردم که صاحب ذبیحه چه کسی بود؟

فرمود: اسماعیل بود.

ص: 178

1- کلمه سواد معانی متفاوتی دارد مانند: دشت، بیابان، باغات، چمن زار، سیاهی، آبادی های اطراف شهر و ... معجم الوسیط: ص 461 و مجمع البحرین: ج 2 ص 448 - 449.

سورة «ص» - [38]: بيان بعض فضائلها وخواصها

137/ [1] - ابو علي الطبرسي:

روى العياشي بإسناده عن أبي جعفر عليه السلام ، قال:

من قرأ سورة «ص» في ليلة الجمعة أعطى من خير الدنيا والآخرة ما لم يعط أحد من الناس إلا نبي مرسل أو ملك مقرب، وأدخله الله الجنة وكل من أحب من أهل بيته حتى خادمه الذي يخدمه وإن كان ليس في حدّ عياله ولا في حدّ من يشفع له، وأمنه الله يوم الفرع الأكبر. (1)

ص: 179

1- مجمع البيان: 723/8. ثواب الأعمال: 141 بتفاوت يسير، عنه وسائل الشيعة: 412/7 ح 9725، وبحار الأنوار: 297/89 ح 1، أعلام الدين: 375 (باب عدد أسماء الله تعالى) مرسلًا.

بعضی از فضائل و خواصّ این سوره مبارکه

(1) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند - از امام باقر علیه السلام روایت کرده است، که فرمود:

کسی که سوره «ص» را در شب جمعه، قرائت کند به حدّی خیر و خوبی دنیا و آخرت عطایش می گردد که به هیچ کسی غیر از پیامبران مرسل یا فرشته های مقرب، عطا نگردیده است و خداوند او را و هر کسی را که از افراد خانواده اش دوست داشته باشد، حتی خدمت گزار او را هم اگر چه در ردیف خانواده اش نباشد و نیز اگر چه در حدّ شفاعت هم نباشد، (همه را) وارد بهشت می نماید و از سختی های آن روز وحشت زا در امانش می دارد.

ص: 180

(قوله تعالى: أُنزِلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْ ذِكْرِي بَلْ لَمَّا يَدُوْفُوا عَدَابِيَّ (8) أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَحْمَةِ رَبِّكَ الْعَزِيزِ الْوَهَّابِ)
(9)

138 / [2] - أبو الحسن الفتوني:

في تفسير العياشي، عنه [أبي عبد الله] عليه السلام، قال: نحن خزائن الله على دينه نخزنه ونستره ونكتتم به من عدونا كما اكتتم رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم حتى أذن الله له في الهجرة وجاهد المشركين، فنحن على منهاج رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم حتى يأذن الله لنا في إظهار دينه بالسيف وندعو الناس إليه، فنضربهم عليه عوداً كما ضربهم رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم بدءاً. (1)

(قوله تعالى: وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْتًا فَاضْرِبْ بِهِ، وَلَا تَحْنَتْ إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ) (44)

139 / [2] - أبو علي الطبرسي: روى العياشي بإسناده:

إنَّ عبَّادَ المكيِّ قال: قال لي سفيان الثوري:

إني أرى لك من أبي عبد الله عليه السلام المنزلة، فأسأله عن رجل زنى وهو مريض، فإن أقيم عليه الحدّ خافوا أن يموت، ما تقول فيه؟

فسألته، فقال لي: هذه المسألة من تلقاء نفسك أو أمرك بها إنسان؟

فقلت: إنَّ سفيان الثوري أمرني أن أسألك عنها.

فقال: إنَّ رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم أتى برجل أحبن - يعني به الاستسقاء - قد استسقى و بدت عروقه، وقد زنى بامرأة مريضة.

ص: 181

1- مرآة الأنوار و مشكاة الأسرار: 237.

فرمایش خداوند متعال: آیا از میان همه ما، قرآن تنها بر او (یعنی محمد صلی الله علیه و آله و سلم) نازل شده؟! آن ها در حقیقت در اصل وحی من تردید دارند، بلکه آنان هنوز عذاب مرا نچشیده اند (و تنبیه نشده اند که این چنین جسورانه سخن می گویند) (8) مگر خزاین رحمت پروردگار توانا و بخشنده ات نزد آن ها می باشد (تا آن را به هر کسی که میل دارند بدهند)؟! (9)

(2) - ابو الحسن فتونی به نقل از عیاشی، از آن حضرت (امام صادق) علیه السلام روایت نموده است که فرمود:

ما (اهل بیت رسالت) خزینه داران و نگهبانان دین خداوند هستیم که نگه داری می کنیم و دین خداوند را از دشمنان مان پنهان می نماییم هم چنان که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم دین خداوند را پنهان نمود تا زمانی که خداوند اجازه هجرت به او داد و با مشرکین جهاد کرد، ما نیز پیرو راه رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم می باشیم تا خدا به اظهار دین اجازه دهد که با شمشیر مردم را دعوت به دین می کنیم و در این راه برای تداوم آن شمشیر می زنیم هم چنان که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم در ابتدای اسلام چنین نمود.

فرمایش خداوند متعال: (و به او گفتیم:) بسته ای از ساقه های گندم (یا چوب های باریک) را بر گیر و با آن (همسرت را) بزنی و سوگند خود را نشکن! ما او را شکیبیا یافتیم، چه بنده خوبی که بسیار بازگشت کننده (به سوی خدا) بود. (44)

(3) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند - از عبّاد مکی روایت کرده، که گفت: سفیان ثوری به من گفت: من تو را در نزد امام صادق علیه السلام صاحب منزلت و موقعیتی می بینم، پس از او درباره مرد زنا کار مریض سؤال کن که چگونه حدّ بر او جاری می شود، چون با اجرای حدّ بر او بیم مرگ برایش هست، در این مورد چه می فرماید؟ عبّاد گوید: آن را سؤال کردم و حضرت به من فرمود: این مطلب به ذهن خودت رسیده یا این که فردی تو را مأمور به پرسیدن آن کرده است؟

گفتم: سفیان ثوری مرا مأمور کرده که این مطلب را بپرسم، پس فرمود: مردی مبتلا به مرض عطش و استسقاء را به نزد پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم آوردند که با زنی مریضه زنا کرده بود،

فأمر رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم فأتى بعرجون، فيه شمرأخ، فضربه به ضربة و ضربها به ضربة و خلى سبيلهما، و ذلك قوله تعالى: (وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْتًا فَاضْرِبْ بِهِ يَ وَلَا تَحْنَثْ) (1)

(قوله تعالى: مَا لَنَا لَا نَرَى رِجَالًا كُنَّا نَعُدُّهُمْ مِّنَ الْأَشْرَارِ) (62)

140 / [4] - ابو علي الطبرسي: روى العياشي بالإسناد عن جابر، عن أبي عبد الله عليه السلام أنه قال:

إِنَّ أَهْلَ النَّارِ يَقُولُونَ: (مَا لَنَا لَا نَرَى رِجَالًا كُنَّا نَعُدُّهُمْ مِّنَ الْأَشْرَارِ) ، يعنونكم لا يرونكم في النار، لا يرون والله أحداً منكم في النار. (2)

(قوله تعالى: قَالَ يَا بَلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِإَيْدِي أَسْتَكْبَرْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْعَالِينَ) (75)

141 / [5] - الشيخ الصدوق: بإسناده عن جعفر بن محمد بن مسعود العياشي، عن أبيه قال: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ فَضَّالٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْوَلِيدِ، عَنْ عَبَّاسِ بْنِ هَلَالٍ، عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ ذَكَرَ:

أَنَّ اسْمَ إِبْلِيسَ الْحَارِثُ وَإِنَّمَا قَوْلَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: (يَا بَلِيسُ) ، يَا عَاصِي ! وَ سَمِّيَ إِبْلِيسَ ، لِأَنَّهُ أْبْلَسَ مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ. (3)

ص: 183

1- مجمع البيان: 746/8، عنه بحار الأنوار: 340/12. من لا يحضره الفقيه: 28/4 ح 5007، تهذيب الأحكام: 32/10 ح 108، البرهان في تفسير القرآن: 491/6 ح 10.

2- مجمع البيان: 755/8، تأويل الآيات الظاهرة: 507/2 ج 8، بحار الأنوار: 260/8، و 260/24 ح 11، البرهان في تفسير القرآن: 513/6 ح 8، و نور الثقلين: 468/4 ح 78

3- معاني الأخبار: 138 ح 1، عنه بحار الأنوار: 241/60 ح 89

حضرت رسول اکرم صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم فرمان داد دسته ای از شاخه های نازک بیاورند و با آن دسته ضربه ای به بدن مرد و ضربه ای هم بر بدن زن زده و آنان را رها کردند؛ و این همان فرمایش خداوند متعال است (که فرموده): «بسته ای از ساقه های گندم (یا چوب های باریک) را بر گیر و با آن (همسرت را) بزن و سوگند خود را نشکن!»

فرمایش خداوند متعال: (آن ها می گویند:) ما را چه شده است که مردانی را در بین خود نمی بینیم که آن ها را از اشرار می شمردیم؟! (62)

(4) - ابوعلی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند خود - از جابر، روایت کرده است، که گفت:

امام صادق علیه السلام فرمود: به درستی که اهل آتش می گویند: «چه شده که نمی بینیم کسانی را که ما آنان را از اشرار می شمردیم؟»، منظور شان شما (شیعیان و محبان ما اهل بیت) هستید که در آتش دیده نمی شوید، به خدا سوگند! حتی یک نفر از شما را هم در آتش نخواهند دید.

فرمایش خداوند متعال: (خداوند) فرمود: ای ابلیس! چه چیز مانع شد که تو بر مخلوقی که من با قدرت خود او را آفریدم، سجده کنی؟! آیا تکبر کردی و یا از برترین ها بودی؟! (75)

(5) - شیخ صدوق به نقل از عیاشی، با سند او از عباس بن هلال، روایت کرده است، که گفت:

امام رضا علیه السلام یاد آوری نمود بر این که نام ابلیس حارث است و همانا معنای فرمایش خداوند عزیز و جلیل: «یا ابلیس» یعنی ای معصیت کار! و او را ابلیس نامیدند، چون از رحمت خدا نا امید و غمگین شد.

(قوله تعالى: قُلْ يَعْبَادِ الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا رَبَّكُمْ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَأَرْضُ اللَّهِ وَسِعَةٌ إِنَّمَا يُؤَفِّي الصَّابِرِينَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ) (1)

142 / [1] - أبو علي الطبرسي: روى العياشي بالإسناد عن عبد الله بن سنان، عن أبي عبد الله عليه السلام، قال:

قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: إذا نشرت الدواوين، ونصبت الموازين لم ينصب لأهل البلاء ميزان ولم ينشر لهم ديوان، ثم تلا هذه الآية: (إِنَّمَا يُؤَفِّي الصَّابِرِينَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ). (1)

(قوله تعالى: ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَجُلًا فِيهِ شُرَكَاءُ مُتَشَكِّسُونَ وَرَجُلًا سَلَمًا لِرَجُلٍ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ) (29)

143 / [2] - أبو علي الطبرسي وابن شهر آشوب وأبو الحسن الفتونى:

روى العياشي بإسناده عن أبي خالد، عن الباقر عليه السلام، قال:

الرجل السلم للرجل حقاً علي عليه السلام وشيعته. (2)

ص: 185

-
- 1- مجمع البيان: 767/8، بحار الأنوار: 101/67، و 101/70، والبرهان في تفسير القرآن: 529/6 ح 3، نور الثقلين: 481/4 ح 28
 - 2- مجمع البيان 775/8، المناقب لابن شهر آشوب: 104/3، بحار الأنوار: 161/24، و 343/35 ذيل ح 15، والبرهان في تفسير القرآن: 539/6 ح 6، مرآة الأنوار ومشكاة الأسرار: 305، ونور الثقلين: 486/4 ح 46.

فرمایش خداوند متعال: (ای پیامبر!) بگو: ای بندگان من که ایمان آورده اید! از (معصیت و مخالفت) پروردگار تان بپرهیزید! برای کسانی که در این دنیا نیکی کرده اند پاداش نیکی است! و زمین خدا وسیع است، (اگر تحت فشار سران کفر و شرک بودید مهاجرت کنید) که صابران اجر و پاداش خود را بی حساب دریافت می دارند! (10)

(1) - ابوعلی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند - از عبد الله بن سنان، روایت کرده است، که گفت:

امام صادق علیه السلام، به نقل از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم، فرمود: روزی که نامه های اعمال (بندگان) منتشر شوند و میزان ها نصب گردند، برای اهل بلا میزانی نصب نخواهد شد و نامه ای برای آن ها گشوده نمی گردد، سپس حضرت این آیه: «همانا پاداش صبر کنندگان و برد باران بدون محاسبه (اعمال) پرداخت خواهد شد» را تلاوت نمود.

فرمایش خداوند متعال: خداوند مثلی زده است همانند مردی که غلام و مملوک چند نفر شریک است که درباره او پیوسته با هم به مشاجره مشغول هستند و مردی که تنها تسلیم یک نفر است، آیا این دو یکسان می باشند؟ چه مثالی (آموزنده)!

حمد و سپاس مخصوص خداوند است ولی بیش تر آنان نمی دانند. (29)

(2) - ابن شهر آشوب و فتونی به نقل از عیاشی - با سند - از ابو خالد روایت کرده است که امام باقر علیه السلام در تفسیر این آیه: «و مردی که تسلیم در برابر مردی دیگر است»، فرمود:

در حقیقت مرد تسلیم واقعی، امام علی علیه السلام و شیعیانش هستند.

144 / [3] - أبو الحسن الفتونى: روى [العياشى] وفي خبر آخر عن الحسن بن زيد، عن أبائه عليهم السلام: (وَرَجُلًا سَلَمًا لِرَجُلٍ)، هذا مثلنا. (1)

(قوله تعالى: فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللَّهِ وَكَذَبَ بِالصِّدْقِ إِذْ جَاءَهُ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَافِرِينَ) (32)

[145] / 4 - أبو الحسن الفتونى: تفسير العياشى، عن عليّ عليه السلام في قوله تعالى: (وَكَذَّبَ بِالصِّدْقِ)، قال: «الصدق» ولا يتنا أهل البيت. (2)

(قوله تعالى: اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالتِّي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَىٰ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ) (42)

146 / [5] - أبو عليّ الطبرسى: روى العياشى بالإسناد عن الحسن بن محبوب، عن عمرو بن ثابت - أبي المقدم -، عن أبيه، عن أبي جعفر عليه السلام، قال:

ما من أحد ينام إلا عرجت نفسه إلى السماء وبقيت روحه في بدنه و صار بينهما سبب كشعاع الشمس، فإذا أذن الله في قبض الأرواح أجابت الروح والنفس، وإن أذن الله في ردّ الروح أجابت النفس والروح، وهو قوله سبحانه: (اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالتِّي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا)، فمهما رأيت في ملكوت السماوات فهو ممّاله تأويل، و ما رأيت فيما بين السماء والأرض فهو ممّا يخيله الشيطان، ولا تأويل له. (3)

ص: 187

1- مرآة الأنوار و مشكاة الأسرار: 305. المناقب لابن شهر آشوب: 104/3 فيه: عن الحسن بن زيد، عن أبائه عليهم السلام: (وَرَجُلًا سَلَمًا لِرَجُلٍ)، هذا مثلنا أهل البيت، عنه بحار الأنوار: 343/35 ذيل ح 15، و البرهان في تفسير القرآن: 539/6 ح 6.

2- مرآة الأنوار و مشكاة الأسرار: 347.

3- مجمع البيان: 781/8، بحار الأنوار: 27/61، و البرهان في تفسير القرآن: 544/6 ح 2، و نور الثقلين: 487/4 ح 56

(3) - ابو الحسن فتونی به نقل از عیاشی در حدیثی دیگر از حسن بن زید، به نقل از پدران (بزرگوارش) علیهم السلام، روایت کرده است، که در تفسیر این آیه: «و مردی که تسلیم در برابر مردی دیگر است»، فرمود:

این مثالی برای ما اهل بیت (رسالت) می باشد.

فرمایش خداوند متعال: پس چه کسی ستم کار تر از آن کسی است که بر خدا دروغ می بندد و سخن راست را هنگامی که به سراغ او آمده تکذیب می کند؟! آیا در جهنم جایگاهی برای کافران نیست؟! (32)

(4) - ابو الحسن فتونی به نقل از عیاشی، از امام علی علیه السلام روایت کرده است، که در مورد فرمایش خداوند متعال: «و صدق را تکذیب و انکار کرد»، فرمود:

منظور از «الصدق» ولایت ما اهل بیت (عصمت و طهارت) می باشد.

فرمایش خداوند متعال: خداوند هنگام مرگ، جان ها را می گیرد و جان کسانی را که نمرده اند نیز به هنگام خواب می گیرد، سپس ارواح کسانی که فرمان مرگ شان را صادر کرده نگه می دارد و ارواح دیگرانی را (که باید زنده بمانند) باز می گرداند، تا مهلتی معین، در این امر نشانه های روشنی است برای کسانی که اندیشه کنند. (42)

(5) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند او - از عمرو بن ثابت به نقل از پدرش، روایت کرده است، که گفت:

امام باقر علیه السلام فرمود: هیچ کسی نیست که بخوابد مگر این که جان او به آسمان عروج می کند و بالا می رود، ولی روح او در بدنش باقی می ماند و میان آن ها سبب و پیوستی می باشد همانند شعاع (نور) خورشید، پس اگر خداوند به قبض ارواح فرمان دهد، نفس و روح (هر دو) می روند، ولی اگر به بازگشت روح فرمان دهد نفس، روح را جذب می کند و آن را می پذیرد؛ و این همان فرمایش خداوند سبحان است که فرموده: «خداوند جان ها را به هنگام مُردن شان می گیرد و نیز جان کسانی را که در خواب خود نمرده اند»، پس آن چه را که در خواب و در ملکوت آسمان ها ببیند تعبیر دارد و آن چه را در میان آسمان و زمین ببیند خیال شیطانی می باشد و تعبیری نخواهد داشت.

(قوله تعالى: أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ يَحْسَرْتِي عَلَى مَا فَرَطْتُ فِي جَنْبِ اللَّهِ وَإِنْ كُنْتُ لَمِنَ السَّخِرِينَ) (56)

147 / [6] - ابن شهر آشوب: العياشي بإسناده إلى أبي الجارود، عن الباقر عليه السلام في قوله تعالى: (مَا فَرَطْتُ فِي جَنْبِ اللَّهِ)، قال: نحن جنب الله. (1)

148 / [7] - أبو علي الطبرسي: روى العياشي بالإسناد، عن أبي الجارود، عن أبي جعفر عليه السلام، أنه قال: نحن جنب الله. (2)

(قوله تعالى: وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى اللَّهِ وُجُوهُهُم مُّسْوَدَّةٌ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْمُتَكَبِّرِينَ) (60)

149 / [8] - أبو علي الطبرسي: روى العياشي بإسناده عن خيثمة، قال:

سمعت أبا عبد الله عليه السلام يقول: من حدّث عنّا بحديث فنحن مسألوه عنه يوماً، فإن صدق علينا فإنّما يصدق على الله وعلى رسوله، وإن كذب علينا فإنّما يكذب على الله وعلى رسوله؛ لأنّنا إذا حدّثنا لا نقول: قال فلان وقال فلان، إنّما نقول: قال الله وقال رسوله، ثمّ تلا هذه الآية: (وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى اللَّهِ وُجُوهُهُم مُّسْوَدَّةٌ) - الآية - ثمّ أشار خيثمة إلى أذنيه، فقال: صمّنا إن لم أكن سمعته. (3)

ص: 189

1- المناقب: 179/4.

2- مجمع البيان: 787/8، بحار الأنوار: 159/7، والبرهان في تفسير القرآن: 553/6 ح 18 ونور الثقلين: 495/4 ح 88

3- مجمع البيان: 787/8، وتأويل الآيات الظاهرة: 521/2 ح 30، وبحار الأنوار: 159/7، والبرهان في تفسير القرآن: 555/6 ح 9

فرمایش خداوند متعال: (این دستورها برای آن است که) مبادا کسی (روز قیامت) بگوید: افسوس بر من از کوتاهی هایی که در اطاعت فرمان خدا کرده ام و همانا از مسخره کنندگان (آیات خدا) بودم! (56)

(6) - ابن شهر آشوب به نقل از عیاشی - با سند او - از ابو الجارود، روایت کرده است، که گفت:

امام باقر علیه السلام در مورد فرمایش خداوند متعال: «وا حسرتا بر من! که در مورد (اطاعت) امر خدا، کوتاهی کرده ام»، فرمود: ما (اهل بیت رسالت)، «جنب الله» هستیم.

(7) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند او - از ابو الجارود، روایت کرده است، که گفت:

امام باقر علیه السلام فرمود: ما (اهل بیت رسالت)، «جنب الله» هستیم.

فرمایش خداوند متعال: و در روز قیامت کسانی را که بر خدا دروغ بستند، می بینی که صورت های شان سیاه است، آیا در جهنم جایگاهی برای متکبران نیست؟! (60)

(8) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند - از خَیْثَمَةُ (ابن عبد الرحمان) روایت کرده است، که گفت:

از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: کسی که حدیثی را از ما مطرح نماید، روزی از او نسبت به همان حدیث، سؤال خواهیم کرد، پس اگر راست گفته باشد، بر خدا و رسولش راست گفته است، ولی اگر دروغ گفته باشد، پس بر خدا و رسولش دروغ گفته است؛ به خاطر آن که هر گاه ما حدیثی را بیان کنیم، نمی گوییم: فلانی از فلانی روایت کرده است، بلکه می گوییم: خداوند فرموده و رسول خدا می فرماید و سپس این آیه «روز قیامت افرادی را می بینی که بر خدا و رسولش دروغ گفته اند و صورت های شان سیاه گشته است» را تلاوت نمود.

بعد از آن خیشمه به گوش های خود اشاره کرد و گفت: این ها گر شوند اگر (این حدیث را) از آن حضرت نشنیده باشم.

روى [العياشي] بإسناده عن سورة بن كليب، قال:

سألت أبا جعفر عليه السلام عن هذه الآية؟

فقال: كلّ إمام انتحل إمامة ليست له من الله.

قلت: وإن كان علويّاً؟

قال: وإن كان علويّاً.

قلت: وإن كان فاطميّاً؟

قال: وإن كان فاطميّاً. (1)

ص: 191

(9) - هم چنین ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی با سند او از سوره بن کُلیب، روایت کرده است که گفت:

از امام باقر علیه السلام درباره این آیه سؤال کردم؟

فرمود: منظور کسی است که گمان دارد امام می باشد و حال آن که (در واقع و حقیقت) امام نمی باشد.

عرض کردم: اگر چه علوی باشد؟

فرمود: اگر چه علوی باشد.

عرض کردم: اگر چه فاطمی باشد؟

فرمود: اگر چه فاطمی باشد.

ص: 192

(قوله تعالى: إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ) (30)

151/ [1] - أبو الحسن الفتوني:

روى العياشي وغيره عنه [أي أبي عبد الله] عليه السلام - في الآية - قال:

يعني استكملوا طاعة الله ورسوله والولاية، ثم استقاموا عليها. الخبر. (1)

وفي رواية أخرى: يعني استقاموا على الأئمة واحداً بعد واحد. الخبر. (2)

ص: 193

1- مرآة الأنوار ومشكاة الأسرار: 447، وتأويل الآيات: ص 524.

2- مرآة الأنوار ومشكاة الأسرار: 447. الكافي: 220/1 ح 2، و 420 ح 40.

فرمایش خداوند متعال: به یقین کسانی که گفتند: پروردگار ما خداوند یگانه است! سپس استقامت کردند، فرشتگان بر آنان نازل می شوند (و می گویند): نترسید و غمگین مباشید و بشارت باد بر شما، به آن بهشتی که به شما وعده داده شده است! (30)

1) - ابو الحسن فتونی به نقل از عیاشی و دیگران، از آن حضرت (صادق) علیه السلام، روایت کرده اند، که در رابطه با آیه قبل - فرمود: یعنی طاعت و فرمان برداری از خداوند متعال و رسولش صلی الله علیه و آله و سلم را به وسیله ولایت (اهل بیت رسالت) به کمال رسانده و بر ولایت استقامت کردند.

و هم چنین در حدیثی دیگر فرمود: منظور استقامت بر امامت امامان علیهم السلام یکی پس از دیگری است.

(قوله تعالى: أَمْ لَهُمْ شُرَكَوًا شَرَعُوا لَهُمْ مِّنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنَ بِهِ اللَّهُ وَ لَوْلَا كَلِمَةُ الْفَصْلِ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ) (21)

152 / [1] - أبو الحسن الفتونى: وفي تفسير العياشى، عن الرضا عليه السلام في قوله تعالى: (وَ لَوْلَا كَلِمَةُ الْفَصْلِ)، قال: الكلمة، الإمام،
و الدليل على ذلك قوله: (وَ جَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً) (1)، يعني الإمامة. (2)

ص: 195

1- سورة الزخرف: 28/43.

2- مرآة الأنوار و مشكاة الأسرار: 467. تفسير القمى: 74/2.

فرمایش خداوند متعال: آیا آن‌ها معبودانی دارند که بدون اذن خداوند آیینی برای آن‌ها ساخته‌اند؟! و اگر مهلت معینی برای آن‌ها نبود، در میان‌شان داوری می‌شد (و دستور عذاب صادر می‌گشت)، به درستی که برای ظالمان عذاب دردناکی است. (21)

1) - ابو الحسن فتونی به نقل از عیاشی، از امام رضا علیه السلام روایت کرده است، که در مورد فرمایش خداوند متعال: «و چنان چه کلمه فصل نمی‌بود»، فرموده است: منظور از «کلمه» امام (معصوم) است و دلیل بر آن فرمایش (دیگر) خداوند متعال: «و (خداوند) آن را کلمه ای باقی و ماندگار قرار داد»، که مقصود امامت می‌باشد.

ص: 196

(قوله تعالى: لِيَسْتَوُوا عَلَىٰ ظُهُورِهِ، ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ) (13)

153 / [1] - أبو علي الطبرسي: روى العياشي بإسناده عن أبي عبد الله عليه السلام، قال: ذكر النعمة أن تقول: «الحمد لله الذي هدانا للإسلام، وعلّمنا القرآن، ومنّ علينا بمحمد صلى الله عليه وآله وسلم»، وتقول بعده: (سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ).

(1)

(قوله تعالى: وَإِنَّهُ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ وَسَوْفَ تُسْتَلُونَ) (44)

154 / [2] - الكشي: حدّثني محمد بن مسعود، قال: حدّثنا علي بن الحسن بن فضال، قال: حدّثني العباس بن عامر و جعفر بن محمد بن حكيم، عن أبان بن عثمان، عن أبي بصير، قال:

سألت أبا جعفر عليه السلام عن شهادة ولد الزنا أتجوز؟

قال: لا، فقلت: إن الحكم بن عتيبة يزعم أنها تجوز، فقال: اللهم لا تغفر ذنبه، [ما] قال الله للحكم: (وَإِنَّهُ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ)، فليذهب الحكم يميناً وشمالاً فوالله! لا يوجد العلم إلا في أهل بيت نزل عليهم جبريل عليه السلام. (2)

ص: 197

-
- 1- مجمع البيان: 63/9، عنه بحار الأنوار: 30/71، والبرهان في تفسير القرآن: 112/7 ح 5، ونور الثقلين: 592/4 ح 7.
 2- رجال الكشي (اختيار معرفة الرجال): 209 ح 370 بصائر الدرجات: 9 ح 3 (الباب - 6)، عنه بحار الأنوار: 91/2 ح 19، و 317101 ح 1، الكافي: 400/1 ح 5، و 395/7، عنه وسائل الشيعة: 374/27 ح 33983، ومستدرک الوسائل: 274/17 ح 2132.

فرمایش خداوند متعال: تا بر پشت آن ها بخوبی قرار بگیری، سپس هنگامی که بر آن ها سوار شدید، نعمت پروردگار تان را متذکر شوید و بگویید: پاک و منزّه است کسی که این را در تسخیر ما قرار داد و گر نه ما توانایی تسخیر آن را نداشتیم. (13)

1) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند او - از امام صادق علیه السلام روایت کرده است، که فرمود:

ذکر و یاد آوری (شکر و سپاس) نعمت این است که بگویی: «حمد و سپاس مخصوص خداوندی است که ما را بر (اسلام و ولایت اهل بیت عصمت و طهارت) هدایت نمود و قرآن را به ما تعلیم داد و به (افتخار وجود حضرت) محمد صلی الله علیه و آله و سلم (و آل پاکش) بر ما منت نهاد»؛ و بعد از آن بگویی: «منزه باد آن خدایی که این را در تسخیر ما قرار داد و ما خود توان تسخیر آن را نداشتیم».

فرمایش خداوند متعال: و به درستی که این (قرآن) مایه یاد آوری (و عظمت) تو و قوم تو است و به زودی (در مورد آن) سؤال خواهید شد. (44)

2) - ابو عمرو کثی به نقل از عیاشی با سند او، از ابو بصیر روایت کرده است، که گفت:

از امام باقر علیه السلام سؤال کردم: شهادت زنا زاده جایز است؟

فرمود: نه، عرض کردم: حکم بن عتیه عقیده دارد که آن جایز و پذیرفته است.

فرمود: خدایا گنااهش را نیامرز، خداوند متعال به حکم نفرموده: «و قرآن برای تو و قوم تو یاد آور است» (بلکه نسبت به جدّ ما می باشد)، پس حکم به راست یا به چپ رود (به هر دری بزند) به خدا سوگند! دانش جز از خاندانی که جبرئیل علیه السلام بر آن ها نازل شده، به دست نیاید.

ص: 198

(قوله تعالى: وَ سَأَلْنَا مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا أَجَعَلْنَا مِنْ دُونِ الرَّحْمَنِ وَاللَّهِ يُعْبَدُونَ) (45)

155 / [3] - أبو الحسن الفتوئي: الشيخ الطوسي بإسناده عن محمد بن عبد الرحمن الضبي، قال:

سمعت أبا عبد الله عليه السلام يقول: ولايتنا ولاية الله التي لم يبعث نبي قط إلا بها. وقد رواه الكليني، والعياشي في تفسيره. (1)

(قوله تعالى: وَ لَمَّا ضَرَبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُونَ) (57)

156 / [4] - الحاكم الحسكاني: و [ورد أيضاً] في الباب عن أبي رافع مولى النبي صلى الله عليه وآله وسلم، أخبرناه أبو عبد الله الشيرازي، قال: أخبرنا أبو بكر الجرجرائي، حدثنا أبو أحمد البصري، قال: حدثني المغيرة بن محمد، حدثنا عبد الغفار بن محمد، حدثنا علي بن هاشم بن البريد، عن محمد بن عمر بن علي ابن الحسين، عن أبيه [عن جده]، وعن محمد بن عبيد الله بن أبي رافع، عن أبيه، عن جده أبي رافع، قال:

قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم لعلي عليه السلام: إن فيك لخصلتين كانتا في عيسى ابن مريم، فقال بعض أصحابه: حتى النبيين شبههم به، قال [علي عليه السلام]: وما الخصلتان؟

قال: أحبت النصارى عيسى حتى هلكوا فيه وأبغضته اليهود حتى هلكوا فيه،

ص: 199

1- مرآة الأنوار و مشكاة الأسرار: 43 (فصل چهارم از اولین مقدمه). الكافي: 437/1 ح 3، عنه ح تأويل الآيات الظاهرة: 161 (سورة المائدة الآية 92)، و 547 (سورة الزخرف الآية 45)، بصائر الدرجات: 75 ح 6 و 7 و 8 (باب 9 - في ولاية الأئمة عليهم السلام) بإسناده عن جابر، و عن أبي بصير، و عن أبي حمزة الثمالي، قال: قال أبو جعفر عليه السلام، و ح 9 نحو الكافي، أمالي المفيد: 142 ح 9 (المجلس 17) مع زيادة في آخره، الأمالي للطوسي: 671 ح 19/1412 (مجلس 36)

فرمایش خداوند متعال: و از رسولانی که پیش از تو فرستادیم سؤال نما، که آیا (برای پرستش) غیر از خدای رحمان، معبود های دیگری را قرار داده ایم که پرستش کنند. (45)

3- ابو الحسن فتونی به نقل از شیخ طوسی با سند خود از محمد بن عبد الرحمن روایت کرده است، که گفت:

از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: ولایت ما (اهل بیت رسالت) همان ولایت خداوند است که هیچ پیامبری را مبعوث ننموده مگر بر (ابلاغ و دعوت برای آن بنابر این ولایت ایشان مختص به این شریعت نیست، بلکه در هر شریعتی لازم بوده است که مردم پذیرای آن باشند).

و همین حدیث را کلینی و عیاشی نیز روایت کرده اند.

فرمایش خداوند متعال: و هنگامی که درباره فرزند مریم مثالی زده شد، ناگهان قوم تو به خاطر آن داد و فریاد راه انداختند. (57)

4- - حسکانی به نقل از عیاشی، از محمد بن عمر بن علی بن الحسین، از پدرش، از جدش و نیز از محمد بن عبید الله بن ابي رافع، از پدرش، از جدش ابورافع، روایت کرده است، که گفته اند:

رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم به (امام) علی علیه السلام فرمود: به درستی که دو ویژگی در تو وجود دارد، هم چنان که در عیسی علیه السلام وجود داشت، پس بعضی از اصحاب گفتند: (مطلب تا کجا رسیده که) او را تشبیه به پیامبران می نماید.

علی علیه السلام اظهار داشت: آن دو ویژگی چیست؟

فرمود: نصاری طوری به او عشق و محبت می ورزیدند که (گفتند: عیسی خدا است و) هلاک گشتند و یهود به گونه ای با او دشمنی کردند که به هلاکت رسیدند، پس شخصی آن چنان با تو دشمنی و کینه توزی کرده که به هلاکت رسیده و دیگری چنان به تو عشق و محبت ورزیده که او نیز هلاک می گردد.

این مطلب به (گوش) تعدادی از مردم (قریش) و منافقین رسید و گفتند:

وَأَبْغَضَكَ رَجُلٌ حَتَّى هَلَكَ فِيكَ، وَأَحَبَّكَ رَجُلٌ حَتَّى يَهْلِكَ فِيكَ.

فبلغ ذلك أناساً من قريش، و أناساً من المنافقين.

فقالوا: كيف يكون هذا؟ جعله مثلاً لعيسى ابن مريم.

فأنزل الله تعالى: «وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمٌ مِنْهُ يَضْحَكُونَ»، هكذا قرأها أبي .

و عن جعفر بن محمد عليها السلام، عن أبيه، عن جدّه، عن عليّ عليهم السلام، [و] مثله في تفسير العياشي. (1)

157 / [5] - ابن شهر آشوب: [عن العياشي] عن أبي بصير، عن الصادق عليه السلام: لَمَّا قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: يَا عَلِيُّ! لَوْلَا إِنِّي أَخَافُ أَنْ يَقُولُوا فِيكَ مَا قَالَتِ النَّصَارَى فِي الْمَسِيحِ، لَقُلْتُ الْيَوْمَ فِيكَ مَقَالَةَ لَا تَمْرٌ بِمَالٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ إِلَّا أَخَذُوا التُّرَابَ مِنْ تَحْتِ قَدَمِكَ.

قال الحارث بن عمر الفهري لقوم من أصحابه: ما وجد محمد لابن عمّه مثلاً إلا عيسى بن مريم، يوشك أن يجعله نبياً من بعده، والله! إن آلهتنا التي كنا نعبد خيراً منه، فأنزل الله تعالى: (وَلَمَّا ضَرَبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا - إِلَى قَوْلِهِ - وَ إِنَّهُ لَعَلِمٌ لِّلسَّاعَةِ فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا وَ اتَّبِعُونِ هَٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ) (2).

وفي رواية: أنه نزل أيضاً (إِنَّ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ) (3) الآية، فقال: النبي صلى الله عليه وآله وسلم: يا حارث! اتق الله وارجع عما قلت من العداوة لعلي بن أبي طالب، فقال: إذا كنت رسول الله وعلي وصيكَ من بعدك، وفاطمة بنتك سيّدة نساء العالمين والحسن والحسين ابناك سيّدا شباب أهل الجنة، و حمزة عمّك

ص: 201

1- شواهد التنزيل: 233/2 ح 868.

2- سورة الزخرف: 57/43 - 61.

3- سورة الزخرف: 59/43.

چگونه چنین می شود که او (یعنی امام علی علیه السلام) را همانند عیسی قرار می دهد؟!

پس خداوند متعال (این آیه را): «و چون برای فرزند مریم مثلی مطرح گردید، قوم (و اطرافیان) تو (خندیدند و) از او (یعنی علی علیه السلام) اعراض کرده و روی گردان شدند»، نازل نمود، که اُبی (بن کعب آیه را) چنین قرائت می کرد. (1)

و این حدیث به نقل از امام صادق، به نقل از پدرش، از جدش، از امام علی علیه السلام، هم چنین وارد شده است و همانند آن نیز در تفسیر عیاشی موجود می باشد.

(11) - ابن شهر آشوب به نقل (از عیاشی) از ابو بصیر روایت کرده است که امام صادق علیه السلام فرمود: بعد از آن که پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: ای علی! اگر نمی بود ترس من از این که مردم در باره ات بگویند آن چه را که مسیحیان در مورد (عیسی) مسیح گفتند، همانا امروز در مورد تو مطالبی مطرح می کردم که بر هیچ جمعی از مسلمین گذر نکنی مگر این که خاک زیر پایت را (به) عنوان تبرک) بر می گرفتند.

حارث بن عمر فهری به عده ای از اصحاب خود گفت: محمد صلی الله علیه و آله و سلم برای پسر عمویش همانندی را غیر از عیسی بن مریم نیافت، که گمان می رود او را پیامبری بعد از خود قرار دهد، به خدا سوگند! همانا خدایانی را که ما می پرستیم از علی بهتر می باشند، پس خداوند متعال (این آیه را): «و چون پسر مریم به عنوان مثل مطرح شد - تا فرمایش خداوند: - و او (عیسی مسیح علیه السلام) سبب آگاهی بر زمان (قیامت می باشد، هرگز در آن تردید نکنید و از من تبعیت و پیروی نمایید که راه مستقیم همین است» نازل نمود.

و در روایتی دیگر آمده است که هم چنین: «او نیست مگر بنده ای که بر او نعمت داده ایم» - تا آخر آیه - را نازل نمود. پس پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم (چون از گفته های حارث با خبر شد) فرمود: ای حارث! از (مخالفت فرمان) خدا بپرهیز و از (عقیده ات نسبت به) دشمنی با علی بن ابی طالب باز گرد، (حارث در جواب) گفت: اگر تو رسول خدا هستی و علی وصی بعد از تو و دخترت فاطمه سرور زنان جهان و دو فرزندت حسن و حسین سرور جوانان اهل بهشت و عمویت حمزه سرور شهیدان و جعفر طیار پسر عمویت

ص: 202

1- یعنی به جای «یصدون»، «یضحکون» قرائت می کرده است.

سيّد الشهداء، و جعفر الطيار ابن عمّك يطير مع الملائكة في الجنة، والسقاية للعباس عمّك، فما تركت لسائر قريش و هم ولد أبيك.

فقال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: ويلك، يا حارث! ما فعلت ذلك ببني عبد المطلب، لكنّ الله فعله س بهم، فقال: إن كان هذا هو الحق من عندك فأمطر علينا حجارة من السماء، فأنزل الله تعالى: (وَ مَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ) (1).

و دعا رسول الله الحارث فقال: إمّا أن تتوب أو ترحل عنّا، قال: فإنّ قلبي لا يطاوعني إلى التوبة، ولكنّي أرحل عنك، فركب راحلته فلمّا أصرح أنزل الله عليه طيراً من السماء في منقاره حصة مثل العدسة، فأنزلها على هامته و خرجت من دبره إلى الأرض، ففحص برجله، و أنزل الله تعالى على رسوله: (سَأَلْ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ) (2) بولاية عليّ بن أبي طالب، قال: هكذا نزل به جبرئيل عليه السلام. (3)

(قوله تعالى: وَ هُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَهٌ وَ فِي الْأَرْضِ إِلَهٌ وَ هُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ) (84)

158 / [6] - الشيخ الطوسي: محمّد بن مسعود العياشي، قال: حدّثني عبد الله بن محمّد بن خالد، عن عليّ بن حسان، عن بعض أصحابنا، رفعه إلى أبي عبد الله عليه السلام، قال: ذكر عنده جعفر بن واقد و نفر من أصحاب أبي الخطاب، فقيل: إنّه صار إليّ يتردّد (4)، و قال فيهم: (وَ هُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَهٌ وَ فِي الْأَرْضِ إِلَهٌ)، قال: هو الإمام.

ص: 203

1- الأنفال: 33/8

2- سورة المعارج: 1/70

3- المناقب: 34/2، بحار الأنوار: 32035 ح 17.

4- في المصدر: إنّه صار إلى بيروذ، و ما أثبتناه عن البحار.

در بهشت به همراه ملائکه پرواز می کند و سقایت (آب رسانی حجاج) برای عمویت عباس باشید (و تمامی منسب های الهی را از آن خود قرار داده ای)، پس برای بقیه افراد قریش چه چیزی گذاشته ای با این که ایشان هم فرزندان پدر تو هستند.

رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: وای بر تو ای حارث! (چه می گویی؟) من این امور را برای فرزندان عبدالمطلب قرار نداده ام بلکه خداوند مقدر نموده است.

(حارث) گفت: (ای خدا!) اگر این مطلب حق است و از جانب تو می باشد، سنگی از آسمان بر ما فرود فرست، پس خداوند متعال (این آیه): (ای پیامبر!) «تا زمانی که تو در میان آن ها هستی، خداوند آنان را عذاب نمی نماید» را نازل نمود.

و رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود حارث را احضار نمود و فرمود: یا (از گفتار و عقیده خود) توبه کن و یا از پیش ما کوچ کن و برو.

حارث گفت: همانا قلبم در مورد توبه تبعیت و پذیرایی ندارد ولکن از کنار شما کوچ می کنم و می روم. سپس بر مرکب سواری خود نشست (و رفت) همین که (از شهر دور شد و) به صحرا رسید خداوند پرنده ای را از آسمان بر او فرستاد که سنگ ریزه ای هم چون عدس در منقار خود داشت، پس آن را بر مغز سر حارث فرود آورد که از نشیمن گاهش خارج شد و بر زمین افتاد و مرتب پا بر زمین می سایید (تا به هلاکت رسید) و خداوند متعال (این آیه را) بر پیامبرش: «درخواست کننده ای عذابی را درخواست کرد که بر کافران و انکار کنندگان ولایت (و امامت و وصایت) علی بن ابی طالب علیه السلام واقع می شود»، فرمود: جبرئیل علیه السلام (آیه را) این چنین نازل نمود.

فرمایش خداوند متعال: و او کسی است که در آسمان و در زمین معبود است و (هم چنین) او حکیم و علیم است. (84)

4) - شیخ طوسی به نقل از عیاشی، از علی بن حسان - با سند - از یکی از اصحاب ما، نقل کرد که در خدمت حضرت صادق علیه السلام صحبت از جعفر بن واقد و چند نفر از یاران ابو الخطاب شد و چند نفری از اصحاب حضور داشتند، پس گفته شد: او به سوی من تمایل یافته است و در مورد آنان می گفت: منظور از این آیه: «و او همان کسی است که خدای آسمان و زمین است»، امام است.

فقال أبو عبد الله عليه السلام: لا، والله! الا يؤيني وإياه سقف بيت أبداً، هم شرّ من اليهود والنصارى والمجوس والذين أشركوا، والله ما صفر عظمة الله تصغيرهم شيء قط، إن عزيراً جال في صدره ما قالت فيه اليهود، فمحا الله اسمه من النبوة، والله! لو أن عيسى أقرّ بما قالت النصارى لأورثه الله صمماً إلى يوم القيامة، والله! لو أقررت بما يقول في أهل الكوفة لأخذتني الأرض، وما أنا إلا عبد مملوك لا أقدر على شيء ضرّ ولا نفع. (1)

ص: 205

1- اختيار معرفة الرجال (رجال الكشي): 300 ح 538 ، عنه بحار الأنوار: 294/25 ح 53

امام صادق علیه السلام فرمود: نه، به خدا سوگند! هرگز من و او در زیر یک سقف جمع نخواهیم شد، آن ها بدتر از یهود، نصاری، مجوس و مشرکین هستند، به خدا سوگند! به قدری که این افراد توهین به خدا کرده اند، آن ها توهین به خدا نکرده اند، عزیز در دلش خطور کرد آن چه را که یهود درباره او می گفتند، پس خداوند نامش را از جمله پیامبران محو و پاک نمود، به خدا سوگند! اگر عیسی اقرار کند به آن چه که نصارا در باره اش می گفتند، خداوند او را تا روز قیامت کر و ناشنوا می کرد و من نیز آن چه را که اهل کوفه در باره ام می گویند، اگر بپذیرم زمین مرا فرو خواهد برد، من جز بنده ای فرمان بردار نیستم، به گونه ای که اختیار سود و زیانی را ندارم.

سورة «محمد صلى الله عليه وآله وسلم» - [47]

(قوله تعالى: ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ اتَّبَعُوا مَا أَسْخَطَ اللَّهَ وَكَرَهُوا رِضْوَانَهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَلَهُمْ) (28)

159 / [1] - أبو الحسن الفتونى:

فى تفسير العياشى، عن الصادق عليه السلام - فى حديث - قال:

إنّ المراد بقوله تعالى: (اتَّبَعُوا مَا أَسْخَطَ اللَّهَ)، يعنى موالاة فلان و فلان ظالمى على أمير المؤمنين عليه السلام. (1)

ص: 207

1- مرآة الأنوار و مشكاة الأسرار: 292

فرمایش خداوند متعال: این (موضوع) به خاطر آن است که آن‌ها از آن چه خداوند را به خشم می‌آورد پیروی کردند و آن چه را که موجب خشنودی او می‌باشد کراهت داشتند، از این رو (خداوند) اعمال شان را نابود کرد. (28)

(1) - ابو الحسن فتونی به نقل از عیاشی، در حدیثی از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود:

مقصود از فرمایش خداوند متعال: «از آن چه که خداوند را به غضب و خشم آورده، پیروی کردند»، تبعیت و پیروی از ولایت و حکومت فلانی و فلانی است - که در حق امیر المؤمنین علی علیه السلام ظلم کردند - .

ص: 208

(قوله تعالى: هُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوكُمْ عَنِ مَسْجِدِ الْحَرَامِ وَالْهَيْدِي مَعْكُوفًا أَنْ يَبْلُغَ مَحَلَّهُ، وَلَوْلَا رِجَالٌ مُؤْمِنُونَ وَنِسَاءٌ مُؤْمِنَاتٌ لَمْ تَعْلَمُوهُمْ أَنْ تَطَّوَّهُمْ فِتْصِيْبِكُمْ مِنْهُمْ مَعْرَةٌ، بَغَيْرِ عِلْمٍ لِيَدْخُلَ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ، مَنْ يَشَاءُ لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا) (25)

160 / [1] - الشيخ الصدوق: حدّثنا المظفر بن جعفر بن المظفر العلوي رحمة الله، قال: حدّثنا جعفر بن محمّد بن مسعود، عن أبيه [العيّاشي]، عن عليّ بن محمّد، عن أحمد بن محمّد، عن الحسن بن محبوب، عن إبراهيم الكرخي، قال:

قلت لأبي عبد الله عليه السلام - أو قال له رجل: - أصلحك الله! ألم يكن عليّ عليه السلام قويّاً في دين الله عزّ وجلّ؟

قال: بلى. قال: فكيف ظهر عليه القوم وكيف لم يدفعهم؟ وما منعه من ذلك؟

قال: آية في كتاب الله عزّ وجلّ منعه، قال: قلت: وأي آية؟

قال: قوله تعالى: (لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا)، إنّه كان لله عزّ وجلّ ودائع مؤمنين في أصلاب قوم كافرين و منافقين، فلم يكن عليّ عليه السلام ليقتل الآباء حتّى تخرج الودائع، فلما خرج الودائع ظهر عليّ عليه السلام على من ظهر فقاتله، وكذلك قاتلنا أهل البيت لن يظهر أبداً حتّى تظهر ودايع الله عزّ وجلّ فإذا ظهرت ظهر على من ظهر فقتله. (1)

ص: 209

1- علل الشرائع: 147/1 ح 3 (الباب - 122)، إكمال الدين: 641/2 (الباب 54)، عنهما بحار الأنوار: 436/29، و 97/52 ح 19.

فرمایش خداوند متعال: آن‌ها کسانی هستند که کافر شدند و شما را از (زیارت) مسجد الحرام و رسیدن قربانی‌های شما به محل قربان‌گاه باز داشتند و هر گاه مردان و زنان با ایمانی نبودند، در این میان بدون آگاهی شما، زیر دست و پا، از بین نمی‌رفتند که از این راه عیب و عاری نا آگاهانه به شما می‌رسید، هدف این بود که خدا هر کسی را بخواهد در رحمت خود وارد کند و اگر مؤمنان و کفار (در مکه) از هم جدا می‌شدند، کافران را عذاب دردناکی می‌کردیم! (25)

1) - شیخ صدوق به نقل از عیاشی - با سند - از ابراهیم کرخی روایت کرده است، که گفت:

به امام صادق علیه السلام عرضه داشتیم: - و یا مردی به آن حضرت عرض کرد: - خداوند امور شما را اصلاح نماید، آیا امام علی علیه السلام در دین خدای عزّ و جلّ قوی و نیرومند نبود؟ پاسخ داد: آری. عرض کرد: پس چگونه آن قوم (و دشمنان) بر او غالب شدند و او آن‌ها را دفع نکرد؟ و چه چیزی آن حضرت را از این کار مانع می‌شد؟ فرمود: یک آیه در قرآن هست که آن حضرت را مانع شد.

عرض کرد: آن کدام آیه است؟

فرمود: این فرمایش خداوند متعال: «اگر (مؤمنان و کافران) از یک دیگر جدا می‌شدند، هر آینه افرادی را که کافر شدند، عذاب دردناکی می‌کردیم».

به درستی که خداوند متعال ودیعه‌ها و امانت‌های مؤمن را در صُلب کافران و منافقان قرار داده بود، پس به همین خاطر امام علی علیه السلام پدران (آنان) را نکشت تا این ودایع و امانت‌ها (از صُلب پدران شان) خارج شوند و پس از آن که این ودیعه‌ها خارج گشتند، امام علی علیه السلام بر کسانی که قبلاً غالب بودند، غلبه نموده و آن‌ها را کشت. و هم چنین است قائم ما اهل بیت (رسالت) علیهم السلام، هرگز آن حضرت ظاهر نمی‌شود تا زمانی که ودیعه‌های خدای عزّ و جلّ ظاهر شوند و پس از ظهور آن‌ها، حضرت نیز بر کسانی که قبلاً ظاهر و غالب بودند، غلبه کرده و آن‌ها را می‌کشد.

161 / [2] - الشيخ الصدوق: حدّثنا المظفر بن جعفر بن المظفر العلوي رحمة الله، قال: حدّثنا جعفر بن محمّد بن مسعود، عن أبيه [العيّاشي]، قال: حدّثنا جبرئيل بن أحمد، قال: حدّثني محمّد بن عيسى بن عبيد، عن يونس ابن عبد الرحمن، عن منصور بن حازم، عن أبي عبد الله عليه السلام قال في قول الله عزّ وجلّ: (لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا) :

لو أخرج الله ما في أصلاب المؤمنين من الكافرين و ما في أصلاب الكافرين من المؤمنين لعذب الذين كفروا. (1)

ص: 211

1- علل الشرائع: 147/1 ح 4 (باب - 122) وإكمال الدين: 642/2 (الباب 54)، عنهما بحار الأنوار: 437/29

(2) - هم چنین شیخ صدوق به نقل از عیاشی - با سند - از منصور بن حازم روایت کرده است، که گفت:

امام صادق علیه السلام در مورد فرمایش خداوند متعال: «اگر (مؤمنان و کافران) از یک دیگر جدا می شدند، هر آینه افرادی را که کافر شدند عذاب دردناکی می کردیم»، فرمود: اگر خداوند متعال کفّاری را که در اصلاّب مؤمنین هستند و مؤمنینی که در اصلاّب کفّار می باشند، خارج نماید، به طور حتم کفّار را عذابی دردناک خواهد نمود.

ص: 212

(قوله تعالى: وَ نَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُبْرَكًا فَأَنْبَتْنَا بِهِ، جَنَّاتٍ وَ حَبِّ الْحَصِيدِ) (9)

162/ [1] - أبو علي الطبرسي:

روى العياشي مرفوعاً إلى أمير المؤمنين عليه السلام: أن رجلاً قال له: إني موجع بطني.

فقال: ألك زوجة؟

قال: نعم. قال: استوهب منها شيئاً من مالها طيبة به نفسها، ثم اشتر به عسلاً ثم اسكب عليه من ماء السماء ثم اشربه، فإني سمعت الله سبحانه يقول في كتابه: (وَ نَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُبْرَكًا) وقال: (يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ) (1)، و قال: (فَإِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَرِيئًا) (2)، وإذا اجتمعت البركة و الشفاء و الهنيء المريء شفيت إن شاء الله تعالى، قال: ففعل فشفي. (3)

ص: 213

1- سورة نحل: 69/16.

2- سورة النساء: 4/4

3- مجمع البيان: 12/3، عنه بحار الأنوار: 289/63 ح 1، و وسائل الشيعة: 100/25 ح 31321. و تقدّم نحوه مسنداً في سورة النساء.

فرمایش خداوند متعال: و از آسمان، آبی پر برکت نازل کردیم و به وسیله آن باغ ها و دانه هایی را که درو می شوند، رویانندیم. (9)

1) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی، به طور مرفوعه از امیر المؤمنین علیه السلام روایت کرده است، که گفت:

مردی به آن حضرت عرضه داشت: در شکم و درون خویش دردی را احساس می کنم. حضرت به او فرمود: آیا ازدواج کرده ای و همسر داری؟

پاسخ داد: بلی. فرمود: از او درخواست کن که چیزی از اموال خود را با رغبت خود به تو ببخشد، سپس با آن پول مقداری عسل خریداری نما و با مقداری آب باران مخلوط کن و بیاشام، که من شنیده ام خداوند سبحان در کتاب خود فرموده است: «از آسمان آب مبارکی را فرستاده ایم» و نیز فرموده است: «از شکم و درون آن ها (زنبوران عسل)، شراب رنگارنگی خارج می گردد که شفای (درد های) مردم است» و فرمود: «پس اگر با طیب خاطر (و رضایت قلبی) چیزی را به شما دادند، پس آن را نوش جان کنید که گوارای تان باد»، (اگر آن را میل نمایی) ان شاء الله، شفا می یابی.

راوی گفت: آن مرد دستور حضرت علیه السلام را انجام داد و بهبود یافت.

(قوله تعالى: وَإِنَّ الدِّينَ لَوَاقِعٌ (6) وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْحُبُكِ (7) إِنَّكُمْ لَفِي قَوْلٍ مُّخْتَلِفٍ) (8)

163/ [1] - القمّي: حدّثني أبي، عن الحسين بن خالد، عن أبي الحسن الرضا عليه السلام، قال:

قلت له: أخبرني عن قول الله: (وَ السَّمَاءِ ذَاتِ الْحُبُكِ)؟

فقال: هي محبوبكة إلى الأرض، و شَبَّكَ بين أصابعه.

فقلت: كيف تكون محبوبكة إلى الأرض، و الله يقول: (اللَّهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا) (1)؟

فقال: سبحان الله! أليس الله يقول: (بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا)؟

فقلت: بلى، فقال: ثمّ عمد ولكن لا ترونها.

قلت: كيف ذلك جعلني الله فداك!؟

فبسط كفّه اليسرى ثمّ وضع اليمنى عليها، فقال: هذه أرض الدنيا و السماء الدنيا عليها فوقها قبة و الأرض الثانية فوق السماء الدنيا و السماء الثانية فوقها قبة و الأرض الثالثة فوق السماء الثانية و السماء الثالثة فوقها قبة، و الأرض الرابعة فوق السماء الثالثة و السماء الرابعة فوقها قبة، و الأرض الخامسة فوق السماء الرابعة و السماء الخامسة فوقها قبة، و الأرض السادسة فوق السماء السادسة و السماء السادسة فوقها قبة، و الأرض السابعة فوق السماء السادسة و السماء السابعة فوقها قبة، و هو

ص: 215

فرمایش خداوند متعال: و به درستی که قیامت (و دادن جزای اعمال) واقع شدنی است (6) سوگند به آسمانی که دارای چینش ها و شکن های زیبایی است! (7) به درستی که شما (درباره قیامت) در گفتاری مختلف و گوناگون می باشید. (8)

1) - قمی با سند خود از حسین بن خالد روایت کرده است، که گفت:

به امام رضا علیه السلام عرض کردم: مرا از فرمایش خدای عزوجلّ: «سوگند به آسمانی که صاحب حُبک است!»، آگاه فرما.

فرمود: آسمان ها به زمین آمیخته و وابسته می باشند - سپس حضرت انگش تان دست خود را درون هم قرار داد-، عرض کردم: چگونه آسمان ها آمیخته و وابسته به زمین می باشند با این که خداوند می فرماید: (خداوند) آسمان ها را بدون ستونی که بینید، مرتفع نموده است؟! «است»؟

فرمود: سبحان الله! مگر خداوند نمی فرماید: «بدون ستونی که قابل رؤیت باشد»؟

عرض کردم: بلی.

فرمود: بنابر این در بین آن ها ستون هایی هست، ولی آن ها را نمی بینید.

گفتم: خداوند مرا فدای شما گرداند! این امر چگونه ممکن می باشد؟

پس حضرت کف دست چپ خود را گشود و کف دست راستش را بر آن نهاد و فرمود: این زمین دنیا است که آسمان دنیا بالای آن (به حالت) گنبدی شکل قرار دارد و زمین دوم بالای آسمان دنیا است و آسمان دوم بالای آن (نیز به حالت) گنبد می باشد و زمین سوم بالای آسمان دوم است و آسمان سوم هم بالای آن گنبدی شکل است و زمین چهارم نیز بالای آسمان سوم قرار دارد و آسمان چهارم بالای آن گنبدی شکل است و زمین پنجم نیز بالای آسمان چهارم و آسمان پنجم نیز بالای آن می باشد (که هم چنین به حالت) گنبدی شکل است و زمین ششم بالای آسمان پنجم است و آسمان ششم بالای آن (به همان حالت) گنبدی شکل می باشد و زمین هفتم بالای آسمان ششم است و آسمان هفتم هم بالای آن گنبد است. و اما عرش خدای رحمان تبارک و تعالی بالای آسمان هفتم قرار دارد؛

ص: 216

وهو قول الله: (الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا) (1)، (وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ الْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ) (2).

وأما صاحب الأمر فهو رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم والوصي بعد رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم قائم هو على وجه الأرض، فإنّما يتنزّل الأمر إليه من فوق السماء من بين السماوات والأرضين، قلت: فما تحتنا إلا أرض واحدة وإنّ الستّ لهنّ فوقنا.

وقال العلامة المجلسي (رحمة الله) بعد نقل الحديث: روى العياشي عن الحسين بن خالد، مثله. (3)

ص: 217

1- سورة الملك: 3/67

2- سورة الطلاق: 12/65

3- تفسير القمّي: 328/2، عنه بحار الأنوار: 79/57 ح 4.

و این همان فرمایش خدای عزوجلّ است که فرموده: «(خداوند) همان وجودی است که آسمان ها را طبقه طبقه آفریده است»، «و زمین را نیز همانند آن ها (آفریده)، که امر در بین آن ها فرود می آید».

و اما صاحب «الأمر»، رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم و اوصیای بعد از او هستند که روی زمین بر پا می باشند و فرمان از بالای آسمان ها و زمین ها بر او فرود می آید.

عرض کردم: زیر ما به غیر از یک زمین وجود ندارد؟

فرمود: زیر ما جز یک زمین نیست و به درستی که شش زمین دیگر، بالای سر ما قرار دارند.

و علامه مجلسی بعد از نقل این حدیث افزوده است: مثل همین حدیث را عیاشی از حسین بن خالد روایت کرده است.

ص: 218

(قوله تعالى: وَ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَ اتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَ مَا أَلَتْنَهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ كُلُّ امْرِئٍ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ) (21)

164 / [1] - الحاكم الحسكاني: أبو النضر محمد بن مسعود بن محمد العياشي في كتابه، [قال:] حدّثنا الفتح بن محمد، حدّثنا محمد بن إسماعيل، حدّثنا محمد بن إدريس، حدّثنا أبو نصر فتح بن عمرو التميمي، حدّثنا الوليد بن محمد بن زيد بن جذعان، عن عمّه قال: قال ابن عمر: إنّنا إذا عددنا قلنا: أبو بكر و عمر و عثمان.

فقال له رجل: يا [أ] با عبد الرحمن! فعلّي (عليه السلام) ؟

قال ابن عمر: ويحك! عليّ من أهل البيت، لا يقاس بهم، عليّ مع رسول الله في درجته، إنّ الله يقول: (وَ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَ اتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ)، فقاطمة رسول الله (صلى الله عليه و آله و سلم) في درجته، و عليّ معهما. (1)

165 / [2] - الحاكم الحسكاني: أبو النضر في تفسيره [قال:] حدّثنا الحسين، أخبرنا محمد بن عليّ، عن المفضل بن صالح، عن محمد الحلبي، عن زرارة و حمران، و محمد بن مسلم، عن أبي جعفر، و أبي عبد الله عليهم السلام [في] قوله: (وَ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَ اتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ)، قالوا: يمثّل أعمال آبائهم و يحفظ

الأطفال بأعمال آبائهم، كما حفظ الله الغلامين بصلاح أبيهما. (2)

ص: 219

1- شواهد التنزيل: 272/2 ح 904، عنه بحار الأنوار: 437/29. تأويل الآيات الظاهرة: 618 ح 5، عنه البرهان في تفسير القرآن:

332/7 ح 5

2- شواهد التنزيل: 273/2 ح 905، و شرح إحقاق الحق: 677/14. و تقدّمت في سورة الكهف قطعة منه.

فرمایش خداوند متعال: و کسانی که ایمان آورده اند و فرزندان و ذریّه آنان در ایمان، پیروی شان کردند، ذریّه و فرزندان شان را به آن ها ملحق می کنیم و از پاداش عمل شان هیچ نمی کاهیم و هر کسی در گرو اعمال خویشتن می باشد. (21)

(1) - حسکانی به نقل از عیاشی - با سند خود - از ولید بن محمد بن زید بن جذعان، از عمویش روایت کرده است، که گفت:

(عبد الله) ابن عمر اظهار داشت: هنگامی که خلفا را شمارش کنیم، گوئیم: ابوبکر و عمر و عثمان.

مردی به او گفت: ای ابا عبد الرحمان! پس علی علیه السلام چه می شود؟

پاسخ داد: وای بر تو! علی علیه السلام از اهل بیت (عصمت و طهارت) است، کسی با ایشان قابل مقایسه نیست، علی علیه السلام در درجه و مقام رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم می باشد، به درستی که خداوند می فرماید: «و کسانی که ایمان آورده اند و ذریّه ایشان از آنان متابعت کردند»، بنابر این فاطمه علیها السلام در درجه و مقام رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم می باشد و علی علیه السلام هم با ایشان خواهد بود.

(2) - هم چنین حسکانی به نقل از عیاشی - با سند خود - از زرارة و حمران و محمد بن مسلم، روایت کرده است، که گفتند:

امام باقر و امام صادق علیهم السلام در مورد فرمایش خداوند متعال: «و کسانی که ایمان آورده اند و ذریّه ایشان از آنان در ایمان متابعت کردند»، فرموده اند: اعمال پدران آنان را مثال زده است و (اعمال) فرزندان را به وسیله اعمال پدران نگه داری می نماید، هم چنان که آن دو نوجوان را به مصلحت پدران شان محافظت نمود.

(3) - حسکانی به نقل از عیاشی، با همان سند روایت کرده است، که گفتند:

یکی از دو امام (باقر و صادق) علیهم السلام فرمود: آنان (یعنی ذریّه در مقامی) پایین تر می باشند، ولی خداوند ایشان را به پدران خود ملحق می نماید.

ص: 222

(قوله تعالى: إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي يَوْمِ نَحْسٍ مُّسْتَمِرٍّ) (19)

[1] / 167 - أبو علي الطبرسي: (فِي يَوْمِ نَحْسٍ مُّسْتَمِرٍّ) ... قيل:

إنّه كان في يوم الأربعاء في آخر الشهر، لا تدور.

رواه العياشي بالإسناد عن أبي جعفر عليه السلام. (1)

ص: 223

1- مجمع البيان: 287/9، عنه بحار الأنوار: 349/11، و 5/60، ونور الثقلين: 181/5 ح 23.

فرمایش خداوند متعال: به درستی که ما بر آن ها در روزی نحس و طولانی، باد سختی را فرستادیم. (19)

(1) - ابو علی طبرسی نقل کرده است: (که در مورد فرمایش خداوند متعال: «روزی که نحس است و استمرار دارد»...، گفته اند:

(منظور) روز چهارشنبه، آخر هر ماه خواهد بود که چرخش هم ندارد.

و عیاشی آن را - با سند خود - از امام باقر علیه السلام روایت کرده است.

ص: 224

(قوله تعالى: رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ) (17)

[168] / 1 - أبو الحسن الفتونى: وفي تفسير العياشي، عن أبي بصير، قال:

سألت أبا عبد الله عليه السلام قول الله: (رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ)؟

قال: «المشرقين»، رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم وأمير المؤمنين عليه السلام و«المغربين»، الحسن والحسين عليهم السلام. (1)

(قوله تعالى: هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَنِ إِلَّا الْإِحْسَنُ) (60)

169 / [2] - أبو علي الطبرسي: روى العياشي بإسناده عن الحسين بن سعيد، عن عثمان بن عيسى، عن علي بن سالم، قال:

سمعت أبا عبد الله عليه السلام يقول: آية في كتاب الله مسجلة، قلت: ما هي؟

قال: قول الله تبارك وتعالى في كتابه: (هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَنِ إِلَّا الْإِحْسَنُ)، جرت في الكافر والمؤمن، والبرّ والفاجر من صنع إليه معروف،

فعليه أن يكافئ به و ليست المكافاة أن يصنع كما صنع به، بل حتى يرى مع فعله لذلك أن له الفضل بالابتداء. (2)

ص: 225

1- مرآة الأنوار و مشکاة الأسرار: 326.

2- مجمع البيان: 315/9، و روى قطعة منه في 208/5، عنه وسائل الشيعة: 307/16 ح 21615، و بحار الأنوار: 105/8، نور الثقلين:

198/5 ح 58 كتاب الزهد: 74 ح 80 (تحقيق و ترجمة المترجم)، عنه وسائل الشيعة: 306/16 ح 21614، و بحار الأنوار: 43/72 ح

فرمایش خداوند متعال: پروردگار دو مشرق و پروردگار دو مغرب. (17)

1) - ابو الحسن فتونی به نقل از عیاشی، از ابو بصیر روایت کرده، که گفت:

از امام صادق علیه السلام در مورد (تفسیر) فرمایش خداوند متعال: «پروردگار دو مشرق و پروردگار دو مغرب»، سؤال کردم؟

فرمود: «المشرقین»، رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم و امیر المؤمنین علیه السلام هستند و «المغربین»، امام حسن و امام حسین علیهم السلام می باشند.

فرمایش خداوند متعال: آیا پاداش نیکی جز نیکی خواهد بود؟ (60)

2) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند - از حسین بن سعید، با سند او از علی بن سالم روایت کرده است، که گفت:

از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: آیه ای در کتاب خداوند ثبت گردیده است (که قابل مناقشه نیست)، عرضه داشتم: آن آیه چیست؟

فرمود: فرمایش خداوند تبارک و تعالی در کتابش می باشد که فرموده است: «آیا پاداش احسان و نیکی غیر از احسان خواهد بود؟»، که در مورد کافر، مؤمن و نیکو کار و فاجر است (یعنی) هر کسی که کار نیکی در حق کسی انجام دهد، بر او است که پاداش دهد و (باید توجه داشت که) پاداش به همان مقداری نیست که شخص انجام داده، بلکه باید بیش از نیکی آن شخص نیکی کند زیرا تلافی آغاز نیکی را نیز کرده باشد.

ص: 226

(قوله تعالى: وَ مِنْ دُونِهِمَا جَنَّتَانِ) (62)

170 / [3] - أبو علي الطبرسي: روى العياشي بالإسناد عن أبي بصير، عن أبي عبد الله عليه السلام، قال:

قلت له: جعلت فداك! أخبرني عن الرجل المؤمن تكون له امرأة مؤمنة، يدخلان الجنة، يتزوج أحدهما بالآخر؟

فقال: يا أبا محمد! إن الله حكّم عدل، إذا كان هو أفضل منها خير، فإن اختارها كانت من أزواجه، وإن كانت هي خيراً منه خيرها، فإن اختارته كان زوجاً لها.

قال: وقال أبو عبد الله عليه السلام: لا تقولن: (إنّ) الجنة واحدة، إنّ الله يقول: (وَ مِنْ دُونِهِمَا جَنَّتَانِ) ، ولا تقولن درجة واحدة، إنّ الله يقول: (وَ رَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ) (1) إنّما تفاضل القوم بالأعمال.

قال: وقلت له: إنّ المؤمنين يدخلان الجنة فيكون أحدهما أرفع مكاناً من الآخر، فيشتهي أن يلقي صاحبه؟

قال: من كان فوقه فله أن يهبط، ومن كان تحته لم يكن له أن يصعد؛ لأنه لا يبلغ ذلك المكان، ولكنهم إذا أحبوا ذلك واشتهوه التقوا على الأسرة. (2)

171 / [4] - أبو علي الطبرسي: و [روى العياشي] عن العلاء بن سيبان، عن أبي عبد الله عليه السلام قال:

قلت له: إنّ الناس يتعجبون منّا إذا قلنا: يخرج قوم من جهنم فيدخلون الجنة، فيقولون لنا: فيكونون مع أولياء الله في الجنة؟

ص: 227

1- سورة الزخرف: 32/43. و العبارة في المصدر هكذا: «درجات بعضها فوق بعض».

2- مجمع البيان: 318/9، و بحار الأنوار: 105/8، و 155/69 بتفاوت يسير، و البرهان في تفسير القرآن: 396/7 ح 4.

فرمایش خداوند متعال: و غیر از آن ها، دو بهشت دیگری هم هست. (62)

(3) - و نیز ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند خود - از ابو بصیر روایت کرده است، که گفت:

به امام صادق علیه السلام عرض کردم: فدایت گردم! مرا آگاه فرما نسبت به مرد مؤمنی که دارای همسر با ایمانی است، هر دو وارد بهشت می شوند، (آیا) با یک دیگر ازدواج می کنند؟

فرمود: ای ابا محمد! خداوند حکیم و عادل است، پس اگر مرد فضیلت بیش تری نسبت به زن دارد، خداوند او را مخیر می کند، اگر مایل بود با او ازدواج می کند و یکی از همسران او قرار می گیرد، اما اگر زن برتر از مرد باشد خداوند زن را مخیر می گرداند که اگر خواست با همان مرد ازدواج کند.

(ابو بصیر) گوید: سپس امام صادق علیه السلام فرمود: هرگز نگوئید که بهشت یکی می باشد؛ زیرا خداوند می فرماید: «و غیر از آن دو (بهشت)، دو تایی دیگر هم هست»، هم چنین نگوئید که درجه یکی است، به درستی که خداوند می فرماید: «و بعضی از آن ها را بر بعضی دیگر به درجاتی بالا تر بردیم» که افراد به وسیله اعمال بر یک دیگر برتری درجه پیدا می کنند.

به حضرت عرض کردم: مؤمنین وارد بهشت می شوند و بعضی بر بعضی دیگر مقام و موقعیت بالا تری را دارند ولی شخص علاقه دارد که رفیق خود را ملاقات کند، پس چگونه می شود؟ فرمود: کسی که در درجه ای بالا تر باشد می تواند که فرود آید، ولی کسی که در درجه ای پایین تر می باشد حق بالا رفتن را ندارد، به خاطر این که به چنان مقامی نرسیده است، اما اگر هر دو متمایل و علاقه مند به دیدار باشند، می توانند روی تخت هایی (که مهیا شده) ملاقات و دیدار کنند.

(4) - و نیز ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند - از علاء بن سیابة روایت کرده است، که گفت:

به امام صادق علیه السلام عرض کردم: موقعی که بگوئیم: گروهی از آتش جهنم خارج می شوند، مردم (اهل سنت) تعجب کرده و به ما می گویند: و آن آزاد شدگان از آتش در بهشت با اولیای خدا قرار می گیرند؟

فقال: يا علاء! إن الله يقول: (وَ مِنْ دُونِهِمَا جَنَّتَانِ) ، لا والله! لا يكونون مع أولياء الله. قلت: كانوا كافرين؟

قال عليه السلام: لا والله! لو كانوا كافرين ما دخلوا الجنة.

قلت: كانوا مؤمنين؟

قال: لا والله! لو كانوا مؤمنين ما دخلوا النار، ولكن بين ذلك. (1)

ص: 229

1- مجمع البيان: 318/9 ، عنه بحار الأنوار: 106/8 ، والبرهان في تفسير القرآن: 396/7 ح 5. قال الطبرسي بعد نقل الحديث: تأويل هذا لو صحَّ الخبر: أنهم لم يكونوا من أفاضل المؤمنين وأخبارهم.

حضرت فرمود: ای علماء! به درستی که خداوند متعال می فرماید: «و غیر از آن دو (بهشت)، دو تائی دیگر هم هست»، نه به خدا سوگند! آن ها با اولیای خدا جمع نخواهند شد. عرض کردم: آن ها (آزاد شوندگان) کافر هستند؟ فرمود: نه، به خدا سوگند! اگر کافر می بودند داخل بهشت نمی شدند. عرض کردم: مؤمن می باشند؟

فرمود: نه، به خدا سوگند! اگر مؤمن می بودند هرگز داخل دوزخ نمی شدند، بلکه آن ها دارای حالتی بین کفر و ایمان بوده اند.

ص: 230

سورة «الواقعة» - [56]: بعض فضائلها و خواصها

172 / [1] - أبو علي الطبرسي: روى العياشي بالإسناد عن زيد الشحام، عن أبي جعفر عليه السلام، قال:

من قرأ سورة «الواقعة» قبل أن ينام لقي الله ووجهه كالقمر ليلة البدر. (1)

173 / [2] - أبو علي الطبرسي: روى العياشي بالإسناد عن أبي بصير، عن أبي عبد الله عليه السلام، قال:

من قرأ في كل ليلة جمعة «الواقعة»، أحبه الله وحببه إلى الناس أجمعين، ولم ير في الدنيا بؤساً ولا فقراً ولا آفة من آفات الدنيا، و كان من رفقاء أمير المؤمنين عليه السلام. تمام الخبر. (2)

ص: 231

1- مجمع البيان: 321/9 ، و مستدرک الوسائل: 205/4 ح 4498.

2- مجمع البيان: 322/9. ثواب الأعمال: 117 ، عنه وسائل الشيعة: 112/6 ح 7482، و بحار الأنوار: 89 ح 307 ح 1

بعضی از فضائل و خواصّ این سوره مبارکه

(1) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند او - از زید شحّام روایت کرده است، که گفت:

امام باقر علیه السلام فرمود: هر کس که سوره «واقعہ» را پیش از خوابیدن بخواند، خداوند را در حالی ملاقات می کند که چهره اش هم چون ماه شب چهارده (نور افشان) می باشد.

(2) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی با سند او از ابو بصیر روایت کرده است، که گفت:

امام صادق علیه السلام فرمود: هر کسی که سوره «واقعہ» را (با دقت) در هر شب جمعه قرائت نماید، خداوند او را دوست دارد و مردم را نیز دوست دار او می نماید و در دنیا سختی و تنگ دستی نخواهد دید و آفات دنیوی را هم نخواهد دید و از رفقای امیر المؤمنین علیه السلام خواهد بود...

ص: 232

(قوله تعالى: فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ) (8)

174 / [3] - الكشّي: محمّد بن مسعود [العيّاشي]، قال: حدّثني عليّ ابن محمّد، قال: حدّثني محمّد بن أحمد، عن محمّد بن موسى الهمداني، عن منصور بن العباس، عن مروك بن عبيد، عن عمّن رواه، عن زيد الشحام، قال:

قلت لأبي عبد الله عليه السلام: اسمي في تلك الأسماء - يعني في كتاب أصحاب اليمين - ؟

قال: نعم. (1)

(قوله تعالى: فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ) (74)

175 / [4] - أبو عليّ الطبرسي: روى العيّاشي بإسناده عن عقبه بن عامر الجهني، قال:

لَمَّا نَزَلَتْ: (فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ) ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: اجْعَلُوهَا فِي رُكُوعِكُمْ ، وَلَمَّا نَزَلَتْ: (سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى) (2) ، قَالَ: اجْعَلُوهَا فِي سَجُودِكُمْ. (3)

ص: 233

1- رجال الكشّي (اختيار معرفة الرجال): 337 ح 618.

2- سورة الأعلى: 1/87

3- مجمع البيان: 717/10 ، ونور الثقلين: 454/5 ح 7 ، ومستدرک الوسائل: 217/4 ح 4528.

فرمایش خداوند متعال: پس اصحاب یمین هستند (که اهل سعادت می باشند)، اصحاب یمین دارای چه موقعیت (های عالی) هستند!
(8)

(3) - ابو عمرو کثی به نقل از عیاشی - با سند - از زید شحام روایت کرده است، که گفت:

به امام صادق علیه السلام عرض کردم: (آیا) نام من در آن اسامی وجود دارد - یعنی در ردیف «اصحاب الیمین» - ؟

فرمود: بلی.

فرمایش خداوند متعال: پس به نام پروردگار بزرگ خود، تسبیح بگو. (74)

(4) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند او - از عقبه بن عامر جهنی روایت کرده است، که گفت:

بعد از آن که «پس به نام پروردگار بزرگوارت تسبیح گوی» نازل شد، رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: (قرائت) این (سوره) را در رکوع خود قرار دهید و چون «پس به نام پروردگار والا و عالیت تسبیح گوی» نازل شد، فرمود: (قرائت) این (سوره) را در سجود خود قرار دهید.

ص: 234

(قوله تعالى: يُوجِبُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُوجِبُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَهُوَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ) (6)

176 / [1] - السيّد ابن طاووس: روى أبو المفضل محمّد بن عبد الله عليه السلام، قال: حدّثنا جعفر بن محمّد بن مسعود العياشي، قال: حدّثنا أبي، عن جعفر بن محمّد، عن العمركي، وعن عليّ بن محمّد بن شجاع، عن القاسم الهروي، عن أبي سعيد الآدمي (هو سهل بن زياد الآدمي) رفعه إلى أبي الحسن وأبي جعفر عليهم السلام: أنّهما كانا يقرءان في الركعتين الثالثة والرابعة من نوافل المغرب في الثالثة «الحمد»، وأول «الحديد» إلى (وَهُوَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ)، وفي الرابعة «الحمد»، و آخر «الحشر». (1)

(قوله تعالى: وَالَّذِينَ ءَامَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ، أُولَئِكَ هُمُ الصّٰدِقُونَ وَ الشّٰهَدَاءُ عِنْدَ رَبّٰهِمْ لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَ نُورُهُمْ وَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَ كَذَّبُوا بِآيٰتِنَا أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ) (19)

177 / [2] - أبو عليّ الطبرسي: [روى العياشي بإسناده] عن الحارث بن المغيرة، قال:

كنا عند أبي جعفر عليه السلام فقال: العارف منكم هذا الأمر، المنتظر له، المحتسب فيه الخير كمنجاهد - والله! - مع قائم آل محمّد بسيفه، ثم قال: بل - والله! - كمنجاهد مع رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم بسيفه، ثم قال الثالثة: بل - والله! - كمن استشهد مع رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم في فسطاطه، وفيكم آية في كتاب الله.

قلت: وأي آية؟ جعلت فداك!

ص: 235

فرمایش خداوند متعال: (خداوند) شب را در روز وارد می نماید و روز را در شب وارد می گرداند و او به هر چه در دل ها و اندیشه ها می گذرد آگاه است. (6)

(1) - سید بن طاووس به نقل از عیاشی - با سند او - از ابو سعید آدمی روایت کرده است، که گفت:

امام رضا و امام جواد علیهم السلام در رکعت سوم نافله های مغرب سوره «الحمد» و ابتدای (آیات) سوره «الحدید» را تا (وَهُوَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ) و در رکعت چهارم سوره «الحمد» و آخر (آیات) سوره «الحشر» را قرائت می نمودند.

فرمایش خداوند متعال: و کسانی که به خدا و پیامبرانش ایمان آورده اند، راست گویان و درست کاران خواهند بود و شهیدان در نزد پروردگار شان می باشند، که صاحب پاداش و نور (روشنایی اعمال) خویش هستند و آن هایی که کافر شدند و آیات ما را تکذیب کرده و می کنند، در جهنم خواهند بود. (19)

(2) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند او - از حارث بن مغیره روایت کرده است، که گفت:

در محضر امام باقر علیه السلام بودیم که فرمود: کسانی که از شما، عارف به این امر (ولایت اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام) هستند و در انتظار (ظهور آن ولایت) باشند و آرزوی پاداش نیک داشته باشند - به خدا سوگند! - همانند کسی است که با شمشیر خود به همراه قائم آل محمد علیهم السلام جهاد کرده است.

سپس فرمود: بلکه - به خدا سوگند! - همانند کسی است که با رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم با شمشیر خود جهاد کرده. و برای مرتبه سوم فرمود: به خدا سوگند! همانند کسی است که در خیمه رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم به شهادت رسیده باشد و درباره شما آیه ای در کتاب خدا هست، من عرض کردم: فدایت گردم! کدام آیه است؟

قال: قول الله تعالى: (وَ الَّذِينَ ءَامَنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ اُولٰٓئِكَ هُمُ الصّٰدِقِيْنَ وَ الشّٰهَدَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ لَهُمْ اَجْرُهُمْ وَ نُورُهُمْ)، ثم قال: صرتم - والله!
- صادقين شهداء عند ربكم. (1)

178 / [3] - أبو علي الطبرسي: روى العياشي بالإسناد عن منهال القصّاب، قال: قلت لأبي عبد الله عليه السلام: ادع الله أن يرزقني الشهادة، فقال: المؤمن شهيد، ثم تلا: (وَ الَّذِينَ ءَامَنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ اُولٰٓئِكَ هُمُ الصّٰدِقِيْنَ وَ الشّٰهَدَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ لَهُمْ اَجْرُهُمْ وَ نُورُهُمْ) (2)

(قوله تعالى: مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِّن قَبْلِ أَنْ نُبْرَأَهَا إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ) (22)

179 / [4] - الشيخ الصدوق: حدّثنا المظفر بن جعفر بن المظفر العلوي - رضي الله عنه - قال: حدّثنا جعفر بن محمد بن مسعود [العياشي]، عن أبيه، قال: حدّثنا علي بن الحسن، قال: حدّثنا محمد بن عبد الله بن زرارة، عن علي بن عبد الله، عن أبيه، عن جدّه، عن أمير المؤمنين عليه السلام، قال:

تعتلج النطفتان في الرحم فأيتهما كانت أكثر جاءت تشبهها، فإن كانت نطفة المرأة أكثر جاءت تشبه أخواله، وإن كانت نطفة الرجل أكثر جاءت تشبه أعمامه، وقال: تحول النطفة في الرحم أربعين يوماً فمن أراد أن يدعو الله عزّ وجلّ

ص: 237

1- مجمع البيان: 359/9، تأويل الآيات الظاهرة: 640/2 (سورة الحديد)، وبحار الأنوار: 38/24 ح 15 و 141/65 ذيل ح 85، و مرآة الأنوار و مشكاة الأسرار: 315، و نور الثقلين: 244/5 ح 75.

2- مجمع البيان: 359/9، تأويل الآيات الظاهرة: 639 (سورة الحديد)، بحار الأنوار: 38/24 ح 14 و 141/65 ح 85، و 141/68 ح 85، و نور الثقلين: 244/5 ح 75، و مرآة الأنوار و مشكاة الأسرار: ص 314.

فرمود: فرمایش خداوند متعال: «و کسانی که به خداوند و رسولانش ایمان آورده اند، ایشان همان افراد صدیق می باشند و شهیدان در پیشگاه پروردگار شان هستند». و بعد از آن افزود: - به خدا سوگند! - شما در پیش گاه پروردگار تان از صادقین و شهیدان محسوب خواهید شد.

(3) - و نیز ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند او - از منهال قصاب روایت کرده است، که گفت:

به امام صادق علیه السلام عرض کردم: از (درگاه) خداوند درخواست نما که شهادت را روزی من گرداند، فرمود: مؤمن (در هر حالتی که در اطاعت خداوند باشد)، شهید است و سپس فرمایش خداوند متعال: «و کسانی که به خداوند و رسولش ایمان آورده اند، آنان راست گوین (تصدیق کنندگان) هستند که در پیش گاه پروردگار شان شهید می باشد» را تلاوت نمود.

فرمایش خداوند متعال: هیچ مصیبتی در زمین (به مال شما) یا به جان تان نمی رسد، مگر پیش از آن که آن را بیافرینیم، در کتابی نوشته شده است و این (کار) بر خداوند آسان است. (22)

(4) - شیخ صدوق به نقل از عیاشی - با سند او - از علی بن عبد الله، از پدرش، از جدش روایت کرده است، که گفت:

امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: نطفه مرد و زن در رحم جمع می شوند و هر کدام که بیش تر باشد، مولود شبیه به صاحب آن می گردد، بنابراین اگر نطفه زن بیش تر بود فرزند شبیه به دایی و خاله اش می گردد و در صورتی که نطفه مرد بیش تر باشد، مولود به عمو و عمه ها شباهت پیدا می کند.

سپس حضرت فرمود: نطفه به مدت چهل روز در رحم به حالت نطفه می ماند، اگر کسی بخواهد برای سر نوشت آن دعا کند و از خداوند عزوجل مقدرات او را خواهان باشد، ظرف همین مدت پیش از آن که خلق شود و به مرحله دیگر وارد شود باید اقدام کند، بعد از قرار گرفتن نطفه در رحم، خداوند تبارک و تعالی فرشته موکل بر ارحام را می فرستد تا آن را گرفته و به آسمان نزد خدای عزوجل بالا

ففي تلك الأربعين قبل أن تخلق، ثم يبعث الله ملك الأرحام فيأخذها فيصعد بها إلى الله عز وجل فيقف منه حيث يشاء الله .

فيقول: يا إلهي! أذكر أم أنثى؟

فيوحي الله عز وجل ما يشاء، ويكتب الملك، ثم يقول: يا إلهي! أشقي أم سعيد؟

فيوحي الله عز وجل من ذلك ما يشاء ويكتب الملك، فيقول: إلهي كم رزقه و ما أجله؟ ثم يكتبه ويكتب كل شيء يصيبه في الدنيا بين عينيه.

ثم يرجع به فيردّه في الرحم، فذلك قول الله عز وجل: (مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِّن قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا) (1)

ص: 239

1- علل الشرائع: 95/1 ح 4 (الباب - 85)، عنه بحار الأنوار: 154/5 ح 6 و 340/57 ح 20.

می برد، پس نطفه به مقداری که خداوند بخواهد در آن جا توقّف می کند و فرشته موکّل به درگاه خداوند عرضه می دارد: خداوندا! این نطفه، نر است یا مادّه؟

از طرف خداوند وحی می شود (و آن چه را که اراده نماید همان می شود)، لذا فرشته خواسته خداوند را می نویسد.

سپس عرضه می دارد: خداوندا! آیا شقاوت مند خواهد بود یا سعادت مند؟

باز وحی می شود: آن چه را که خداوند اراده کرده و برایش بخواهد، همان می شود، لذا فرشته ای خواسته خداوند را مکتوب می کند.

پس از آن عرضه می دارد: روزی او چه مقدار است و مرگش چه وقت می باشد؟

پس جواب به همان نحو داده می شود و فرشته آن جواب و تمام آن چه را که در دنیا بنا است به آن مولود برسد و نصیبش شود را بین دو دیده اش نوشته و سپس آن را به رحم باز می گرداند و این همان فرمایش خداوند متعال است که فرموده: «هر رنج و مصیبتی که در زمین یا نفس خود تان به شما رسد، همه در کتاب (لوح محفوظ) پیش از آن که شما را ایجاد کنیم و به دنیا آوریم، ثبت است».

ص: 240

(قوله تعالى: لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ، وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَتَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ أُولَئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ وَأَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ أُولَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ) (22)

180 / [1] - أبو علي الطبرسي: روى العياشي بإسناده عن أبان بن تغلب، عن جعفر بن محمد عليهم السلام، قال :

قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: ما من مؤمن إلا ولقلبه في صدره أذنان: أذن ينفث فيها الملك و أذن ينفث فيها الوسواس الخناس، فيؤيد الله المؤمن بالملك، وهو قوله سبحانه: (وَأَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ) (1)

ص: 241

1- مجمع البيان: 870/10، بحار الأنوار: 194/60، و 194/63، و 48/70، و البرهان في تفسير القرآن: 819/5 ح 4، و نور الثقلين: 725/5 ح 6.

فرمایش خداوند متعال: مردمی را نخواهی یافت که به خدا و روز قیامت ایمان آورده باشند، ولی با کسانی که با خدا و پیامبرش ستیزگی کرده و مخالفت می ورزند، دوستی کنند، هر چند آن مخالفان، پدران یا فرزندان یا برادران و یا قبیله آن ها باشند، خداوند بر دل های ایشان ایمان را نوشته است و به وسیله روحی از خود، یاری شان کرده است و ایشان را به بهشت هایی که در آن نهر ها جاری است، وارد می نماید و در آن جا جاودانه خواهند بود. خدا از آن ها خشنود است و آنان نیز از خدا خشنودند، ایشان حزب خدا هستند، آگاه باشید که حزب خدا، همان افراد رستگار می باشند. (22)

(1) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند او - از ابان بن تغلب روایت کرده است، که گفت:

امام صادق علیه السلام فرمود: مؤمنی وجود ندارد مگر اینکه قلب او در سینه اش دارای دو گوش است، بر یکی از دو گوش او (شیطان) وسواس خناس می دمد و بر گوش دیگرش فرشته ای می دمد، پس خداوند متعال مؤمن را به وسیله فرشته تأیید (و حمایت) می نماید؛ و این همان فرمایش خداوند سبحان است که فرموده: «خداوند ایشان را به وسیله روحی از جانب خودش تأیید می نماید».

(قوله تعالى: هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ، وَ لَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ) (9)

181 / [1] - أبو علي الطبرسي: روى العياشي بالإسناد عن عمران بن ميثم، عن عباية، أنه سمع أمير المؤمنين عليه السلام يقول: (هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ)، أظهر بعد ذلك؟

قالوا: نعم. قال: كلاً، فوالذي ونفسي بيده! حتّى لا تبقى قرية إلّا وينادي فيها بشهادة أن لا إله إلّا الله، بكرة وعشياً. (1)

ص: 243

فرمایش خداوند متعال: او همان خدایی است که پیامبر خود را همراه با هدایت و دین راستین فرستاد، تا او را بر همهٔ ادیان پیروز گرداند، هر چند مشرکان را خوش نیاید. (9)

1) - ابوعلی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند او - از عمران بن میثم، روایت کرده است، که گفت:

عبایه (اسدی) از امیر المؤمنین علیه السلام شنید که می فرمود: «او همان کسی است که رسول خود را بر هدایت و دین حق فرستاد تا دین (خدا) را بر تمام دین ها ظاهر و غالب گرداند»، آیا دین خداوند هنوز ظاهر و غالب گشته است؟

گفتند: بلی. فرمود: نه، هرگز (نشده است) سوگند به کسی که جانم به دست (قدرت) اوست! فقط زمانی دین خداوند غالب غالب شده است که قریه ای نباشد، مگر این که در آن، هر صبح و شب ندای: «أشهد أن لا إله إلا الله» بر خیزد.

ص: 244

(قوله تعالى: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ) (9)

182 / [2] - السيّد ابن طاووس : حدّث أبو الحسين محمّد بن هارون التلعكبري، قال: حدّثني أبي هارون بن موسى رحمة الله قال: حدّثنا حيدر بن محمّد بن النعيم السمرقندي، قال: حدّثنا أبو النصر محمّد بن مسعود العياشي، قال: حدّثنا الحسين بن إسكيب [إسكيب]، عن الحسن بن يزيد النوفلي، عن إسماعيل بن أبي الزيات السكوني، عن جعفر بن محمّد، عن أبيه، عن آبائه عليهم السلام، قال:

قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم : من قرأ في عقيب صلاة الجمعة «فاتحة الكتاب» مرّة، و«قل هو الله أحد» سبع مرّات، و«فاتحة الكتاب» مرّة، و«قل أعوذ بربّ الفلق» سبع مرّات، و«فاتحة الكتاب» مرّة، و«قل أعوذ بربّ الناس» سبع مرّات، لم ينزل به بليّة، ولم تصبه فتنة إلى الجمعة الأخرى. (1)

ص: 245

فرمایش خداوند متعال: ای کسانی که ایمان آورده اید! هنگامی که ندای نماز جمعه سر داده شود به سرعت به یاد خدا پرداخته و معامله را کنار بگذارید این کار برای شما بهتر است اگر بفهمید. (9)

سید ابن طاووس با سند خود از عیاشی ... از امام صادق علیه السلام به نقل از پدران بزرگوارش علیهم السلام، روایات نموده است که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: کسی که بعد از نماز جمعه سوره «حمد» را یک بار و سوره «قل هو الله أحد» را هفت بار و (نیز) سوره «حمد» را یک بار و سوره «قل أعوذ برب الفلق» را هفت بار، (هم چنین) سوره «حمد» را یک بار و سوره «قل أعوذ برب الناس» را هفت بار بخواند، تا جمعه بعد هیچ گونه بلا و آفتی به او نرسد.

ص: 246

(بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ)

قوله تعالى: يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ، لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا) (1)

183 / [1] - الشيخ المفيد: حدثنا جعفر بن محمد بن قولويه، عن جعفر بن محمد بن مسعود جميعاً، عن محمد بن مسعود العياشي، قال: حدثني جعفر بن أحمد بن أيوب، عن العمركي، قال: حدثني أحمد بن شيبه، عن يحيى بن المثنى، عن علي بن الحسن بن رباط، عن حريز، قال:

دخلت على أبي حنيفة وعنده كتب كادت تحول فيما بينه وبينى، فقال لي: هذه الكتب كلها في الطلاق واليمين، فأقبل يقلب بيديه، قال: فقلت: نحن نجمع هذا كله في كلمة واحدة، في حرف.

قال: وما هو؟

قلت: قوله: (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ)، فقال لي: فأنت لا تعمل شيئاً إلا برواية؟ قلت: أجل!

فقال لي: ما تقول في مكاتب كانت مكاتبته ألف درهم وأدى تسعمائة وتسعة وتسعين، ثم أحدث - يعني الزنا - كيف تحدّه؟

فقلت: عندي بعينها حديث: حدثني محمد بن مسلم، عن أبي جعفر عليه السلام: أن علياً عليه السلام كان يضرب بالسوط و بثلثه و بنصفه و ببعضه بقدر استحقاقه.

ص: 247

فرمایش خداوند متعال: ای پیامبر! اگر زنان را طلاق می دهید، پس در وقت عده طلاق شان دهید و شمار عده (آن ها) را نگه دارید و از (عذاب) خداوند - پروردگار تان - بترسید و آن ها را از خانه های شان بیرون نکنید و از خانه بیرون نروند، مگر آن که به آشکارا مرتکب کاری زشت شوند، این ها احکام خداوند است و هر کسی که از این احکام تجاوز کند به خود ستم کرده است، تو چه می دانی، شاید خدا از این پس امری تازه پدید آورد. (1)

(1) - شیخ مفید به نقل از عیاشی - با سند - از حریر روایت کرده است، که گفت:

وارد بر ابو حنیفه شدم و جلوی او کتاب های انبوهی ریخته بود که بین من و او حائل می شد، پس به من گفت: تمام این کتاب ها درباره احکام طلاق و قسم است، سپس شروع کرد تا با دست خود آن ها را زیر و رو کند.

من گفتم: ما همه این کتاب ها را در یک جمله (و بلکه) در یک حرف جمع کرده ایم، گفت: آن جمله چیست؟

گفتم: این فرمایش خداوند متعال: «ای (امت) پیامبر! هر گاه خواستید زن ها را طلاق دهید، آن ها را با محاسبه و رعایت عده طلاق دهید و عده آن ها را حساب و رعایت نمایید». گفت: تو هیچ اطلاعی از خود نداری مگر روایتی را که برایت نقل کرده باشند، گفتم: آری، چنین است.

گفت: درباره بنده و برده ای که قرار داد نوشته اند که هزار درهم پردازد تا آزاد شود، اگر نهصد و نود و نه درهم را پرداخت کرده باشد، سپس مرتکب زنا شود، حدّ خدا چگونه بر او جاری می شود؟ گفتم: در خصوص همین مورد حدیثی دارم که محمد بن مسلم از امام باقر علیه السلام نقل کرده که امام علی علیه السلام حدّ را با شلاق یا نصف یا ثلث یا کم تر از آن را به مقداری که استحقاق داشت، اجرا می نمود.

فقال لي: أما إنني أسألك عن مسألة لا يكون عندك فيها شيء، ما تقول في جمل أخرج من البحر؟

فقلت: إن شاء فليكن جملاً وإن شاء فبقرة، إن كانت عليه فلوس أكلناه، وإلا فلا. (1)

(قوله تعالى: اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ الْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا) (12)

184 / [2] - أبو علي الطبرسي: وقد روى العياشي بإسناده عن الحسين بن خالد، عن أبي الحسن عليه السلام، قال:

بسط كفيه ثم وضع اليمنى عليها فقال: هذه الأرض الدنيا والسماء الدنيا عليها قبة، والأرض الثانية فوق سماء الدنيا والسماء الثانية فوقها قبة، والأرض الثالثة فوق السماء الثانية والسماء الثالثة فوقها قبة حتى ذكر الرابعة والخامسة والسادسة، فقال: والأرض السابعة فوق السماء السادسة والسماء السابعة فوقها قبة، وعرش الرحمن فوق السماء السابعة، وهو قوله: (سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ الْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ) ، وإنما صاحب الأمر النبي صلى الله عليه وآله وسلم وهو على وجه الأرض، وإنما ينزل الأمر من فوق من بين السماوات والأرضين، فعلى هذا يكون المعنى: تنزل الملائكة بأوامره إلى الأنبياء عليهم السلام. (2)

ص: 249

1- الاختصاص: 206، رجال الكشي: 384 ح 718، عنه بحار الأنوار: 409/47 ح 12، و 85/79 ح 14.

2- مجمع البيان: 467/9، عنه بحار الأنوار: 74/60، والبرهان في تفسير القرآن: 415/5 ح 2. وتقدم بهذا السند في سورة «الرعد»، ولكن بتفاوت كثير، ويأتي أيضاً في الحديث الآتي في سورة «الذاريات» بتفصيل.

ابو حنیفه گفت: اکنون مسأله ای را از تو سؤال می کنم که در مورد آن دیگر روایت نداشته باشی، چه می گویی درباره شتر دریایی که از آب بیرون آورده شود؟

گفتم: خواه شتر باشد یا گاو، اگر فلس (پولک) داشته باشد حلال است و اگر نداشته حرام است.

فرمایش خداوند متعال: خدا همان کسی است که هفت آسمان و همانند آن ها زمین را بیافرید، فرمان او در میان آسمان ها و زمین جاری است تا بدانید که خداوند بر هر چیزی توانمند است و از نظر علم، بر همه چیز ها احاطه دارد. (12)

(2) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند - از حسین بن خالد روایت کرده است، که گفت:

امام رضا علیه السلام کف دست (چپ) خود را گشود و (کف) دست راستش را بر آن نهاد و فرمود: این زمین دنیا است که آسمان دنیا بالای آن قرار دارد.

و دومین زمین بالای آسمان دنیا قرار دارد و آسمان دوم بالای آن گنبد می باشد و سومین زمین بالای آسمان دوم مستقر است و آسمان سوم بالای گنبد آن خواهد بود (و ادامه داد) تا این که چهارم، پنجم و ششم را نیز یاد آور شد و سپس فرمود: هفتمین زمین بالای آسمان ششم استقرار دارد و آسمان هفتم بالای گنبد آن می باشد و عرش خداوند رحمان بالای آسمان هفتم قرار دارد؛ و این همان فرمایش خداوند است: «هفت آسمان ها و زمین نیز همانند آن ها می باشد و (خداوند) امر (برنامه های خود) را از بین آن ها نازل می نماید».

و به درستی که صاحب امر، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم می باشد که بر روی زمین خواهد بود، ولی امر از بالای و از بین آسمان ها و زمین ها نازل می گردد، بنابر این معنا چنین می باشد: فرشته ها اوامر خداوند را بر پیامبران علیهم السلام فرود می آورند.

(قوله تعالى: وَإِذْ أَسْرَ النَّبِيُّ إِلَىٰ بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثًا فَلَمَّا نَبَّأَتْ بِهِ يَ وَأَظْهَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ عَرَفَ بَعْضَهُ، وَأَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍ فَلَمَّا نَبَّأَهَا بِهِ يَ قَالَتْ مَنْ أَنبَأَكَ هَذَا قَالَ نَبَّأَنِيَ الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ) (3)

185/ [1] - أبو علي الطبرسي: قيل:

إنَّ النبيَّ صلى الله عليه وآله وسلم خلا في يوم لعائشة مع جاريتته أم إبراهيم مارية القبطية، فوفقت حفصة على ذلك، فقال لها رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: لا تعلمي عائشة ذلك، وحرّم مارية على نفسه، فأعلمت حفصة عائشة الخبر واستكتمتها إياه، فأطلع الله نبيّه صلى الله عليه وآله وسلم على ذلك؛ وهو قوله: (وَإِذْ أَسْرَ النَّبِيُّ إِلَىٰ بَعْضِ أَزْوَاجِهِ يَ حَدِيثًا)، يعني حفصة، عن الزجاج، قال: ولما حرّم مارية القبطية أخبر حفصة أنه يملك من بعده أبو بكر ثم عمر، فعرفها بعض ما أفشت من الخبر وأعرض عن بعض أن أبا بكر وعمر يملكان بعدي.

وقريب من ذلك ما رواه العياشي عن عبد الله بن عطاء المكي، عن أبي جعفر عليه السلام إلا أنه زاد في ذلك: أن كل واحدة منهما حدّث أباها بذلك، فعاتبهما رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم في أمر مارية وما أفشتا من ذلك وأعرض عن أن يعاتبهما في الأمر الآخر. (1)

ص: 251

فرمایش خداوند متعال: و آن موقعی که پیامبر با یکی از زنان خود رازی را در میان نهاد، پس چون آن زن، آن راز را با دیگری باز گو کرد، خداوند پیامبرش را از آن (سخن چینی و افشای اسرار) آگاه ساخت که او پاره ای از آن راز را بر آن زن (سومی) آشکار کرد و از افشای پاره ای دیگر سر باز زد، چون (پیامبر) او را از آن جریان خبر داد، گفت: چه کسی تو را از این ماجرا آگاه کرد؟ فرمود: همانا خداوند دانای آگاه به من خبر داده است. (3)

(1) - ابو علی طبرسی روایت کرده بر این که بعضی گفته اند:

به درستی که در آن روزی که مربوط به عایشه بود، رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم با مادر ابراهیم - ماریه قبطیه - خلوت نمود و حفصه از این جریان آگاه شد، پس رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم به او فرمود: عایشه را از این جریان آگاه نگردان و سپس (هم خوابی با) ماریه را بر خود حرام نمود، ولی حفصه عایشه را با خبر کرد و از او خواست که آن را از آن حضرت کتمان و پنهان دارد، اما خداوند پیامبرش صلی الله علیه و آله و سلم را از (شیطنت و سخن چینی حفصه) آگاه نمود؛ و این همان فرمایش خداوند است که فرموده: «و زمانی که پیامبر حدیث و جریانی را از برخی همسرانش مخفی و پنهان می دارد»، که منظور حفصه می باشد.

این مطلب به نقل از زجاج است و او افزوده: بعد از آن که (حضرت صلی الله علیه و آله و سلم هم خوابی) ماریه را بر خود حرام نمود، به حفصه خبر داد که ابو بکر و بعد از او، عمر (پس از آن حضرت صلی الله علیه و آله و سلم و به نا حق)، مالک و حاکم خواهند شد.

پس حفصه بعضی از آن گزارش را افشا کرد و از (افشای) بعضی خود داری کرد که ابو بکر و عمر پس از من، مالک و حاکم خواهند شد.

و نزدیک به همین مضامین را عیاشی به نقل از عبد الله بن عطاء مکی، از امام صادق علیه السلام روایت نموده و افزوده است: هر یک از آن دو (حفصه و عایشه)، جریان را به پدران خود گزارش دادند و رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم آن ها را در رابطه با جریان ماریه و آن چه را که افشا کردند، مورد عتاب و سرزنش قرار داد و نسبت به جریان دیگر (سکوت نمود) و از عتاب آن ها اعراض نمود.

(قوله تعالى: قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مُّعِينٍ) (30)

186 / [1] - الشيخ الصدوق بهذا الإسناد: - حدثنا المظفر بن جعفر بن المظفر العلوي - رضي الله عنه - قال: حدثنا جعفر بن محمد بن مسعود، عن أبيه محمد بن مسعود [العياشي]، عن موسى بن جعفر، قال: حدثني موسى بن القاسم، عن علي بن جعفر، عن أبي الحسن موسى بن جعفر عليهم السلام، قال:

سمعت أبا عبد الله عليه السلام يقول في قول الله عز وجل: (قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مُّعِينٍ)، قال:

أرأيتم إن غاب عنكم إمامكم فمن يأتيكم بإمام جديد؟ (1)

ص: 253

1- إكمال الدين: 35/2 ح 48، عنه بحار الأنوار: 53/51 ح 3. مسائل علي بن جعفر: 327 ح 81، الكافي: 339/1 ح 14 بتفاوت يسر، الغيبة للنعماني: 176 ح 1، تأويل الآيات الظاهرة: 683 (سورة الملك).

فرمایش خداوند متعال: (ای پیامبر!) بگو: اگر آب های شما در زمین فرورود، چه کسی شما را آب روان خواهد داد؟ (30)

1) - شیخ صدوق به نقل از عیاشی - با سند خود - از علی بن جعفر روایت کرده است، که امام کاظم علیه السلام فرمود: از امام صادق علیه السلام شنیدم که در مورد فرمایش خدای عزّ وجلّ: « (ای پیامبر!) بگو: اگر آب های سر زمین شما در زمین فرورود، چه کسی می تواند آب جاری و گوارا برای شما فراهم آورد؟ » می فرمود: (منظور این است) اگر امام (واجب الإطاعة) شما پنهان و نا پدید گشت، چه کسی برای شما امام جدیدی خواهد آورد؟

ص: 254

(قوله تعالى: وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ (3) وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ (4) فَسَتُبْصِرُ وَيُبْصِرُونَ (5) بِأَتِكُمُ الْمَفْتُونِ) (6)

[187] / 1 - الحاكم الحسكاني: بالإسناد عن أبي نضر [العيّاشي] في تفسيره، عن جعفر بن أحمد، عن أبي الخير، عن جعفر بن محمد الخزاعي، عن أبيه، قال:

سمعت أبا عبد الله عليه السلام يقول: نزل (وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ فِي تَبْلِيغِكَ فِي عَلَيِّ مَا بَلَغْتَ - إِلَى - بِأَتِكُمُ الْمَفْتُونِ) (1)

ص: 255

فرمایش خداوند متعال: و به درستی که برای تو پاداشی پایان نا پذیر می باشد (3) و به درستی که برای تو خُلُقِ عظیم می باشد (4) پس بزودی می بینی و آن ها نیز می بینند. (5)

(1) - حسکانی به نقل از عیاشی - با سند - از جعفر بن محمد خزاعی، به نقل از پدرش روایت کرده است، که گفت:

از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: (این آیه این چنین) نازل شده است: «و به درستی که برای تو پاداشی پایان نا پذیر می باشد، در مورد تبلیغ (و نصب امامت) علی (علیه السلام) نسبت به آن چه که تبلیغ نموده ای - تا جایی که فرموده: - که کدامین یک از شما مجنون می باشید».

ص: 256

(قوله تعالى: فَلَا أُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ إِنَّا لَقَدِرُونَ) (40)

[188]/ 1 - أبو الحسن الفتوني:

في تفسير العياشي وغيره عن الصادق عليه السلام في قوله عز وجل: (فَلَا أُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ) ، قال:

«المشرق»، الأنبياء و«المغرب»، الأوصياء عليهم السلام. (1)

ص: 257

1- مرآة الأنوار و مشكاة الأسرار: 326.

فرمایش خداوند متعال: پس سوگند به پروردگار مشرق ها و مغرب ها! که ما (بر هر امری) توان مند هستیم. (40)

(1) - ابو الحسن فتونی به نقل از عیاشی و دیگران، از امام صادق علیه السلام روایت کرده اند، که:

حضرت در مورد فرمایش خداوند متعال: «سوگند به پروردگار مشرق ها و مغرب ها»، فرمود: منظور از «المشرق» الأنبياء عليهم السلام و از «المغرب»، الأوصياء عليهم السلام هستند.

ص: 258

(قوله تعالى: وَادْكُرْ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتَلًا) (8)

189 / [1] - الشيخ الصدوق: حدّثنا المظفر بن جعفر بن المظفر العلوي السمرقندي رحمة الله قال: حدّثنا جعفر بن محمّد بن مسعود، عن أبيه [العيّاشي]، عن جعفر بن أحمد، قال: حدّثني العمركي، عن عليّ بن جعفر، عن أخيه موسى ابن جعفر عليهم السلام قال:

«التبتّل» أن تقلّب كفيك في الدعاء إذا دعوت، و«الابتهاال» أن تبسطهما و تقدّمهما، و«الرغبة» أن تستقبل بر احتيك السماء و تستقبل بهما وجهك، و«الرهبّة» أن تكفي كفيك فترفعهما إلى الوجه، و«التضرّع» أن تحرك إصبعيك و تشير بهما.

وفي حديث آخر [قال عليه السلام]: إن «البصبصة» أن ترفع سبابتيك إلى السماء و تحركهما و تدعو. (1)

ص: 259

1- معاني الأخبار: 369 ح 2، الأربعين للشهيد الأوّل: 67 ح 30، وسائل الشيعة: 50/7 ح 8690، بحار الأنوار: 337/93 ح 3 و 4.

فرمایش خداوند متعال: و نام پروردگارت را یاد کن و از همه قطع امید کن و به او بپیوند. (8)

1) - شیخ صدوق به نقل از عیاشی - با سند - از علی بن جعفر روایت کرده است، که گفت:

امام کاظم علیه السلام فرمود: «تَبَّال» گردانیدن کف دست ها است در دعا، در وقت خواندن دعا و «ابتهال» (زاری کردن و اخلاص ورزیدن در دعا) آن است که دست ها را بگشایی و جلو آوری، و «رغبه» (خواهش نمودن) آن است که دو پنجه دست را رو به آسمان نموده و آن ها را رو به صورت خود بگیری و «رهبه» (ترسیدن) آن است که کف دست هایت را سرازیر سازی و به همان شکل آن ها را تا صورت بلند نمائی و «تضرع» (لابه و زاری) آن است که دو انگشت خود را حرکت دهی و به آن دو اشاره کنی.

و در حدیث دیگری آمده است که (حضرت علیه السلام) فرمود: «بصبصه» (عاشقانه نگاه کردن) آن است که هر دو انگشت شهادت خود را به سوی آسمان بلند کنی و آن ها را حرکت دهی و دعا کنی.

ص: 260

(قوله تعالى: ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا) (11)

[190] 1/ - أبو عليّ الطبرسي: روى العياشي بإسناده عن زرارة، وحمّان، و محمد بن مسلم، عن أبي عبد الله، وأبي جعفر عليهم السلام (أنهما قالاً): أنّ الوحيد ولد الزنا.

قال زرارة: ذكر لأبي جعفر عليه السلام عن أحد بني هشام أنّه قال في خطبته: أنا ابن الوحيد، فقال: ويله ! لو علم ما الوحيد ما فخر بها، فقلنا له: وما هو؟

قال: من لا يعرف له أب. (1)

ص: 261

1- مجمع البيان: 584/10، وبحار الأنوار: 119/30، والبرهان في تفسير القرآن: 159/8 ح 5.

فرمایش خداوند متعال: مرا با آن که تنه‌ایش آفریده ام، (به حال خود) واگذار. (11)

1) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند او - از زراره و حُمران و محمد بن مسلم، روایت کرده است، که گفته اند:

امام باقر و امام صادق علیهم السلام فرموده اند: به درستی که منظور از «وَحید»، حرام زاده است.

زراره گفت: به امام باقر علیه السلام گفته شد: یک از افراد بنی هَشم در سخنرانی خود گفته است: من فرزند وحید هستم، پس حضرت فرمود: وای به حال او! اگر معنای وحید را می دانست، به آن افتخار نمی کرد، عرض کردیم: معنای آن چیست؟

فرمود: کسی است که پدری برای او شناخته شده نیست.

ص: 262

(قوله تعالى: بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ يَصِيرَةٌ) (14)

[191] / 1 - أبو عليّ الطبرسي: روى العياشي بإسناده عن محمد بن مسلم، عن أبي عبد الله عليه السلام، قال:

ما يصنع أحدكم أن يظهر حسناً ويسرّ سيئاً؟ أليس إذا رجع إلى نفسه يعلم أنّه ليس كذلك؟ والله سبحانه يقول: (بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ يَصِيرَةٌ)، إنّ السريرة إذا صلحت قويت العلانية. (1)

[192] / 2 - أبو عليّ الطبرسي: روى العياشي بإسناده عن عمر بن يزيد، عن أبي عبد الله عليه السلام: أنّه تلا هذه الآية، ثمّ قال:

ما يصنع الإنسان أن يتعدّر الى الناس خلاف ما يعلم الله منه؟ إنّ رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم كان يقول: من أسر سريرة ردّاه الله رداءها، إن خيراً فخير وإن شراً فشرّ. (2)

[193] / 3 - أبو عليّ الطبرسي: روى العياشي بإسناده عن زرارة، قال: سألت أبا عبد الله عليه السلام: ما حدّ المرض الذي يفطر صاحبه؟

قال: (بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ يَصِيرَةٌ)، هو أعلم بما يطيق.

وفي رواية أخرى: هو أعلم بنفسه ذلك إليه. (3)

ص: 263

1- مجمع البيان: 598/10، عنه بحار الأنوار: 87/7، و 368/71 ح 18

2- مجمع البيان: 599/10، عنه بحار الأنوار: 268/71 ذيل ح 18.

3- مجمع البيان: 599/10، عنه بحار الأنوار: 326/96 ح 21

فرمایش خداوند متعال: بلکه آدمی خود و درون خودش را، نیک می شناسد. (14)

(1) - هم چنین ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند او - از محمد بن مسلم روایت کرده است، که گفت:

امام صادق علیه السلام فرمود: چه می کند یکی از شما، هنگامی که حسنه ای (برایش) ظاهر و آشکار گردد و سیئه ای مخفی و پنهان بماند؟ آیا چنین نیست که چون به (وجدان) نفس خود مراجعه کند می داند که به این گونه نیست؟ و خداوند سبحان فرموده است: «بلکه انسان بر نفس (و درون) خود بینا می باشد»، به درستی که اگر سریره (و باطن انسان) اصلاح گردد، ظاهر نیز تقویت نیکو خواهد شد.

(2) - و نیز ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند او - از عمر بن یزید روایت کرده است، که گفت:

امام صادق علیه السلام این آیه (یاد شده در حدیث قبل) را تلاوت نمود، سپس فرمود: انسان چه می کند در آن هنگامی که در پیش مردم عذر خواهی می نماید، بر خلاف آن چه را که خداوند نسبت به (درون و حقیقت) او می داند؟ همانا رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم می فرمود: کسی که سریره ای (و پنهانی) را پنهان بدارد، خداوند آن را به همان گونه می پوشاند، اگر خیر و خوب است که خوب خواهد بود و اگر شر و تبه کاری باشد، شرّ خواهد بود.

(3) - و نیز ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند او - از زراره روایت کرده است، که گفت: از امام صادق علیه السلام سؤال کردم: محدوده مرضی که صاحبش باید (روزه خود را) بخورد، چیست؟

فرمود: «بلکه انسان بر نفس (و درون) خود بینا می باشد»، او خودش (از هر کس دیگری) آشنا تر به توان و طاقت خود می باشد.

و در روایتی دیگر وارد شده است: او خود نسبت به (وظایف و موقعیت) خود آشنا تر می باشد.

(بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ)

هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُن شَيْئًا مَّذْكُورًا (1)

[194] / 1 - أبو عليّ الطبرسي: روى العياشي بإسناده عن عبد الله بن بكير، عن زرارة، قال:

سألت أبا جعفر عليه السلام عن قوله: (لَمْ يَكُن شَيْئًا مَّذْكُورًا) ؟

قال: كان شيئاً ولم يكن مذكوراً. (1)

[195] / 2 - أبو عليّ الطبرسي: روى العياشي بإسناده عن سعيد الحدّاد، عن أبي جعفر عليه السلام، قال:

كان مذكوراً في العلم ولم يكن مذكوراً في الخلق. (2)

[196] / 3 - أبو عليّ الطبرسي: روى العياشي بإسناده عن عبد الأعلى مولى آل سام، عن أبي عبد الله عليه السلام مثله. (3)

[197] / 4 - أبو عليّ الطبرسي: روى العياشي بإسناده عن حمّان بن أعين، قال: سألت عنه عليه السلام، فقال: كان شيئاً مقدوراً ولم يكن

مكوّناً. (4)

ص: 265

1- مجمع البيان: 614/10، عنه بحار الأنوار: 327/60، و البرهان في تفسير القرآن: 175/8 ح 3.

2- مجمع البيان: 614/10، عنه بحار الأنوار: 328/60، فيه: عن شعيب الحدّاد، و البرهان في تفسير القرآن: 175/8 ح 4.

3- مجمع البيان: 614/10، البرهان في تفسير القرآن: 175/8 ذيل ح 4.

4- مجمع البيان: 614/10، عنه بحار الأنوار: 328/60، و البرهان في تفسير القرآن: 176/8 ح 5.

فرمایش خداوند متعال: آیا بر انسان مقدار زمان گذشته (بیاد) می آید که چیزی در خور یاد نبود؟ (1)

(1) - و نیز ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند او - از زراره روایت کرده است، که گفت:

از امام باقر علیه السلام در رابطه با فرمایش خداوند متعال: «او (انسان) چیز یاد شده ای نبود»، سؤال کردم؟

فرمود: او چیزیکی بود، ولی نام و نشانی (به عنوان انسان) نداشت.

(2) - و نیز ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند او - از سعید حدّاد روایت کرده است، که گفت:

امام باقر علیه السلام فرمود: (انسان) در علم (خداوند متعال) مذکور بود، ولی در بین آفریده ها نام و نشانی برایش وجود نداشت.

(3) - و نیز ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند او - از عبد الأعلى - مولی آل سام - روایت کرده است، که از امام صادق علیه السلام، همانند آن وارد شده است.

(4) - و ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند او - از حمران بن اعین روایت کرده است، که گفت:

از آن حضرت (امام صادق) علیه السلام (در مورد آن آیه) سؤال کردم؟

فرمود: (انسان) یک چیز مقدور (توان مند و فرض شده ای در علم خداوند متعال) بود، ولی تکوین و ایجاد نگشته بود.

(قوله تعالى: إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا (2) إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا (3) إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَلَاسِلًا وَأَغْلَالًا وَسَعِيرًا (4) إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِنْ كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا (5) عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللَّهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا (6) يُوفُونَ بِالنَّذْرِ وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا (7) وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا (8) إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا (9) إِنَّا نَخَافُ مِنْ رَبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا (10) فَوَقَّهْمُ اللَّهُ شَرَّ ذَلِكَ الْيَوْمِ وَلَقَّهْمُ نَصْرَةً وَسُرُورًا (11) وَجَزَّاهُمْ بِمَا صَبَرُوا جَنَّةً وَحَرِيرًا (12)

[198] / 5 - الحاكم الحسكاني: أبو النضر [العيّاشي] في تفسيره [قال:]: حدّثنا أبو أحمد محمد بن أحمد بن روح الطرطوسي، حدّثنا محمد بن العباسي، حدّثنا إسحاق بن نجیح، عن عطاء، عن ابن عباس في قوله تعالى: (وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ)، قال:

مرض الحسن و الحسين عليهم السلام مرضاً شديداً حتّى عادهما جميع أصحاب رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم ، فكان فيهم أبو بكر و عمر فقالا: يا أبا الحسن! لو نذرت الله نذراً.

فقال عليّ عليه السلام: لئن عافى الله سبطي نبيّه محمد صلى الله عليه وآله وسلم ممّا بهما من سقم، لأصومنّ الله نذراً ثلاثة أيّام، و سمعته فاطمة عليها السلام فقالت: و لله عليّ مثل الذي ذكرته، و سمعه الحسن و الحسين عليهم السلام فقالا: يا أبا! و الله علينا مثل الذي ذكرت.

فأصبحا و قد عافاهما الله تعالى [فصاموا] فغدا عليّ عليه السلام إلى جار له،

فرمایش خداوند متعال: به درستی که ما انسان را از نطفه ای آمیخته (از عناصری مختلف) آفریده ایم، تا او را (برای سرنوشتش) امتحان کنیم، پس او را شنوا و بینا قرار دادیم (2) ما راه را به او نشان داده ایم، تا سپاس گزار یا ناسپاس باشد (3) ما برای کافران زنجیر ها و غُل ها و آتش افروخته، آماده کرده ایم (4) به درستی که نیکان از جام هایی می نوشند که آمیخته به کافور است (5) چشمه ای که بندگان خدا از آن می نوشند و آن را به هر جایی که بخواهند، روان می سازند (6) به نذر (و عهد خود) وفا می کنند و از آن روزی که شر آن همه جا را فرا گرفته است، می ترسند (7) و طعام را در حالی که خود (نیاز داشته و) دوستش دارند، به مسکین و یتیم و اسیر می خوراند (8) (و گویند: جز این نیست که شما را برای (رضای) خدا اطعام می کنیم و از شما پاداش و سپاسی نمی خواهیم (9) ما از پروردگار خود می ترسیم، روزی که آن روز عبوس و سخت هولناک است (10) خداوند ایشان را از شر آن روز نگه داشت و آنان را طراوت و شادمانی بخشید (11) پاداش ایشان را به خاطر صبری که کرده اند، بهشت و (لباس های) حریر قرار داد. (12)

(5) - حسکانی به نقل از عیاشی، با سند او از اسحاق بن نجیح، به نقل از عطاء روایت کرده است که گفت:

ابن عباس در مورد فرمایش خداوند متعال: «و طعام می خوراند»، گفته است: امام حسن و حسین علیهم السلام مریض شدند به گونه ای که تمام اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم که ابوبکر و عمر نیز در جمع آن ها بودند، به عیادت و دیدار ایشان آمدند، پس اظهار داشتند: ای ابا الحسن! چنان چه (جهت بهبودی ایشان) برای خدا نذری کنی (نیکوست).

امام علی علیه السلام فرمود: چنان چه خداوند این دو سبط و نواده های پیامبرش حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم، را عافیت دهد، سه روز روزه برای خداوند نذر می کنم و فاطمه علیها السلام این جریان را شنید و اظهار داشت: من نیز برای خدا سه روز روزه هم چنان که یاد آور شدی انجام می دهم و چون (امام) حسن و حسین علیهم السلام شنیدند، گفتند: ما نیز برای خدا سه روز روزه هم چنان که یاد آور شدید، انجام می دهیم. پس چون شب را به صبح رساندند، خداوند متعال بهبودی عطای شان نمود و (طبق نذر خود) روزه گرفتند.

فقال: أعطنا جزّة من صوف تغزلها لك فاطمة، وأعطنا كراء ما شئت، فأعطاه جزّة من صوف و ثلاثة أصوع من شعير.

و ذكر الحديث بطوله مع الأشعار إلى قوله: إذ هبط جبرئيل فقال: يا محمّد! يهنئك ما أنزل فيك و في أهل بيتك: (إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرُونَ مِنْ كَأْسٍ) - إلى آخره -، فدعا النبيّ صلى الله عليه و آله و سلم [عليّاً عليه السلام] و جعل يتلوها عليه و عليّ عليه السلام يبكي و يقول: الحمد لله الذي خصّنا بذلك. [و الحديث طويل] اختصرته. (1)

و تمام الحديث بطوله هكذا سنداً و متناً على ما في رواية أمير المؤمنين عليه السلام فيه، أي في نزول هذه السورة المباركة :

[199] / 6 - الحاكم الحسكاني: أخبرنا أحمد بن الوليد بن أحمد بقراءتي عليه من أصله، قال: أخبرني أبو العباس الواعظ، حدّثنا أبو عبد الله محمّد بن الفضل النحوي ببغداد - في جانب الرصافة، إملاء سنة إحدى و ثلاثين و ثلاثمائة، حدّثنا الحسن بن عليّ بن زكريا البصري، حدّثنا الهيثم بن عبد الله الرّماني، قال: حدّثني عليّ بن موسى الرضا، حدّثني أبي موسى، عن أبيه جعفر بن محمّد، عن أبيه محمّد، عن أبيه عليّ، عن أبيه الحسين، عن أبيه عليّ بن أبي طالب عليه السلام، قال:

لما مرض الحسن و الحسين عادهما رسول الله صلى الله عليه و آله و سلم فقال لي: يا أبا الحسن! لو نذرت على ولديك لله نذراً أرجو أن ينفعهما الله به.

فقلت: عليّ لله نذر لئن برأ حبيبي من مرضهما لأصومنّ ثلاثة أيّام.

فقال فاطمة (عليها السلام): و عليّ لله نذر لئن برأ ولداي من مرضهما لأصومنّ ثلاثة أيّام.

ص: 269

1- شواهد التنزيل: 403/2 ح 1054، و لما كان فيه اختلاف من حيث السند و المتن، أوردناه مستقلاً، و يأتي تفصيله بسند آخر و بتفاوت في المتن.

پس امام علی علیه السلام نزد همسایه خود رفت و فرمود: مقداری پشم تحویل ما بده تا فاطمه برایت بریسد و هر مقداری که خواستی مزد آن را پرداز، پس او هم مقداری پشم و مقدار سه صاع (9 کیلو) جو به آن حضرت داد.

و حدیث را که طولانی است همراه با اشعاری ادامه داده تا جایی که گفت: جبرائیل علیه السلام نازل شد و گفت: ای محمد! به آن چه که بر شما و خانواده ات نازل شده، تهنیت باد: «به درستی که نیکان می نوشند از کاسه ای» - تا آخر آیات -.

پس پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم امام علی علیه السلام را فرا خواند و شروع به تلاوت آن آیات نمود و امام علی علیه السلام (گوش می داد و) می گریست و می گفت: حمد و ستایش مخصوص خداوندی است که ما را به این ویژگی ها ممتاز نمود.

(مؤلف گوید: حدیث طولانی است و من آن را مختصر کردم. و تمام حدیث بطور کامل از جهت سند و متن بنا بر آن چه در روایت امیر المؤمنین علیه السلام در مورد شأن نزول این سوره مبارکه، بدین شرح است:

6) - حسکانی با سند خود از هیثم بن عبد الله رمانی روایت کرده که گفت:

امام رضا علیه السلام از پدران بزرگوارش علیهم السلام به نقل از امام علی علیه السلام فرمود:

چون حسن و حسین علیهم السلام مریض شدند، رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم از ایشان عیادت و دیدار نمود و فرمود: ای ابا الحسن! اگر جهت دو فرزندت برای خداوند نذری کنی، امیدوارم که خداوند به خاطر نذرت، به حال ایشان سودی برساند، پس اظهار داشتیم: برای خداوند بر عهده و ذمه من است که اگر دو حبیب من از مریضی خود، بهبود یافتند سه روز روزه بگیرم، پس فاطمه علیها السلام هم اظهار نمود: برای خداوند بر عهده و ذمه من است که اگر دو حبیب من از مریضی خود بهبود یافتند سه روز روزه بگیرم، هم چنین کنیز شان (به نام) فضه اظهار داشت: برای خداوند بر عهده و ذمه من است که اگر دو سید و سرور من از مریضی خود بهبود یافتند سه روز روزه بگیرم، پس خداوند هم هر دو نوجوان را (لباس) عافیت پوشاند و به حالت بهبودی صبح کردند. از طرفی هم نزد آل محمد علیهم السلام (هیچ خوراکی) کم و زیادی وجود نداشت. پس همگی آن روز را روزه گرفتند و امام علی علیه السلام به بازار رفت و شمعون یهودی را در بازار دید - که با هم دوست بودند - به او فرمود: ای شمعون! سه صاع (9 کیلو) جو و (مقداری)

وقالت جاريتهم فضّة: وعلّي لله نذر لئن برأ سيّداي من مرضهما لأصومنّ ثلاثة أيّام، فالبس الله الغلامين العافية، فأصبحوا وليس عند آل محمّد صلى الله عليه وآله وسلم قليل ولا كثير.

فصاموا يومهم وخرج عليّ عليه السلام إلى السوق، [فأتى شمعون بن حانا اليهودي فاستقرض منه ثلاثة أصوع من شعير] - وكان له صديقاً - فقال له: يا شمعون أعطني ثلاثة أصوع شعيراً وجزّة صوف تغزله فاطمة.

فأعطاه [شمعون] ما أراد، فأخذ الشعير في ردهائه والصوف تحت حضنه ودخل منزله، فأفرغ الشعير وألقى الصوف.

فقامت فاطمة عليها السلام إلى صاع من الشعير فطحنته وعجنته وخبزت منه خمسة أقراص، وصلى عليّ مع رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم المغرب ودخل منزله ليفطر، فقدّمت إليه فاطمة عليها السلام خبز شعير وملحاً جريشاً وماء قراحاً، فلمّا دنوا ليأكلوا وقف مسكين بالباب فقال: السلام عليكم أهل بيت محمّد، مسكين من أولاد المسلمين، أطعمونا أطعمكم الله من موائد الجنّة.

فقال عليّ عليه السلام:

فاطم ذات الرشد واليقين *** يا بنت خير الناس أجمعين

أما ترين البأس المسكين *** جاء إلينا جائع حزين

قد قام بالباب له حنين *** يشكو إلى الله ويستكين

كلّ امرئ بكسبه رهين

فأجابته فاطمة عليها السلام، وهي تقول:

أمرك عندي يا ابن عمّ! طاعة *** ما بي لؤم لا ولا ضراعة

فأعطه ولا تدعه ساعة *** نرجو له الغياث في المجاعة

ونلحق الأخيّار والجماعة *** ونُدخل الجنّة بالشفاعة

پشم تحویل من بده تا فاطمه برایت برسد.

پس شمعون آن چه را که حضرت درخواست نمود عطایش کرد، پس جوها را در عبای خود ریخت و پشمها را هم زیر بغل گرفت و وارد منزل شد و آنها را (بر زمین) نهاد و فاطمه علیها السلام بر خاست و یک صاع از جوها را (به وسیله دستاس) آرد نمود و آنها را خمیر کرد و تعداد پنج قرص نان پخت. پس امام علی علیه السلام نماز مغرب را با رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم (در مسجد) خواند و به منزل آمد تا افطار کند، پس فاطمه علیها السلام نان و مقداری نمک جریش (خُرد کرده) با مقداری آب قراح (خالص) آورد و چون نزدیک (ظرف و سفره) شدند تا مشغول خوردن شوند، مسکینی درب منزل آمد و اظهار داشت: سلام بر شما اهل بیت محمد! مسکینی از اولاد مسلمین هستم، ما (خانواده) را اطعام کنید، خداوند شما را از مائده های بهشت اطعام نماید. پس امام علی علیه السلام (این اشعار را) سرود:

ای فاطمه! که صاحب رشادت و یقین هستی، ای دختر برترین تمامی مردمان!

آیا نمی بینی در مانده مسکینی، به سوی ما آمده که گرسنه و اندوهناک می باشد؟

(شخصیت و ارزش) هر مردی در گرو آن چه می باشد که تحصیل می کند.

پس فاطمه علیها السلام درخواست آن حضرت را اجابت نمود و (این اشعار را) سرود:

ای پسر عمو! فرمان تو نزد من شنیدنی و پذیرفتنی است، برای من ملامت و سرزنش و کار نکوهشی نخواهد بود. او را عطایش کن و لحظه ای وا گذارش منما، امید فریاد رسی را داریم در سیر کردن گرسنه ای. و به نیکان و برگزیدگان ملحق شویم، و به وسیله شفاعت (افراد را) وارد بهشت گردانیم. (1)

سپس قرص های نان را به آن مسکین دادند و آن شب را گرسنه خوابیدند (2) و چیزی به غیر از مختصری آب خالص نچشیدند و چون (شب را) صبح کردند

ص: 272

1- در صورتی که فعل «و نَدْخَلَ الْجَنَّةَ بِالشَّفَاعَةِ» از باب افعال و به حالت متعدی باشد این ترجمه مناسب است، ولی چنان چه فعل مجرد و لازم «نَدْخَلَ» باشد، ترجمه چنین می شود: ما به وسیله شفاعت وارد بهشت می شویم، خداوند به حقایق امور دانا است. مترجم.

2- و نگفتند چراغی که به خانه رواست به مسجد حرام است و یا حضرت علی علیه السلام بفرماید اول باید به اهل و عیال رسید، اگر چیزی زیاد آمد به دیگران بدهیم و خود را با این ضرب المثل غلط و سخنان خلاف عقل و وجدان، از خیرات و برکات دنیا و آخرت محروم گردانند. مترجم

فدفعوا إليه أقراصهم و باتوا ليلتهم لم يذوقوا إلا الماء القراح.

فلما أصبحوا عمدت فاطمة عليها السلام إلى الصاع الآخر فطحنته و عجنته و خبزت خمسة أقراص و صاموا يومهم، و صلى عليّ مع رسول الله صلى الله عليه و آله و سلم المغرب، و دخل منزله ليفطر فقدّمت إليه فاطمة خبز شعير و ملحاً جريشاً و ماء قراحاً، فلما دنوا ليأكلوا، وقف يتيم بالباب فقال: السلام عليكم يا أهل بيت محمّد! [أنا] يتيم من أولاد المسلمين، استشهد والدي مع رسول الله صلى الله عليه و آله و سلم يوم أحد، أطعمونا أطعمكم الله على موائد الجنّة، فدفعوا إليه أقراصهم و باتوا يومين و ليلتين لم يذوقوا إلا الماء القراح.

فلما أن كان في اليوم الثالث عمدت فاطمة إلى الصاع الثالث و طحنته و عجنته و خبزت منه خمسة أقراص، و صاموا يومهم و صلى عليّ مع النبي صلى الله عليه و آله و سلم المغرب، ثمّ دخل منزله ليفطر، فقدّمت فاطمة إليه خبز شعير و ملحاً جريشاً و ماء قراحاً.

فلما دنوا ليأكلوا، وقف أسير بالباب فقال: السلام عليكم يا أهل بيت النبوة! أطعمونا أطعمكم الله، فأطعموه أقراصهم فباتوا ثلاثة أيام و لياليها لم يذوقوا إلا الماء القراح.

فلما كان اليوم الرابع عمد عليّ و الحسن و الحسين يرعشان كما يرعش الفرخ و فاطمة و فضة معهم، فلم يقدرُوا على المشي من الضعف، فأتوا رسول الله صلى الله عليه و آله و سلم، فقال: إلهي! هؤلاء أهل بيتي يموتون جوعاً، فارحمهم يا ربّ! و اغفر لهم [إلهي!] هؤلاء أهل بيتي، فاحفظهم ولا تنسهم.

فاطمه علیها السلام برخاست و یک صاع دیگر از آن ها را آرد نمود و خمیر کرد و پنج قرص نان پخت کرد و آن روز را روزه گرفتند. امام علی علیه السلام نماز مغرب را (در مسجد) با رسول خدا علیه السلام خواند و به منزل وارد شد تا افطار نماید، پس فاطمه علیها السلام نان جو و مقداری نمک خرد شده با مقداری آب خالص نزد آن حضرت آورد و چون نزدیک (هم دیگر) نشستند تا مشغول خوردن شوند ناگهان یتیمی جلوی درب منزل ایستاد و گفت: سلام بر شما باد ای اهل بیت محمد! من یتیمی از اولاد مسلمین هستم، پدرم در رکاب رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم در جنگ احد شهید شد، به ما طعام دهید، خداوند از مائده های بهشت به شما اطعام دهد، پس قرص های نان خود را به آن یتیم دادند و دو شب و دو روز را بدون آن که چیزی غیر از مختصری آب خالص نوشیده باشند، گرسنه ماندند. و چون روز سوم شد، فاطمه علیها السلام بر خاست و یک صاع (باقی مانده جو ها) را آرد نمود و خمیر کرد و پنج قرص نان دیگر پخت (1) و همگی (طبق عهد و نذر خود) روزه گرفتند و (چون شب فرا رسید) امام علی علیه السلام نماز مغرب را (در مسجد) با رسول خدا علیه السلام خواند و سپس به منزل وارد شد تا افطار نماید، پس فاطمه علیها السلام نان جو و مقداری نمک خرد شده با مقداری آب خالص نزد آن حضرت آورد و چون نزدیک (هم دیگر) نشستند تا مشغول خوردن شوند ناگهان اسیری درب منزل ایستاد و گفت: سلام بر شما باد ای اهل بیت نبوت! به ما طعام دهید، خداوند به شما اطعام دهد، پس قرص های نان خود را به آن اسیر دادند و سه روز و شب هایش را بدون آن که چیزی غیر از مختصری آب خالص نوشیده باشند، گرسنه ماندند.

ص: 274

1- و در تمام مراحل زندگی، حضرت فاطمه علیها السلام هیچ گاه مطرح نکرد که وظیفه زن در خانه کار کردن نیست و یا منتی بگذارد، بلکه با اشتیاق برای رضای خداوند و جلب توجه همسر تمام تلاش و زحمت را بدون احساس خستگی کار های خانه و بچه داری و تربیت فرزندان را به نحو احسن انجام می داد، بر خلاف فرهنگ غلط جامعه امروز که بر گرفته از غربی ها می باشد به گونه ای که برخی از زنان برای انجام کار و شغلی در خارج خانه اشتیاق و علاقه زیادی دارند، ولی برای خانه داری و نگه داری فرزندان امتناع می ورزد و حتی جگر گوشه و میوه قلب خود را برای تربیت و نگه داری در اختیار دیگران قرار می دهند. مترجم.

فهبط جبرئيل وقال: يا محمد! إن الله يقرأك عليك السلام ويقول: قد استجبت دعاءك فيهم وشكرت لهم ورضيت عنهم، وقرأ: (إن الأبرار يسئرون من كأسٍ كان مزاجها كافوراً) - إلى قوله: - (إن هذا كان لكم جزاءً وكان سعيكم مشكوراً) (1) [و الحديث] اختصرته في مواضع. (2)

ص: 275

1- سورة الإنسان: 22/76.

2- شواهد التنزيل: 394/2 ح 1042. أمالي الصدوق: 256 ح 11 (المجلس 44) بسند آخر، وكشف الغمة: 302/1، عن ابن عباس، و الثعلبي وغيره من مفسري القرآن المجيد.

و چون روز چهارم شد امام علی، حسن و حسین علیهم السلام همانند لرزیدن جوجه (گرسنه و تشنه) می لرزیدند و فاطمه علیها السلام و فضه (نیز) با آن ها بودند و از شدت ضعف، توانایی راه رفتن نداشتند (و به هر شیوه ای که بود) نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم آمدند، (حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم) اظهار داشت: خداوندا! ایشان اهل بیت من هستند، از گرسنگی می میرند، پروردگارا! به آنان رحم کن و آنان را بیامرز، خدایا! ایشان اهل بیت من هستند، آنان را حفظ کن و فراموش شان منما.

پس جبرئیل علیه السلام فرود آمد و گفت: ای محمد! خداوند، تو را سلام می رساند و می فرماید: دعای تو را دربارهٔ آنان مستجاب کردم و از آنان قدر دانی نموده و از آنان راضی هستم و بخوان: «به درستی که نیکان از کاسه و ظرفی می نوشند که مزاج و طبع آن هم چون کافور خواهد بود» - تا جایی که فرموده است: - «به درستی که این پاداش شما می باشد و سعی و تلاش شما مورد شکر و قدر دانی است».

(مؤلف گوید:) حدیث بسیار مفصّل و طولانی بود، ما آن را به طور مختصر و خلاصه در موارد مختلفی آورده ایم.

(قوله تعالى: أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ كِفَاتًا (25) أَحْيَاءَ وَ أَمْوَاتًا) (26)

[200] / 1 - أبو عمرو الكشي: قال أبو النضر [العياشي]:

سمعت علي بن الحسن، يقول: مات يونس بن يعقوب بالمدينة، فبعث إليه أبو الحسن الرضا عليه السلام بحنوطه و كفته و جميع ما يحتاج إليه، و أمر مواليه و موالي أبيه و جدّه أن يحضروا جنازته، و قال لهم: هذا مولى لأبي عبد الله عليه السلام كان يسكن العراق، و قال لهم: احفروا له في البقيع، فإن قال لكم أهل المدينة: إنه عراقي ولا ندفنه في البقيع، فقولوا لهم: هذا مولى لأبي عبد الله عليه السلام و كان يسكن العراق، فإن منعمونا أن ندفنه بالبقيع منعناكم أن تدفنوا مواليكم في البقيع.

و وجه أبو الحسن علي بن موسى عليه السلام إلى زميله محمد بن الحباب، و كان رجلاً من أهل الكوفة: صلّ عليه أنت. (1)

ص: 277

1- رجال الكشي (اختيار معرفة الرجال): 386 ذيل ح 72، عنه بحار الأنوار: 26/82 ح 12.

فرمایش خداوند متعال: آیا زمین را جایگاهی (برای آسایش شما) نساختیم؟ (25) برای زندگان و مردگان (قرار ندادیم)؟ (26)

(1) - ابو عمر و کثی به نقل از عیاشی روایت کرده است، که گفت:

از علی بن الحسن شنیدم که می گفت: یونس بن یعقوب در مدینه وفات یافت، پس امام رضا علیه السلام، حنوط و کفن و دیگر ما یحتاج (و تجهیزات) او را برایش فرستاد و به دوست داران خود و دوست داران پدر و جدش دستور داد تا در مراسم تشییع و تدفین جنازه او شرکت کرده و حضور یابند و به آنان فرمود: این شخص از موالیان امام صادق علیه السلام می باشد ولی در عراق ساکن شده بود، هم چنین به آنان فرمود: در (قبرستان) بقیع برای او (قبری را) حفر کنید و چنان چه اهل مدینه مانع شوند و بگویند: این از اهالی عراق است و ما او را در بقیع دفن نمی کنیم، به آن ها بگویید: این شخص از موالیان امام صادق علیه السلام است و در عراق ساکن بوده، اگر مانع شوید که او را در بقیع دفن کنیم، ما نیز مانع می شویم که شما موالیان خود تان را در بقیع دفن کنید.

و (نیز) امام رضا علیه السلام برای محمد بن حباب که یکی از دوستان یونس و از (شیعیان و) اهالی کوفه بود، پیام فرستاد که تو نماز بر (جنازه) او بخوان.

ص: 278

(بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ)

قوله تعالى: عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ (1) عَنِ النَّبَاِ الْعَظِيْمِ) (2)

[201] / 1 - الحاكم الحسكاني: عن أبي النضر [العياشي] في تفسيره، قال: حدّثني إسحاق بن محمّد البصري، قال: حدّثني محمّد بن الحسن بن شَمُون، عن عبد الله بن عمرو، عن عبد الله بن حمّاد الأنصاري، عن أبان ابن تغلب، قال:

سألت أبا جعفر عليه السلام عن قول الله: (عَنِ النَّبَاِ الْعَظِيْمِ)؟

قال: «النبأ العظيم»، علىّ عليه السلام وفيه اختلافوا؛ لأنّ رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم ليس فيه اختلاف. (1)

(قوله تعالى: لَيْسَ فِيهَا أَحْقَابًا) (23)

[202] / 2 - أبو عليّ الطبرسي: روى العياشي بإسناده عن حمران، قال:

سألت أبا جعفر عليه السلام عن هذه الآية؟

فقال: هذه في الذين يخرجون من النار.

وروي عن الأحول مثله. (2)

(قوله تعالى: يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلٰئِكَةُ صَفًّا لَا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أٰذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ وَقَالَ صَوَابًا) (38)

ص: 279

1- شواهد التنزيل: 1074317/2

2- مجمع البيان: 643/10 ، عنه بحار الأنوار: 276/8.

فرمایش خداوند متعال: از چه چیزی سؤال می کنند؟ (1) از آن خبر و جریانی که عظیم است. (2)

(1) - حسکانی به نقل از عیاشی - با سند او - از ابان بن تغلب روایت کرده است، که گفت:

از امام صادق علیه السلام در مورد (تفسیر) فرمایش خداوند: «از نبأ (خبر و گزارش) عظیم»، سؤال کردم؟

فرمود: (منظور از) «النبأ العظیم»، امام علی علیه السلام می باشد که مردم در مورد (امامت و خلافت) او اختلاف (و جدال) کردند؛ زیرا که بر (اصل نبوت) رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم، اختلافی وجود نداشت.

فرمایش خداوند متعال: (طاغوت ها) زمان طولانی در آن جا خواهند ماند. (23)

(2) - ابوعلی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند او - از حمران روایت کرده است، که گفت:

از امام باقر علیه السلام در مورد (تفسیر) این آیه، سؤال کردم؟

فرمود: این آیه در مورد افرادی است که (در قیامت پس از مجازات) از آتش بیرون می آیند.

و (نیز) از احوال مانند همین حدیث روایت شده است.

فرمایش خداوند متعال: روزی که فرشته روح و دیگر فرشتگان به صف می ایستند و کسی سخن نمی گوید مگر آن که خداوند رحمان به او اجازه دهد و او سخن را به حالت صحیح و درست گوید. (38)

[203] / 3 - أبو علي الطبرسي: روى العياشي بإسناده عن معاوية بن عمّار، عن أبي عبد الله عليه السلام، قال:

سئل عن هذه الآية؟

فقال: نحن - و الله! - المأذون لهم يوم القيامة و القائلون.

قال: قلت: جعلت فداك! ما تقولون؟

قال: نمجّد ربّنا و نصليّ على نبيّنا صلى الله عليه و آله و سلم و نشفع لشيعتنا، فلا يردّنا ربّنا. رواه العياشي [أيضاً] مرفوعاً. (1)

[204] / 4 - أبو الحسن الفتوني: روى العياشي عن الكاظم عليه السلام، أنّه قال في قوله تعالى: (إِلَّا مَنْ أذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ) الآية:

نحن - و الله! - المأذون لهم يوم القيامة. (2)

ص: 281

1- مجمع البيان: 647/10، عنه البرهان في تفسير القرآن: 201/8 ح 6.

2- مرآة الأنوار و مشكاة الأسرار: 140

(3) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند او - از معاویه بن عمار روایت کرده است، که گفت:

از امام صادق علیه السلام در مورد این آیه سؤال کردند و حضرت فرمود: به خدا سوگند! ما (اهل بیت رسالت) هستیم که روز قیامت مأذون و گویندگان صواب و بر حق می باشیم.

(راوی گوید:) عرض کردم: فدایت گردم! (هنگامی که سخن بگویید) چه می فرمایید؟ فرمود: پروردگار مان را حمد و ستایش می کنیم، بر پیامبر مان صلوات و تحیت می فرستیم و برای شیعیان و پیروان خود شفاعت می نماییم و پروردگار هم شفاعت ما را رد نمی فرماید.

و عیاشی همین حدیث را نیز به طور مرفوعه روایت کرده است.

(4) - ابو الحسن فتونی به نقل از عیاشی، از امام کاظم علیه السلام روایت کرده است، که در مورد فرمایش خداوند متعال: «مگر افرادی که خدای رحمان به ایشان اجازه دهد»، فرمود:

به خدا سوگند! ما (اهل بیت رسالت) هستیم که در روز قیامت، مأذون (در شفاعت) می باشیم.

(قوله تعالى: إِنَّمَا أَنْتَ مُنذِرٌ مَّن يَخْشَاهَا) (45)

[205] / 1 - أبو علي الطبرسي:

قرأ أبو جعفر و العباس [وروي] عن العياشي عن أبي عمرو: (إِنَّمَا أَنْتَ مُنذِرٌ) بالتثوين، و الباقون بغير التثوين. (1)

ص: 283

فرمایش خداوند متعال: جز این نیست که تو بیم دهنده کسانی هستی که از آن روز (سخت و هولناک) بترسند. (45)

(1) - ابو علی طبرسی از ابو جعفر و عباس، هم چنین به نقل از عیاشی از ابو عمرو (روایت کرده است که آنان کلمه مُنذِر را با تنوین قرائت کرده اند و دیگران بدون تنوین (و فقط با حرکت ضمّه) قرائت نموده اند.

ص: 284

(قوله تعالى: كَلَّا إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ (11) فَمَنْ شَاءَ ذَكَرْهُ، (12) فِي صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ (13) مَرْفُوعَةٍ مُّطَهَّرَةٍ (14) بِأَيْدِي سَفَرَةٍ (15) كِرَامٍ بَرَرَةٍ (16)

[206] / 1 - أبو الحسن الفتونى: فى تفسير العياشى عن الصادق عليه السلام فى قوله تعالى: (كَلَّا إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ)، قال: القرآن - وفى رواية: الولاية، (فى صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ * مَرْفُوعَةٍ)، قال: عند الله، (مُطَهَّرَةٍ * بِأَيْدِي سَفَرَةٍ * كِرَامٍ بَرَرَةٍ * بِأَيْدِي سَفَرَةٍ)، قال: بأيدي الأئمة عليهم السلام. الخبر. (1)

(قوله تعالى: فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَى طَعَامِهِ) (24)

[207] / 2 - ابو عمرو الكشّبي: عن محمد بن مسعود [العياشى]، قال: حدّثني عليّ بن محمد، قال: حدّثني أحمد بن بن محمد البرقي، عمّن ذكره، عن زيد الشحام، عن أبي جعفر عليه السلام فى قوله تعالى: (فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَى طَعَامِهِ)، قال: إلى علمه الذى يأخذ، عمّن يأخذه. (2)

ص: 285

1- مرأة الأنوار و مشكاة الأسرار: 290

2- رجال الكشّبي (اختيار معرفة الرجال): 4 ح 6. المحاسن: 220/1 ح 127 (11 - باب الاحتياط فى الدين)، الكافي: 49/1 ح 8، عنه وسائل الشيعة: 65/27 ح 33212، و 151/27 ح 33459، الاختصاص: 4، عنه مستدرک الوسائل: 313/17 ح 21445، وفى الجميع بعد ذكر الآية زيادة: قال: قلت: ما طعامه؟

فرمایش خداوند متعال: هرگز چنین نیست به درستی که این (قرآن)، اندرز و یاد آورنده ای است، (11) پس هر کسی که خواهد از آن پند گیرد. (12) در صحیفه ها و نامه هایی گرامی، (13) بلند مرتبه و پاکیزه، (14) به دست سفیرانی، (15) بزرگوار و نیکو کار خواهد بود. (16)

1) - ابو الحسن فتونی به نقل از عیاشی، از امام صادق علیه السلام روایت کرده است، که در مورد فرمایش خداوند متعال: «هرگز چنین نیست، بلکه این ها یاد آوری و موعظه است»، فرمود: منظور (آیات) قرآن می باشد - و در روایتی دیگر آمده که منظور ولایت است - و فرمایش دیگر خداوند متعال: «در صحیفه هایی که ارجمند* و گران قدر می باشند»، فرمود: یعنی نزد خداوند (والا و ارجمند) هستند، «پاک و پاکیزه* در دست سفیرانی* که گرامی و نیک خو (و نیک رفتار) هستند»، فرمود: منظور در دست و در اختیار ائمه علیهم السلام است.

فرمایش خداوند متعال: پس آدمی باید به طعام خود دقت نظر کند. (24)

2) - ابو عمرو کثی به نقل از عیاشی - با سند - از زید شحّام روایت کرده است، که گفت:

از امام باقر علیه السلام در مورد فرمایش خداوند متعال: «پس انسان باید به طعام خود دقت نظر داشته باشد»، (سؤال کردم که منظور از طعام چیست؟).

فرمود: آن علمی است که دریافت می کند، (باید دقت کند که چگونه و) از چه کسی دریافت می نماید.

(قوله تعالى: فَلَا أُقْسِمُ بِالْخُنُوسِ (15) الْجَوَارِ الْكُنُوسِ) (16)

[208] / 1 - الشيخ الصدوق: وبهذا الإسناد (حدّثنا عبد الواحد بن محمّد بن عبدوس - رضي الله عنه - قال: حدّثنا أبو عمرو الكشي)، عن محمّد بن مسعود [العيّاشي]، عن نصر بن الصّبّاح، عن جعفر بن سُهَيْل، قال: حدّثني أبو عبد الله أخو أبي عليّ الكابلي، عن القابوسي، عن نصر بن السندي، عن الخليل بن عمرو، عن عليّ بن الحسين الفزاري، عن إبراهيم بن عطية، عن أمّ هانئ التقيّة، قالت:

غدوت على سيّدي محمّد بن عليّ الباقر عليه السلام فقلت له: يا سيّدي! آية في كتاب الله عزّ وجلّ عرضت بقلبي فأقلقتني وأسهرت ليلي، قال: فسلي يا أمّ هانئ!

قالت: قلت: يا سيّدي! قول الله عزّ وجلّ: (فَلَا أُقْسِمُ بِالْخُنُوسِ * الْجَوَارِ الْكُنُوسِ)، قال: نعم المسألة سألتيني يا أمّ هانئ! هذا مولود في آخر الزمان، هو المهديّ من هذه العترة، تكون له حيرة وغيبة، يضلّ فيها أقوام ويهتدي فيها أقوام، فيا طوبى لك إن أدركتني، ويا طوبى لمن أدركه. (1)

ص: 287

فرمایش خداوند متعال: پس سوگند به ستارگان بازگشت کنند! (15) سیر کننده غایب شونده! (16)

(1) - شیخ صدوق به نقل از عیاشی - با سند او - از امّ هانی ثقفیه روایت کرده است، که گفت:

بامدادان خدمت سید و مولای خود امام باقر علیه السلام رسیدم و عرضه داشتم: ای مولای من! یک آیه در کتاب خدای عزّ و جلّ بر قلب من عرضه شده است و مرا پریشان دل ساخته و چشمانم را بی خواب کرده است.

فرمود: ای امّ هانی! سؤال کن.

عرض کردم: ای آقای من! آن فرمایش خدای عزّ و جلّ است که فرموده: «پس سوگند به ستاره هایی که باز می گردند * حرکت می کنند و از چشم ها نا پدید می شوند».

فرمود: ای امّ هانی! چه مسأله خوبی را از من سؤال کردی، این مولودی است که در آخر الزمان تولّد می یابد، او همان مهدی است که از این خاندان می باشد، برای او یک حیرت و غیبتی باشد که مردمانی در آن گم راه شوند و مردمانی هدایت یابند، خوشا به حال تو اگر او را درک کنی و دریایی و خوشا به حال آن کسی که او را درک کند و دریابد.

ص: 288

(قوله تعالى: كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ) (14)

[209] / 1 - أبو علي الطبرسي:

العيّاشي بإسناده عن زرارة، عن أبي جعفر عليه السلام، قال:

ما من عبد إلا وفي قلبه [نكتة بيضاء فإذا أذنب ذنباً خرج في] (1) النكتة، نكتة سوداء فإذا تاب ذهب ذلك السواد، وإن تمادى في الذنوب زاد ذلك السواد حتى يُعْطِي البياض، فإذا غَطَّى البياض لم يرجع صاحبه إلى خير أبداً، وهو قول الله تعالى: (كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ) الآية. (2)

[210] / 2 - أبو علي الطبرسي: [روى العيّاشي بإسناده:]

وقال أبو عبد الله عليه السلام: يصدأ القلب، فإذا ذكّرتَه بآلاء الله انجلي عنه. (3)

(قوله تعالى: إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ ءَامَنُوا يَصْحَكُونَ (29) وَإِذَا مَرُّوا بِهِمْ يَتَغَامَزُونَ) (30)

[211] / 3 - الحاكم الحسكاني: حدّثني أبو القاسم [عبد الرحمن بن محمّد الحسني] الهاشمي، عن أبي النضر العيّاشي، قال: حدّثني جعفر بن أحمد، حدّثنا حمدان بن سليمان، و العمركي بن عليّ، عن محمّد بن عيسى، عن يونس بن

ص: 289

1- ما بيان المعقوفتين عن الكافي والاختصاص.

2- مجمع البيان: 689/10، عنه البرهان في تفسير القرآن: 240/8 ح 18. الكافي: 209/2 ح 20 بتفاوت يسير، عنه وسائل الشيعة: 303/15 ح 20580، وبحار الأنوار: 332/73 ح 17، الاختصاص: 243 مرسلًا عن أبي جعفر الباقر عليه السلام، عنه البحار: 361/73 ح 88، ومستدرک الوسائل: 329/11 ح 13173.

3- مجمع البيان: 689/10، البرهان في تفسير القرآن: 240/8 ح 19

فرمایش خداوند متعال: هرگز چنین نیست، بلکه به سبب کارهایی که (آن فساد کاران) انجام داده بودند، (تیره گی و وسوسه های شیطان) بر دل های شان مسلط شده است. (14)

(1) - ابوعلی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند او - از زراره روایت کرده است، که گفت:

امام باقر علیه السلام فرمود: بنده ای نیست مگر این که در قلب او [نکته ای (لکه ای) سفید هست، پس اگر مرتکب گناهی شود، آن لکه سفید به حالت] لکه ای سیاه در می آید، پس اگر (از گناهی که مرتکب شده) توبه کند آن سیاهی زایل و بر طرف می گردد، ولی اگر به گناهانش ادامه دهد، آن لکه سیاه افزایش می یابد به گونه ای که روی آن لکه سفید را می پوشاند و چون روی آن سفیدی پوشانده شود، صاحب آن به هیچ برنامه خیر و صلاحی روی نمی آورد؛ و این همان فرمایش خداوند متعال است که فرموده: «هرگز چنین نیست، بلکه به سبب کارهایی که مرتکب شده بودند بر دل های شان مسلط گشته است».

(2) - هم چنین به نقل از عیاشی - با سند خود - روایت کرده است:

امام صادق علیه السلام فرمود: قلب (در اثر برخی کردارها و گفتارها) زنگار پیدا می کند، پس چون نعمت های الهی را (نسبت به دنیا و آخرت) یاد آور شود، (قلب) جلا (و صیقل) داده خواهد شد.

فرمایش خداوند متعال: به درستی که آن دسته افرادی که مرتکب جرم و گناه شده بودند به آن هایی که ایمان آورده بودند، می خندیدند. (29) و چون بر آنان می گذشتند، با چشم و ابرو اشاره می کردند. (30)

(3) - حسکانی به نقل از عیاشی - با سند او - از عبد الرحمان بن سالم روایت کرده است، که گفت:

عبد الرحمن، عن عبد الرحمن بن سالم، عن أبي عبد الله عليه السلام في قوله تعالى: (إِنَّ الَّذِينَ أُجْرِمُوا كَانُوا) - إلى آخر السورة - ، قال:

نزلت في عليّ ، و الذين استهزءوا به من بني أمية.

إِنَّ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ مَرَّ عَلَى نَفَرٍ مِنْ بَنِي أُمِّيَّةٍ وَغَيْرِهِمْ مِنَ الْمُنَافِقِينَ، فَسَخَرُوا مِنْهُ، وَلَمْ يَكُونُوا يَصْنَعُونَ شَيْئاً إِلَّا نَزَلَ بِهِ كِتَابٌ، فَلَمَّا رَأَوْا ذَلِكَ مَطَوْا بِحِوَاجِبِهِمْ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: (وَإِذَا مَرُّوا بِهِمْ يَتَغَامَرُونَ). (1)

ص: 291

1- شواهد التنزيل: 426/2 ح 1084.

امام صادق علیه السلام در مورد فرمایش خداوند متعال: «همانا کسانی که مرتکب حرم شدند،...» - تا پایان سوره - فرمود: در مورد امام علی علیه السلام و افرادی از بنی امیه نازل شده که حضرت را مورد استهزاء قرار می دادند.

به درستی که روزی امام علی علیه السلام از کنار جمعی از بنی امیه و افراد دیگری از منافقین عبور می کرد، پس آن گروه، به مسخره و استهزاء آن حضرت پرداختند، آن ها چیزی را انجام نمی دادند مگر این که (آیه ای از) کتاب برای آن نازل می شد و چون متوجه آن شدند، بعد از آن (بدون این که سخنی بگویند) به وسیله ابروان خود (افکار پلید خود را) انجام می دادند، پس خداوند متعال (این آیه): «و چنان چه (مؤمنین) بر آن ها مرور کنند، با چشم و ابرو اشاره می کنند» را نازل نمود.

ص: 292

(قوله تعالى: لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَن طَبَقٍ) (19)

[212] / 1 - الشيخ الصدوق: حدّثنا المظفر بن جعفر بن المظفر العلوي السمرقندي - رضي الله عنه - قال: حدّثنا جعفر بن محمّد بن مسعود [العيّاشي] و حيدر بن محمّد السمرقندي جميعاً قالا: حدّثنا محمّد بن مسعود [العيّاشي]، قال: حدّثنا جبرئيل بن أحمد، عن موسى بن جعفر البغدادي، قال: حدّثني الحسن بن محمّد الصيرفي، عن حنّان بن سدير، عن أبيه، عن أبي عبد الله عليه السلام، قال:

إنّ للقائم منّا غيبة يطول أمدها، فقلت له: يا بن رسول الله! ولم ذلك؟

قال: لأنّ الله عزّ وجلّ أبقى إلّا أن تجرى فيه سنن الأنبياء عليهم السلام في غيبتهم، وإنّه لا بدّ له - يا سديراً! - من استيفاء مدد غيبتهم، قال الله تعالى: (لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَن طَبَقٍ)، أي سنن من كان قبلكم. (1)

ص: 293

1- إكمال الدين: 480/2 ح 6 ، علل الشرائع: 245/1 ح 7 (الباب 179)، عنهما بحار الأنوار: 142/51 ح 2 و 90/52 ح 3. الخرائج و الجرائح: 955/2، منتخب الأنوار المضيئة: 80 (الفصل السادس في ذكر غيبته عليه السلام)، مرسلًا فيهما.

فرمایش خداوند متعال: هر آینه حتماً شما از حالی به حالی دیگر منتقل خواهید شد و تحوّل می یابید. (19)

1) - شیخ صدوق به نقل از عیاشی و با سند او از حُنان بن سُدیر، به نقل از پدرش روایت کرده است، که گفت:

امام صادق علیه السلام فرمود: حضرت قائم علیه السلام از ما (اهل بیت عصمت و طهارت) می باشد، او دارای غیبتی طولانی خواهد بود، عرضه داشتم: ای فرزند رسول خدا! برای چه چنین می باشد؟!

فرمود: به خاطر آن که خداوند می خواهد سنّت های پیامبران علیهم السلام را که در غیبت های خود داشته اند، در مورد او اجرا نماید، ای سُدیر! همانا (خداوند) ناچار است که مدت غیبت ایشان علیه السلام را استیفا نماید، هم چنان که خداوند متعال فرموده است: «شما همواره از حالتی به حالتی دیگر منتقل خواهید شد» (تا به مرحله کمال و سعادت برسید)، یعنی سنّت هایی که پیش از شما بوده است.

ص: 294

(قوله تعالى: إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ) (10)

[213] / 1 - أبو علي الطبرسي: روى العياشي بإسناده عن جابر، عن أبي جعفر عليه السلام قال:

أرسل عليّ عليه السلام إلى أسقف نجران، يسأله عن أصحاب الأخدود، فأخبره بشيء، فقال عليه السلام: ليس كما ذكرت، ولكن سأخبرك عنهم: إن الله بعث رجلاً حبشياً نبياً (إلى قومه) وهم حبشة، (فدعاهم إلى الله تعالى) فكذبوه فقاتلهم، فقتلوا أصحابه وأسروه وأسروا أصحابه، ثم بنوا له حيراً (وخذوا الأخدود وجعلوا فيه الحطب والنار، فلما كان حرقاً)، ثم جمعوا الناس فقالوا: من كان على ديننا وأمرنا فليعتزل ومن كان على دين هؤلاء فليرم نفسه في النار معه، (فاعتزل قوم كثير) فجعل أصحابه يتهافتون في النار، فجاءت امرأة معها صبي لها ابن شهر، (فقبل لها: إما أن ترجعي وإما أن تقذفي في النار)، فلما هجمت على النار (رأت ابنها رحمته و) هابت ورقّت على ابنها (فأنطق الله الصبي) فناداها الصبي: (يا أمّاه!) لا تهابي وارمي بي وبنفسك في النار، فإنّ هذا والله! في الله قليل، فرمت بنفسها في النار وصبيها، وكان مسّماً تكلم في المهدي. (1)

ص: 295

1- مجمع البيان: 706/10، ما جانت بين القوسين مأخوذ عن البحار، عنه بحار الأنوار: 443/14 بتفاوت يسير، والبرهان في تفسير القرآن: 253/8 ح 3، ونور الثقلين: 547/5 ح 27. المحاسن: 249/1 ح 262، باختصار، عنه البحار: 44014 ح 5، والبرهان: 253/8 ح 2، قصص الأنبياء عليهم السلام للراوندي: 246 ح 290 بتفاوت يسير، عنه البحار: 439/14 ح 2.

فرمایش خداوند متعال: به درستی که آن کسانی که مردان و زنان مؤمن را شکنجه کرده و مورد فتنه قرار دادند و توبه نکردند، عذاب جهنم و عذاب آتش برای آن‌ها خواهد بود. (10)

(1) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند او - از جابر روایت کرده است، که گفت:

امام باقر علیه السلام فرمود: امام علی علیه السلام (شخصی) را نزد اُسقف نجران فرستاد تا از او در مورد اصحاب اُحدود سؤال نماید، پس او هم نکاتی را به حضرت گزارش داد، حضرت علیه السلام فرمود: آن چه را که تو یاد آور شدی، صحیح نیست بلکه به زودی برایت گزارش (صحیح) آن را بیان می‌کنم: به درستی که خداوند مردی از اهالی حبشه را به سوی قومش - که از اهالی حبشه بودند - فرستاد و آن‌ها را (بر ایمان) به خداوند دعوت نمود، ولی آن‌ها او را تکذیب کردند، پس با آن‌ها مقاتله و جنگ نمود و آن‌ها هم اصحاب او را کشته و (یا) اسیر کردند، سپس گودال‌ها و شکاف‌هایی را (در زمین) ایجاد کرده و هیزم‌هایی را در آن‌ها ریخته و آتش زدند و چون آتش هیزم‌ها شعله ور گشت، مردم را جمع کرده و گفتند: افرادی که بر دین و آیین ما می‌باشند جدا گشته و کنار بایستند و افرادی که بر دین او هستند خود را به همراه او در آتش بیندازند.

پس عده زیادی از او جدا گشته و کناره‌گیری کردند و اصحاب او، خود را در آن آتش افکندند تا آن که زنی آمد که یک بچه یک ماهه همراه داشت، به او گفتند: یا از دین خود باز می‌گرددی و یا خود (و فرزندت) را در آتش می‌اندازی، پس آن زن تلاش کرد که خود را در آتش بیندازد، اما موقعی که به کودک خود نگاه کرد، رحمت و محبت، او را فرا گرفت (و خواست که منصرف شود)، ولی خداوند آن کودک را به سخن گفتن در آورد، کودک به او گفت: ای مادر! نترس و خودت و مرا در آتش بینداز؛ زیرا به خدا سوگند! این عمل در برابر خداوند (عظیم)، عملی اندک و ناچیز است، پس مادر خود و کودکش را در آتش انداخت و (این کودک از آن‌هایی بود که) در گهواره سخن گفت.

سمعت امير المؤمنين عليه السلام، و ذكر أصحاب الأخدود، فقال: كانوا عشرة و على مثالهم عشرة يقتلون في هذا السوق. (1)

(قوله تعالى: بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي تَكْذِيبٍ (19) وَ اللَّهُ مِنْ وَرَائِهِمْ مُحِيطٌ (20) بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَجِيدٌ (21) فِي لَوْحٍ مَحْفُوظٍ) (22)

215 / [3] - الحاكم الحسكاني: أبو النصر العياشي، قال: حدّثنا محمد بن حاتم، قال: حدّثني أبو بهر محمد بن نصر، قال: حدّثني الحسين بن إسحاق، قال: حدّثني أبو معمر، قال: حدّثني عبد الوارث، قال: حدّثني أيوب، عن محمد ابن سيرين، قال:

لَمَّا مات النبي صلى الله عليه وآله وسلم جلس علي عليه السلام في بيته فلم يخرج، فقيل لأبي بكر: إنَّ علياً لا يخرج من البيت كأنه كره إمارتك.

فأرسل إليه فقال: أكرهت إمارتي؟

فقال: ما كرهت إمارتك ولكنني أرى القرآن يزداد فيه، فحلفت أن لا أرتدي برداء إلا للجمعة حتّى أجمعه.

قال ابن سيرين: فنبتت أنه كتب المنسوخ و كتب الناسخ في أثره. (2)

ص: 297

1- مجمع البيان: 707/10، عنه بحار الأنوار: 444/14، و البرهان في تفسير القرآن: 254/8 ح 4.

2- شواهد التنزيل: 38/1 ح 27

(2) - هم چنین ابو علی طبرسی به نقل از او (عیاشی)، از میثم تمار روایت کرده است، که گفت: از امیر المؤمنین علیه السلام شنیدم که جریان اصحاب اُخدود را مطرح می نمود و می فرمود: آن ها ده نفر بودند و به همان تعداد ده نفر دیگر در این بازار کشته خواهند شد.

فرمایش خداوند متعال: بلکه آن افرادی که کافر شده اند در تکذیب هستند (19) و خداوند به تمامی آن ها احاطه دارد (20) بلکه آن قرآن مجید است (21) که در لوح محفوظ قرار دارد (و ماندگار می باشد). (22)

(2) - حسکانی به نقل از عیاشی، از محمد بن سیرین روایت کرده، که گفت:

بعد از آن که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم (به جهان ابدی) رحلت نمود امام علی علیه السلام در خانه خود نشست و بیرون نیامد، برخی به ابوبکر گفتند: به درستی که علی (علیه السلام) از خانه اش بیرون نمی آید چون از امارت و حکومت تو ناخرسند می باشد.

پس (ابوبکر) شخصی را نزد آن حضرت فرستاد و گفت: آیا از امارت من ناراحت هستی؟ (حضرت از باب تقیه) فرمود: من از امارت تو ناراحت نیستم، بلکه چون دیدم در قرآن زیاد (تغییر و تصرف) می شود، سوگند یاد کرده ام که عبا بر دوش نیندازم (و از خانه بیرون نروم) مگر هنگام (نماز) جمعه، تا زمانی که قرآن را جمع آوری (و تألیف) نمایم.

ابن سیرین افزود: خبر دار شده ام که (آن حضرت تمام آیات) ناسخ و منسوخ را در همان دوران نوشت. (1)

ص: 298

1- مضمون حدیث چون از کتب اهل سنت است بعضاً یا مورد قبول نیست و یا باید بگوییم در حال تقیه صادر شده است.

(بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ)

قوله تعالى: سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى (1)

216 / [1] - أبو عليّ الطبرسي: روى العياشي بإسناده عن أبي حميصة، عن عليّ عليه السلام قال: صلّيت خلفه عشرين ليلة، فليس يقرأ إلا (سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ)، وقال: لو يعلمون ما فيها لقرأها الرجل كلّ يوم عشرين مرّة، وأنّ من قرأها فكأنّما قرأ صحف موسى وإبراهيم عليها السلام الذي وُفّي. (1)

217 / [2] - أبو عليّ الطبرسي: روى العياشي بإسناده عن عقبه بن عامر الجهني، قال:

لَمَّا نَزَلَتْ: (فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ) (2)، قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: اجعلوها في ركوعكم، ولَمَّا نَزَلَتْ: (سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى)، قال: اجعلوها في سجودكم. (3)

ص: 299

1- مجمع البيان: 717/10، عنه البرهان في تفسير القرآن: 260/8 ح 2، نور الثقلين: 554/5 ح 7، مستدرک الوسائل 217/4 ح 4528.

2- سورة الواقعة: 74/56

3- مجمع البيان: 717/10، و نور الثقلين: 454/5 ح 7، و مستدرک الوسائل: 217/4 ح 4528. و تقدّمت الرواية نحوها أيضاً في سورة الواقعة.

فرمایش خداوند متعال: نام پروردگار بلند مرتبه خویش را به پاکی یاد کن. (1)

(1) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند او - از ابو حمیصه ، روایت کرده است، که گفت:

مدت بیست شب، پشت سر امام علی علیه السلام نماز (جماعت) خواندم و ایشان غیر از سوره «سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى» را نمی خواند و فرمود: اگر (مردم) می دانستند که در آن چه چیز هایی نهفته است، هر شخصی در هر روز بیست بار آن را تلاوت می کرد، کسی که آن را قرائت کند همانند کسی است که صُحُفِ مُوسَى و اِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِمُ السَّلَام - که وفای به عهد نمود - را قرائت کرده است.

(2) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند او - از عقبه بن عامر جهنی روایت کرده است، که گفت:

بعد از آن که «پس به نام پروردگار بزرگوارت تسبیح گوی» نازل شد، رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: (قرائت) این (آیه) را در رکوع خود قرار دهید و چون «پس به نام پروردگار والا و عالیت تسبیح گوی» نازل شد، فرمود: (قرائت) این (آیه) را در سجود خود قرار دهید.

(قوله تعالى: فَأَمَّا الْإِنْسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ، فَأَكْرَمَهُ، وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ (15) وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ، فَيَقُولُ رَبِّي أَهْنَنِ) (16)

218 / [1] - أبو علي الطبرسي: قرأ أهل المدينة: «أكرمني» و«أهانني» بإثبات الياء في الوصل و حذفها في الوقف، والقوَّاس و البرِّي و يعقوب: بإثبات الياء في الوصل و الوقف، وأبو عمرو لا يبالى كيف قرأ بالياء و غير الياء.

و روى العياشي عنه بحذف الياء من غير تخيير. (1)

ص: 301

فرمایش خداوند متعال: و اما انسان، چون پروردگارش او را بیازماید، گرامی اش دارد و نعمتش دهد، پس گوید: پروردگار من، مرا گرامی داشت. (15) ولی هنگامی که او را بیازماید و رزق را بر او تنگ گیرد، گوید: پروردگار من مرا خوار گردانید. (16)

(1) - ابوعلی طبرسی روایت کرده است، که گفت:

اهل مدینه (در قرائت خود)، «أکرمني» و «أهانني» را با اثبات حرف یاء در حال اتصال به کلمه بعد و با حذف یاء در حال وقف تلاوت کرده اند، ولی آقایان قواس، بزّی و یعقوب با اثبات حرف یا در هر دو حالت، تلاوت کرده اند و اما ابو عمرو برای آن اهمیتی قائل نیست که با یاء یا بدون آن تلاوت کند.

ولی عیاشی از ابو عمرو روایت کرده است که او با حذف حرف یاء تلاوت کرده است بدون این که به تخییری قائل باشد.

ص: 302

(قوله تعالى: وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدًا) (3)

219 / [1] - أبو الحسن الفتونى: فى تفسير العياشى عن عليّ عليه السلام - فى الآية المذكورة (قوله تعالى: (وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدًا) - قال: الوالد، رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم وما ولد، فالأئمة عليهم السلام. (1)

220 / [2] - الحاكم الحسكاني: قال أبو النضر [العياشى]: حدّثنا محمد بن نصير، حدّثنا أحمد بن محمد، عن الحسين بن سعيد، عن إسماعيل بن عبّاد، عن حسين بن أبي يعفور، عن بعض أصحابه، عن أبي جعفر عليه السلام فى قول الله عزّ وجلّ: (وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدًا)، قال:

«الوالد» أمير المؤمنين عليه السلام، «وما ولد» الحسن والحسين عليهم السلام. (2)

ص: 303

1- مرآة الأنوار و مشكاة الأسرار: 524.

2- شواهد التنزيل: 331/2 ح 1090 تأويل الآيات الظاهرة: 772 (سورة البلد)، عنه وعن كنز جامع الفوائد، بحار الأنوار: 269/23 ح

فرمایش خداوند متعال: سوگند به پدر و فرزندی که پدید آورد! (3)

(1) - ابو الحسن فتونی به نقل از عیاشی، از امام علی علیه السلام روایت کرده است که در مورد آیه یاد آوری شده: «سوگند به والد و آن چه را که متولد نموده است!»، فرمود: منظور از «والد»، رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم و «ما ولد»، ائمه علیهم السلام هستند.

(2) - حسکانی به نقل از عیاشی - با سند او - از حسین بن ابی یعفر، از برخی از اصحابش روایت کرده است، که گفت:

امام باقر علیه السلام در رابطه با فرمایش خداوند متعال: «سوگند به والد و آن چه را که متولد نموده است!»، فرمود: (منظور از) «والد» امیر المؤمنین علیه السلام «و ما ولد»، امام حسن و حسین علیهم السلام می باشند.

ص: 304

(قوله تعالى: فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى (5) وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى (6) فَسَنِيسِرُهُ لِلْيُسْرَى (7) وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَى (8) وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَى (9) فَسَنِيسِرُهُ لِلْعُسْرَى (10) وَمَا يُغْنِي عَنْهُ مَالُهُ إِذَا تَرَدَّى) (11)

221 / [1] - أبو علي الطبرسي: روى العياشي عن سعد الإسكاف، عن أبي جعفر عليه السلام، قال: (فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى) مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ، (وَ اتَّقَى) * وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى، أي بَأَنَّ اللَّهَ يُعْطِي بِالوَاحِدِ عَشْرًا إِلَى كَثِيرٍ مِنْ ذَلِكَ - وَ فِي رِوَايَةٍ أُخْرَى: إِلَى مِائَةِ أَلْفٍ فَمَا زَادَ - (فَسَنِيْسِرُهُ لِلْيُسْرَى)، قال: لا يريد شيئاً من الخير إلا يسر الله له (وَ أَمَّا مَنْ بَخِلَ) بما آتاه الله (وَ اسْتَغْنَى) * وَ كَذَّبَ بِالْحُسْنَى) بَأَنَّ يُعْطِي بِالوَاحِدِ عَشْرًا إِلَى أَكْثَرِ - وَ فِي رِوَايَةٍ أُخْرَى: إِلَى مِائَةِ أَلْفٍ فَمَا زَادَ - (فَسَنِيْسِرُهُ لِلْعُسْرَى)، قال: لا يريد شيئاً من الشر إلا يسر الله له.

قال: ثم قال أبو جعفر عليه السلام: (وَ مَا يُغْنِي عَنْهُ مَالُهُ إِذَا تَرَدَّى)،

أما والله! ما تردى من جبل، ولا تردى من حائط، ولا تردى في بئر ولكن تردى في نار جهنم. (1)

ص: 305

1- مجمع البيان: 760/10 تأويل الآيات الظاهرة: 782 عن أبي عبد الله عليه السلام بتفاوت

فرمایش خداوند متعال: اما کسی که بخشندگی و پرهیز کاری کرد، (5) و بهترین را (برگزید و) تصدیق کرد، (6) پس او را (برای بهشت و زندگی آسوده) آماده اش می کنیم (7) اما آن کسی که بخل و بی نیازی ورزید (8) و آن بهترین را تکذیب کرد، (9) او را برای دوزخ آماده می سازیم (10) و چون هلاک شدنش فرارسد، (ثروت و) دارایی اش به حالش سودی نبخشد. (11)

1) - ابوعلی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند - از سعد اسکاف روایت کرده است، که گفت:

امام باقر علیه السلام فرمود: «پس اما کسی که بخشندگی کرد»، از آن چه که خداوند به او داده است، «و پرهیز کار شد* و به خوبی (احسان و نیکی را) تصدیق نمود»، یعنی تصدیق و باور کرد که خداوند در برابر یکی، ده برابر و (بلکه) بیش از آن را عطا می نماید - و در روایتی دیگر وارد شده: تا صد هزار و بیش تر از آن، «پس به زودی برای او آسان می گردانیم»، فرمود: بگونه ای که کار خیر و خوبی را اراده نمی کند مگر اینکه خداوند (انجام آن را) برایش آسان می گرداند، «و اما کسی که بخیل و خسیس شد»، نسبت به (احسان از) آن چه که خداوند به او داده است، «و احساس خود کفایی و بی نیازی کرد* و احسان (و نیکی خداوند) را تکذیب نمود»، که (خداوند) در برابر یک، ده برابر و بلکه بیش تر عطا می نماید - و در روایتی وارد شده: تا صد هزار و بیش تر از آن -، «پس به زودی آن را برایش سخت می گردانیم»، فرمود: بگونه ای که (انجام کار) شری را اراده نمی کند مگر این که خداوند آن را برایش آسان می گرداند.

(روای) گوید: سپس امام باقر علیه السلام در ادامه فرمایش خود فرمود: «و از اموالی که ذخیره کرده است، بی نیاز نخواهد شد، هنگامی که سقوط کند»، به خدا سوگند! از بالای کوه، دیوار و یا در چاه سقوط نمی کند، بلکه در آتش دوزخ سقوط می کند (و اموال او توان نجاتش را ندارند).

(قوله تعالى: أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَى (6) وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَى (7) وَوَجَدَكَ عَابِلًا فَأَغْنَى (8) فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ (9) وَأَمَّا السَّابِلَ فَلَا تَنْهَرْ (10) وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ (11))

222 / [1] - أبو علي الطبرسي: روى العياشي بإسناده عن أبي الحسن الرضا عليه السلام في قوله تعالى: (أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَى)، قال عليه السلام: فرداً لا مثل لك في المخلوقين، فأوى الناس إليك، (وَوَجَدَكَ ضَالًّا)، أي ضالّة في قوم لا يعرفون فضلك، فهداهم إليك، (وَوَجَدَكَ عَابِلًا)، تعول أقواماً بالعلم فأغناهم بك.

وروي عن النبي صلى الله عليه وآله وسلم قال: من عليّ ربّي، وهو أهل المنّ. (1)

[223] / 2 - ابو الحسن الفتوني: العياشي عن الرضا عليه السلام في قوله تعالى: (وَوَجَدَكَ عَابِلًا فَأَغْنَى)، تعول أقواماً بالعلم فأغناهم بك. (2)

[224] / 3 - وفي رواية أخرى:

فأغناك بالوحي، فلا تسأل عن شئ أحدًا. (3)

ص: 307

-
- 1- مجمع البيان: 767/10، عنه بحار الأنوار: 138/16، و مرآة الأنوار و مشكاة الأسرار: 357 القطعة الأولى منه - إلى قوله: فأوى الناس إليك - و نور الثقلين: 595/5 ح 13.
 2- مرآة الأنوار و مشكاة الأسرار: 406.
 3- مرآة الأنوار و مشكاة الأسرار: 406.

فرمایش خداوند متعال: آیا تو را یتیم نیافت، پس پناهت داد؟ (6) آیا تو را گم گشته نیافت و راه نمائیت نمود؟ (7) آیا تو را در مانده نیافت، پس توان گرت گردانیدی؟ (8) بنابر این یتیم را میازار (9) و گدا را (دست خالی) مران (10) و اما نسبت به نعمت پروردگارت، سخن بگوی. (11)

1) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند او - از امام رضا علیه السلام روایت کرده است، که در مورد فرمایش خداوند متعال: «آیا تو را یتیم نیافت؟ پس پناه و جایگاهت داد»، فرمود: تنها بودی و در بین آفریده ها همانند نداشتی، پس مردم را به تو مهربان نمود و «تو را گم گشته (و سرگردان) یافت»، یعنی در بین قوم و قبیله خود سرگردان بودی و آن ها فضیلت و موقعیت تو را نمی شناختند، پس خداوند آن ها را به سوی تو هدایت نمود، «و تو را عائله مند یافت»، که قبیله ها و گروه هایی را به وسیله علوم و دانش سرپرستی می نمای و خداوند آن ها را به وسیله توبی نیاز شان نمود.

و از پیامبر گرامی صلی الله علیه و آله و سلم وارد شده است، که فرمود: پروردگارم بر من منت نهاد و او اهل و شایسته منت می باشد.

2) - ابو الحسن فتونی به نقل از عیاشی، از امام رضا علیه السلام روایت کرده است، که در مورد فرمایش خداوند متعال: «و تو را تنگ و تهی دست یافت پس بی نیازت نمود»، فرمود: منظور این است که تو گروه هایی را به وسیله علوم و معارف سرپرستی و تکفل می نمای و خداوند آن ها را به وسیله توبی نیاز نمود.

3) - هم چنین در حدیثی دیگر روایت کرده است، که فرمود: خداوند تو را به وسیله وحی بی نیاز نمود، پس هیچ چیزی را، از هیچ فردی (غیر از خداوند) سؤال نکن.

(قوله تعالى: فَإِذَا فَرَغْتَ فَانصَبْ) (7)

[225] / 1 - الحاكم الحسكاني: حدّثني عليّ بن موسى بن إسحاق، عن محمّد بن مسعود بن محمّد [العيّاشي]، قال: حدّثنا جعفر بن أحمد، قال: حدّثني حمدان، و العمركي، عن العبيدي، عن يونس، عن زرعة، عن سماعة، عن أبي بصير، عن أبي عبد الله عليه السلام، [في قوله تعالى:] (فَإِذَا فَرَغْتَ فَانصَبْ)، قال: يعني [انصب] عليّاً، للولاية. (1)

ص: 309

1- شواهد التنزيل: 451/2 ح 1116 و 1117 و 1119 بسند آخر.

فرمایش خداوند متعال: پس چون (از کار خود) فارغ شدی، برای عبادت و بندگی کوشش کن. (7)

(1) - حسکانی به نقل از عیاشی - با سند او - از ابو بصیر روایت کرده است، که گفت:

امام صادق علیه السلام در مورد فرمایش خداوند متعال: «پس هنگامی که فارغ شدی، (به امر مهم دیگری) بپرداز»، فرمود: منظور این است که علی (علیه السلام) را برای ولایت (و خلافت) منصوب نما.

ص: 310

(بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ)

قوله تعالى: إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ (1) وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ (2) لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ (3) تَنْزِيلُ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ (4) سَلَامٌ هِيَ حَتَّىٰ مَطَلَعِ الْفَجْرِ (5)

[226] / 1 - أبو علي الطبرسي: روى العياشي بإسناده عن زرارة، عن عبد الواحد بن المختار، قال:

سألت أبا جعفر عليه السلام عن ليلة القدر؟

قال: في ليلتين: ليلة ثلاث وعشرين وإحدى وعشرين، فقلت: أفرد لي إحداهما، قال: وما عليك أن تعمل في ليلتين، هي إحداهما. (1)

[227] / 2 - أبو علي الطبرسي: و [روى العياشي بإسناده] عن شهاب بن عبد ربّه، قال:

قلت لأبي عبد الله عليه السلام: أخبرني عن ليلة القدر، فقال: هي ليلة إحدى وعشرين أو ليلة ثلاث وعشرين. (2)

[228] / 3 - أبو علي الطبرسي: و [روى العياشي بإسناده] عن حمّاد بن عثمان، عن حسان أبي عليّ، قال:

ص: 311

1- مجمع البيان: 787/10 (سورة القدر)، عنه وسائل الشيعة: 360/10 ح 13608 ، ونور الثقلين: 628/5 ح 70.

2- مجمع البيان: 787/10 (سورة القدر)، عنه وسائل الشيعة: 360/10 ح 13609 ، ونور الثقلين: 628/5 ح 71

فرمایش خداوند متعال: همانا ما آن (قرآن) را در شب قدر نازل نمودیم (1) و تو چه می دانی که شب قدر چیست؟! (2) (فضیلت) شب قدر برتر از هزار ماه است (3) فرشته ها و روح در آن (شب) به اذن پروردگار شان برای (تقدیر) هر امر و کاری نازل می شوند (4) (آن شب) شبی سرشار از سلامتی (رحمت و برکت) است تا طلوع سپیده. (7)

1) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند او - از زراره، به نقل از عبد الواحد بن مختار روایت کرده است، که گفت:

از امام باقر علیه السلام در مورد شب قدر سؤال کردم؟

فرمود: در یکی از دو شب - شب بیست و سوم یا شب بیست و یکم - خواهد بود.

عرض کردم: آن را برایم مشخص و معین فرما.

فرمود: چه می شود که در هر دو شب (اعمال آن را) عمل نمایی؟ آن (شب قدر) یکی از آن دو شب می باشد.

2) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند خود - از شهاب بن عبد ربّه، روایت کرده است، که گفت:

به امام صادق علیه السلام عرض کردم: مرا از شب قدر آگاه فرما.

فرمود: در یکی از دو شب، شب بیست و یکم یا شب بیست و سوم خواهد بود.

3) - و نیز ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند او - از حماد بن عثمان، به نقل از حسان ابو علی روایت کرده است، که گفت:

سألت أبا عبد الله عليه السلام عن ليلة القدر؟

قال: اطلبها في تسع عشرة وإحدى وعشرين وثلاث وعشرين. (1)

[229] / 4 - السيّد ابن طاووس: روى أبو الفضل محمّد بن عبد الله، قال: حدّثنا جعفر بن محمّد بن مسعود العيّاشي، قال: حدّثنا أبي، عن جعفر بن أحمد، قال: حدّثني العمركي بن عليّ، عن يعقوب بن يزيد، عن أحمد بن عبدوس الخلنجي، عن محمّد بن دادنة، عن محمّد بن الفرج (2) أنّه كتب إلى الرجل عليه السلام يسأله عمّا يقرأ في الفرائض و عن أفضل ما يقرأ به فيها؟

فكتب عليه السلام إليه: إنّ أفضل ما يقرأ في الفرائض (إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ) و (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ). (3)

ص: 313

1- مجمع البيان: 787/10 (سورة القدر)، عنه وسائل الشيعة: 360/10 ح 13610، و نور الثقلين: 628/5 ح 72

2- محمد بن الفرج الرخجي: هو من أصحاب الرضاء عليه السلام، و من رجال الجواد و الهادي عليهم السلام، و روى عن أبي الحسن موسى عليه السلام وله كتاب، عنه أحمد بلال، راجع جامع الرواة للأردبيلي: 113/2

3- فلاح السائل: 162 (الفصل التاسع عشر)، فيه: عن جعفر بن محمّد بن مسعود العيّاشي، و لعلّ الصحيح ما أثبتناه، كما يدلّ عليه ما في بحار الأنوار: 44/82 ح 32، و مستدرک الوسائل: 4458190/4

از امام صادق علیه السلام در مورد شب قدر سؤال کردم؟

فرمود: آن را در (یکی از سه شب) نوزدهم و بیست و یکم و یا بیست و سوم جست جو نما.

(4) - سید ابن طاووس به نقل از عیاشی - با سند او - از محمد بن دادنه روایت کرده است، که گفت:

محمد بن فرج نامه ای به امام کاظم علیه السلام و یا به امام هادی علیه السلام نوشت و از آن حضرت نسبت به این که چه چیزی در نماز های واجب خوانده می شود، سؤال کرد؟

حضرت در جواب مرقوم فرمود: با فضیلت ترین چیزی که در نماز های واجب خوانده می شود، سوره (إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ)، و (نیز سوره) (قل هو الله أحد) می باشد.

ص: 314

(قوله تعالى: ثُمَّ لَسْتُمْ لَكُمْ يَوْمَئِذٍ مِنَ النَّعِيمِ) (8)

[230] / 1 - أبو علي الطبرسي: وروى العياشي بإسناده - في حديث طويل - قال:

سأل أبو حنيفة أبا عبد الله عليه السلام عن هذه الآية: [(ثُمَّ لَسْتُمْ لَكُمْ يَوْمَئِذٍ مِنَ النَّعِيمِ)] ؟

فقال: ما «النعيم» عندك يا نعمان؟

قال: القوت من الطعام والماء البارد، فقال: لئن أوقفك الله بين يديه يوم القيامة حتى يسألك عن كل أكلة أكلتها أو شربة شربتها ليطولنّ و قوفك بين يديه.

قال: فما النعيم؟ جعلت فداك!

قال: نحن أهل البيت النعيم الذي أنعم الله بنا على العباد و بنا اتلفوا بعد أن كانوا مختلفين، و بنا أَلَّفَ الله بين قلوبهم، و جعلهم إخواناً بعد أن كانوا أعداء و بنا هداهم الله للإسلام و هو النعمة التي لا تنقطع و الله سائلهم عن حقّ النعيم الذي أنعم به عليهم و هو النبيّ صلى الله عليه و آله و سلم و عترته عليهم السلام. (1)

[2] - المحدّث النوري: روى العياشي عن الصادق عليه السلام، قال:

لو أنّ رجلاً أنفق على طعام ألف درهم، و أكل منه مؤمن لم يعدّ سرفاً. (2)

ص: 315

1- مجمع البيان: 813/10 عنه بحار الأنوار: 258/7، و 49/24، و 315/66، و 70/73، مجمع الدعوات للراوندي: 158 ح 434، و البرهان في تفسير القرآن: 377/8 ح 18، و نور الثقلين: 663/5 ح 15، مرآة الأنوار و مشكاة الأسرار: 514، و مستدرک الوسائل: 247/16 ح 19755.

2- مستدرک الوسائل: 250/16 ح 19761.

فرمایش خداوند متعال: سپس در آن روز (قیامت) شما را از نعمت‌ها بازخواست می‌کنند. (8)

(1) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند خود در حدیثی طولانی - روایت کرده است، که گفت:

ابو حنیفه از امام صادق علیه السلام پیرامون این آیه: [«سپس در آن روز از نعمت‌ها مورد بازخواست قرار می‌گیرید»]، سؤال کرد؟

حضرت فرمود: ای نعمان! به نظر تو معنای «النعیم»، چیست؟

ابو حنیفه گفت: خوراکی و آب سرد.

فرمود: اگر خدا تو را در روز قیامت نگاه دارد و نسبت به هر طعامی که خورده‌ای و آب سرد گوارایی که نوشیده‌ای، سؤال کند، باید در پیش‌گاه خداوند مدت زیادی را توقف کنی.

عرض کرد: فدایت گردم! پس منظور از «النعیم» چیست؟

فرمود: منظور از آن، ما اهل بیت (رسالت) هستیم که خداوند بر مردم ارزانی داشته است، مردم به وسیله ما با یک دیگر اُلُفت گرفته و برادر (و مأنوس) شده‌اند، با این که قبلاً با هم اختلاف داشتند و به وسیله ما دل‌های آن‌ها را به هم نزدیک نمود و با هم برادر شدند، با این که قبلاً دشمن یک دیگر بودند و به وسیله ما آن‌ها را به اسلام هدایت کرد، این همان نعمت پایداری است که قطع و (از مردم) جدا نمی‌شود و خداوند از مردم راجع به حقانیت این نعمت سؤال خواهد کرد که منظور از آن پیامبر و عترت او علیهم السلام می‌باشند.

(2) - محدث نوری به نقل از عیاشی (با سند خود) از امام صادق علیه السلام روایت کرده است، که فرمود: چنان چه فردی به مقدار هزار درهم (نقره) برای خوراک، هزینه و انفاق کند و مؤمن از آن تناول نماید، اسراف نخواهد بود (و مورد بازخواست قرار نمی‌گیرد).

ص: 316

(بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ)

قوله تعالى: وَيُلِّ لِكُلِّ هُمْزَةً لَمْزَةً (1) الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ. (2) يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ، (3)

23 / [1] - أبو علي الطبرسي: روى العياشي بإسناده عن محمد بن نعمان الأحول، عن حمران بن أعين، عن أبي جعفر عليه السلام قال:

إِنَّ الْكُفَّارَ وَالْمَشْرِكِينَ يَعْبُرُونَ أَهْلَ التَّوْحِيدِ فِي النَّارِ وَيَقُولُونَ: مَا نَرَى تَوْحِيدَكُمْ أَغْنَى عَنْكُمْ شَيْئًا، وَمَا نَحْنُ وَإِنَّمَا سِوَاءٌ، قَالَ: فَيَأْتِي لَهُمُ الرَّبُّ تَعَالَى فَيَقُولُ لِلْمَلَائِكَةِ: اشْفَعُوا، فَيُشْفَعُونَ لِمَنْ شَاءَ اللَّهُ، ثُمَّ يَقُولُ لِلنَّبِيِّينَ: اشْفَعُوا فَيُشْفَعُونَ لِمَنْ شَاءَ اللَّهُ، ثُمَّ يَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ: اشْفَعُوا، فَيُشْفَعُونَ لِمَنْ شَاءَ اللَّهُ، وَيَقُولُ اللَّهُ: أَنَا أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ، أَخْرَجُوا بِرَحْمَتِي كَمَا يَخْرُجُ الْفَرَّاشُ.

قال: ثم قال أبو جعفر عليه السلام: ثم مدّت العمدة وأوصدت عليهم، وكان والله! الخلود. (1)

ص: 317

1- مجمع البيان: ج 10 ص 819، عنه بحار الأنوار: 279/8، والبرهان في تفسير القرآن: 383/8 ح 3، ونور الثقلين: 668/5 ح 10.

فرمایش خداوند متعال: وای به حال هر عیب جو و مسخره کننده ای (1) همان کسی که مال فراوانی را (از طریق مشروع و غیر مشروع) جمع نموده و شمارش کرده است (2) او گمان می کند که اموال او، او را جاوید می گرداند. (3)

(1) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند او - از محمد بن نعمان احوّل، از حُمران بن اعین، روایت کرده است، که گفت :

امام باقر علیه السلام فرمود: به درستی که کفار قریش و مشرکین در آتش، اهل توحید را عیب جویی و سرزنش می کنند و می گویند: ما نمی بینیم که توحید، شما را نسبت به چیزی بی نیاز و کمک کرده باشد، ما و شما یکسان می باشیم، پس پروردگار متعال آن ها را خوار و ذلیل می گرداند و به فرشته ها می فرماید: شفاعت کنید، آن ها هم هر کسی را که خداوند خواسته باشد، شفاعت می کنند، بعد از آن به پیامبران می فرماید: شفاعت کنید، آن ها نیز هر کسی را که خداوند خواسته باشد، شفاعت می کنند، بعد از آن به مؤمنین می فرماید: شفاعت کنید و آن ها هم هر کسی را که خداوند خواسته باشد، شفاعت می کنند، سپس می فرماید: من رحم کننده ترین رحم کنندگان می باشم (ای اهل توحید! از آتش) به سبب رحمت من خارج شوید، پس (اهل توحید، از آتش) خارج می گردند هم چنان که پروانه ها (از گرد آتش و نور) خارج می شوند.

امام باقر علیه السلام افزود: ستون ها کشیده می شوند و آن سرزنش کنندگان را در بر می گیرند و به خدا سوگند! آن ها همیشه در آتش خواهند ماند.

(بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ)

قوله تعالى: أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ (1) أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضَلُّيلٍ (2) وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ (3) تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِّن سِجِّيلٍ (4) فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَّأْكُولٍ (5)

232 / [1] - أبو عليّ الطبرسي: روى العيّاشي بإسناده عن هشام بن سالم، عن أبي عبد الله عليه السلام قال: أرسل الله على أصحاب الفيل طيراً مثل الخطّاف ونحوه في منقاره حجر مثل العدسة، فكان يحاذي برأس الرجل فيرميه بالحجارة فيخرج من دبره، فلم تزل بهم حتى أتت عليهم.

قال: فأفلت رجل منهم فجعل يخبر الناس بالقصة فيبنا هو يخبرهم إذ أبصر طيراً، فقال: هذا هو منها.

قال: فحاذى فطرحة على رأسه فخرج من دبره.

وقال عبيد بن عمير الليثي: لما أراد الله أن يهلك أصحاب الفيل فبعث عليهم طيراً نشأت من البحر كأنّها الخطاطيف، كلّ طير منها معه ثلاثة أحجار، ثمّ جاءت حتى صفت على رؤوسهم ثمّ صاحت وألقت ما في أرجلها و مناقيرها فما من حجر وقع منها على رجل إلاّ خرج من الجانب الآخر. (1)

233 / [2] - أبو عليّ الطبرسي: [روى العيّاشي بإسناده] عن عكرمة، عن ابن عباس، قال:

ص: 319

فرمایش خداوند متعال: آیا ندیدی که پروردگارت با (لشکر ابرهه) فیل سواران، چه کرد؟! (1) آیا حیله و نقشه آن ها را در تباهی و گمراهی قرار نداد (2) پرنده‌گانی را - دسته دسته - بر (سر) آن ها فرستاد (3) که با سنگ های ریزی آن ها را مورد هدف (و حمله) قرار می دادند (4) و سر انجام آن ها را هم چون گاه خورده شده (و متلاشی) قرار دادند. (5)

(1) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند او - از هشام بن سالم روایت کرده است، که گفت:

امام صادق علیه السلام فرمود: خداوند بر اصحاب فیل، پرنده‌گانی را هم چون پرستو و مشابه آن فرستاد که در منقار هر یک سنگی همانند عدس بود، پس چون محاذی و بالای سر هر مردی قرار می گرفتند یکی از آن سنگ ریزه ها را پرتاب می کردند (و بر سرش فرود می آمد و) از نشیمن گاهش خارج می گردید و این برنامه تا آخرین نفر شان ادامه یافت. حضرت علیه السلام افزود: یک نفر از آن ها رهایی یافت تا جریان را به دیگر مردم و افراد گزارش دهد، پس در همان حالی که مشغول گزارش دادن بود ناگهان یکی از آن پرنده ها را دید و گفت: این یکی از آن ها می باشد، پس آن پرنده آمد تا بالای سر او قرار گرفت و سنگی بر سرش پرتاب کرد که از نشیمن گاه او بیرون شد.

و عبید بن عمیر لیشی گفته است: بعد از آن که خداوند اراده نمود تا اصحاب فیل را هلاک نماید پرنده‌گانی را - که از دریا هم چون پرستو هایی بودند - به سمت آن ها گسیل داد و همراه هر یک سه عدد سنگ ریزه بود (یکی به منقار و دو تا هم به چنگال هایش)، سپس هجوم آورده و آمدند تا بالای سر هر مردی قرار گرفتند و فریادی را سر می دادند و آن سنگ ها را از منقار و چنگال های خود بر آن ها می ریختند (و بر سر شان فرود می آمد و) از طرفی دیگر خارج می گشت.

(2) - هم چنین ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند او - از عکرمه روایت کرده است، که ابن عباس گفت:

دعا الله الطير الأبايل فأعطاها حجارة سوداء عليها الطين، فلما حازت بهم رميتهم، فما بقي أحد منهم إلا أخذته الحكمة، وكان لا يحاك الإنسان منهم جلدًا إلا تساقط لحمه، قال: وكانت الطير نشأت من قبل البحر لها خراطيم الطيور ورؤوس السباع لم تر قبل ذلك ولا بعده. [\(1\)](#)

ص: 321

1- مجمع البيان: 824/10

خداوند پرندگان را دعوت نمود و به هر یک سنگ سیاهی داد که بر آن گِل (مالیده شده) بود، پس چون محاذی و بالای سر آن افراد قرار گرفتند، سنگ ها را بر (سر) آن ها فرو ریختند و هیچ یک از آن ها باقی نماند، مگر این که خارش می در (بدن) او ایجاد می گشت و چون جای آن خارش را می خاراند، (پوست و) گوشتش می ریخت.

(ابن عباس) افزود: این پرندگان از سوی دریا بر خاستند و دارای منقار پرندگان بودند و سری (هم چون سر) درندگان داشتند و پیش از آن و بعد از آن، دیده نشدند.

ص: 322

(بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ)

قوله تعالى: لِإِيلَافِ قُرَيْشٍ (1) إِيْلَفِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ (2) فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ (3) الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ (4)

234 / [1] - أبو عليّ الطبرسي: روى العياشي عن المفضل بن صالح، عن أبي عبد الله عليه السلام، قال: سمعته يقول:

لا تجمع بين سورتين في ركعة واحدة إلا «الضحى» و«ألم نشرح» و«ألم تر كيف» و«إيلاف قريش». (1)

235 / [2] - أبو عليّ الطبرسي: روى العياشي بإسناده عن أبي العباس، عن أحدهما عليهم السلام، قال:

«ألم تر كيف فعل ربك» و«إيلاف قريش» سورة واحدة. (2)

ص: 323

1- مجمع البيان 827/5، عنه بحار الأنوار: 46/85 ذيل ح 36 أشار إليه، ووسائل الشيعة: 55/6 ح 7330، ونور الثقلين: 593/5 ح 3 و 669 ح 3.

2- مجمع البيان: 827/10، عنه نور الثقلين: 669/5 ح 3.

فرمایش خداوند متعال: (هدف هجوم فیل سواران این بود که) قریش (با این سرزمین اُلفت یابند) (1) اُلفت آن ها در کوچ کردن های زمستانی و تابستانی بوده باشد (2) بنابر این (به شکرانه این نعمت و امداد خداوندی) باید پروردگاه این خانه (کعبه) را عبادت کنند (3) همان خدایی که آن ها را از گرسنگی اطعام نمود و (از نا امنی) در امان شان قرار داد. (4)

(1) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند او - از مفضل بن صالح روایت کرده است، که گفت :

از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: در یک رکعت نماز، (بعد از حمد) بین (قرائت) دو سوره جمع نکن، مگر نسبت به سوره «الضحی» با «الم نشرح» و سوره «فیل» با «لایلاف قریش».

(2) - و نیز ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند او - از ابو العباس روایت کرده است، که گفت :

یکی از دو امام (باقر یا صادق) علیهم السلام فرمود: سوره «الم تر کیف فعل ربک» با «لایلاف قریش»، یک سوره محسوب می شوند.

(قوله تعالى: فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ (4) الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ) (5)

236 / [1] - أبو علي الطبرسي: روى العياشي بإسناده عن يونس بن عمّار، عن أبي عبد الله عليه السلام، قال:

سألته عن قول الله تعالى: (الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ)، أهى وسوسة الشيطان؟

فقال: لا، كلّ أحد يصيبه هذا، ولكن أن يغفلها ويدع أن يصلّي في أول وقتها. (1)

237 / [2] - أبو علي الطبرسي: روى العياشي بإسناده عن أبي أسامة زيد الشحام، قال:

سألت أبا عبد الله عليه السلام عن قول الله: (الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ)؟

قال: هو الترك لها والتوانى عنها. (2)

238 / [3] - أبو علي الطبرسي: روى العياشي بإسناده عن محمد بن الفضيل، عن أبي الحسن عليه السلام قال:

هو التضييع لها. (3)

ص: 325

1- مجمع البيان: 834/10، عنه بحار الأنوار: 6/83، ووسائل الشيعة: 114/6 ح 4658، والبرهان في تفسير القرآن: 396/8 ح 7، و نور الثقلين: 678/5 ح 7، ومستدرک الوسائل: 103/3 ح 3129.

2- مجمع البيان: 834/10، عنه بحار الأنوار: 6/83، ووسائل الشيعة: 114/4 ح 4659، والبرهان في تفسير البرهان: 396/8 ح 8، و نور الثقلين: 678/5 ح 8

3- مجمع البيان: 834/10، عنه وسائل الشيعة: 114/6 ح 4660، والبرهان في تفسير البرهان: 396/8 ح 9، و نور الثقلين: 678/5 ح 9

فرمایش خداوند متعال: پس وای بر آن نماز گزارانی (4) که در نماز خود، سهل انگاری و بی توجهی می کنند. (5)

(1) - ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند او - از یونس بن عمّار، روایت کرده است، که گفت :

از امام صادق علیه السلام پیرامون فرمایش خداوند متعال: «کسانی که نسبت به نماز خود فراموش کار هستند»، سؤال کردم، که آیا منظور وسوسه شیطان است؟

فرمود: نه، این مورد را هر انسانی مبتلا می شود، بلکه منظور غفلت (و بی اعتنایی) از انجام آن در اول وقت (و کیفیت آن) می باشد.

(2) - و نیز ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند او - از ابو أسامه، زید شحام روایت کرده است، که گفت:

از امام صادق علیه السلام پیرامون فرمایش خداوند متعال: «کسانی که نسبت به نماز خود فراموش کار هستند»، سؤال کردم؟

فرمود: منظور ترک کردن و بی اعتنایی نسبت به آن (و کیفیت آن) می باشد.

(3) - و نیز ابو علی طبرسی به نقل از عیاشی - با سند او - از محمد بن فضیل روایت کرده است، که گفت:

امام کاظم علیه السلام فرمود: منظور از آن تضييع و ضایع کردن نماز است.

ص: 326

(بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ)

قوله تعالى: قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ (1) اللَّهُ الصَّمَدُ (2) لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ (3) وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ (4)

239 / [1] - الشيخ الصدوق: محمد بن مسعود العياشي - رحمه الله - فقد روى في كتابه عن عبد الله بن محمد، عن محمد بن إسماعيل بن السمّاك، عن ابن أبي عمير، عن هشام بن سالم، عن أبي عبد الله عليه السلام، قال:

من صلّى أربع ركعات فقرأ في كلّ ركعة بخمسين مرّة «قل هو الله أحد» كانت صلاة فاطمة عليها السلام، وهي صلاة الأوابين. (1)

ص: 327

1- من لا يحضره الفقيه: 564/1 ح 1557، عنه وسائل الشيعة: 113/8 ح 10198

به نام خداوند بخشاینده مهربان

فرمایش خداوند متعال: (ای پیامبر!) بگو: آن (خدای آفریننده) خداوند یکتا و یگانه است (1) خداوندی که همه نیازمندان، قصد او را می کنند (2) (او) نزاییده و نه زاده شده است (3) و برای او هیچ گاه شبیه و مانندی نبوده است. (4)

(1) - شیخ صدوق به نقل از عیاشی - با سند او - از هشام بن سالم روایت کرده است، که گفت:

امام صادق علیه السلام فرمود: هر کسی که چهار رکعت (دو تا، دو رکعت) نماز بجای آورد و در هر رکعت پنجاه مرتبه سوره «قل هو الله أحد» را بخواند، نماز حضرت فاطمه علیها السلام را بجای آورده و این همان نماز اوّابین خواهد بود.

ص: 328

(قوله تعالى: مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ) (4)

240 / [2] - أبو علي الطبرسي: روى العياشي بإسناده عن أبان بن تغلب، عن جعفر بن محمد عليه السلام، قال :

قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: ما من مؤمن إلا ولقلبه في صدره أذنان: أذن ينفث فيها الملك، و أذن ينفث فيها (الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ)، فيؤيد الله المؤمن بالملك، وهو قوله سبحانه: (وَ أَيْدُهُمْ بِرُوحٍ مِّنْهُ) (1) . (2)

قد تمت المستدركات لكتاب التفسير العياشي، التي وعثرنا عليها باسم أبي النضر محمد بن مسعود العياشي. في يوم النصف من شعبان المعظم، سنة 1434 هـ-ق، يوم ميلاد الإمام الثاني عشر، التاسع من ولد الإمام الحسين بن علي عليهم السلام، الذي يملأ الأرض قسطاً وعدلاً و الحمد لله أولاً و آخراً.

ص: 329

1- سورة المجادلة: 22/58

2- مجمع البيان: 870/10، عنه بحار الأنوار: 48/70. الكافي: 206/22 ح 3، عنه البرهان في تفسير البرهان: 445/8 ح 4.

فرمایش خداوند متعال: از شر وسوسه و وسوسه گر درونی و نهانی، (به پروردگار پناه می برم). (4)

(1) - ابو علی طبیرسی به نقل از عیاشی - با سند او - از ابان بن تغلب روایت کرده است، که گفت :

امام صادق علیه السلام به نقل از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: مؤمنی وجود ندارد، مگر این که قلب او دارای دو گوش است، بر یکی از دو گوش (شیطان) وسواس خناس می دمد و بر گوش دیگرش فرشته ای می دمد، پس خداوند متعال مؤمن را به وسیله فرشته تأیید (و حمایت) می نماید؛ و این همان فرمایش خداوند سبحان است که فرموده: «خداوند ایشان را به وسیله روحی از جانب خودش تأیید می نماید».

مستدرکات کتاب شریف تفسیر عیاشی، همراه با ترجمه آن در روز نیمه شعبان، سال 1344 هجری قمری، سال روز ولادت دوازدهمین امام و نهمین فرزند از فرزندان امام حسین علیهم السلام، که (با ظهور خود) تمام گیتی را پُر از عدل و داد خواهد نمود، با حمد و ستایش خداوند در تمام مراحل پایان یافت.

جمع 481 صفحه

ص: 330

فهارس هذا الجزء الخامس: أي : مستدركات التفسير العياشي

اشاره

ص: 332

1) فهرس الآيات المباركة

الآيات...رقم الآية / الصفحة

سورة «الحمد» - [1]

(بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ)...4/1.

سورة «البقرة» - [2]

(وَ الَّذِیْنَ یُؤْمِنُونَ بِمَا نُزِّلَ اِلَیْكَ وَ مَا نُزِّلَ مِنْ)...6/4.

(وَ اَقِیْمُوا الصَّلٰوةَ وَ آتُوا الزَّكٰوةَ وَ اُزْکِعُوا مَعَ الرَّاٰعِیْنَ)...6/43.

(وَ اِذْ اٰخَذْنَا مِیْثَاقَکُمْ وَ رَفَعْنَا ... وَ رَحْمَتُهُ لَکُنْتُمْ مِنْ)...8/ 64-63.

(وَ کَذٰلِکَ جَعَلْتُمْ اُمَّةً وَ سَطًا لِتَکُونُوا شُهَدَآءَ عَلٰی النَّاسِ)...8/143.

(یٰۤاَیُّهَا النَّاسُ کُلُوْا مِمَّا فِی الْاَرْضِ حَلٰلًا طَیِّبًا وَ لَا تَتَّبِعُوا)...10/168.

(اِنَّمَا حَرَّمَ عَلَیْکُمُ الْمِیْتَةَ وَ الدِّمَّ وَ لَحْمَ الْخِنْزِیْرِ وَ مَا اٰهَلَّ)...10/173.

(شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِیْ اُنزِلَ فِیْهِ الْقُرْءَانُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَ بَیِّنٰتٍ)...12/185.

(وَ اَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَةَ لِلّٰهِ فَاِنْ اَحْصَرْتُمْ فَمَا اسْتَیْسَرَ مِنَ الْهُدٰی)...14/196.

(الْحَجُّ اَشْهُرٌ مُّعْلُوْمَةٌ فَمَنْ فَرَضَ فِیْهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَ لَا فُسُوْقَ)...14/197.

(فَاِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهٗ مِنْ بَعْدُ حَتّٰی تَنْکِحَ زَوْجًا غَیْرَهٗ، فَاِنْ)...16/230.

(وَ اِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ اَنْ تَمْسُوهُنَّ وَ قَدْ فَرَضْتُمْ لِهِنَّ فَرِیضَةً)...18/238.

(اللّٰهُ لَا اِلهَ اِلَّا هُوَ الْحَیُّ الْقَیُّوْمُ لَا تَاْخُذُهٗ سِنَةٌ وَّلَا نَوْمٌ)...22/255.

(مَثَلُ الَّذِیْنَ یُنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمْ فِی سَبِیْلِ اللّٰهِ کَمَثَلِ حَبَّةٍ اَمْ نَبْتٍ سَبْعٍ)...22/261.

سورة «آل عمران» - [3]

(أَفَمَن اتَّبَعَ رِضْوَانَ اللَّهِ كَمَن... وَ اللَّهُ بِصِيرٍ، بِمَا يَعْمَلُونَ)...162-163/26.

سورة «النساء» - [4]

(يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِن نَفْسٍ وَحِدَةٍ...28/1.

(وَءَاتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَإِن طِبْنَ لَكُمْ عَن شَيْءٍ)...28/4.

(أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ، فَقَدْ...30/54.

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِي)...32/59.

(وَ مَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَ الرَّسُولَ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ)...34/69.

(وَ مَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَن يَتَّخِلَ مُؤْمِنًا... وَ أَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا)...36/93-92.

سورة «المائدة» - [5]

(...الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَ أَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَ رَضِيتُ لَكُمْ)...40/3.

(الْيَوْمَ أَحْلَلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتِ وَ طَعَامَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَلًّا لَكُمْ)...40/5.

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ)...42/6.

سورة «الأنعام» - [6]

(قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِن عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ)...44/15.

(قُلْ أَى شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً قُلِ اللَّهُ شَهِيدٌ بَيْنِي وَ بَيْنَكُمْ)...44/19.

(أُولَئِكَ الَّذِينَ ءَاتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ وَ الْحُكْمَ وَ التُّبُوَّةَ فَإِن يَكْفُرُوا)...46/89.

سورة «الأعراف» - [7]

(بَيْنِي ءَادَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ... نُفِصِلُ الْأَيْسَتِ لِمَنْ يَعْلَمُونَ)...31-32/48.

(وَ نَادَى أَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابَ النَّارِ أَن قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا)...50/44.

(فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ يَأْخُذُونَ عَرَضَ هَذَا)...50/169.

(وَ إِذَا قُرِئَ الْقُرْءَانُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ، وَ أَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ)...52/204.

(لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى... قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ)... 54 / 93-91.

ص: 334

(وَأَخْرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَءَاخَرَ سَيِّئًا)...56/102.

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ)...58/119.

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ)...58/123.

سورة «يونس» - [10]

(قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ قُلِ اللَّهُ يَهْدِي)...62/35.

(لَهُمُ الْبُشْرَى فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ لَا تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِي)...62/64.

(فَهَلْ يَنْتَظِرُونَ إِلَّا مِثْلَ أَيَّامِ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ قُلْ فَانْتَظِرُوا)...64/102.

سورة «هود» - [11]

(وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرُّهَا)...66/6.

(وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أُولَئِكَ يُعْرَضُونَ)...66/18.

(وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ... جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ)...68/119-118.

سورة «يوسف» - [12]

(وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ، وَءَاتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذَلِكَ نَجْزِي)...70/22.

(قَالَ أَجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ)...70/55.

(فَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَّازِهِمْ جَعَلَ السَّقَايَةَ فِي رِجْلِ أَخِيهِ ثُمَّ أَذْن)...72/70.

سورة «الرعد» - [13]

(لَهُ، مُعَقِّبَاتٌ مِّنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ، يُحَفِّظُونَهُ وَمِنْ)...74/11.

(الَّذِينَ ءَامَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ)...74/28.

(وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّن قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً)...76/38.

سورة «إبراهيم» - [14]

(أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللَّهِ كُفْرًا وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ)...78/28.

(رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ)...78/37.

سورة «الحجر» - [15]

ص: 335

(وَ لَقَدْ مَا تَيْتَنَّاكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمِ)...80/87.

سورة «النمل» - [16]

(وَ عَلَى اللَّهِ قَصْدُ السَّبِيلِ وَ مِنْهَا جَابِرٌ وَ لَوْ شَاءَ لَهَدْنَاكُمْ)...82/9.

(لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ مِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ)...82/25.

(ثُمَّ كُلِي مِن كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا يَخْرُجُ مِنْ)...84/69.

(إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَ الْإِحْسَنِ وَ إِيْتَايَ ذِي الْقُرْبَى وَ يَنْهَى)...84/90.

سورة «الإسراء» - [17]

(إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَ يُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ)...88/9.

(يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ أَنَسٍ، بِإِمِّيهِمْ فَمَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ)...88/71.

(وَ إِنْ كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ لِتَفْتَرِيَ عَلَيْنَا)...88/73.

(قُلْ اذْعُوا لِلَّهِ أَوْ اذْعُوا الرَّحْمَنَ أَيَّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ)...90/110.

(وَ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكَ فِي)...92/111.

سورة «الكهف» - [18]

(أَمْ حَسِبْتَ أَنْ أَصْحَابَ الْكُهْفِ ... ءَامَنُوا بِرَبِّهِمْ وَ زِدْنَاهُمْ هُدًى)...94/13-9.

(وَ إِذْ قُلْنَا لِلْمَلَكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ)...96/50.

(فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتْنِهِ ءَاتِنَا غَدَاءَنَا لَقَدْ لَقِينَا مِن سَفَرِنَا هَذَا)...98/62.

(قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهٌ)...98/110.

سورة «طه» - [20]

(قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي ... إِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيرًا)...100/35-25.

(وَ إِنِّي لَغَفَّارٌ لِّمَن تَابَ وَ ءَامَنَ وَ عَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى)...102/82.

(قَالَ فَادْهَبْ فَإِنَّ لَكَ فِي الْحَيَاةِ أَنْ تَقُولَ لَا مِسَاسَ وَإِنَّ لَكَ)...102/97.

(لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ ... بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِأَمْرِي يَعْمَلُونَ)... 26-27/106.

ص: 336

(أُولَئِكَ يَرِ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا)...108/30.

(إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا هَذِهِ الشَّمَائِلُ الَّتِي أَنْتُمْ لَهَا)...108/52.

سورة «الحج» - [22]

(وَمِنَ النَّاسِ مَن يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا...112/9.

(وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ أَنْ لَا تُشْرِكْ بِي شَيْئًا)...112/26.

(ثُمَّ لِيُقْضَىٰ لَهُمْ أَهْلِكْنَاهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ لَّهُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ...112/29.

(ذَلِكَ وَمَنْ يُعْظِمِ حُرْمَتِ اللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ...116/30.

(الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا)...116/40.

(فَكَايَيْنَ مِنَ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ لِّهَا عَلَىٰ عُرُوشِهَا)...118/45.

(وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَتَّى)...118/52.

سورة «المؤمنون» - [23]

(وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ آيَةً... إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ)...120/51-50.

(وَلَقَدْ أَخَذْنَاهُمْ بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكَانُوا لِربِّهِمْ وَمَا يَتَضَرَّعُونَ)...122/76.

سورة «النور» - [24]

(وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَلُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ)...124/39.

(وَعَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ)...124/55.

سورة «الفرقان» - [25]

(وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ)...128/67.

(قُلْ مَا يُعْبَوْنَ بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُونُ)...128/77.

سورة «الشعراء» - [26]

(فَمَا لَنَا مِنْ شَافِعِينَ... أَنْ لَنَا كَرَّةً فَنَكُونُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ)...130/102-100.

(وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ)...132/224.

سورة «النمل» - [27]

ص: 337

(وَتَقَعُ الطُّبْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَا أَرَى الْهَدَىٰ أَمْ كَانَ مِنَ الْغَالِيِينَ)...134/20.

(قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ)...134/40.

(وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِّنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ)...136/82.

سورة «القصص» - [28]

(وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضِعُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ)...140/5.

سورة «العنكبوت» - [29]

(أَلَمْ أَحْسِبِ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا... صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَذِبِينَ)...142/3-1.

(وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ)...142/43.

(أتلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى)...144/45.

سورة «لقمان» - [30]

(وَإِنْ جَهَدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ... بِهَا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ)...146/16-15.

(أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ)...146/20.

(وَ لَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِن شَجَرَةٍ أَقْلَمٌ وَ الْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِن)...148/27.

سورة «سبا» - [34]

(وَ جَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَ بَيْنَ الْقُرَىٰ الَّتِي بَرَكْنَا فِيهَا قُرَىٰ ظَهْرَةً)...150/18.

(قُلْ إِنَّمَا أَعْطَيْتُكُمْ بِوَحْدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مِثْلِي وَفُرْدَى ثُمَّ)...150/46.

سورة «فاطر» - [35]

(مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ)...152/10.

(ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ)...152/32.

(فَإِنَّ اللَّهَ يُمَسِكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ أَنْ تَزُولَا وَلَئِن زَالَتَا)...154/41.

سورة «يس» - [36]

(وَ أَضْرِبْ لَهُم مَّثَلًا أَصْحَابَ ... عَلَيْنَا إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ)...13-17/156.

(لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ)...40/160.

ص: 338

(وَ قِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ)...164/24 .

(فَ نَظَرَ نَظْرَةً فِي النُّجُومِ ... فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٌ)...88-164/89 .

(رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ ... إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ)...100-164/102 .

(وَ بَشِّرْهُ بِإِسْحَاقَ نَبِيًّا مِّنْ ... مُحْسِنٍ وَ ظَالِمٍ لِّنَفْسِهِ مُبِينٌ)...112-164/113 .

سورة «ص» - [38]

بيان بعض فضائلها و خواصها...174 .

(أُنزِلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ ... رَحْمَةً رَبِّكَ الْعَزِيزِ الْوَهَّابِ)...8-176/9 .

(وَ خُذْ بِيَدِكَ ضِغْتًا فَاضْرِبْ بِهِ وَ لَا تَحْنَتْ إِتَا وَ جَدْتَهُ صَابِرًا نِعْمَ)...176/44 .

(مَا لَنَا لَا نَرَى رِجَالًا كُنَّا نَعُدُّهُمْ مِنَ الْأَشْرَارِ)...178/62 .

(قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِإِيْدِي أَسْتَكْبَرْتَ)...178/75 .

سورة «الزمر» - [39]

(قُلْ يٰٓعِبَادِ الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا رَبَّكُمْ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا)...180/10 .

(ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رِّجُلًا فِيهِ شُرَكَاءُ مُتَشَكِّسُونَ وَ رَجُلًا سَلَمًا لِّرَجُلٍ)...180/29 .

(فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللَّهِ وَ كَذَبَ بِالصِّدْقِ إِذْ جَاءَهُ الْيُسْرَى)...182/32 .

(اللَّهُ يَتَوَقَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَ الَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا فَيُمْسِكُ)...182/42 .

(أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ يٰٓحَسْرَتِي عَلَىٰ مَا فَرَّطْتُ فِي جَنبِ اللَّهِ وَإِنْ كُنْتُ)...184/56 .

(وَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى اللَّهِ وَ جُوهُهُمْ مُسْوَدَّةٌ أَلْيَسَ)...184/60 .

سورة «فضلت» - [41]

(إِنْ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ)...188/30 .

سورة «الشورى» - [42]

(أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِّنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنَ بِهِ اللَّهُ وَتَوَلَّوْا)...190/21.

سورة «الزخرف» - [43]

ص: 339

(لِيَسْتَوُوا عَلَىٰ ظُهُورِهِ، ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ)...192/13.

(وَإِنَّهُ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ وَسَوْفَ تُسْتَلُونَ)...192/44.

(وَسَأَلْ مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا أَجَعَلْنَا مِنْ دُونِ الرَّحْمَنِ)...194/45.

(وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُونَ)...194/57.

(وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَهٌ وَهُوَ الْحَكِيمُ)...198/84.

سورة «محمّد صلى الله عليه وآله وسلم» - [47]

(ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ اتَّبَعُوا مَا أَسْخَطَ اللَّهَ وَكَرِهُوا رِضْوَنَهُ، فَأَحْبَطَ)...202/28.

سورة «الفتح» - [48]

(هُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَالْهَدْيِ مَعْكُوفًا)...204 / 25.

سورة «ق» - [50]

(وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُبْرَكًا فَأَنْبَتْنَا بِهِ جَنَّاتٍ وَحَبَّ الْحَصِيدِ)...208/9.

سورة «الذاريات» - [51]

(وَإِنَّ الدِّينَ لَوْ قَوَّعَ ... إِنَّكُمْ لَفِي قَوْلٍ مُخْتَلِفٍ)...210/8-6.

سورة «الطور» - [41]

(وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ)...214/21.

سورة «القمر» - [54]

(إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي يَوْمٍ نَحْسٍ مُسْتَمِرٍّ)...218/19.

سورة «الرحمن» - [55]

(رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ)...220/17.

(هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَنِ إِلَّا الْإِحْسَنُ)...220/60.

(وَمِنْ دُونِهِمَا جَنَّتَانِ)...222/62.

بعض فضائلها و خواصّها...226

ص: 340

(فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ)...228/8.

(فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ)...228/74.

سورة «الحديد» - [57]

(يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَهُوَ عَلِيمٌ بِذَاتِ)...230/6.

(وَالَّذِينَ ءَامَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ، أُولَئِكَ هُمُ الصِّدِّيقُونَ وَالشَّهَادَةُ)...230/19.

(وَمَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ)...232/22.

سورة «المجادلة» - [58]

(لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ)...236/22.

سورة «الصف» - [61]

(هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ)...238/9.

سورة «الجمعة» - [62]

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا)...240/9.

سورة «الطلاق» - [65]

(يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا)...242/1.

(اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ الْأَمْرُ)...244/12.

سورة «التحریم» - [66]

(وَإِذْ أَسْرَ النَّبِيُّ إِلَى بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثًا فَلَمَّا نَبَأَ بِهِ، وَأَظْهَرَهُ)...246/3.

سورة «الملك» - [67]

(قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ)...248/30.

سورة «القلم» - [68]

(وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ ... بِأَيْكُمُ الْمُفْتُونُ)...250/6-3.

سورة «المعارج» - [70]

(فَلا أُقسِمُ بِربِّ المَشْرِقِ وَالمَغْرِبِ إِنَّا لَنَاقِدُونَ)...252/40.

ص: 341

سورة «المزمل» - [73]

(وَ اذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَ تَبَتَّلْ اِلَيْهِ تَتَبَّلًا)...254/8.

سورة «المدثر» - [74]

(ذُرِّي وَ مَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا)...256/11.

سورة «القيامة» - [75]

(بَلِ الْاِنْسَانُ عَلٰى نَفْسِهٖٓ بُصِيْرَةٌ)...258/14.

سورة «الدھر» - [76]

(هَلْ اَتٰى عَلٰى الْاِنْسَانِ حِيْنَ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مُّذْكُوْرًا)...260/1.

(اِنَّا خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِّنْ نُّطْفَةٍ اَمْشَاجٍ ... اِمَّا شَاكِرًا وَّ اِمَّا كَفُوْرًا)...262/3-2.

(اِنَّا اَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِيْنَ مَلَسًا ... رَبَّنَا يَوْمًا عَابُوْسًا قَمَطِرًا)...262/10-4.

(فَوَقَّهٖمُ اللّٰهُ سَرَّ ذٰلِكَ الْيَوْمِ ... بِمَا صَبَرُوْا جَنَّةً وَ حَرِيْرًا)...262/12-11.

سورة «المرسلات» - [77]

(اَلَمْ نَجْعَلِ الْاَرْضَ كِفَاتًا ... اَحْيَاہُ وَ اَمُوْتًا)...272/26-25.

سورة «النبأ» - [78]

(عَمَّ يَتَسَاءَلُوْنَ ... عَنِ النَّبِیِّ الْعَظِيْمِ)...274/2-1.

(لَنُنَبِّئَنَّ فِيْهَا اَحْقَابًا)...274/23.

(يَوْمَ يَقُوْمُ الرُّوْحُ وَ الْمَلٰٓئِكَةُ صَفًّا لَا يَتَكَلَّمُوْنَ اِلَّا مَن اٰذَنَ)...274/38.

سورة «النازعات» - [79]

(اِنَّمَا اَنْتَ مُنذِرٌ مِّنْ يَّخْشٰهُنَّ)...278/45.

سورة «العبس» - [80]

(كَلَّا اِنَّهَا تَذْكِرَةٌ ... فَمَنْ شَاءَ ذَكَرْهُ)...280/12.

(فِي صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ ... كِرَامٍ بَرَرَةٍ)...13-16/280.

(فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَى طَعَامِهِ)...24/280.

ص: 342

سورة «التكوين» - [81]

(فَالَا أُقْسِمُ بِالْخُنْصِ ... الْجَوَارِ الْكُنْصِ)...282/16.

سورة «المطففين» - [63]

(كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ)...284/14.

(إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ ... وَإِذَا مَرُّوا بِهِمْ يَتَغَامِرُونَ)...284 /30-29.

سورة «الانشقاق» - [84]

(لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَن طَبَقٍ)...288/19.

سورة «البروج» - [85]

(إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ)...290/10.

(بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي تَكْذِيبٍ ... فِي لُوحٍ مَّحْفُوظٍ)...292 /22-19.

سورة «الأعلى» - [87]

(سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى)...294/1.

سورة «الفجر» - [89]

(فَأَمَّا الْإِنْسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ ... فَيَقُولُ رَبِّي أَهْنَنِ)...296 /16-15.

سورة «البلد» - [80]

(وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدٌ)...298/3.

سورة «الليل» - [92]

(فَأَمَّا مَنْ أُعْطِيَ وَاتَّقَى ... وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَى)...300/ 8-5.

(وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَى ... إِذَا تَرَدَّى)...302 /11-9.

سورة «الضحى» - [93]

(أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَتَوَّى ... وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ)...302 /11-6.

سورة «الشرح» - [94]

(فَإِذَا فَرَغْتَ فَانصَبْ)...304/7.

ص: 343

سورة «القدر» - [97]

(إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ... سَلَامٌ هِيَ حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ)...1-5/306.

سورة «التكاثر» - [102]

(ثُمَّ لِنَسْتَلِنَ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ)...310/8.

سورة «الهمزة» - [104]

(وَيُلْ لِكُلِّ هُمَزَةٍ أُمْزَةٌ ... الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ)...1-2/312.

(يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ)...312/3.

سورة «الفيل» - [105]

(أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ)...314/1.

(أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضَلُّيلٍ ... وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ)...2-3/314.

(تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِّن سِجِّيلٍ ... فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَّا كُولٍ)...4-5/314.

سورة «القريش» - [106]

(لِإِيلَافِ قُرَيْشٍ ... إِي لَفِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ)...1-2/318.

(فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ ... الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِّن جُوعٍ وَءَامَنَهُمْ)...3-4/318.

سورة «الماعون» - [107]

(فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ ... الَّذِينَ هُمْ عَن صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ)...4-5/320.

سورة «الإخلاص» - [112]

(قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ... وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ)...1-4/322.

سورة «الناس» - [114]

(مِن شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ)...324/4.

- آيتين في كتاب الله، خصّ الله الناس أن لا يقولوا على الله ... الإمام الصادق عليه السلام-...50
- آية في كتاب الله مسجّلة... الإمام الصادق عليه السلام-...220 .
- الأئمة من ذريتهما.... الإمام الصادق عليه السلام-...150 .
- اتّبع سبيل محمّد و عليّ 8... الإمام الصادق عليه السلام-...146 .
- أتدري يا ابن أمّ سليم! من هم؟... النبيّ عليه السلام-...74 .
- انقوا المحقّرات من الذنوب، فإنّ لها طالباً، لا يقولنّ... الإمام الصادق عليه السلام-...146 .
- اجعلوها في ركوعكم..... النبيّ صلى الله عليه وآله وسلم-...228، 294 .
- إذا أسرفوا سيّئة و أقترؤا سيّئة... الإمام الباقر عليه السلام-...128 .
- إذا كان لكلّ إنسان رأس فعليه أن يؤدّي عنه فطرته... الإمام الصادق عليه السلام-...6 .
- إذا نشرت الدّواوين، و نصبت الموازين لم ينصب لأهل البلاء... النبيّ صلى الله عليه وآله وسلم-...180 .
- أرسل الله على أصحاب الفيل طيراً مثل الخطّاف و نحوه... الإمام الصادق عليه السلام-...314 .
- أرسل عليّ عليه السلام إلى أسقف نجران، يسأله عن أصحاب الأخدود... الإمام الباقر عليه السلام-...290 .
- أشهد على أبي أنّه كان يقول: ما بين أحدكم و بين أن يغبط... الإمام الصادق عليه السلام-...76 .
- اسمي في تلك الأسمي؟ قال: نعم... الإمام الصادق عليه السلام-...228 .
- اطلبها في تسع عشرة و إحدى و عشرين و ثلاث و عشرين... الإمام الصادق عليه السلام-...308 .
- أقول كما قال أخي موسى: (رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي.... النبيّ صلى الله عليه وآله وسلم-...102 .

- اكتب، فأملئ: أن من قولنا: إنَّ اللهَ يحتجُّ على العباد...الإمام الصادق عليه السلام-54.
- ألك زوجة؟...الإمام علي عليه السلام-28...، 208، 84.
- ألم تر كيف فعل ربك» و«إيلاف قريش» سورة واحدة...أحدهما عليهم السلام-318.
- ألم يكن علي عليه السلام قوياً في دين الله عزَّ وجلَّ؟ قال: بلى...الإمام الصادق عليه السلام-204....
- إلى علمه الذي يأخذ، عمَّن يأخذه...الإمام الباقر عليه السلام-280....
- أما أنَّه سيدعى كلَّ أناسٍ بإمامهم، أصحاب الشمس...الإمام الصادق عليه السلام-88....
- أمان لأمتي من السرقة: (قُلْ أَدْعُوا اللَّهَ أَوْ أَدْعُوا الرَّحْمَنَ)...النبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ-92....
- أمان لأمتي من السيف: (قُلْ أَدْعُوا اللَّهَ أَوْ أَدْعُوا...)...النبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ-92....
- أملح أقرن، ونزل من السماء على الجبل الأيمن من مسجد...الإمام الباقر عليه السلام-172....
- أنَّ اسم إبليس الحارث وإتْمَا قول الله عزَّ وجلَّ: (يَابَلِيسُ)...الإمام الرضا عليه السلام-178....
- إنَّ أفضل ما يقرأ في الفرائض (إنَّا أنزلناه في ليلة القدر)...الإمام الكاظم والهادي عليهم السلام-308 ...
- إنَّ «البصبصة» أن ترفع سبابتيك إلى السماء...الإمام الكاظم عليه السلام-254....
- إنَّ «الصالحين»، التسعة من ذرِّيَّة الحسين...النبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ-36....
- إنَّ الكفَّار والمشركين يعيرون أهل التوحيد في النار...الإمام الباقر عليه السلام-312....
- إنَّ الله تعالى قال لي: يا محمَّد! ولقد آتيناك سبْعاً...النبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ-4....
- إنَّ المراد بقوله: (اتَّبِعُوا مَا أَسْحَطَ اللَّهُ)، يعني موالاة...الإمام الصادق عليه السلام-202....
- إنَّ المؤمن ليشفع لجاره وما له حسنة، فيقول: يا ربَّ!...الإمام الباقر عليه السلام-130....
- إنَّ المؤمن ليشفع يوم القيامة لأهل بيته، فيشفع فيهم...الإمام الصادق عليه السلام-130....
- إنَّ أهل النار يقولون: (مَا لَنَا لَا نَرَى رِجَالًا...)...الإمام الصادق عليه السلام-178....
- (إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا...)...الإمام الرضا عليه السلام-74....
- أن جعل فيهم أئمَّة، من أطاعهم أطاع الله...الإمام الباقر عليه السلام-32....

إنّ رجلاً من بني إسرائيل سألني بالمدينة...الإمام الرضا عليه السلام-...160.

إن علم عليّ عليه السلام في آية...الإمام السجّاد عليه السلام-...118.

ص: 346

- أَنَّ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ يَضْرِبُ بِالسُّوْطِ وَبِثَلْثِهِ وَبِنَصْفِهِ...الإمام الباقر عليه السلام-...242.
- إِنَّ فِيكَ لَخَصْلَتَيْنِ كَانَتَا فِي عَيْسَى ابْنِ مَرْيَمَ...النبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ-...194.
- إِنَّ لِقَائِمًا مَنَّا غِيْبَةً يَطْوِلُ أَمْدُهَا...الإمام الصادق عليه السلام-...288.
- أَنَّ الْوَحِيدَ وَلَدَ الزَّنَا...الإمام الباقر وصادق عليهما السلام-...256.
- أَنَّ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا حَدَّثَتْ أَبَاهَا بِذَلِكَ، فَعَاتَبَهُمَا رَسُولُ اللَّهِ...الإمام الباقر عليه السلام-...246.
- أَيُّ لَا تَغْيِرُ الْإِمَامَةَ...الإمام الصادق عليه السلام-...62.
- أَيُّ يَطْلُبُونَ لِسَبِيلِ اللَّهِ زَيْغًا عَنِ الْاسْتِقَامَةِ، يَحْرَفُونَهُ...الإمام الباقر عليه السلام-...68.
- إِنَّهُ كَانَ فِي يَوْمِ الْأَرْبَعَاءِ فِي آخِرِ الشَّهْرِ، لَا تَدُورُ...الإمام الباقر عليه السلام-...218.
- [إِنَّهُ] لَمْ يَكُنْ مِنَ الْمَلَائِكَةِ، وَكَانَتِ الْمَلَائِكَةُ تَرَى أَنَّهُ مِنْهَا...الإمام الصادق عليه السلام-...96.
- أَيُّ مَعَ آلِ مُحَمَّدٍ...:الإمام الباقر عليه السلام-...58.

حرف الباء

- (بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَى نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ)، هُوَ أَعْلَمُ بِمَا يَطِيقُ...الإمام الصادق عليه السلام-...258.
- (بَلْ عِبَادٌ مُكْرَمُونَ * لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ (...))...الإمام الصادق عليه السلام-...108.
- بِهِمَا جَمِيعًا...الإمام الصادق عليه السلام-...8.

حرف التاء

- «التَّبَتُّلُ» أَنْ تَقَلَّبَ كَفَيْكَ فِي الدَّعَاءِ إِذَا دَعَوْتَ...الإمام الكاظم عليه السلام-...254.
- «التَّضَرُّعُ»، رَفَعَ الْيَدَيْنِ...الإمام الصادق عليه السلام-...122.
- تَعُولُ أَقْوَامًا بِالْعِلْمِ فَأَغْنَاهُمْ بِكَ...الإمام الرضا عليه السلام-...302.
- تَفْتَرِقُ أُمَّتِي ثَلَاثَ فُرُقٍ، فَرَقَةٌ عَلَى الْحَقِّ لَا يَنْقُصُ الْبَاطِلُ...النبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ-...104.
- تَعْتَلِجُ النُّطْقَتَانِ فِي الرَّحْمِ فَأَيُّتُهُمَا كَانَتْ أَكْثَرَ جَاءَتْ تَشْبِيْهًا...الإمام علي عليه السلام-...232.
- التَّقِيَّةُ دِينُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ...الإمام الصادق عليه السلام-...72.

حرف الجيم

جاء العباس إلى أمير المؤمنين عليه السلام فقال: انطلق بنا نبايع...الإمام الرضاء عليه السلام -142...

حرف الخاء

ص: 344

خطوات الشيطان ولاية الأول و الثاني...الإمام الصادق عليه السلام-...10.

حرف الدال

دجاجة ميتة فخرجت منها بيضة، فأكلها؟ قال: لا...الإمام علي عليه السلام-...10.

حرف الذال

ذكر النعمة أن تقول: «الحمد لله الذي هدانا للإسلام...الإمام الصادق عليه السلام-...192

(الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دَيْرِهِمْ)، قال: نزلت فينا...الإمام الباقر عليه السلام-...116.

الذين اتبعوا رضوان الله هم الأئمة، وهم والله!...الإمام الصادق عليه السلام-...26.

«الذين كفروا»، يعني بني أمية...الإمام الباقر عليه السلام-...124.

حرف الراء

(الرَّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ)، الشطرنج...الإمام الصادق عليه السلام-...116.

الرجل السلم للرجل حقاً علي عليه السلام و شيعته...الإمام الباقر عليه السلام-...180.

حرف السين

سبعة في ظلّ عرش الله عزّ وجلّ يوم لا ظلّ إلا ظلّه...النبّي صلى الله عليه وآله وسلم-...22

سل تفقّها ولا تسأل تعتتاً، طعم الماء طعم الحياة...الإمام الصادق عليه السلام-...108.

سمعت أبا عبد الله عليه السلام يقول في قول الله عزّ وجلّ...الإمام الباقر عليه السلام-...248

حرف الشين

شكا موسى عليه السلام إلى ربّه الجوع في ثلاثة مواضع...الإمام الباقر عليه السلام-...98

شهادة ولد الزنا أتجوز؟ قال: لا...الإمام الباقر عليه السلام-...192

«الشهداء»، عمّي حمزة...النبّي صلى الله عليه وآله وسلم-...34

حرف الصاد

صاحب البطن الغالب يتوصّأ في صلاته، فيتّم ما بقي...الإمام الباقر عليه السلام-...42.

«الصدق» ولايتنا أهل البيت...الإمام عليّ عليه السلام-...182

حرف الظاء

الظاهرة الإمام الظاهر و الباطنة الإمام الغائب...الإمام الكاظم عليه السلام-...148

ص: 348

حرف العين

العارف منكم هذا الأمر، المنتظر له، المحتسب...الإمام الباقر عليه السلام-...230
عليه عشر كفّارات، لكلّ مرّة كفّارة، فإن أكل أو شرب فكفّارة...الإمام الكاظم عليه السلام-...12

حرف الفاء

فأما من يهدي إلى الحقّ فهم محمّد وآل محمّد عليهم السلام من...الإمام الباقر عليه السلام-...62
(فَإِنْ يَكْفُرْ بِهَا هُوَ لَا فَتَدَّ وَكُلْنَا...)...الإمام الصادق عليه السلام-...46.
فأغناك بالوحي، فلا تسأل عن شئىّ أحداً...الإمام الرضاء عليه السلام-...302.
(فَأَمَّا مَنْ أُعْطِيَ) ممّا آتاه الله...الإمام الباقر عليه السلام-...300.
«الفحشاء»، الأوّل و«المنكر»، الثاني و«البغي»، الثالث...الإمام الباقر عليه السلام-...86.
فرداً لا مثل لك في المخلوقين، فأوى الناس إليك...الإمام الرضاء عليه السلام-...302.
فسلي يا أمّ هانئ!...الإمام الباقر عليه السلام-...282.
فليجعلها الأولى التي فاتته واستأنف العصر، وقد قضى القوم...الإمام الصادق عليه السلام-...18
فهل أفتيته فيها؟...الإمام الهادي عليه السلام-...136
في ليلتين: ليلة ثلاث وعشرين وإحدى وعشرين...الإمام الباقر عليه السلام-...306
فيما ضرب الله الأمثال، فنحن القرى التي بارك الله فيها...الإمام الباقر عليه السلام-...150.

حرف القاف

قال أمير المؤمنين عليه السلام في قول الله عزّ وجلّ: (وَأَوَيْنَهُمَا...)...الإمام الباقر عليه السلام-...120
قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: ما من مؤمن إلّا ولقلبه في صدره...الإمام الصادق عليه السلام-...324
قبل التروية يصوم ويوم التروية ويوم عرفة، فمن فاتته...الإمام الصادق عليه السلام-...14
قراءة الرسول صلى الله عليه وآله وسلم وسيدهم أمير المؤمنين عليه السلام أمروا بمودّتهم...الإمام الباقر عليه السلام-...28

حرف الكاف

كان بين البشارتين خمس سنين...الإمام الصادق عليه السلام-...166.

كان شيئاً ولم يكن مذكوراً...الإمام الباقر عليه السلام-...260.

كان مذكوراً في العلم ولم يكن مذكوراً في الخلق...الإمام الباقر عليه السلام-...260

ص: 349

كانوا عشرة و على مثالهم عشرة يقتلون في هذا السوق...الإمام علي عليه السلام-...292

كثرة الدعاء أفضل، وقرأ هذه الآية: (قُلْ مَا يَعْجُبُكُمْ...)...الإمام الباقر عليه السلام-...128

كلّ إمام انتحل إمامة ليست له من الله...الإمام الباقر عليه السلام-...186.

(كَلَّا إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ)، قال: القرآن...الإمام الصادق عليه السلام-...280

كلّا، فو الذي و نفسي بيده! حتى لا تبقى قرية إلّا و ينادي...الإمام علي عليه السلام-...238

(الْكَلِمُ الطَّيِّبُ)، قول: «لا إله إلّا الله، محمّد رسول الله...الإمام الصادق عليه السلام-...152

الكلمة، الإمام، و الدليل على ذلك قوله...الإمام الرضاء عليه السلام-...190.

حرف اللام

لئن عافى الله سبطي نبيّه محمّد صلى الله عليه و آله و سلم ممّا بهما من سقم...الإمام علي عليه السلام-...262.

لا تجمع بين سورتين في ركعة واحدة إلّا «الضحى»...الإمام الصادق عليه السلام-...318

لا، كلّ أحد يصيبه هذا، ولكن أن يغفلها ويدع أن يصلي...الإمام الصادق عليه السلام-...320

لأنّ الهدهد يرى الماء في بطن الأرض كما يرى أحدكم...الإمام الصادق عليه السلام-...134

لا، و الله! لا يأويني و إياه سقف بيت أبداً...الإمام الصادق عليه السلام-...200.

(لَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ): في الدين...الإمام الباقر عليه السلام-...68.

لا يضحى بالليل = الرضاء،...14

لم يقل أحد إذا أراد أن ينام: (إِنَّ اللَّهَ يُمَسِّكُ السَّمَوَاتِ...)...الإمام الكاظم عليه السلام-...154

لَمَّا قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: يَا عَلِيُّ! لَوْلَا أَنَّنِي أَخَافُ...الإمام الصادق عليه السلام-...196

لما مرض الحسن و الحسين عادهما رسول الله صلى الله عليه و آله و سلم فقال لي .. الإمام علي عليه السلام-...264

اللّهمّ إني أقول كما قال أخي موسى: اللّهمّ اجعل لي...النبي صلى الله عليه و آله و سلم-...100

لو أخرج الله ما في أصلاب المؤمنين من الكافرين...الإمام الصادق عليه السلام-...206

لو أنّ رجلاً أنفق على طعام ألف درهم، و أكل منه مؤمن...الإمام الصادق عليه السلام-...310

لو كلفكم قومكم ما كلفهم قومهم فافعلوا فعلهم...الإمام الصادق عليه السلام-94...

لو يعلمون ما فيها لقراها الرجل كل يوم عشرين مرّة...الإمام عليّ عليه السلام-294...

ص: 350

ليس هذا ديننا، فاعتزله...الإمام الهادي عليه السلام-144...

ليعطفنّ هذه الآية على بني هاشم عطف الناب الضروس...الإمام عليّ عليه السلام-140...

حرف الميم

ما «النعيم» عندك يا نعمان؟...الإمام الصادق عليه السلام-310...

ما ترك رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم (إِنِّي أَخَافُ أَنْ عَصَيْتُ...)...الإمام الصادق عليه السلام-44...

(مَا فَرَطْتُ فِي جَنَمِ سَبِّ اللَّهِ)، قال: نحن جنب الله...الإمام الباقر عليه السلام-184...

ما كرهت إمارتك و لكنني أرى القرآن يزداد فيه، فحلفت...الإمام عليّ عليه السلام-292...

ما من أحد ينام إلّا عرجت نفسه إلى السماء و بقيت روحه...الإمام الباقر عليه السلام-182...

ما من عبد إلّا و في قلبه النكتة، نكتة سوداء...الإمام الباقر عليه السلام-284...

ما من مؤمن إلّا و لقلبه في صدره أذانان: أذن ينفث فيها...النبّي صلى الله عليه وآله وسلم-236

ما نوى عبد أن يقوم آية ساعة نوى يعلم الله ذلك منه...الإمام الباقر عليه السلام-98...

ما يصنع الإنسان أن يتعدّد الى الناس خلاف ما يعلم الله منه؟...الإمام الصادق عليه السلام-258...

ما يصنع أحدكم أن يظهر حسناً و يسرّ سيئاً؟...الإمام الصادق عليه السلام-258

(مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ)، نزلت في عليّ...الإمام الصادق عليه السلام-24...

«المشارك»، الأنبياء و «المغارب»، الأوصياء عليهم السلام-252...

«المشرقين»، رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم و أمير المؤمنين عليه السلام و «المغربين» الإمام الصادق عليه السلام-220...

الملاعنة إذا لاعنها زوجها لم تحلّ له أبداً و إن تزوّجت...الإمام الصادق عليه السلام-16...

من حدّث عنّا بحديث فنحن مسألوه عنه يوماً، فإن صدق...الإمام الصادق عليه السلام-184...

من دفع فضل أمير المؤمنين عليه السلام على جميع من بعد النبيّ صلى الله عليه وآله وسلم...الإمام المجتبي عليه السلام-6...

من صلّى أربع ركعات فقرأ في كلّ ركعة بخمسين مرّة...الإمام الصادق عليه السلام-322...

منّ عليّ ربّي، و هو أهل المنّ...النبيّ صلى الله عليه وآله وسلم-302...

من قرأ في عقيب صلاة الجمعة «فاتحة الكتاب» مرة... النبي صلى الله عليه وآله وسلم-...240

من قرأ سورة «الواقعة» قبل أن ينام لقي الله ووجهه كالقمر... الإمام الباقر عليه السلام-...226

ص: 351

من قرأ سورة «ص» في ليلة الجمعة أعطي من خير الدنيا...الإمام الباقر عليه السلام-174...

من قرأ في كل ليلة جمعة «الواقعة»، أحبه الله وحببه...الإمام الصادق عليه السلام-226...

من مات منكم على هذا الأمر منتظراً له، كان كمن كان في...الإمام الصادق عليه السلام-64...

حرف النون

«النبأ العظيم»، عليّ عليه السلام وفيه اختلفوا؛ لأنّ رسول الله الإمام الباقر عليه السلام-274...

نحن الناس ونحن المحسودون وفينا نزلت...الإمام الباقر عليه السلام-30...

نحن بقيّة تلك العترة...الإمام الباقر عليه السلام-78...

نحن جنب الله...الإمام الباقر عليه السلام-184...

نحن خزّان الله على دينه نخزّنه ونستره ونكتّم به من...الإمام الصادق عليه السلام-176...

نحن قبلة الله ونحن كعبة الله...الإمام الصادق عليه السلام-8...

نحن قوام الله على خلقه...الإمام الصادق عليه السلام-88...

نحن كلمات الله التي لا تدرك فضائلنا ولا تستقصى...الإمام الرضاء عليه السلام-148...

نحن - و الله! - المأذون لهم يوم القيامة...الإمام الصادق عليه السلام-276...

نحن - و الله! - المأذون لهم يوم القيامة والقائلون...الإمام الصادق عليه السلام-276...

نزلت في عليّ بن أبي طالب عليه السلام...الإمام الباقر عليه السلام-34...

نزلت في عليّ عليه السلام والذين استهزءوا به من بني أمية...الإمام الصادق عليه السلام-286...

نزلت هذه الآية يوم الغدير...الإمام الصادق عليه السلام-40...

نزل (وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ فِي تَبْلِيغِكَ...)...الإمام الصادق عليه السلام-250...

نسختها (فَأَصْدَعُ بِمَا تُؤْمَرُ)...الإمام الصادق عليه السلام-90...

نسختها (فَأَصْدَعُ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرَضَ عَنِ الْمُشْرِكِينَ)...الإمام الباقر عليه السلام-90...

نعم، إذا اضطرّ إليه، أما سمعت قول يوسف...الإمام الصادق عليه السلام-70...

نعم، إذا قرىء وعندك القرآن وجب عليك الإنصات والاستماع...الإمام الصادق عليه السلام-52...

النعمة الظاهرة، النبي صلى الله عليه وآله وسلم، وما جاء به من معرفته...الإمام الباقر عليه السلام-148...

ص: 352

«الوالد» أمير المؤمنين عليه السلام، «و ما ولد» الحسن و الحسين عليهم السلام...الإمام الباقر عليه السلام-298...

الوالد، رسول الله صلى الله عليه وآله و سلم و ما ولد، فالأئمة عليهم السلام...الإمام علي عليه السلام-298...

الولاية أن تقوموا مثني...الإمام الباقر عليه السلام-150...

و الذي بعث محمد صلى الله عليه وآله و سلم بالحق بشيراً و نذيراً! إن الأبرار...الإمام السجاد عليه السلام-140...

و الله! لأقتلن معاوية و أصحابه...الإمام علي عليه السلام-60...

و الله! لنشفعن لشيعتنا، و الله! لنشفعن لشيعتنا حتى...الإمام الصادق عليه السلام-130...

و الله! ما كان سقيماً و ما كذب...الإمام الباقر و الصادق عليهم السلام-164...

(وَرَجُلًا سَلَمًا لِرَجُلٍ) ، هذا مثلنا...آبائهم عليهم السلام-182...

(وَ قَفُوهُمْ إِيَّاهُمْ مَسْتَوْلُونَ) ، قال: عن ولاية علي...النبى صلى الله عليه وآله و سلم-164...

ولا يتنا أهل البيت - و أهوى بيده إلى صدره - فمن لم يتولنا...الإمام الصادق عليه السلام-152...

ولا يتنا ولاية الله التي لم يبعث نبي قط إلا بها...الإمام الصادق عليه السلام-194...

(هُوَ لَدِكُمُ اللَّهُ أَكْبَرُهُ) ، عند ما أحلّ و حرّم...الإمام الصادق عليه السلام-144...

و ما هو؟ قلت: طيلسانى هذا، قال: و ما بال الطيلسان؟...الإمام الصادق عليه السلام-48...

(وَ مَا يَعْقِلُهَا إِلَّا ...) ، فقال: نحن...الإمام الصادق عليه السلام-142...

و يحك! إن مسنتك لصعبة، أما قرأت قوله عزّ و جلّ...الإمام الجواد عليه السلام-106...

حرف الهاء

هذا مولى لأبي عبد الله عليه السلام كان يسكن العراق...الإمام الرضاء عليه السلام-272...

هذا - و الله! - من الذين قال الله تعالى: (وَ نُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ ...)...الإمام الباقر عليه السلام-140...

هذه المسألة من تلقاء نفسك أو أمرك بها إنسان؟...الإمام الصادق عليه السلام-176...

هذه في الذين يخرجون من النار...الإمام الباقر عليه السلام-274...

هم قوم تعلموا و تفقهوا بغير علم، فضللوا و أضلوا...الإمام الصادق عليه السلام-132...

هم والله! شيعتنا أهل البيت، يفعل الله ذلك بهم على ... الإمام السجّاد عليه السلام-...126

ص: 353

- هَنَّ الْمَسْلَمَات...الإمام الصادق عليه السلام-42...
- هو إسماعيل...الإمام الصادق عليه السلام-172...
- هو الأخ و الأب و الرجل يوصى إليه، و الذي يجوز أمره...الإمام الباقر عليه السلام-18 ...
- هو الأول ثاني عطفه إلى الثاني...الإمام الصادق عليه السلام-112...
- هو الترك لها و التواني عنها...الإمام الصادق عليه السلام-320...
- هو التضييع لها...الإمام الكاظم عليه السلام-320...
- هو الحفوف و الشعث، قال: و من التفث أن تتكلم في...الإمام الصادق عليه السلام-114...
- هو الحلق، و ما في جلد الإنسان...الإمام الصادق عليه السلام-114...
- هو أعلم بنفسه ذاك إليه...الإمام الصادق عليه السلام-258...
- هو حفوف الرأس...الإمام الصادق عليه السلام-114...
- هو من ظلم آل محمّد و قتلهم و منعهم حقهم...الإمام الصادق عليه السلام-86...
- هي سورة الحمد، و هي سبع آيات، منها...الإمام الصادق عليه السلام-80...
- هي ليلة إحدى و عشرين أو ليلة ثلاث و عشرين...الإمام الصادق عليه السلام-306...
- هي ما افتتح الصلاة عليه...الإمام الصادق عليه السلام-20...
- هي محبوبكة إلى الأرض...الإمام الرضاء عليه السلام-210...

حرف الباء

إشاره

- (الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ)، بإقامة حافظه...الإمام الصادق عليه السلام-40...
- يا أبا محمّد! إنّ الله حكم عدل، إذا كان هو أفضل...الإمام الصادق عليه السلام-222...
- يا ابن آدم! لا يكن أكبر همك يومك الذي إن فاتك...الإمام عليّ عليه السلام-66...
- يا سديراً! سمعي و بصري و شعري و بشري و لحي و دمي من الإمام الصادق عليه السلام-120...

يا علاء! إنّ الله يقول: (وَ مِنْ ذُنُوبِهِمَا جَنَّاتٍ)...الإمام الصادق عليه السلام-...224

يا عليّ! إنّ الله أخذ في الإمامة كما أخذ في النبوة...الإمام الجواد عليه السلام-...70

يجلس من ركوعه فيتشهد ثم يقوم فيتم...الإمام الصادق عليه السلام-...20

ص: 354

«اليسر»، الولاية» و«العسر»، الخلاف و موالة أعداء الله...الإمام الصادق عليه السلام-12...

يصدأ القلب، فإذا ذكرته بآلاء الله انجلى عنه...الإمام الصادق عليه السلام-284...

يعني استكملوا طاعة الله و رسوله و الولاية...الإمام الصادق عليه السلام-188...

يعني بذلك قول النبي صلى الله عليه و آله و سلم: لا ترجعوا بعدي كفاراً يضرب...الإمام الصادق عليه السلام-78...

يعني بهم آل محمّد: الإمام الصادق عليه السلام-112...

يعني يستكملوا الكفر بالولاية...الإمام الباقر عليه السلام-82...

يعني [انصب] عليّاً، للولاية...الإمام الصادق عليه السلام-304...

يكون دونهم، فيلحقهم الله بهم...أحمدهما عليهم السلام-216...

يمثّل أعمال آبائهم و يحفظ الأطفال بأعمال آبائهم...الإمام الباقر عليه السلام-214...

يومئ إيماء...الإمام الصادق عليه السلام-20...

«الفضل»، رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم و «الرحمة»، أمير المؤمنين عليه السلام و فضل ... ابن عباس -...8، 46

المؤذن، أمير المؤمنين عليه السلام... ابن أذينة-...50

أمير المؤمنين عليه السلام هو «القصر المشيد»، و «البشر المعطلة» فاطمة عليها السلام... صالح بن سهل -...118

إن إبراهيم عليه السلام رأى في المنام أن يذبح ابنه و قد كان حجّ بوالدته... قيل-...168

أن ستة نفر لعبوا في الفرات، فغرق واحد منهم... السكوني-...36

إن علياً عليه السلام مرّ بقوم يلعبون الشطرنج... الاصبغ بن نباتة -...110

أنه كما يقول الإنسان لمن يزره عن أمر: إن فعلت فجزاؤك... بكر بن صالح-...38

أنهما كانا يقرءان في الركعتين الثالثة و الرابعة... أبو سعيد الأدمي-...230

أن رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم أخرج الأصنام من المسجد، فطلبت... أبو علي الطبرسي-...90

دعا الله الطير الأبايل فأعطاها حجارة سوداء عليها الطين... ابن عباس-...316

سبيلنا أهل البيت، القصد السبيل الواضح... زيد بن علي-...82

كان شيئاً مقدوراً و لم يكن مكتوناً... (مضمرة) حمران-...260

مرض الحسن و الحسين عليهم السلام مرضاً شديداً حتى عادهما... ابن عباس-...262

نحن الناس المحسودون، و فضلة النبوة... ابن عباس-...32

هي جزاؤه إن جازاه... أبو محلز-...38

4: فهرس أعلام النبي و عترته المعصومين عليهم السلام

أحمد صلى الله عليه وآله وسلم: (ج 1): 180. (ج 4): 564.

محمد صلى الله عليه وآله وسلم: (ج 1): 30, 42, 68, 94, 168, 170, 198, 202, 204, 206, 210, 236, 248, 250, 392, 586, 640. (ج 2): 32, 50, 66, 78, 126, 134, 188. (ج 5): 62, 146, 192, 326, 472, 480, 498, 576, 628, 656. (ج 3): 6, 8, 38, 46, 104, 198, 218, 252, 276, 278, 330, 340, 386, 410, 470, 506. (ج 4): 16, 104, 196, 206, 240, 258, 280, 418, 434, 452, 488, 518, 550, 574, 576, 582. (ج 5): 62, 146, 192.

محمد رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: (ج 1): 40, 282. (ج 2): 86, 164, 428, 640. (ج 3): 222, 286, 386, 466. (ج 4): 286, 420, 456, 472.

رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: (ج 1): 28, 30, 32, 34, 36, 38, 48, 68, 70, 74, 78, 86, 92, 94, 100, 112, 114, 118, 148, 164, 180, 208, 228, 230, 268, 280, 282, 284, 288, 292, 332, 340, 360, 364, 368, 402, 406, 414, 436, 486, 506, 508, 512, 548, 564, 592, 596, 610, 612, 614, 618, 630, 634, 636, 640, 642. (ج 2): 12, 18, 26, 34, 44, 60, 72, 78, 80, 112, 122, 136, 138, 146, 152, 154, 164, 170, 172, 176, 186, 196, 212, 244, 278, 290, 294, 302, 312, 322, 326, 342, 344, 346, 350, 352, 362, 366, 368, 378, 382, 386, 394, 428, 446, 468, 472, 474, 582, 534, 542, 554.

ص: 358

.722 ,718 ,704 ,700 ,696 ,690 ,688 ,666 ,662 ,660 ,658 ,654 ,642 ,640 ,636 ,622 ,608 ,588 ,578 ,558
.734 (ج 3): 6 ,16 ,46 ,58 ,64 ,66 ,84 ,90 ,96 ,106 ,112 ,114 ,128 ,148 ,154 ,164 ,178 ,186 ,214 ,218 ,224
.344 ,336 ,330 ,328 ,316 ,312 ,304 ,302 ,300 ,294 ,272 ,270 ,268 ,264 ,258 ,254 ,252 ,246 ,238 ,224
.78 ,62 ,28 ,14 ,10 ,8 (ج 4): 442 ,440 ,438 ,426 ,418 ,408 ,406 ,392 ,390 ,386 ,384 ,378 ,374 ,364 ,356
.360 ,356 ,348 ,332 ,316 ,304 ,298 ,286 ,282 ,266 ,248 ,246 ,240 ,226 ,212 ,210 ,200 ,198 ,190 ,128
.496 ,494 ,488 ,486 ,482 ,460 ,458 ,456 ,452 ,444 ,436 ,424 ,408 ,402 ,398 ,380 ,378 ,376 ,368 ,366
.630 ,624 ,604 ,574 ,572 ,570 ,568 ,566 ,560 ,556 ,552 ,548 ,540 ,538 ,536 ,528 ,524 ,522 ,516 ,514
.198 ,194 ,180 ,176 ,126 ,112 ,104 ,102 ,100 ,90 ,76 ,74 ,54 ,44 ,34 ,22 ,8 ,4 (ج 5): 658 ,650 ,638 ,634
.294 ,268 ,266 ,264 ,258 ,246 ,240 ,236 ,230 ,228 ,220 ,214 ,212

النبيّ صلى الله عليه وآله وسلم: (ج 1): 94 ,162 ,260 ,266 ,274 ,328 ,336 ,408 ,430 ,438 ,594 ,604 ,610 ,634 (ج
.458 ,456 ,444 ,388 ,360 ,314 ,302 ,266 ,222 ,198 ,172 ,164 ,162 ,154 ,150 ,146 ,136 ,126 ,98 ,74 (ج 2):
.412 ,388 ,352 ,332 ,314 ,308 ,196 ,128 ,88 ,62 ,50 ,46 (ج 3): 686 ,666 ,656 ,646 ,642 ,548 ,546 ,460
.36 ,34 ,6 (ج 5): 514 ,490 ,462 ,452 ,420 (ج 4): 296 ,266 ,242 ,242 ,242 ,242 ,242 ,242 ,242 ,242 ,242 ,242 ,242 ,242 ,242
.310 ,302 ,292 ,268 ,264 ,246 ,244 ,196 ,164 ,148 ,92 ,78 ,44

النبيّ المرسل صلى الله عليه وآله وسلم: (ج 3): 522.

نبي الله صلى الله عليه وآله وسلم: (ج 1): 268 ,408 (ج 2): 246 (ج 3): 290.

نبيّ الرحمة صلى الله عليه وآله وسلم: (ج 4): 128.

أمير المؤمنين عليه السلام: (ج 1): 42, 52, 66, 68, 146, 196, 256, 270, 412, 474, 478, 512, 514, 550, 636. (ج 2): 8, 10, 22, 44, 60, 66, 80, 86, 146, 148, 172, 194, 208, 214, 218, 222, 268, 294, 306, 314, 382, 398, 426, 428, 438, 462, 474, 500, 544, 602, 604, 624, 664, 666, 704. (ج 3): 18, 26, 66, 104, 108, 112, 124, 144, 152, 170, 188, 206, 222, 228, 236, 242, 258, 260, 262, 270, 298, 326, 336, 338, 356, 374, 422, 436, 482, 484, 498, 500, 516. (ج 4): 16, 30, 52, 64, 146, 244, 258, 276, 282, 298, 332, 334, 340, 358, 378, 420, 466, 472, 500, 528, 538, 620, 634, 662, 666, 670, 692, 694, 696. (ج 5): 4, 8, 28, 50, 60, 66, 84, 118, 138, 142, 208, 220, 232, 238, 264, 292, 298.

أمير المؤمنين عليّ بن أبي طالب عليه السلام: (ج 1): 30, 542. (ج 2): 208.

أمير المؤمنين عليّ عليه السلام: (ج 3): 336, 350, 446.

عليّ عليه السلام: (ج 1): 34, 68, 72, 76, 96, 114, 148, 168, 170, 180, 202, 208, 222, 236, 254, 268, 314, 374, 376, 402, 408, 452, 454, 546. (ج 2): 42, 60, 64, 68, 70, 122, 136, 146, 352, 360, 364, 378, 394, 398, 458, 480, 496, 498, 500, 516, 528, 546, 554, 578, 590, 596, 602, 604, 618, 624, 642, 656, 662, 686, 690, 694. (ج 3): 16, 20, 28, 30, 62, 102, 114, 124, 154, 178, 198, 206, 214, 224, 252, 258, 264, 268, 304, 310, 332, 342, 356, 402, 410, 442, 458, 466, 484, 490, 536. (ج 4): 30, 76, 128, 198, 278, 364, 368, 382, 412, 420, 424, 434, 436, 480, 482, 490.

492، 548، 552، 592، 594، 604، 618، 636، 644، 664، 670. (ج 5): 10، 102، 110، 140، 146، 182، 194، 196، 204، 214، 262، 264، 268، 274، 286، 290، 292، 294، 298.

عليّ أمير المؤمنين عليه السلام: (ج 1): 304، 406، 556، 588، 640. (ج 3): 222، 414. (ج 5): 202.

عليّ وليّ الله: (ج 5): 152.

عليّ بن أبي طالب عليه السلام: (ج 1): 34، 248، 604. (ج 2): 74، 78، 82، 124، 130، 168، 238، 290، 302، 310، 314، 342، 350، 352، 360، 382، 440، 456، 498، 512، 638، 646، 652، 654، 656، 658، 662، 696. (ج 3): 28، 78، 200، 202، 264، 278، 282، 318، 344، 358، 406، 442، 446، 496، 504. (ج 4): 14، 42، 52، 196، 268، 284، 292، 300، 320، 380، 402، 414، 472، 566، 612، 648، 674. (ج 5): 34، 198، 264.

عليّ بن أبي طالب أمير المنين عليه السلام: (ج 1): 596.

فاطمة عليها السلام: (ج 1): 168، 254، 276، 512، 584. (ج 2): 42، 44، 54، 60، 64، 186، 246، 294، 344، 472. (ج 3): 306. (ج 4): 128، 240، 484، 486، 488، 540، 552، 634، 658. (ج 5): 118، 262، 264، 266، 268، 322.

فاطمة بنت رسول الله عليها السلام: (ج 4): 552، 658.

فاطمة بنت محمّد عليها السلام: (ج 4): 160.

فاطمة سيّدة نساء العالمين: (ج 5): 196.

الحسن عليه السلام: (ج 1): 70، 168، 254، 512، 584. (ج 2): 60، 64، 186، 342، 344، 348، 350، 354، 372، 554. (ج 3): 50، 214، 306، 322، 350، 466، 502.

ص: 361

(ج 4) : 128، 316، 464، 500، 536، 552، 568، 644 . (ج 5) : 34، 36، 196، 220، 262، 264، 268، 298.

الحسن بن عليّ عليهم السلام : (ج 1) : 38، 518 . (ج 2) : 344، 350، 372، 374 . (ج 3) : 140.

الحسن بن عليّ بن أبي طالب عليهم السلام : (ج 5) : 6.

الحسين عليه السلام : (ج 1) : 70، 168، 254، 268، 354، 512، 584 . (ج 2) : 60، 64، 184، 186، 342، 344، 346، 348، 498، 464، 316، 258، 128 . (ج 4) : 502، 466، 350، 322، 306، 214، 50، 34 . (ج 3) : 636، 554، 372، 354، 350 . (ج 5) : 656، 644، 620، 568، 552، 536، 298، 268، 264، 262، 220، 196، 36، 34 .

الحسين بن عليّ عليهم السلام : (ج 2) : 92، 294، 346، 350، 374 . (ج 3) : 114، 122، 144 . (ج 4) : 206، 384، 420، 468، 502، 644، 656.

الحسين [الحسن] بن عليّ عليهم السلام : (ج 1) : 496.

عليّ عليه السلام : (ج 5) : 264.

عليّ بن الحسين عليهم السلام : (ج 1) : 102، 134، 244، 268، 334، 424، 496، 610 . (ج 2) : 70، 190، 346، 348، 350، 438، 404، 374، 336، 334، 300، 294، 264، 164، 146، 142، 102، 90، 68 . (ج 3) : 706، 682، 498، 402، 368 . (ج 4) : 44، 86، 88، 96، 98، 106، 110، 116، 160، 322، 338، 398، 526، 558، 568، 588 . (ج 5) : 118، 124 .

سيّد العابدين عليه السلام : (ج 5) : 140 .

أبو جعفر عليه السلام : (ج 1) : 36، 40، 42، 48، 50، 54، 56، 58، 64، 66، 80، 84، 92.

ص : 362

.216 ,216 ,212 ,210 ,208 ,202 ,196 ,190 ,184 ,182 ,174 ,172 ,170 ,166 ,164 ,148 ,138 ,120 ,116 ,112
.318 ,316 ,304 ,302 ,300 ,296 ,292 ,286 ,280 ,278 ,276 ,274 ,262 ,256 ,254 ,250 ,240 ,238 ,232 ,228
.414 ,410 ,406 ,402 ,400 ,394 ,392 ,388 ,384 ,382 ,380 ,376 ,362 ,360 ,358 ,352 ,350 ,330 ,324 ,322
.518 ,512 ,510 ,508 ,506 ,504 ,500 ,486 ,476 ,470 ,468 ,466 ,464 ,462 ,460 ,458 ,454 ,440 ,430 ,418
.20 ,16 ,14 ,12 : (ج 2) .616 ,614 ,610 ,606 ,600 ,594 ,590 ,588 ,586 ,582 ,570 ,564 ,552 ,534 ,530 ,522
.136 ,134 ,124 ,116 ,110 ,100 ,98 ,96 ,88 ,86 ,80 ,78 ,76 ,72 ,60 ,50 ,48 ,42 ,40 ,38 ,34 ,32 ,28 ,26 ,24
.212 ,210 ,204 ,202 ,200 ,196 ,192 ,190 ,188 ,186 ,180 ,178 ,174 ,170 ,162 ,156 ,148 ,146 ,142 ,138
.306 ,304 ,302 ,300 ,292 ,280 ,278 ,274 ,268 ,266 ,264 ,258 ,256 ,252 ,250 ,248 ,244 ,236 ,234 ,226
.372 ,370 ,362 ,358 ,354 ,348 ,342 ,340 ,338 ,336 ,334 ,330 ,326 ,324 ,322 ,318 ,316 ,314 ,312 ,308
.460 ,454 ,448 ,446 ,444 ,436 ,434 ,432 ,430 ,426 ,420 ,418 ,416 ,412 ,394 ,386 ,382 ,380 ,376 ,374
.476 ,474 ,466

.560 ,554 ,548 ,546 ,542 ,540 ,536 ,534 ,532 ,528 ,524 ,512 ,510 ,508 ,502 ,500 ,486 ,484 ,482 ,478
.662 ,656 ,652 ,650 ,644 ,640 ,634 ,632 ,624 ,620 ,604 ,600 ,596 ,588 ,586 ,578 ,572 ,570 ,568 ,562
.78 ,76 ,70 ,68 ,62 ,60 ,58 ,54 ,50 ,42 ,36 ,28 ,16 : (ج 3) .732 ,728 ,726 ,716 ,704 ,702 ,692 ,680 ,676
.190 ,182 ,178 ,162 ,158 ,154 ,142 ,138 ,132 ,126 ,122 ,114 ,110 ,104 ,102 ,100 ,96 ,92 ,90 ,86 ,82 ,80
.266 ,260 ,256 ,252 ,250 ,248 ,246 ,244 ,242 ,236 ,232 ,228 ,226 ,224 ,222 ,220 ,214 ,202 ,198 ,194
.398 ,390 ,386 ,378 ,372 ,370 ,358 ,354 ,340 ,336 ,330 ,320 ,302 ,290 ,276 ,274 ,272 ,270

.494 ،492 ،488 ،484 ،482 ،478 ،474 ،472 ،466 ،460 ،458 ،456 ،454 ،444 ،442 ،436 ،420 ،418 ،416 ،400
.138 ،112 ،108 ،94 ،72 ،62 ،54 ،52 ،44 ،40 ،38 ،34 ،22 ،20 ،18 ،12 ،10 ،8 ،6 : (ج 4) .528 ،516 ،506 ،502
.258 ،256 ،254 ،252 ،242 ،226 ،212 ،210 ،206 ،196 ،192 ،188 ،186 ،182 ،170 ،166 ،164 ،158 ،150 ،146
.342 ،336 ،332 ،330 ،326 ،322 ،318 ،314 ،310 ،306 ،304 ،302 ،296 ،290 ،280 ،278 ،268 ،266 ،262 ،260
.418 ،412 ،410 ،404 ،398 ،396 ،392 ،390 ،388 ،386 ،382 ،378 ،372 ،366 ،364 ،362 ،360 ،358 ،356 ،348
.524 ،520 ،518 ،516 ،514 ،510 ،508 ،500 ،498 ،480 ،478 ،476 ،474 ،470 ،466 ،464 ،458 ،450 ،434 ،420
.632 ،630 ،622 ،618 ،614 ،612 ،604 ،594 ،592 ،588 ،586 ،584 ،582 ،578 ،558 ،554 ،544 ،534 ،530 ،526
.130 ،128 ،120 ،118 ،116 ،98 ،90 ،66 ،62 ،42 ،32 ،28 ،18 : (ج 5) .702 ،692 ،690 ،666 ،664 ،660 ،648 ،634
.290 ،284 ،280 ،274 ،260 ،256 ،246 ،242 ،230 ،226 ،218 ،214 ،192 ،186 ،182 ،174 ،172 ،164 ،160 ،140
.312 ،306 ،300 ،298

أبو جعفر الباقر عليه السلام: (ج 1) : 488 . (ج 3) : 318 . (ج 5) : 102 .

أبو جعفر محمد بن عليّ عليه السلام: (ج 2) : 658 . (ج 3) : 104 ، 164 . (ج 4) : 240 .

محمد عليه السلام: (ج 5) : 264 .

محمد بن عليّ عليه السلام: (ج 1) : 242 ، 268 . (ج 2) : 172 ، 346 ، 350 ، 456 . (ج 3) : 110 ، 114 ، 176 . (ج 4) : 398 ، 568 .

محمد بن عليّ الباقر عليه السلام: (ج 5) : 282 .

محمد بن عليّ بن الحسين عليه السلام: (ج 1) : 104 .

محمد بن عليّ أبو جعفر عليهم السلام: (ج 1) : 350 .

الباقر عليه السلام: (ج 5) : 40 ، 58 ، 68 ، 78 ، 82 ، 86 ، 124 ، 148 ، 150 ، 180 .

ص: 364

أبو عبد الله عليه السلام: (ج 1) : 36 ، 38 ، 40 ، 42 ، 46 ، 48 ، 50 ، 54 ، 56 ، 58 ، 62 ، 64 ، 72 ، 74 ، 76 ، 78 ، 80 ، 82 ، 86 ، 90 ، 92 ، 96 ، 100 ، 102 ، 104 ، 112 ، 116 ، 128 ، 132 ، 136 ، 138 ، 140 ، 142 ، 144 ، 168 ، 172 ، 176 ، 178 ، 180 ، 184 ، 186 ، 188 ، 190 ، 194 ، 198 ، 204 ، 210 ، 226 ، 230 ، 232 ، 234 ، 240 ، 244 ، 246 ، 248 ، 252 ، 254 ، 260 ، 272 ، 276 ، 278 ، 280 ، 284 ، 286 ، 290 ، 292 ، 296 ، 300 ، 302 ، 304 ، 306 ، 308 ، 312 ، 316 ، 318 ، 320 ، 324 ، 326 ، 328 ، 330 ، 332 ، 334 ، 338 ، 340 ، 342 ، 346 ، 348 ، 350 ، 356 ، 358 ، 360 ، 362 ، 364 ، 366 ، 370 ، 372 ، 374 ، 376 ، 378 ، 380 ، 382 ، 384 ، 388 ، 390 ، 392 ، 394 ، 396 ، 398 ، 400 ، 406 ، 408 ، 410 ، 416 ، 418 ، 420 ، 426 ، 428 ، 432 ، 434 ، 438 ، 440 ، 442 ، 444 ، 448 ، 450 ، 452 ، 460 ، 462 ، 464 ، 472 ، 474 ، 476 ، 478 ، 480 ، 482 ، 484 ، 486 ، 490 ، 492 ، 494 ، 496 ، 500 ، 502 ، 504 ، 506 ، 510 ، 512 ، 514 ، 516 ، 518 ، 520 ، 524 ، 528 ، 534 ، 536 ، 538 ، 540 ، 546 ، 548 ، 550 ، 552 ، 554 ، 558 ، 560 ، 566 ، 568 ، 574 ، 578 ، 580 ، 584 ، 588 ، 592 ، 598 ، 600 ، 602 ، 606 ، 608 ، 610 ، 612 ، 614 ، 616 ، 618 ، 622 ، 624 ، 626 ، 630 ، 636 ، 640 ، 642 . (ج 2) : 6 ، 8 ، 10 ، 14 ، 16 ، 18 ، 20 ، 24 ، 26 ، 30 ، 36 ، 40 ، 46 ، 48 ، 56 ، 58 ، 60 ، 62 ، 66 ، 68 ، 72 ، 80 ، 82 ، 86 ، 90 ، 94 ، 98 ، 100 ، 102 ، 104 ، 106 ، 108 ، 114 ، 118 ، 120 ، 122 ، 124 ، 126 ، 130 ، 132 ، 140 ، 144 ، 150 ، 152 ، 154 ، 162 ، 166 ، 168 ، 170 ، 172 ، 176 ، 178 ، 182 ، 184 ، 186 ، 188 ، 194 ، 198 ، 200 ، 210 ، 214 ، 216 ، 218 ، 220 ، 222 ، 224 ، 228 ، 232 ، 234 ، 236 ، 238 ، 240 ، 242 ، 244 ، 248 ، 250 ، 252 ، 256 ، 258 ، 260 ، 262 ، 266 ، 270 ، 272 ، 276 ، 278 ، 280 ، 284 ، 286 ، 288 ، 292 ، 294 ، 296 ، 298 ، 300 ، 302 ، 308 ، 312 ، 320 ، 328 ، 334 ، 338 ، 340 ، 346 ، 348 ، 350 ، 356 ، 358 ، 362 ، 364 ، 366 ، 368 ، 370 ، 372 ، 378 ، 382 ، 384 ، 388 ، 400 ، 402 ، 406 .

.472 ,470 ,464 ,462 ,460 ,456 ,454 ,452 ,448 ,444 ,442 ,438 ,434 ,430 ,422 ,420 ,416 ,414 ,412 ,410
.556 ,550 ,530 ,528 ,526 ,524 ,522 ,520 ,518 ,516 ,514 ,512 ,510 ,504 ,500 ,496 ,484 ,480 ,476 ,474
.638 ,634 ,632 ,628 ,626 ,624 ,620 ,616 ,614 ,612 ,604 ,602 ,594 ,592 ,588 ,584 ,582 ,578 ,576 ,560
.710 ,706 ,704 ,702 ,698 ,694 ,692 ,690 ,686 ,682 ,678 ,676 ,672 ,668 ,666 ,658 ,650 ,648 ,644 ,640
.40 ,38 ,36 ,32 ,30 ,28 ,26 ,24 ,18 ,16 ,14 ,12 ,10 ,8 ,6 : (ج 3) .734 ,732 ,728 ,724 ,720 ,718 ,716 ,712
.108 ,106 ,104 ,100 ,96 ,94 ,88 ,86 ,84 ,82 ,80 ,76 ,74 ,72 ,70 ,66 ,64 ,62 ,60 ,58 ,56 ,52 ,50 ,48 ,46 ,44
.178 ,176 ,170 ,160 ,158 ,156 ,150 ,148 ,144 ,140 ,138 ,136 ,132 ,130 ,128 ,124 ,118 ,114 ,112 ,110
.242 ,238 ,236 ,234 ,232 ,230 ,228 ,226 ,218 ,214 ,212 ,210 ,206 ,198 ,194 ,190 ,186 ,184 ,182 ,180
.314 ,310 ,304 ,302 ,298 ,294 ,292 ,290 ,288 ,276 ,274 ,270 ,268 ,266 ,264 ,254 ,252 ,248 ,246 ,244
.380 ,378 ,370 ,368 ,366 ,362 ,360 ,356 ,354 ,352 ,346 ,344 ,342 ,336 ,334 ,336 ,334 ,328 ,326 ,322
.446 ,444 ,442 ,440 ,438 ,436 ,434 ,432 ,430 ,428 ,420 ,414 ,412 ,402 ,398 ,394 ,392 ,390 ,384 ,382
.16 ,12 ,10 : (ج 4) .536 ,516 ,510 ,504 ,502 ,488 ,482 ,478 ,474 ,472 ,468 ,466 ,462 ,460 ,458 ,450 ,448
.108 ,104 ,102 ,94 ,92 ,86 ,82 ,80 ,78 ,76 ,74 ,70 ,66 ,64 ,60 ,56 ,52 ,50 ,48 ,44 ,40 ,38 ,32 ,28 ,24 ,20
.184 ,180 ,178 ,176 ,174 ,162 ,160 ,154 ,150 ,148 ,146 ,142 ,134 ,130 ,126 ,124 ,122 ,120 ,118 ,116
.260 ,256 ,250 ,248 ,244 ,236 ,232 ,230 ,228 ,226 ,224 ,220 ,218 ,216 ,210 ,204 ,200 ,192 ,190 ,188
.338 ,336 ,332 ,330 ,324 ,318 ,316 ,304 ,302 ,298 ,296 ,288 ,284 ,280 ,278 ,276 ,274 ,272 ,264

.406 ،404 ،400 ،398 ،394 ،392 ،390 ،388 ،386 ،380 ،378 ،376 ،374 ،372 ،368 ،366 ،362 ،356 ،346 ،342 ،460 ،456 ،454 ،452 ،450 ،448 ،444 ،440 ،438 ،436 ،434 ،432 ،430 ،428 ،424 ،418 ،416 ،412 ،410 ،408 ،518 ،516 ،510 ،506 ،504 ،500 ،498 ،496 ،494 ،492 ،490 ،488 ،486 ،484 ،478 ،474 ،472 ،468 ،464 ،462 ،586 ،584 ،580 ،578 ،576 ،574 ،572 ،568 ،560 ،558 ،554 ،548 ،546 ،544 ،540 ،538 ،536 ،532 ،530 ،520 ،654 ،652 ،650 ،648 ،642 ،636 ،632 ،626 ،622 ،616 ،614 ،612 ،610 ،606 ،604 ،602 ،598 ،594 ،592 ،590 ،88 ،80 ،76 ،72 ،70 ،64 ،54 ،50 ،44 ،42 ،20 ،18 ،14 : (ج 5) .702 ،700 ،698 ،692 ،690 ،666 ،662 ،660 ،656 ،204 ،198 ،194 ،188 ،184 ،180 ،176 ،172 ،164 ،160 ،144 ،140 ،134 ،130 ،122 ،120 ،114 ،108 ،96 ،94 ،90 ،314 ،318 ،310 ،308 ،306 ،304 ،288 ،286 ،284 ،276 ،260 ،258 ،256 ،250 ،232 ،226 ،222 ،220 ،214 ،206 .322 ،320

أبو عبد الله جعفر بن محمد عليهم السلام: (ج 1) : 28 . (ج 2) : 150 . (ج 3) : 258 .

الصادق عليه السلام: (ج 1) : 98 ، 342 . (ج 2) : 328 ، 502 . (ج 3) : 392 . (ج 4) : 694 . (ج 5) : 8 ، 10 ، 12 ، 40 ، 62 ، 78 ، 86 ، 112 ، 146 ، 152 ، 154 ، 196 ، 202 ، 252 ، 280 .

جعفر عليه السلام: (ج 1) : 74 ، 106 ، 174 ، 370 ، 424 . (ج 2) : 350 ، 394 ، 606 ، 618 . (ج 3) : 64 ، 466 . (ج 4) : 66 .

جعفر بن محمد عليهم السلام: (ج 1) : 98 ، 128 ، 160 ، 196 ، 198 ، 282 ، 314 ، 412 ، 504 ، 544 ، 572 ، 576 ، 586 ، 596 . (ج 2) : 10 ، 26 ، 72 ، 230 ، 272 ، 298 ، 314 ، 386 ، 390 ، 424 ، 448 ، 468 ، 496 ، 516 ، 546 ، 604 ، 628 . (ج 3) : 22 ، 52 ، 94 ، 104 ، 106 ، 114 ، 120 ، 154 ، 208 ، 238 ، 296 ، 336 ، 364 ، 438 ، 474 . (ج 4) : 92 ، 108 ، 188 ، 210 ، 240 ، 248 ، 260 ، 266 ، 282 ، 342 ، 380 ، 414 ، 466 ، 512 ، 562 ، 596 ، 610 ، 618 ، 648 ، 662 . (ج 5) : 116 ، 196 ، 236 ، 240 ، 264 .324

ص: 367

جعفر بن محمّد الصادق عليهم السلام: (ج 1) : 72.

أبو الحسن عليه السلام: (ج 1) 98، 174، 178، 188، 272، 370، 380، 404، 428، 524 . (ج 2) : 22، 88، 92، 124، 134، 216، 220، 232، 238، 240، 300، 316، 352، 374، 382، 392، 406، 420، 436، 540، 674، 722، 730 . (ج 3) : 32، 64، 66، 140، 148، 262، 290، 390، 444، 462 . (ج 4) : 38، 60، 188، 364، 380، 544 . (ج 5) : 12، 230، 244، 320.

أبو الحسن الأوّل عليه السلام: (ج 2) : 120، 360، 420 . (ج 3) : 64، 208.

أبو الحسن موسى عليه السلام: (ج 1) : 146، 434، 520، 622 . (ج 2) : 244، 614 . (ج 3) : 188 . (ج 4) : 40، 218، 298 .

أبو الحسن موسى بن جعفر عليهم السلام: (ج 1) : 368، 90 . (ج 4) : 308 . (ج 5) : 248 .

أبو الحسن الماضي عليه السلام: (ج 4) : 560 .

أبو إبراهيم عليه السلام (ج 2) : 544، 678 . (ج 3) : 10، 246، 450 . (ج 4) : 496، 574 .

أبو إسحاق عليه السلام: (ج 4) : 194، 470 .

العبد الصالح = عبد صالح عليه السلام: (ج 1) : 50، 468 . (ج 2) : 322، 382، 526 . (ج 3) : 134، 148 . (ج 4) : 228، 444 .

موسى عليه السلام: (ج 1) : 378، 610 . (ج 2) : 102، 408، 498 . (ج 5) : 264 .

موسى بن جعفر عليهم السلام: (ج 1) : 372، 498 . (ج 2) : 94 . (ج 4) : 414، 690 . (ج 5) : 254 .

الكاظم عليه السلام: (ج 5) : 148، 276 .

بعض الصالحين عليهم السلام: (ج 3) : 172 .

ص: 368

أبو الحسن عليه السلام: (ج 1): 62، 240، 340، 598. (ج 3): 146، 384. (ج 5): 142.

أبو الحسن الثاني عليه السلام: (ج 1) 346. (ج 3): 66، 376. (ج 4): 196.

أبو الحسن الخراساني عليه السلام: (ج 1): 648. (ج 3): 14.

أبو الحسن الرضا عليه السلام: (ج 1) 168، 296، 298، 348، 380، 452، 464، 468، 508، 540، 600، 686، 714. (ج 2) 96، 84، 182، 190، 442، 532، 570. (ج 3): 60، 68، 88، 136، 144، 152، 162، 290، 314، 416، 470، 534، 538. (ج 4): 22، 108، 118، 172، 208، 220، 310، 344، 396، 432، 588، 660. (ج 5): 14، 74، 106، 154، 178، 210، 272، 302.

الرضا عليه السلام: (ج 1): 34، 160، 282، 306، 366، 376، 558، 614، 692. (ج 2) 38، 46، 444، 452، 464، 524، 618. (ج 3): 52، 84، 142، 180، 228. (ج 4): 42، 68، 108، 136، 144، 150، 152، 192، 344، 542، 662. (ج 5): 148، 190، 160.

عليّ بن موسى الرضاء عليهم السلام: (ج 5): 264.

أبو جعفر عليه السلام: 166. (ج 1) 624.

أبو جعفر محمّد بن عليّ الرضاء عليهم السلام: (ج 1): 590. (ج 5): 70.

أبو جعفر محمّد بن عليّ بن موسى عليهم السلام: (ج 1): 606.

محمّد بن عليّ عليهم السلام: (ج 1): 608.

أبو الحسن عليه السلام: (ج 3): 358.

أبو الحسن العسكري عليه السلام: (ج 4): 250.

أبو الحسن الثالث عليه السلام: (ج 3): 92، 126، 294.

أبو الحسن عليّ بن محمّد عليهم السلام: (ج 3): 26.

عليّ بن محمّد عليهم السلام: (ج 2): 422. (ج 3): 514. (ج 5): 136.

عليّ الهادي عليه السلام: (ج 4): 212.

العسكري عليه السلام: (ج 3): 396.

محمد عليه السلام: (ج 1): 70. (ج 2): 670.

ابن الحسن عليه السلام: (ج 2): 554.

القائم عليه السلام: (ج 1): 252، 266، 534، 584. (ج 2): 44، 86، 324، 326، 372، 510. (ج 3): 256، 280، 336، 370.
(ج 4): 12، 318، 362، 364، 374، 390، 392، 464، 618. (ج 5): 288، 64.

قائم أهل بيتي عليه السلام: (ج 1): 414.

قائم آل محمد عليهم السلام: (ج 3): 198، 280، 286. (ج 5): 230.

قائمتنا عليه السلام: (ج 3): 122، 366. (ج 4): 206، 340.

قائمتنا أهل البيت عليهم السلام: (ج 5): 204.

المهديّ عليه السلام: (ج 1): 70، 264. (ج 2): 324. (ج 3): 286. (ج 5): 282.

مهديّ - عليه السلام - هذه الأمة: (ج 5): 126.

صاحب هذا الأمر عليه السلام: (ج 3): 276. (ج 4): 250.

الحجّة القائم عليه السلام: (ج 4): 466.

أحدهم عليه السلام: (ج 3): 206. (ج 4): 76.

أحدهما عليه السلام: (ج 1): 298، 310، 314، 354، 384، 550، 640. (ج 2): 40، 48، 154، 240، 246، 266، 276، 284،
268، 260، 248، 236، 106، 56، 40. (ج 3): 708، 674، 642، 630، 606، 594، 552، 528، 498، 438، 328، 394،
288، 326، 356، 438، 440. (ج 4): 36، 54، 58، 76، 214، 316، 362، 366، 376، 478، 514، 530، 536، 542، 546،
550، 556، 572، 584، 636، 652.

آل محمد عليهم السلام: (ج 1) : 38، 162، 184، 202، 252، 264، 266، 268، 278، 352، 580. (ج 2) : 124، 36، 32، 128، 230، 330، 300، 362، 382، 478، 510، 630، 650. (ج 3) : 6، 102، 156، 256، 268، 494. (ج 4) : 104، 208، 226، 228، 304، 314، 356، 390، 464، 578، 634، 638، 668. (ج 5) : 58، 62، 68، 112.

الأئمة عليهم السلام: (ج 1) : 76، 232، 236، 254، 352. (ج 2) : 8، 66، 168، 198، 202، 306، 332، 340، 348، 352، 382، 644. (ج 3) : 16، 228. (ج 4) : 128، 268، 282، 356، 364، 380، 406، 582، 584، 702. (ج 5) : 26، 82، 280.

الأئمة المهتدين عليهم السلام: (ج 1) : 124 .

الأئمة المهديون عليهم السلام: (ج 4) : 334 .

أئمة الحق عليهم السلام: (ج 3) : 148 .

أئمة الهدى عليهم السلام: (ج 3) : 466 .

أئمة الهداة عليهم السلام: (ج 2) : 10. (ج 4) : 406، 578

أهل البيت عليهم السلام: (ج 1) : 38. (ج 2) : 28، 168، 294. (ج 3) : 110. (ج 4) : 304، 418، 422، 618. (ج 5) : 74، 102، 82، 129، 140، 148، 182، 214.

أهل بيت الرحمة عليهم السلام: (ج 2) : 186 .

أهل بيت محمد عليهم السلام: (ج 5) : 266 .

العترة عليهم السلام: (ج 2) : 30. (ج 5) : 78 .

عترتي أهل بيتي عليهم السلام: (ج 1) : 34، 38 .

ذرية رسول الله عليهم السلام: (ج 4) : 248، 250. (ج 5) : 76 .

ذرية محمد عليهم السلام: (ج 4) : 540 .

ولد محمد عليهم السلام: (ج 1) : 70 .

ولد آل محمّد عليهم السلام: (ج 5) : 44 .

ولد فاطمة عليها السلام: (ج 4) : 174 .

الأوصياء عليهم السلام: (ج 2) : 22 ، 128 ، 296 ، 342 ، 352 . (ج 3) : 102 ، 154 ، 268 . (ج 4) : 198 ، 360 ، 378 . (ج 5) : 8 ، 252 .

الصادقين عليهم السلام: (ج 3) : 466 .

الصدّيقين عليهم السلام: (ج 3) : 468 .

ص: 372

5) فهرس أعلام الأنبياء و الأوصياء عليهم السلام

آدم عليه السلام: (ج 1): 94، 124، 130، 132، 13، 138، 144، 148، 150، 156، 158، 160، 162، 164، 168، 170، 246، 266، 412، 418، (ج 2): 32، 78، 82، 80، 144، 208، 210، 212، 444، 460، 476، 562، 564، 566، 568، 572، 574، 576، 578، 580، 732، 734، (ج 3): 110، 126، 128، 130، 176، 216، 218، 232، 278، (ج 4): 24، 26، 32، 124، 160، 178، 262، 280، 316، 336، 452، 470، 562، 574، 614، 628، 678.

آصف بن برخيا عليه السلام: (ج 1): 214، (ج 5): 136.

إبراهيم عليه السلام: (ج 1): 68، 240، 242، 244، 246، 248، 250، 266، 288، 328، 390، 392، 532، 556، 560، 558، 566، 568، 570، 572، 578، (ج 2): 36، 58، 68، 92، 128، 338، 448، 450، 460، 734، (ج 3): 38، 40، 42، 44، 50، 114، 278، 460، 462، (ج 4): 44، 46، 48، 52، 54، 86، 102، 126، 148، 158، 174، 176، 180، 306، 316، 342، 346، 350، 562، 566، 570، 574، (ج 5): 6، 78، 166، 168، 172.

إبراهيم الخليل عليه السلام: (ج 4): 166.

إبراهيم خليل الرحمن عليه السلام: (ج 3): 360، (ج 4): 162، 310.

إبراهيم ابن خالة لوط عليهم السلام: (ج 4): 350.

أخنوخ - وهو إدريس عليه السلام: (ج 2): 570.

إرميا عليه السلام: (ج 1): 560، (ج 5): 166.

ص: 373

إسحاق عليه السلام: (ج 4) : 46، 102، 126، 152، 172، 176، 180، 316، 354، 444.

إسحاق النبي عليه السلام: (ج 4) : 150 .

إسحاق بن إبراهيم عليهم السلام: (ج 4) : 160 .

إسماعيل عليه السلام: (ج 1) : 246، 248، 390، 392. (ج 2) : 102. (ج 4) : 44، 126، 304، 308، 316، 346، 444. (ج 5) : 166، 168، 172 .

إسماعيل بن هاجر عليه السلام: (ج 4) : 44 .

ذبيح الله بن إبراهيم عليه السلام: (ج 4) : 172 .

إسرائيل عليه السلام: (ج 2) : 40، 92 .

أيوب عليه السلام: (ج 3) : 6 .

ثمود عليه السلام: (ج 3) : 202 .

الخضر عليه السلام: (ج 1) : 132 . (ج 4) : 636، 648، 650، 668، 686 .

خَر قاسيل (جِر قاسيل) عليه السلام: (ج 2) : 570 .

داود عليه السلام: (ج 1) : 536، 538 . (ج 2) : 58، 668 . (ج 4) : 124، 262، 666 . (ج 5) : 136 .

ذو القرنين عليه السلام: (ج 3) : 42 . (ج 4) : 636، 662، 664، 666، 668، 670، 672، 674، 678، 684، 690 .

ذو القرنين عيَّاش عليه السلام: (ج 4) : 666، 690 .

روح الله = عيسى عليه السلام: (ج 2) : 728 .

زكريّا عليه السلام: (ج 2) : 38، 44، 48 .

سام عليه السلام: (ج 2) : 570 .

سليمان عليه السلام: (ج 1) : 214، 276 . (ج 4) : 648، 666 . (ج 5) : 118، 136 .

سليمان بن داود عليهم السلام: (ج 1) : 214، 246 . (ج 2) : 432 . (ج 3) : 42 .

شعيب عليه السلام: (ج 1) : 246 . (ج 3) : 176 .

شمعون : (ج 5) : 158، 160 .

شمعون الصفا عليه السلام : (ج 5) : 156 .

شيث عليه السلام : (ج 2) : 564 .

شيث بن آدم عليه السلام : (ج 2) : 580، 582 .

صاحب موسى عليه السلام : (ج 5) : 118 .

صالح عليه السلام : (ج 3) : 164، 166 . (ج 4) : 44 .

العبد الصالح (الخضر) عليه السلام : (ج 3) : 162 . (ج 4) : 136 . (ج 5) : 70 .

عُزير عليه السلام : (ج 3) : 364 . (ج 4) : 566 .

عمران عليه السلام : (ج 2) : 40 .

عيسى عليه السلام : (ج 1) : 202 . (ج 2) : 50، 54، 56، 60، 76، 18، 458، 652، 654، 670، 728، 730، 732، 734 . (ج 3) : 50، 278، 470 . (ج 4) : 418، 564، 570، 574 . (ج 5) : 156، 160، 200 .

عيسى ابن مريم عليها السلام : (ج 2) : 42، 56، 58، 668 . (ج 3) : 50، 298 . (ج 4) : 336 . (ج 5) : 194، 196 .

قينان عليه السلام : (ج 2) : 568 .

كالب بن يافنا [يوفتا] عليه السلام : (ج 2) : 554 .

لوط عليه السلام : (ج 4) : 44، 48، 56، 60، 62، 66، 350 .

لوط ابن خالة إبراهيم عليه السلام : (ج 4) : 350 .

مريم عليها السلام : (ج 2) : 40، 44، 50، 52، 60 .

المسيح عليه السلام : (ج 3) : 366 .

موسى عليه السلام : (ج 1) : 68، 192، 202، 246، 264، 532 . (ج 2) : 58، 76، 98، 554، 558، 654، 656، 734 . (ج 3) : 128، 174، 176، 182، 186، 190، 194، 198، 200، 224، 278، 388، 452، 510، 512 . (ج 4) : 52، 418، 550، 562، 570، 574 .

632 ، 642 ، 648 ، 654 . (ج 5) : 98 ، 100 ، 140 .

موسى بن عمران عليهم السلام: (ج 2) : 324 ، 334 . (ج 3) : 176 ، 184 (ج 4) : 634 .

موسى النبي عليه السلام: (ج 4) : 636 .

مهلائيل عليه السلام : (ج 2) : 570 .

نوح (ج 1) : 230 ، 246 ، 248 ، 266 ، 416 ، 418 . (ج 2) : 58 ، 476 ، 566 ، 568 ، 574 ، 576 ، 734 . (ج 3) : 278 ، 518 . (ج 4)

: (ج 4) : 22 ، 24 ، 32 ، 40 ، 42 ، 404 ، 462 ، 464 ، 562 ، 570 ، 574 ، 666 ، 670 ، 690 .

هارون عليه السلام: (ج 2) : 554 ، 656 . (ج 3) : 176 ، 510 ، 534 . (ج 4) : 52 ، 550 .

هبة الله عليه السلام (ج 2) : 212 ، 564 ، 566 ، 568 ، 572 ، 574 ، 576 ، 580 .

هبة الله بن هابيل عليهم السلام: (ج 2) : 580

هود عليه السلام: (ج 4) : 44 .

يحيى عليه السلام: (ج 2) : 38 ، 40 ، 48 . (ج 5) : 70 .

يزد (بُرد) عليه السلام : (ج 2) : 570 .

يعقوب عليه السلام: (ج 1) : 254 . (ج 2) : 88 ، 472 . (ج 4) : 94 ، 97 ، 100 ، 102 ، 110 ، 114 ، 126 ، 138 ، 152 ، 156 ، 158 ،

160 ، 164 ، 174 ، 180 ، 190 .

يعقوب بن إسحاق عليهم السلام: (ج 4) : 162 .

يعقوب بن إسحاق بن إبراهيم عليهم السلام: (ج 4) : 158 ، 166 .

يعقوب النبي عليه السلام : (ج 4) : 172 .

الشيخ يعقوب عليه السلام : (ج 3) : 6 .

الصدّيق يعقوب عليه السلام : (ج 4) : 188 .

يوسف عليه السلام: (ج 1) : 268 ، 556 . (ج 3) : 258 ، 472 ، 558 . (ج 3) : 6 . (ج 4) : 92 ، 94 ، 98 ، 100 ، 102 ، 106 ، 112 ،

114 ، 116 ، 124 ، 130 ، 136 ، 138 ، 142 ، 150 ، 152 ، 156 ، 160 ، 164 ، 170 ، 176 ، 666 . (ج 5) : 70 .

يوسف بن يعقوب عليهم السلام: (ج 3) : 144 . (ج 4) : 190 .

يوسف بن يعقوب بن إسحاق بن إبراهيم عليهم السلام: (ج 1) : 556 .

يوسف النبي عليه السلام : (ج 4) : 118 .

يوشع عليه السلام: (ج 3) : 198 . (ج 4) : 642 .

يوشع بن نون عليه السلام: (ج 2) : 554 . (ج 4) : 634 .

يونس عليه السلام: (ج 1) : 226 . (ج 3) : 518 ، 522 ، 530 ، 532 .

يونس بن متى عليه السلام: (ج 3) : 516 .

آل إبراهيم عليهم السلام: (ج 2) : 32 ، 36 ، 332 .

آل عمران عليهم السلام: (ج 2) : 36 .

الأنبياء عليهم السلام: (ج 1) : 210 ، 254 ، 530 ، 532 ، 616 . (ج 2) : 8 ، 22 ، 32 ، 50 ، 88 ، 332 ، 338 ، 348 ، 376 ، 460 ، 476 ،

662 . (ج 3) : 14 ، 50 ، 218 ، 224 ، 360 ، 538 . (ج 4) : 30 ، 52 ، 94 ، 150 ، 162 ، 180 ، 248 ، 262 ، 618 ، 666 ، 690 . (ج

5) : 166 ، 244 ، 252 ، 288 .

الرسول عليهم السلام: (ج 1) : 202 ، 416 . (ج 2) : 84 . (ج 3) : 14 ، 224 ، 494 .

النبيون عليهم السلام: (ج 1) : 124 ، 266 ، 418 ، 412 ، 420 ، 636 . (ج 2) : 38 ، 58 ، 76 ، 82 ، 476 . (ج 3) : 188 ، 516 . (ج 4) :

6 ، 148 ، 258 ، 334 .

الأوصياء عليهم السلام: (ج 1) : 532 . (ج 3) : 224 .

المرسلون عليهم السلام: (ج 1) : 636 . (ج 4) : 334 .

نبي مرسل، عليه السلام: (ج 4) : 452 . (ج 5) : 174 .

6) فهرس الأعلام من الرجال و النساء، و كُنَاهم و ألقابهم: حرف الألف

آصف (بن برخيا): (ج 4) : 648 .

أبان: (ج 1) : 360، 558، 616 . (ج 2) : 348، 386، 640 . (ج 4) : 128، 338 .

أبان الأحمر: (ج 4) : 142 . (ج 5) : 54 .

أبان بن أبي مسافر: (ج 4) : 12 .

أبان بن تغلب : (ج 2) : 56، 424، 520، 714 . (ج 3) : 138، 248، 414 . (ج 4) : 242، 374، 486 . (ج 5) : 130، 236، 274، 324 .

أبان بن عبد الرحمن: (ج 2) : 526 .

أبان بن عثمان : (ج 3) : 42، 194، 478 . (ج 5) : 118، 192 .

أبان بن عثمان الأحمر: (ج 4) : 368 .

أبان بن منصور : (ج 1) : 514 .

إبراهيم: (ج 1) : 328، 354 . (ج 4) : 32 .

إبراهيم الجزار : (ج 5) : 154 .

إبراهيم الكرخي : (ج 2) : 78، 84 . (ج 5) : 204 .

إبراهيم النخعي: (ج 1) : 596 .

إبراهيم بن أبي البلاد: (ج 2) : 302 . (ج 3) : 460 . (ج 4) : 176 .

إبراهيم بن أبي العلاء : (ج 4) : 36 .

إبراهيم بن أبي يحيى : (ج 1) : 376 . (ج 4) : 260 .

إبراهيم بن عبد الحميد: (ج 1) : 174 ، 380 . (ج 2) : 226 ، 438 ، 602 ، 678 . (ج 3) : 160 ، 238 . (ج 4) : 230 .

إبراهيم بن عطية : (ج 5) : 282 .

إبراهيم بن علي : (ج 2) : 108 . (ج 5) : 114 .

إبراهيم بن عمر (ج 1) : 62 . (ج 2) : 422 . (ج 3) : 482 . (ج 4) : 80 ، 274 ، 398 ، 588 .

إبراهيم بن عمر اليماني : (ج 3) : 274 .

إبراهيم بن عنبة : (ج 1) : 422 .

إبراهيم بن الفضيل : (ج 1) : 232 .

إبراهيم بن محمد : (ج 1) : 564 . (ج 3) : 292 .

إبراهيم بن مهزم : (ج 2) : 386 .

إبراهيم بن ميمون : (ج 2) : 260 .

أبي بن خلف : (ج 4) : 518 .

أحمد بن الحسن : (ج 5) : 120 .

أحمد بن الحسين بن عبد الملك بن أبي الزاهرية الكوفي : (ج 5) : 102 .

أحمد بن خالد : (ج 2) : 668 .

أحمد بن سعيد : (ج 5) : 140 .

أحمد بن شيبه : (ج 5) : 242 .

أحمد بن عبد الله العلوي : (ج 4) : 414 .

أحمد بن عبدوس الخنجي : (ج 5) : 308 .

أحمد بن علي : (ج 4) : 606 .

أحمد بن الفضل الخاقاني - من آل رزين - : (ج 2) : 590 .

أحمد بن محمد : (ج 1) : 244 ، 458 ، 520 . (ج 2) : 34 ، 166 ، 240 ، 452 ، 714 .

(ج 3): 66، 88، 108، 146، 162، 470. (ج 4): 172، 220، 396. (ج 5): 14، 50، 204، 298.

أحمد بن بن محمد البرقي : (ج 5) : 280.

أحمد بن محمد بن أبي نصر : (ج 2) : 282، 500. (ج 3) : 384، 432. (ج 4) : 310، 344، 662.

أحمد بن محمد بن أبي نصر البزنطي : (ج 1) : 190.

أحمد بن محمد بن عيسى : (ج 1) : 120. (ج 4) : 68. (ج 5) : 72، 122.

أحمد بن المفضل : (ج 5) : 102، 144.

أحمد بن الوليد بن أحمد: (ج 5) : 264.

إدريس القمي : (ج 4) : 624.

إدريس - مولى لعبد الله بن جعفر- : (ج 2) : 372.

أديم بن الهروي : (ج 5) : 16.

أسامة بن حفص: (ج 1) : 498.

أسباط : (ج 2): 288.

أسباط الزطي : (ج 1) : 234.

أسباط بن سالم: (ج 2) : 288. (ج 4) : 356، 584.

إسحاق بن أبي هلال : (ج 2) : 70.

إسحاق بن عبد العزيز: (ج 3) : 208، 210، 494.

إسحاق بن عبد الله بن محمد : (ج 2) : 638.

إسحاق بن عبد الله بن محمد بن علي : (ج 2): 290.

إسحاق بن عمّار: (ج 1): 172، 186، 280، 284، 474، 504، 524، 596، 616. (ج 2) : 130، 232، 272، 674، 682. (ج 3) :

210، 292، 296. (ج 4) : 438، 492، 496، 512، 636، 650، 656. (ج 5): 32.

- إسحاق بن عمر: (ج 3) : 112.
- إسحاق بن غالب (ج 3) : 380.
- إسحاق بن محمّد: (ج 5) : 118.
- إسحاق بن محمّد البصري: (ج 5) : 274، 108.
- إسحاق بن نجيح: (ج 5) : 262.
- إسحاق بن يسار: (ج 4) : 190.
- إسماعيل: (ج 2) : 22.
- إسماعيل الجريري: (ج 4) : 418.
- إسماعيل الجعفي: (ج 2) : 38، 48، 556، 692. (ج 4) : 22، 196.
- إسماعيل السديّ (السري): (ج 3) : 268.
- إسماعيل (ابن جعفر الصادق عليه السلام): (ج 2) : 338.
- إسماعيل بن أبان: (ج 1) : 94.
- إسماعيل بن أبي زياد: (ج 4) : 380.
- إسماعيل بن أبي زياد السكوني (ج 1) : 48. (ج 2) : 496، 516. (ج 4) : 282. (ج 5) : 240.
- إسماعيل بن أبي زياد الكوفي: (ج 4) : 648.
- إسماعيل بن جابر: (ج 4) : 160.
- إسماعيل بن جابر الجعفي: (ج 4) : 32.
- إسماعيل بن زياد السكوني: (ج 1) : 282.
- إسماعيل بن سهل: (ج 5) : 6.
- إسماعيل بن عبّاد: (ج 5) : 298.
- إسماعيل بن عبد الخالق: (ج 2) : 402.

إسماعيل بن عبد الرحمن الجعفي : (ج 2) : 46.

ص: 381

- إسماعيل بن عبد العزيز: (ج 3) : 190 .
- إسماعيل بن كثير: (ج 2) : 302.
- إسماعيل بن مهران: (ج 1) : 96 .
- إسماعيل بن همّام: (ج 2) : 134 . (ج 4) : 150 ، 542 .
- إسماعيل بن همّام الكوفي : (ج 4) : 344 .
- الأسود بن المطّلب بن أسد: (ج 4) : 368 .
- الأسود بن عبد يغوث بن وهب الزهري: (ج 4) : 368 .
- الأشعث الكندي: (ج 2) : 440 .
- الأشعث بن حاتم: (ج 3) : 68 . (ج 5) : 160 .
- الأشعث بن قيس: (ج 3) : 30 .
- الأصبغ : (ج 3) : 206 . (ج 4) : 480 ، 662 .
- الأصبغ بن نباتة : (ج 1) : 52 ، 68 ، 542 ، 550 . (ج 2) : 148 ، 196 ، 214 . (ج 3) : 30 ، 202 ، 224 ، 498 . (ج 4) : 298 ، 670 ، 674 ، 694 . (ج 5) : 110 .
- الأعمش: (ج 4) : 30 .
- إمام بن ربعي : (ج 4) : 696 .
- أنس بن مالك: (ج 2) : 654 . (ج 4) : 402 ، (ج 5) : 74 .
- أيوب : (ج 1) : 446 . (ج 2) : 36 . (ج 5) : 292 .
- أيوب بن حرّ: (ج 1) : 50 ، 72 . (ج 2) : 364 . (ج 5) : 24 .
- أيوب الخزاز : (ج 4) : 584 .
- أيوب بن نوح: (ج 2) : 702 . (ج 4) : 250 .
- أيوب بن نوح بن درّاج: (ج 3) : 92 .

حرف الباء

بخت نصّر: (ج 1) : 562. (ج 3) : 42.

ص: 379

بدر بن خليل الأسدي: (ج 1): 146.

بُرَيْد: (ج 2): 202. (ج 4): 636.

بريد العجلي: (ج 2): 334. (ج 3): 76، 78، 102، 444، 502. (ج 4): 216، 394.

بريد بن معاوية: (ج 1): 448. (ج 2): 12، 330. (ج 4): 212، 666.

بُرَيْد بن معاوية العجلي: (ج 1): 256. (ج 2): 28، 592. (ج 4): 18. (ج 5): 128، 166.

برير: (ج 1): 198.

بشير: (ج 4): 542.

بشير الدهان: (ج 1): 74. (ج 2): 26. (ج 3): 50، 246، 252. (ج 4): 248، 540.

بشر بن مروان: (ج 4): 492.

بكر بن بكر: (ج 4): 588.

بكر بن عبد الله: (ج 5): 38.

بكر بن محمد الأزدي: (ج 4): 332.

بُكير: (ج 2): 78، 250، 486.

بكير بن أعين: (ج 2): 248، 252، 482، 530، 532، 534.

بلقيس: (ج 5): 4.

ثعلبة بن ميمون: (ج 5): 64.

حرف التاء

تُبَّع: (ج 1): 206.

تنوخا: (ج 3): 516، 520، 524، 528.

حرف الثاء

ثعلبة: (ج 3): 474.

ثعلبة بن ميمون: (ج 2) : 732 . (ج 4) : 310.

ص: 383

ثُوَيْر: (ج 3) : 404 .

ثُوَيْر بن أَبِي فَاخْتَه : (ج 1) : 76 . (ج 4) : 322 .

حرف الجيم

جَابِر: (ج 1) : 60 ، 120 ، 170 ، 196 ، 202 ، 208 ، 250 ، 274 ، 296 ، 352 ، 392 ، 406 ، 564 . (ج 2) : 20 ، 40 ، 100 ، 124 ، 135 ، 136 ، 142 ، 156 ، 170 ، 172 ، 186 ، 256 ، 326 ، 362 ، 444 ، 456 ، 474 ، 578 ، 650 . (ج 3) : 222 ، 256 ، 258 ، 266 ، 302 ، 336 ، 368 ، 400 ، 482 ، 494 . (ج 4) : 6 ، 10 ، 158 ، 226 ، 296 ، 316 ، 334 ، 386 ، 464 ، 478 ، 498 ، 534 ، 584 ، 594 ، 618 ، 692 . (ج 5) : 128 ، 290 .

جَابِر الْأَنْصَارِي: (ج 5) : 58 .

جَابِر الْجَعْفِي : (ج 1) : 160 ، 172 ، 242 ، 262 . (ج 2) : 136 ، 324 ، 342 ، 732 . (ج 3) : 46 ، 114 ، 358 ، 400 ، 436 . (ج 5) : 178 .

جَابِر بن أَرْقَم: (ج 3) : 406 . (ج 4) : 14 .

جَابِر بن عَبْدِ اللَّهِ: (ج 1) : 94 ، 162 . (ج 2) : 278 ، 656 . (ج 4) : 8 .

جَابِر بن عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِي : (ج 4) : 104 .

جَابِر عن عَبْدِ اللَّهِ بن يَحْيَى: (ج 4) : 20 .

جَابِر بن يَزِيد (ج 1) : 352 . (ج 4) : 146 .

جَابِر بن يَزِيد الْجَعْفِي : (ج 4) : 358 .

جَالُوت: (ج 1) : 536 .

جَبْرِئِيل بن أَحْمَد : (ج 4) : 674 ، 690 . (ج 5) : 206 ، 288 .

جَزَّاح: (ج 1) : 342 . (ج 3) : 700 .

جَزَّاح المَدَائِنِي : (ج 2) : 616 . (ج 3) : 88 .

جَرِير البَجَلِي: (ج 2) : 440 .

جَعْفَر الأَحْمَر: (ج 5) : 102 .

جعفر الطيار : (ج 3) : 432 . (ج 5) : 198 .

جعفر (بن أبي طالب) : (ج 3) : 262 ، 270 ، 356 ، 448 .

جعفر بن أحمد : (ج 2) : 498 . (ج 3) : 10 ، 334 . (ج 4) : 414 ، 538 . (ج 5) : 12 ، 20 ، 24 ، 32 ، 88 ، 250 ، 254 ، 284 ، 304 ، 308 .

جعفر بن أحمد بن أيوب : (ج 5) : 242 .

جعفر بن أحمد بن معروف : (ج 5) : 98 .

جعفر بن محمد : (ج 3) : 340 . (ج 4) : 276 .

جعفر بن بشير : (ج 5) : 42 .

جعفر بن سهيل : (ج 5) : 282 .

جعفر بن محمد : (ج 5) : 64 ، 230 .

جعفر بن محمد الخزاعي : (ج 2) : 510 . (ج 3) : 412 . (ج 4) : 532 . (ج 5) : 250 .

جعفر بن محمد بن حكيم : (ج 5) : 192 .

جعفر بن محمد بن قولويه : (ج 5) : 242 .

جعفر بن محمد بن مسعود : 28 . (ج 5) : 12 ، 72 ، 104 ، 120 ، 122 ، 204 ، 206 ، 242 ، 248 ، 254 .

جعفر بن محمد بن مسعود العياشي : (ج 5) : 64 ، 114 ، 116 ، 178 ، 230 ، 232 ، 308 ، 288 .

جعفر بن محمد بن نعيم : (ج 5) : 92 .

جعفر بن مروان : (ج 3) : 62 .

جعفر بن واقد : (ج 5) : 198 .

جميل : (ج 1) : 434 ، 482 . (ج 2) : 518 ، 606 . (ج 4) : 492 .

جميل بن دراج : (ج 1) : 142 ، 144 ، 320 ، 424 ، 482 . (ج 2) : 16 ، 214 ، 594 . (ج 3) : 126 . (ج 4) : 252 ، 320 ، 410 ، 488 ، 628 ، 690 . (ج 5) : 96 .

جندل بن والى التغلبى: (ج 5) : 164 .

حرف الحاء

الحارث: (ج 3) : 194، 450 (ج 4) : 320

الحارث الأعور: (ج 1) : 30. (ج 2) : 440.

الحارث النصرى [البصرى]: (ج 1) : 326.

حارث بن حبيب، (ج 4) : 670 .

الحارث بن حصيرة: (ج 5) : 100 .

الحارث بن حنظلة: (ج 4) : 368 .

الحارث بن عمر الفهرى: (ج 5) : 196.

الحارث بن المغيرة: (ج 2) : 472 . (ج 3) : 194 . (ج 5) : 118، 230 .

حبيب السجستاني: (ج 2) : 76، 562، 570.

الحجاج: (ج 3) : 50 . (ج 4) : 526، 530.

الحجاج بن يوسف: (ج 3) : 26 .

الحجاج: (ج 1) : 176. (ج 3) :

حجر (ج 1) : 558 . (ج 3) : 44 .

حذيفة: (ج 1) : 358 . (ج 2) : 456 . (ج 3) : 368 .

حذيفة بن اليمان: (ج 3) : 408 .

حُرَيْز: (ج 1) : 142، 198، 228، 238، 262، 366، 376، 530 . (ج 2) : 40، 60، 286، 420، 438، 554، 698، 704، 712 .

(ج 3) : 96، 244، 328، 336 . (ج 4) : 74، 214، 278، 78، 120، 652 . (ج 5) : 6، 242 .

حريز بن عبد الله: (ج 4) : 316 .

حسان أبو على: (ج 5) : 306 .

حسان العامري: (ج 4): 364.

ص: 386

- الحسن الصيقل : (ج 5): 20.
- الحسن البصري: (ج 2) : 660 . (ج 3) : 344.
- الحسن بياع الهروي : (ج 1) : 354.
- الحسن بن أحمد (ج 3) : 360 .
- الحسن بن أسباط : (ج 4) : 188.
- الحسن بن الجهم: (ج 1) : 50 . (ج 3) : 376 .
- الحسن بن الحسين: (ج 4) : 414 .
- الحسن بن خُرّزاد: (ج 1): 92، 98.
- الحسن بن راشد: (ج 1) : 166 . (ج 3) : 396.
- الحسن بن زياد: (ج 1) : 470، 520 .
- الحسن بن زياد العطار: (ج 2) : 374.
- الحسن بن زيد: (ج 2) : 290، 546، 638 . (ج 5) : 182.
- الحسن بن سعيد اللخمي : (ج 4) : 654 .
- الحسن بن صالح: (ج 4) : 38، 604 .
- الحسن بن ظريف: (ج 4) : 276 .
- الحسن بن عليّ : (ج 1) : 346، 442 . (ج 3) : 84 . (ج 4) : 30 .
- الحسن بن عليّ الوشاء: (ج 2) : 144، 376، 508، 614 . (ج 4) : 42، 144، 152.
- الحسن بن عليّ بن أبي حمزة: (ج 4) : 602.
- الحسن بن عليّ بن أبي حمزة البطائني : (ج 1) : 90.
- الحسن بن عليّ بن بنت إلياس : (ج 3) : 60 .
- الحسن بن عليّ بن الحسين اللفطس : (ج 4) : 230.

الحسن بن عليّ بن زكريّا البصري : (ج 5) : 264 .

الحسن بن عليّ بن فضال: (ج 1) : 192 . (ج 3) : 360 . (ج 4) : 50 . (ج 5) : 64 .

ص: 387

الحسن بن عليّ بن النعمان: (ج 2) : 94 .

الحسن بن محبوب: (ج 1) : 120 . (ج 2) : 108، 306 . (ج 4) : 238 . (ج 5) : 20، 114، 182، 204 .

الحسن بن محمّد: (ج 3) : 396 .

الحسن بن محمّد الجمّال : (ج 1) : 104 .

الحسن بن محمّد الحضرمي: (ج 5) : 94 .

الحسن بن محمّد الصيرفي : (ج 5) : 288 .

الحسن بن موسى: (ج 3) : 388 . (ج 4) : 136، 232 .

الحسن بن موسى الخشّاب: (ج 1) : 36 .

الحسن [الحسين] بن عطية : (ج 4) : 338 .

الحسن [الحسين] بن المنذر: (ج 2) : 522 .

الحسن (بن هرون): (ج 4) : 504 .

الحسن بن يزيد النوفلي : (ج 5) : 240 .

الحسين : (ج 2) : 186 .

الحسين بن أبي طلحة: (ج 2) : 322 .

الحسين بن أبي العلاء : (ج 2) : 152، 560 . (ج 4) : 154، 204، 448 .

حسين بن أبي يعفور : (ج 5) : 298 .

حسين بن أحمد: (ج 2) : 48 .

الحسين بن إسحاق : (ج 5) : 292 .

الحسين بن إسكيب [إشكيب]: (ج 5) : 240 .

الحسين بن إشكيب (ج 5) : 22، 116، 120، 122 .

الحسين بن بشار: (ج 1) : 404 .

الحسين بن الحكم الواسطي : (ج 3) : 172 .

ص: 388

الحسين بن حمزة: (ج 4) : 444 .

الحسين بن خالد: (ج 2) : 120 . (ج 3) : 32 . (ج 4) : 208 . (ج 5) : 210 ، 212 ، 244 .

الحسين بن خُرّزاد: (ج 3) : 456 .

الحسين بن زياد الصيقل: (ج 4) : 388 .

الحسين بن زيد: (ج 2) : 266 .

الحسين بن زيد بن عليّ: (ج 2) : 26 . (ج 4) : 266 ، 414 .

الحسين بن سعيد: (ج 3) : 56 ، 108 . (ج 4) : 510 . (ج 5) : 50 ، 72 ، 116 ، 122 ، 220 ، 298 .

الحسين بن سعيد المكفوف: (ج 4) : 220 .

حسين بن صالح: (ج 3) : 310

الحسين بن عثمان: (ج 4) : 236

الحسين بن علوان: (ج 3) : 372 . (ج 5) : 92 ، 108

الحسين بن عليّ: (ج 3) : 170 .

الحسين بن عليّ صاحب الفخّ: (ج 2) : 436 .

الحسين بن عليّ بن أبي حمزة الشمالي: (ج 4) : 448 .

الحسين بن عليّ بن النعمان: (ج 3) : 232 .

الحسين بن عليّ بن يقطين: (ج 4) : 60 .

الحسين بن المختار: (ج 3) : 238 ، 464 .

الحسين بن مسلم: (ج 2) : 304 .

الحسين بن مهران: (ج 3) : 136 ، 138 .

الحسين بن المنذر: (ج 2) : 150 . (ج 3) : 26 .

الحسين بن هارون: (ج 4) : 302 ، 506 .

حصين: (ج 3) : 14 . (ج 5) : 102 .

حصين [بن يزيد]: (ج 5) : 102 .

حفص الأعور: (ج 2) : 120 .

حفص بن البخري: (ج 1) : 372، 494 . (ج 2) : 40، 392 . (ج 4) : 456، 462، 636 .

حفص بن سالم : (ج 4) : 438 .

حفص بن غياث: (ج 1) : 198 . (ج 2) : 628 . (ج 3) : 104، 184، 364 . (ج 4) : 130 .

حفص بن فرط الجهني: (ج 1) : 7 .

الحكم بن عتيبة [عُيَيْبَة]: (ج 1) : 76 . (ج 2) : 50، 634 . (ج 3) : 142 . (ج 5) : 192 .

الحكم بن عُيَيْبَة : (ج 5) : 118 .

حكيم: (ج 2) : 348 .

حكيم بن جبير : (ج 3) : 336 .

حكيم بن جُبَيْر [بن مطعم]: (ج 3) : 334 .

حمّاد: (ج 1) : 40، 546 . (ج 2) : 48، 650 . (ج 4) : 74، 366، 580 . (ج 5) : 18 .

حمّاد اللّخّام: (ج 1) : 35 . (ج 4) : 416 .

حمّاد بن عثمان : (ج 1) : 62، 230، 290، 304، 306، 376، 534 . (ج 3) : 398 . (ج 4) : 234 . (ج 5) : 114، 306 .

حمّاد بن عيسى : (ج 1) : 398 . (ج 2) : 128، 602 . (ج 3) : 498 . (ج 4) : 258، 430 . (ج 5) : 6 .

حمدان: (ج 5) : 304 .

حمدان بن أحمد القلانسي: (ج 5) : 32 .

حمدان بن سليمان: (ج 5) : 284 .

حمدويه: (ج 1) : 422 . (ج 5) : 20، 114 .

حُمران: (ج 1) : 254 ، 296،292 ، 360، 410 ، 446 ، 500 ، 552 ، 582 ، 640 . (ج 2) : 154 ، 222 ، 336 ، 338 ، 370 ، 382 ، 416 ، 460 ، 724 ، 476 . (ج 3) : 12 ، 16 ، 68 ، 76 ، 104 ، 132 ، 228 ، 268 ، 378 ، 390 ، 448 ، 492 ، 506 . (ج 4) : 34 ، 54 ، 72 ، 254 ، 366 ، 400 ، 466 ، 474 ، 476 ، 500 ، 522 ، 558 ، 632 ، 660 ، 702 . (ج 5) : 24 ، 214 ، 256 .

حمران بن أعين: (ج 1) : 56 ، 434 ، 476 ، 522 . (ج 2) : 582 ، 664 . (ج 3) : 86 . (ج 4) : 458 . (ج 5) : 118 ، 130 ، 260 ، 312 .

حمزة الزيّات: (ج 4) : 300 .

حمزة (بن أبي طالب): (ج 5) : 196 .

حمزة بن حمران: (ج 2) : 484 . (ج 4) : 616 ، 618 .

حمزة (سيد الشهداء): (ج 3) : 432 ، 448 .

حمزة بن الطيّار: (ج 3) : 266 . (ج 4) : 396 . (ج 5) : 54 .

حمزة بن عبد المطلب: (ج 2) : 686 . (ج 3) : 356 . (ج 4) : 444 .

حمزة بن محمّد الطيّار: (ج 4) : 394 .

حميد بن محمّد: (ج 5) : 12 .

حَتّان: (ج 3) : 272 .

حَتّان بن سدير: (ج 1) : 64 ، 254 ، 560 ، 616 . (ج 2) : 30 ، 88 ، 146 ، 584 ، 656 . (ج 3) : 342 ، 418 . (ج 4) : 164 ، 212 ، 306 . (ج 5) : 120 ، 288 .

حُشّ بن المعتمر: (ج 3) : 332 .

حيدر بن محمّد السمرقندي: (ج 5) : 288 .

حيدر بن محمّد بن النعيم السمرقندي: (ج 5) : 240 .

حُبيّ بن أخطب: (ج 1) : 116 ، 118 .

حرف الخاء

خالد: (ج 3) : 24.

خالد القطواني: (ج 5) : 104 .

خالد بن جرير: (ج 4) : 284 .

خالد الجوّان: (ج 5): 108 .

خالد بن مختار: (ج 1) : 98 .

خالد بن نجيح : (ج 4) : 240 ، 476 ، 626 .

خالد بن الوليد: (ج 3) : 304 .

خالد بن يزيد: (ج 2) : 638 ، 666 .

الخطاب الأعور : (ج 4) : 208 .

خطّاب بن مَسَلْمَة : (ج 4) : 390 .

خلف بن حمّاد: (ج 3): 230 .

الخليل بن عمرو: (ج 5) : 282 .

خوّات بن جبير : (ج 1) : 340 .

خيّمة: (ج 1) : 54 . (ج 3) : 430، 80 . (ج 5) : 184 .

خيّمة الجعفي : (ج 3) : 122 .

خيّمة بن أبي خيّمة : (ج 3) : 140 . (ج 4) : 562 .

حرف الدال

داود الرقيّ : (ج 2) : 144 ، 560 ، 634 . (ج 3) : 94 .

داود بن الحُصين: (ج 1) : 480 . (ج 3) : 428 .

داود بن سرحان: (ج 2) : 140 ، 706 . (ج 3) : 326 . (ج 5) : 16 .

داود بن سرحان العطار : (ج 1) : 140 .

داود بن فرقہ: (ج 1): 36، 64، 86، 102، 106. (ج 2): 24، 338. (ج 3): 34، 76، 124، 192، 254، 450.

ص: 392

دحية الكلبيّ : (ج 3) : 316.

درست: (ج 4) : 608، 606.

حرف الذال

ذريح: (ج 4) : 298.

ذميال: (ج 4) : 98.

حرف الراء

ربعي بن حريز: (ج 2) : 132.

ربعي بن عبد الله: (ج 2) : 30. (ج 3) : 36.

ربعي بن عبد الله بن الجارود: (ج 1) : 370.

ربيعة الرأي: (ج 1) : 456، 454.

ربيعة بن ناجذ : (ج 5) : 140.

رفاعة: (ج 1) : 324، 390، 396، 192، 502، 592. (ج 2) : 234، 520. (ج 3) : 212.

رفاعة بن موسى: (ج 2) : 86. (ج 4) : 468.

روبيّل: (ج 3) : 516، 520، 522، 524، 526.

رومين: (ج 4) : 102.

حرف الزاي

زاذان: (ج 3) : 154.

الزبير : (ج 1) : 36. (ج 3) : 62، 64، 152، 260، 342، 344، 346.

زرارة : (ج 1) : 36، 42، 56، 80، 84، 138، 179، 190، 222، 230، 252، 254، 296، 330، 358، 376، 380، 394، 410.

440، 442، 446، 454، 460، 466، 500، 508، 510، 512، 548، 550، 552، 594، 606، 640. (ج 2) : 16، 80، 98، 110.

144، 154، 156، 158، 190، 222، 234، 242، 250، 258، 308، 316، 318، 322، 338، 340، 376، 382، 396، 408.

412، 414، 420، 426، 430، 432، 454، 460.

466، 476، 486، 500، 508، 512، 516، 532، 534، 540، 548، 578، 594، 604، 666، 678، 702، 506. (ج 3): 16،
38، 40، 48، 70، 86، 98، 104، 108، 110، 112، 114، 126، 132، 138، 218، 220، 232، 236، 244، 250، 260، 268،
270، 276، 290، 320، 330، 338، 340، 362، 374، 378، 386، 390، 416، 434، 454، 460. (ج 4): 36، 54، 72، 94
192، 252، 322، 366، 376، 394، 412، 458، 474، 510، 514، 522، 526، 530، 554، 558، 616، 632، 660، 702. (ج
5): 6، 16، 90، 214، 256، 260، 284، 306.

زرارة بن أعين: (ج 1): 476. (ج 2): 528. (ج 3): 474.

زرّ بن حُبَيْش: (ج 2): 208.

زُرعة: (ج 3): 64. (ج 4): 302.

زرقان - صاحب ابن أبي دؤاد: (ج 2): 606.

زكريّا بن مالك الجعفي: (ج 3): 294.

زياد: (ج 2): 26.

زياد بن أبي سفيان: (ج 4): 24.

زياد بن سوقة: (ج 5): 172.

زياد بن المنذر: (ج 1): 350. (ج 2): 658.

زياد بن عيسى [عبد الله]: (ج 1): 346.

زياد بن يزيد: (ج 5): 104.

زيد الشّحام: (ج 1): 184، 292، 388، 398. (ج 2): 308، 386، 712، 720. (ج 3): 484. (ج 4): 104، 298، 440. (ج 5)
226، 228، 280.

زيد (الشهيد): (ج 2): 634.

زيد بن أبي أسامة: (ج 1): 350. (ج 3): 234.

زيد بن أرقم: (ج 3): 406. (ج 4): 14.

زيد بن أسلم: (ج 2): 654 .

زيد [بن] أبي أسامة: (ج 1): 362 .

زيد بن الجهم: (ج 4): 424 .

زيد بن الحسن: (ج 2): 638 .

زيد بن عليّ: (ج 2): 502 . (ج 4): 24، 224، 514، 576 . (ج 5): 82 .

حرف السين

سالم الأشلّ: (ج 2): 248، 250 .

سالم مولى أبي حذيفة: (ج 3): 306 .

سالم بن أبي حفصة: (ج 1): 608 . (ج 4): 148 .

سالم بن أبي مریم: (ج 2): 172 .

سالم بن مكرم الجمال: (ج 1): 176 .

سام بن نوح عليه السلام: (ج 2): 56 .

سدیر: (ج 1): 50 . (ج 3): 68، 100، 292 . (ج 4): 8 .

السديف [الشريف]: (ج 2): 686 .

سعد: (ج 1): 340، 350 . (ج 3): 102 . (ج 4): 418 .

سعد الإسكاف: (ج 1): 112، 406 . (ج 2): 42، 162 . (ج 4): 422 . (ج 5): 300، 120 .

سعد بن خيثمة الأنصاري: (ج 3): 452 .

سعد بن طريف: (ج 3): 156 . (ج 4): 622 .

سعد بن عبادة: (ج 3): 386 .

سعد بن عثمان: (ج 2): 154 .

سعد بن عمر: (ج 4): 318 .

سعدان: (ج 1): 626 . (ج 3): 372 .

ص: 395

سعدان بن مسلم: (ج 1): 116 .

سعيد: (ج 1): 336.

سعيد الأعرج: (ج 1): 378 . (ج 4): 558.

سعيد النقاش: (ج 1): 334.

سعيد بن أبي الأصبغ: (ج 3): 64 .

سعيد بن جبير: (ج 2): 22 .

سعيد بن الحسين الكندي: (ج 1): 64.

سعيد الحدّاد: (ج 5): 260 .

سعيد بن المسيّب: (ج 2): 368 . (ج 4): 558، 88.

سعيد بن مُنخَل: (ج 1): 352.

سعيد بن يسار: (ج 2): 220 . (ج 4): 404.

سعيد بن يزيد: (ج 3): 168 .

سفيان: (ج 5): 70.

سفيان الثوري: (ج 5): 176 .

سّلام: (ج 1): 254، 434 . (ج 3): 58، 466 . (ج 4): 588 .

سّلام الجعفي: (ج 4): 522 .

سّلام الحنّاط: (ج 4): 460 .

سّلام بن المستير: (ج 1): 148، 400، 586، 588 . (ج 2): 82 . (ج 3): 198، 614 .

سلامان بن طيّ: (ج 3): 422 .

سلمان: (ج 2): 74، 146، 554، 642 . (ج 3): 154، 306 . (ج 4): 424 . (ج 5): 104 .

سلمان الفارسي: (ج 1): 34، 292 . (ج 2): 146 . (ج 3): 198 . (ج 4): 30، 470 .

سلمة: (ج 2): 634.

ص: 396

سلمة بن كهيل: (ج 1) : 72. (ج 5) : 22.

سلمة بن محرز [محمّد]: (ج 1) : 96.

سليمان: (ج 4) : 592. (ج 5) : 70.

سليمان الأعمش : (ج 1) : 76.

سليمان الجعفري: (ج 1) : 98، 182. (ج 2) : 298

سليمان الفراء : (ج 1) : 178. (ج 2) : 448.

سليمان اللبّان: (ج 3) : 226

سليمان بن جعفر النهدي : (ج 4) : 610.

سليمان بن خالد: (ج 1) : 600. (ج 2) : 368، 384، 416، 578، 612، 632، 732. (ج 3) : 80، 320. (ج 4) : 530.

سليمان بن عبد الله : (ج 4) : 218. (ج 5) : 74.

سليمان بن عبد الله الطلحي: (ج 4) : 178.

سليمان بن هارون: (ج 2) : 636. (ج 3) : 54.

سليم بن قيس الهلالي : (ج 1) : 68. (ج 2) : 352. (ج 4) : 528.

سليم بن منصور : (ج 3) : 424.

سماعة : (ج 1) : 46، 316، 322، 340، 344، 348، 428، 504، 510. (ج 2) : 166، 182، 232، 238، 240، 288، 370، 404.

496، 584، 598، 604، 700. (ج 3) : 88، 290، 370، 382، 390. (ج 4) : 122، 134، 232، 302، 338، 364، 400، 428.

(ج 5) : 20، 72، 304.

سماعة بن مهران: (ج 1) : 172، 274، 464. (ج 2) : 14، 216، 220، 406، 516، 594، 614، 676. (ج 3) : 250. (ج 4) : 80،

444، 590، 702، 574.

سورة : (ج 1) : 482.

سويد بن غفلة : (ج 4) : 292.

سورة بن كليب: (ج 2) : 596 . (ج 4) : 360 ، 362 . (ج 5) : 186 .

سهل بن زياد: (ج 5) : 6 .

سيرين: (ج 4) : 392 .

سيف: (ج 2) : 42 .

سيف بن عميرة: (ج 2) : 388 . (ج 4) : 408 . (ج 5) : 32 .

حرف الشين

شريك : (ج 5) : 140 .

شعيب: (ج 4) : 250 .

شعيب العقرفوفي: (ج 2) : 464 . (ج 4) : 126 .

شمعون بن حانا اليهودي : (ج 5) : 266 .

شهاب بن عبد ربّه: (ج 1) : 606 . (ج 5) : 306 .

شيبية : (ج 3) : 356 .

شيبية بن ربيعة: (ج 4) : 514 .

حرف الصاد

صالح بن الحكم: (ج 4) : 578 ، 580 .

صالح بن سعد: (ج 4) : 60 .

صالح بن سليم : (ج 3) : 422 .

صالح بن سهل : (ج 3) : 60 ، 218 . (ج 4) : 464 . (ج 5) : 118 .

صالح بن سهل الهمداني: (ج 1) : 578 .

صالح بن ميثم: (ج 2) : 86 .

الصباح بن سيّابة : (ج 1) : 330 . (ج 3) : 394 ، 482 458 .

الصباح بن يحيى المزني : (ج 5) : 100 .

صدقة بن حسان: (ج 5): 120 .

ص: 398

صفوان: (ج1): 452. (ج2): 132، 160، 540. (ج3): 64، 78، 466. (ج4): 572.

صفوان الجمال: (ج1): 92، 184، 236. (ج2): 162، 644. (ج3): 94، 172، 402. (ج4): 530، 660.

صفوان بن مهران: (ج4): 286.

صفوان بن مهران الجمال: (ج4): 228.

صفوان بن يحيى: (ج1): 442. (ج2): 374.

حرف الصاد

ضريس بن عبد الملك: (ج2): 134.

حرف الطاء

طلوت (ج1): 528، 536.

طربال: (ج4): 120.

طلحة: (ج1): 36. (ج2): 456. (ج3): 152، 342، 344، 346.

طلحة بن زيد: (ج3): 114، 208.

الطيار: (ج1): 142.

حرف العين

العاص بن وائل السهمي: (ج4): 368.

عاصم الكوزي: (ج4): 622.

عاصم المصري: (ج3): 174.

عاصم بن حُميد: (ج1): 286.

عامر بن [أبي] الأحوص: (ج2): 394.

عامر بن جُذاعة: (ج4): 492.

عامر بن سعد: (ج2): 64.

عامر بن سعيد الجُهني : (ج 2) : 356.

ص: 399

- عامر بن كثير: (ج 4) : 420 .
- عامر بن كثير السراج: (ج 2) : 436 .
- عامر بن السمط : (ج 1) : 424 .
- عباد البصري : (ج 1) : 368 .
- عباد المكي : (ج 5) : 176 .
- عباد بن صهيب : (ج 2) : 286 .
- عباد بن يعقوب: (ج 5) : 100 .
- عباس : (ج 2) : 342 . (ج 3) : 122 .
- العباس بن ربيعة : (ج 3) : 350 .
- العباس بن ربيعة بن الحارث : (ج 3) : 348 .
- العباس (بن عبد المطلب) : (ج 3) : 28 ، 308 ، 312 ، 356 . (ج 4) : 22 ، 206 . (ج 5) : 142 .
- العباس بن عليّ (الشهيد) : (ج 2) : 344 .
- العباس (ابن عم النبيّ صلى الله عليه وآله وسلم) : (ج 5) : 198 .
- العباس بن عامر : (ج 5) : 118 ، 192 .
- العباس (بن معروف) : (ج 4) : 588 .
- العباس بن هلال : (ج 1) : 452 ، 532 . (ج 2) : 296 . (ج 3) : 52 ، 416 . (ج 4) : 118 ، 432 . (ج 5) : 178 .
- العباس بن هلال الشامي : (ج 3) : 144 .
- العباس بن هليل : (ج 5) : 154 .
- عباس بن يزيد : (ج 4) : 190 .
- عباية : (ج 5) : 238 .
- عباية الأسدي : (ج 2) : 86 .

- عبد الأعلى : (ج 1) : 396. (ج 3) : 232، 462، 472. (ج 4) : 540. (ج 5) : 116 .
- عبد الأعلى - مولى آل سام - : (ج 2) : 238، 550. (ج 5) : 260.
- عبد الأعلى الحلبي (ج 4) : 12.
- عبد الأعلى الحلبي (الجبلي) : (ج 3) : 276.
- عبد الحميد بن أبي الحنساء : (ج 5) : 104.
- عبد الحميد بن أبي الديلم : (ج 4) : 40، 586.
- عبد الحميد بن عوّاض : (ج 2) : 434.
- عبد الحميد بن فرقد : (ج 1) : 544.
- عبد الخالق الصيقل : (ج 2) : 108.
- عبد الرحمن : (ج 1) : 426، 462، 516. (ج 2) : 398، 456. (ج 3) : 336، 338. (ج 4) : 54، 486.
- عبد الرحمن الأشلّ : (ج 4) : 408.
- عبد الرحمن بن أبي عبد الله : (ج 1) : 300، 460.
- عبد الرحمن بن أبي نجران : (ج 2) : 302.
- عبد الرحمن بن الحجّاج : (ج 1) : 82، 368، 434. (ج 2) : 120، 396. (ج 3) : 170، 394. (ج 4) : 38، 490.
- عبد الرحمن بن حرب : (ج 3) : 422.
- عبد الرحمن بن الحسن : (ج 5) : 100.
- عبد الرحمان بن حمّاد : (ج 5) : 120.
- عبد الرحمن بن سالم : (ج 3) : 268. (ج 4) : 534. (ج 5) : 286.
- عبد الرحمن بن سالم الأشلّ : (ج 3) : 500. (ج 4) : 284، 356، 426.
- عبد الرحمن بن سيّابة : (ج 1) : 574. (ج 2) : 114. (ج 4) : 642.
- عبد الرحمن بن صالح : (ج 4) : 488.

- عبد الرحمن بن عوف: (ج 3) : 416 .
- عبد الرحمن بن كثير: (ج 1) : 168، 512 . (ج 2) : 154، 194 . (ج 3) : 428 .
- عبد الرحمن بن كثير الهاشمي : (ج 2) : 8، 462 . (ج 3) : 48 .
- عبد الرحمن بن محمد العزمي [العزمي]: (ج 1) : 374
- عبد الرحمن [بن أبي عبد الله]: 514 .
- عبد الرحيم: (ج 3) : 458، 502 .
- عبد الرحيم القصير : (ج 3) : 38 . (ج 4) : 210، 524 .
- عبد السلام: (ج 2) : 280 . (ج 4) : 332 .
- عبد الصمد بن بزّار: (ج 1) : 188 .
- عبد الصمد بن بشير: (ج 1) : 572، 630، 636 . (ج 2) : 150 . (ج 3) : 516 .
- عبد الصمد بن بُندار: (ج 2) : 730 .
- عبد الصمد بن سعد : (ج 2) : 94 .
- عبد العظيم بن عبد الله الحسني: (ج 5) : 114 .
- عبد العظيم بن عبد الله بن علي بن الحسن : (ج 2) : 108 .
- عبد الغفار بن محمد: (ج 5) : 194 .
- عبد الله: (ج 1) : 40 .
- [عبد الله] البهيّ : (ج 3) : 268 .
- عبد الله الحلبي : (ج 3) : 112، 420 .
- عبد الله النجاشي : (ج 2) : 358 .
- عبد الله بن أبي جعفر عليه السلام: (ج 3) : 80 . (ج 4) : 340 .
- عبد الله بن أبي سرح: (ج 2) : 460 .

عبد اللّٰه بن أبي هلال: (ج 4) : 50 .

عبد اللّٰه بن أبي يعفور: (ج 1) : 440، 552 . (ج 2) : 68، 90، 474 . (ج 3) :

ص: 399

14. (ج 5) : 52 .

عبد الله بن أسباط: (ج 2): 228.

عبد الله بن بُديل (يزيد) م بن ورقاء الخزاعي : (ج 3) : 428.

عبد الله بن بشير : (ج 2) : 734 .

عبد الله بن بكير: (ج 1): 52، 294 . (ج 2): 708 . (ج 3): 16 . (ج 5): 16، 42، 260 .

عبد الله بن جعفر: (ج 3) : 214، 350 .

عبد الله بن جنذب : (ج 2) : 366، 380، 692 .

عبد الله بن الحسن : (ج 1) : 370 . (ج 2) : 636 . (ج 3) : 52 . (ج 4) : 228 .

عبد الله بن الحلبي : (ج 3) : 214 .

عبد الله بن حمّاد الأنصاري: (ج 2) : 436 . (ج 5): 154، 274 .

عبد الله بن خالد : (ج 4) : 652 .

عبد الله بن خليفة - أبي العرّيف - المُكراني الهمداني: (ج 2) : 546 .

عبد الله بن رواحة: (ج 1) : 592 .

عبد الله بن سلام: (ج 2) : 640 .

عبد الله بن سليمان : (ج 2) : 480، 542 . (ج 3) : 474 . (ج 4) : 108، 616 .

عبد الله بن سنان : (ج 1) : 52، 100، 198، 474، 486، 490، 492، 500، 510، 546، 590 . (ج 2) : 6، 98، 104، 106،

228، 276، 284، 436، 496، 672، 694، 706 . (ج 3) : 56، 84، 86، 130، 198، 244، 288، 316 . (ج 4) : 10، 52، 86،

324، 412، 502، 590، 598، 622، 650 . (ج 5) : 172، 180 .

عبد الله بن صالح الخثعمي : (ج 1) : 284 .

عبد الله بن طلحة: (ج 1): 178، 278 .

عبد الله بن عامر: (ج 2) : 174، 458 .

عبد اللّٰه بن عبّاس : (ج 3) : 144 . (ج 4) : 656 .

ص : 403

عبد الله بن عبد الرحمن: (ج 4) : 124 .

عبد الله بن عبد الرحمان الأصمّ : (ج 5) : 118.

عبد الله بن عبد الله : (ج 1) : 576.

عبد الله بن عبد المطّلب: (ج 4) : 572 .

بن عثمان البجلي: (ج 4) : 548.

عبد الله بن عجلان: (ج 2) : 292، 348، 380. (ج 3) : 194. (ج 4) : 268، 436 .

عبد الله بن عطاء: (ج 4) : 266، 450.

عبد الله بن عطاء المكيّ: (ج 4) : 330، 480 . (ج 5) : 246 .

عبد الله بن عمرو: (ج 5) : 274.

عبد الله بن عمرو بن العاص : (ج 1) : 196 .

عبد الله بن عليّ : (ج 4) : 644 .

عبد الله بن غالب: (ج 1) : 244 . (ج 4) : 86.

عبد الله بن فرقد: (ج 1) : 362 .

عبد الله بن فضالة : (ج 1) : 468 .

عبد الله بن الفضل النوفلي : (ج 3) : 60 .

عبد الله بن القاسم : (ج 5) : 108 .

عبد الله بن القاسم البطل : (ج 5) : 118.

عبد الله بن القدّاح : (ج 2) : 218.

عبد الله بن قيس الأشعري: (ج 5) : 104

عبد الله بن محمّد : (ج 5) : 322.

عبد الله بن محمّد الجعفي : (ج 3) : 272.

عبد الله محمد الحبال : (ج 3) : 376 .

عبد الله بن محمد بن خالد: (ج 5) : 198.

ص: 404

- عبد الله بن مسكان: (ج 2) : 622 .
- عبد الله بن المغيرة: (ج 2) : 158 ، 230 . (ج 3) : 302 .
- عبد الله بن ميمون: (ج 4) : 612 ، 614 .
- عبد الله بن ميمون القدّاح : (ج 3) : 458 . (ج 4) : 224 ، 648 .
- عبد الله بن الوليد : (ج 4) : 418 .
- عبد الله بن الوليد النخعي: (ج 5) : 98 .
- عبد الله بن يحيى الكاهلي : (ج 2) : 362 . (ج 3) : 538 . (ج 5) : 94 .
- عبد المطلب : (ج 1) : 40 . (ج 3) : 392 . (ج 4) : 248 ، 570 . (ج 5) : 76 .
- عبد الملك : (ج 4) : 568 .
- عبد الملك بن أعين: (ج 4) : 526 .
- عبد الملك بن عتبة الهاشمي : (ج 3) : 362 .
- عبد الملك بن عمر: (ج 1) : 94 .
- عبد الملك بن مروان: (ج 1) : 104 .
- عبد مناف : (ج 1) : 40 .
- عبد الواحد بن المختار: (ج 5) : 306 .
- عبد الواحد بن محمّد بن عبدوس: (ج 5) : 282 .
- عبد الوارث : (ج 5) : 292 .
- عبد [عبيد] الله الحلبي : (ج 1) : 344 .
- عبد [عبيد] الله بن يحيى : (ج 4) : 608 .
- عبدوس العطار : (ج 1) : 326 .
- عُبيد: (ج 2) : 270 ، 434 .

عبيد بن زرارة: (ج 2) : 244 ، 420 ، 526 . (ج 4) : 560 ، 574 .

عبيد بن عمير الليثي : (ج 5) : 314.

ص: 405

عبيد الله الحلبي : (ج 1) : 186 . (ج 2) : 66 .

عبيد الله [عبد الله] الحلبي : (ج 4) : 34 .

عبيد الله بن موسى : (ج 4) : 488 .

عبيد الله بن موسى العبسي : (ج 4) : 488 .

عبيدة : (ج 2) : 310

عُتبة بن ربيعة : (ج 4) : 514 .

عثمان : (ج 1) : 196 ، 586 . (ج 2) : 460 . (ج 3) : 654 .

عثمان الأعشى : (ج 2) : 660 .

عثمان بن أبي ربيعة : (ج 5) : 140 .

عثمان بن أبي شيبة : (ج 3) : 356 .

عثمان بن سعد : (ج 2) : 154 .

عثمان (بن عفان) : (ج 2) : 624 . (ج 3) : 58 ، 304 ، 318 ، 464 . (ج 5) : 214 .

عثمان بن عيسى : (ج 1) : 296 . (ج 3) : 22 . (ج 4) : 204 ، 76 . (ج 5) : 72 ، 220 .

عجلان : (ج 2) : 242 . (ج 3) : 360 . (ج 4) : 494 .

عجلان أبي صالح : (ج 2) : 176 .

عدي بن حاتم : (ج 5) : 60 .

عزّار : (ج 3) : 350 .

عزّار بن أدهم : (ج 3) : 348 .

عطاء : (ج 1) : 148 . (ج 4) : 38 . (ج 5) : 262 .

عطاء الهمداني : (ج 2) : 436 . (ج 4) : 420 .

عطية : (ج 4) : 488 .

عطيّة العوفي : (ج 3) : 364 . (ج 4) : 488 .

عُقبه بن خالد: (ج 3) : 502 . (ج 4) : 224 .

ص: 406

عقبة بن عامر الجهني : (ج 5): 228، 294 .

عُقبة بن عثمان: (ج 2) : 154 .

عقيل : (ج 2) : 342 . (ج 4) : 312 .

عقيل بن أبي طالب: (ج 4) : 312 .

عكرمة : (ج 2) : 498 . (ج 4) : 698 . (ج 5) : 314 .

العلاء: (ج 1) : 324، 394، 482 .

العلاء بن سَيَّابة : (ج 3) : 44 . (ج 4) : 34 . (ج 5) : 64، 222 .

العلاء بن الفضيل : (ج 1) : 354 . (ج 4) : 226، 698 .

العلاء بن رزين: (ج 1) : 298 . (ج 4) : 530 .

علقمة الحضرمي : (ج 2) : 292 .

عليّ بن أبي حمزة : (ج 2) : 228، 400، 452، 544، 684 . (ج 3) : 234، 462، 464 . (ج 4) : 64، 508 . (ج 5) : 116 .

عليّ بن أبي حمزة (الشمالي): (ج 3) : 148 .

عليّ بن أسباط : (ج 1) : 132، 170 . (ج 2) : 374، 558 . (ج 3) : 196، 314 . (ج 4) : 196 . (ج 5) : 70 .

علي [بن رئاب]: (ج 1) : 390 .

عليّ بن جُداعة : (ج 4) : 490 .

عليّ بن جعفر: (ج 1) : 372، 378، 610 . (ج 2) : 408 . (ج 3) : 10 .

عليّ بن جعفر بن محمّد عليهم السلام : (ج 2) : 102، 498 . (ج 4) : 414 .

عليّ بن الحسن الواسطي : (ج 3) : 434 .

عليّ بن حاتم : (ج 4) : 300 .

عليّ بن الحسن : (ج 3) : 112 . (ج 5) : 20، 118، 232، 272 .

عليّ بن الحسن [الحسين]: (ج 4) : 674 .

عليّ بن الحسن بن رباط: (ج 5) : 242 .

عليّ بن الحسن بن الفضّال: (ج 5) : 192 .

عليّ بن الحسن بن علي بن فضّال: (ج 5) : 178 .

عليّ بن الحسين الفزاري : (ج 5) : 282 .

عليّ بن الحكم (ج 5) : 54 .

علي بن الحلبي : (ج 4) : 546 .

عليّ بن جعفر : (ج 5) : 254 ، 248 .

عليّ بن جعفر بن العبّاس الخزاعي: (ج 5) : 140 .

عليّ بن حسان: (ج 5) : 198 .

عليّ بن حسكة: (ج 5) : 144 .

عليّ بن حفص: (ج 5) : 104 .

علي بن درّاج الأسدي : (ج 3) : 274 .

علي بن رئاب: (ج 2) : 222 .

عليّ بن سالم: (ج 2) : 720 . (ج 4) : 700 . (ج 5) : 220 .

عليّ بن سعيد: (ج 4) : 520 .

عليّ بن عبد العزيز: (ج 2) : 108 .

عليّ بن عبد الله : (ج 5) : 232 .

عليّ بن عبد الله بن مروان: (ج 4) : 250 .

عليّ بن عُقبة : (ج 3) : 62 ، 206 ، 346 ، 536 .

عليّ بن عمر بن أبان الكلبي : (ج 4) : 248 . (ج 5) : 76 .

عليّ بن عمّار : (ج 1) : 524 . (ج 3) : 108 .

عليّ بن محمّد: (ج 5) : 154 ، 164 ، 204 ، 228 ، 280.

عليّ بن محمّد العلوي: (ج 1) : 564 .

ص: 408

علي بن محمد بن شجاع: (ج 3) : 334 . (ج 5) : 12، 230 .

علي بن مرزوق : (ج 1) : 564 .

علي بن معمر : (ج 4) : 134 .

علي بن موسى بن إسحاق : (ج 5) : 102، 304 .

علي بن مهزيار: (ج 2) : 52، 166 . (ج 4) : 146 .

علي بن ميمون الصائغ - أبي الأكراد - (ج 2) : 68 - .

علي بن النعمان: (ج 2) : 66 . (ج 4) : 342 .

علي بن هاشم بن البريد : (ج 5) : 194 .

علي بن يقطين: (ج 2) : 94 . (ج 3) : 148 .

عمران الحلبي : (ج 2) : 106 ، 348 .

عمّار: (ج 2) : 458، 624 . (ج 3) : 344 . (ج 4) : 434، 436 . (ج 5) : 138 .

عمّار الدهني: (ج 5) : 10 .

عمّار الساباطي : (ج 3) : 178 . (ج 4) : 538 .

عمّار النوفلي : (ج 3) : 140 .

عمّار بن أبي الأحوص : (ج 2) : 82، 716 .

عمّار بن سويد: (ج 4) : 16 .

عمّار بن مروان: (ج 1) : 312 . (ج 2) : 168، 616 .

عمّار بن موسى : (ج 1) : 82 . (ج 4) : 264 .

عمّار بن ميثم: (ج 3) : 26 .

عمّار بن ياسر : (ج 2) : 322، 456، 548، 638 . (ج 4) : 436 .

عمران بن عبد الله القمي: (ج 3) : 474 .

عمر: (ج 1): 306. (ج 2): 18. (ج 5): 246.

عمر الطيالسي: (ج 3): 70.

ص: 409

عمر (عمران) بن أبي ميثم: (ج 3) : 114 .

عمر بن أذينة: (ج 2) : 114 .

عمر بن الخطاب : (ج 1) : 304 . (ج 2) : 528 ، 546 ، 646 ، 658 ، 690 ، 694 . (ج 3) : 214 ، 304 ، 418 ، 484 . (ج 4) : 630 .
(ج 5) : 214 ، 262 .

عمر (بن الخطاب) : (ج 4) : 300 ، 488 ، 520 ، 552 .

عمر بن حنظلة : (ج 1) : 66 ، 258 ، 472 . (ج 2) : 214 . (ج 3) : 74 .

عمر بن رياح : (ج 2) : 648 .

عمر بن سعيد : (ج 2) : 436 .

عمر بن سليمان (ج 1) : 618 . (ج 5) : 102 .

عمر بن صالح : (ج 2) : 436 .

عمر بن عبّيد : (ج 3) : 362 .

عمر بن عليّ : (ج 3) : 146 .

عمر بن مريم : (ج 4) : 228 .

عمر بن معمر : (ج 2) : 182 .

عمر بن يزيد : (ج 1) : 226 . (ج 2) : 18 ، 92 ، 262 ، 658 . (ج 4) : 304 . (ج 5) : 258 .

عمر بن يزيد - بيّاع السابري - (ج 1) : 388 .

عمر بن يزيد [يونس] : (ج 1) : 580 .

عمران بن ميثم : (ج 5) : 238 .

العمركي بن عليّ : (ج 3) : 10 . (ج 5) : 98 ، 284 ، 308 .

العمركيّ بن عليّ البوفكيّ : (ج 5) : 64 .

عمرو بن أبي المقدم : (ج 1) : 120 . (ج 2) : 148 ، 212 ، 440 . (ج 3) : 102 ، 264 ، 300 ، 304 . (ج 4) : 346 .

عمرو بن ثابت - أبي المقدام - : (ج 5) : 182.

ص: 410

- عمرو بن جَمِيع: (ج 1): 40،114 .
- عمرو بن جميع: (ج 1): 478 .
- عمرو بن حُرَيْث: (ج 4): 358 .
- عمرو بن الحَمِق: (ج 4): 258 .
- عمرو بن حنظلة: (ج 5): 114 .
- عمرو بن سعيد: (ج 2): 352 . (ج 3): 298 . (ج 4): 296 .
- عمرو بن شمر: (ج 2): 326، 510 . (ج 3): 106 . (ج 4): 240، 584 .
- عمرو بن العاص: (ج 3): 352 .
- عمرو بن عبد الرحمن بن كثير الهاشمي: (ج 1): 40،256 .
- عمرو بن عبد الغفَّار: (ج 5): 140 .
- عمرو بن عثمان: (ج 4): 420، 172 .
- عمرو بن قيس: (ج 1): 40 .
- عمرو بن مُرَّة: (ج 4): 300 .
- عمرو بن مروان: (ج 4): 436 .
- عمرو بن مروان الخَزَّاز: (ج 1): 642 .
- عمرو عن جابر: (ج 1): 128 .
- العمركي بن علي: (ج 3): 498 .
- عنيسة بن مُصعب: (ج 4): 272 .
- عيَّاش: (ج 4): 670 .
- عيسى: (ج 2): 132 .
- عيسى العلوي: (ج 2): 728 .

عيسى بن حمزة: (ج 1): 136.

عيسى بن زيد بن عليّ: (ج 3): 52.

ص: 411

عيسى بن عبد الله: (ج 1) : 440. (ج 2) : 272 .

عيسى بن عبد الله العلوي: (ج 2) : 208، 578 . (ج 3) : 296. (ج 4) : 26.

عيسى بن عبد [عبيد] الله : (ج 1) : 96 .

عيسى بن منصور: (ج 4) : 530 .

عيسى بن موسى (ج 2) : 396، 552 .

عيسى: (ج 2) : 386.

العيسى بن القاسم: (ج 3) : 392 . (ج 4) : 570 .

عبيد بن قُسط [قسوط]: (ج 2) : 510 .

عُبيدة بن حُصين الفزاري: (ج 3) : 386 .

حرف الغين

غالب بن الهذيل : (ج 2) : 546 .

غياث بن إبراهيم: (ج 1) : 374 .

حرف الفاء

الفتح بن محمّد : (ج 5) : 214 .

الفتح بن يزيد الجرجاني : 444. (ج 3) . (ج 5) : 12، 106 .

فرات بن أحنف: (ج 3) : 310 .

فروة الظفاري: (ج 5) : 104 .

فضالة: (ج 2) : 310 .

فضالة بن أيوب: (ج 1) : 394 .

الفضل بن أبي قرة: (ج 2) : 470. (ج 4) : 52 .

الفضل بن سهل : (ج 5) : 160 .

الفضل بن شاذان: (ج 1): 194. (ج 4): 230، 538. (ج 5): 88.

الفضل بن عباس: (ج 1): 140.

ص: 412

الفضل [بن] أبو العباس: (ج 1): 360 .

الفضل بن عبد الملك: (ج 2): 248، 400 .

الفضل بن مرزوق: (ج 4): 488.

الفضل بن موسى الكاتب: (ج 4): 308.

الفضيل: (ج 1): 276 . (ج 3): 58 .

فضيل يّاع الملا: (ج 5): 98.

فضيل الرسّان: (ج 3): 478.

فضيل بن عثمان سُكّرة: (ج 4): 218 .

الفضيل بن عياض: (ج 3): 30، 338.

الفضيل بن يسار: (ج 1): 38، 58 . (ج 2): 14، 146، 730 . (ج 3): 182، 486، 488 . (ج 4): 162، 254، 256، 258 ،
268، 314، 394، 470 .

فيض بن أبي شيبّة: (ج 2): 80 . (ج 3): 292.

الفيض بن المختار: (ج 2): 728 . (ج 3): 464 .

حرف القاف

قابيل: (ج 2): 562، 566، 568، 572، 574، 578، 580 .

قابيل بن آدم عليه السلام: (ج 2): 578 .

قارون: (ج 3): 532.

القاسم الهروي: (ج 5): 230 .

القاسم اليقطيني: (ج 5): 144 .

القاسم بن جندب: (ج 5): 100 .

القاسم (ابن رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم): (ج 2): 578.

القاسم بن سليمان : (ج 1) : 84، 342، 614 . (ج 2) : 286 . (ج 4) : 522 .

القاسم بن عروة : (ج 4) : 364 .

ص : 413

قتادة: (ج 1): 640 .

قتيبة الأعشى: (ج 2): 522, 328 .

القَدَّاح: (ج 4): 618 .

قدامة بن مظعون: (ج 2): 694, 696 .

قنبر مولى أمير المؤمنين عليه السلام: (ج 3): 26 .

قنْفُذ: (ج 3): 304 . (ج 4): 552 .

قيس بن رمانة: (ج 2): 320 .

قيصر: (ج 3): 412 .

حرف الكاف

كَزَّام: (ج 3): 158 .

كُردويه الهمداني: (ج 2): 392 .

كعب: (ج 3): 464 .

كعب بن عُجْرَة: (ج 1): 366 .

كُليب: (ج 4): 20, 388, 546 .

كُليب الأسدي: (ج 1): 50 .

كُليب تسليم: (ج 4): 20 .

كُليب الصيداوي: (ج 3): 106 .

حرف اللام

ليث بن أبي سليم: (ج 5): 98 .

ليث بن سليم: (ج 4): 648 .

حرف الميم

مالك الأشر: (ج 3) : 200.

مالك الجهنني: (ج 2) : 620.

ص: 414

مالك بن عطية: (ج 3) : 440 . (ج 4) : 194.

المثني: (ج 2) : 106 . (ج 5) : 16.

مثنى بن عبد السلام: (ج 1) : 318.

محسن بن المثنى [الميثمي]: (ج 1) : 548.

محمد الحلبي: (ج 1) : 432، 528، 536 . (ج 2) : 58، 72 . (ج 3) : 90، 100، 180، 248، 304 . (ج 4) : 304، 556 . (ج 5) : 214.

محمد القصري (القصري): (ج 3) : 396.

محمد القمام: (ج 1) : 610 .

محمد الوابشي: (ج 1) : 584 .

محمد بن إبراهيم المؤدب: (ج 5) : 100 .

محمد بن أبي حمزة: (ج 1) : 188 . (ج 2) : 170 . (ج 3) : 190، 192 . (ج 4) : 150، 578.

محمد بن أبي زيد الرازي: (ج 3) : 228.

محمد بن أبي عمير: (ج 2) : 54، 420 . (ج 4) : 184.

محمد بن أبي نصر: (ج 5) : 72.

محمد بن أحمد: (ج 5) : 154، 228.

محمد بن أحمد الخراساني: (ج 2) : 544 .

محمد بن أحمد بن يحيى: (ج 5) : 164 .

محمد بن إدريس: (ج 5) : 214.

محمد بن الأرقط: (ج 2) : 184.

محمد بن إسماعيل: (ج 1) : 302، 576 . (ج 5) : 214.

محمد بن إسماعيل الرازي: (ج 2) : 442 .

محمّد بن إسماعيل بن بزيع: (ج 4): 178 .

ص: 415

محمد بن إسماعيل بن السمّك: (ج 5) : 322.

محمد بن أورمة: (ج 4) : 336.

محمد بن بهروز: (ج 4) : 188.

محمد بن جعفر: (ج 3) : 446.

محمد بن حاتم: (ج 3) : 32، 140، 292.

محمد بن الحباب: (ج 5) : 272.

محمد بن حسان الكوفي: (ج 3) : 446.

محمد بن الحسن: (ج 1) : 120. (ج 3) : 456.

محمد بن الحسن الصفّار: (ج 1) : 120.

محمد بن الحسن بن شّمون: (ج 5) : 118، 274.

محمد بن الحسين: (ج 1) : 556. (ج 5) : 20، 32، 42.

محمد بن حفص بن عمر: (ج 4) : 484.

محمد بن حكيم: (ج 2) : 420. (ج 3) : 110. (ج 4) : 568.

محمد بن حكيم [الحكم]: (ج 4) : 694.

محمد بن حمران: (ج 1) : 40. (ج 3) : 44. (ج 4) : 544.

محمد بن حمزة: (ج 3) : 212.

محمد بن خالد: (ج 2) : 160. (ج 3) : 394.

محمد بن خالد البرقي: (ج 1) : 308. (ج 3) : 120.

محمد بن خالد الضبي: (ج 1) : 596.

محمد بن خالد الطيالسي: (ج 3) : 32.

محمد بن خالد العبّاسي: (ج 3) : 262.

محمّد بن خالد بن الحجاج الكرخي : (ج 1) : 54 . (ج 3) : 430 .

محمّد بن الخلف : (ج 3) : 64 .

ص: 416

محمد بن دادنة : (ج 3) : 308.

محمد بن سابق بن طلحة الأنصاري : (ج 3) : 188 . (ج 4) : 298 .

محمد بن سالم (مسلم) : (ج 1) : 196 .

محمد بن سالم يباع القصب : (ج 3) : 192 .

محمد بن السري : (ج 5) : 116 .

محمد بن سعيد : (ج 3) : 432 .

محمد بن سعيد الأزدي : (ج 2) : 62 . (ج 3) : 512 . (ج 4) : 186 .

محمد بن سليمان البصري الديلمي : (ج 2) : 124 .

محمد بن سنان : (ج 1) : 90 ، 420 . (ج 4) : 612 .

محمد بن سوقة : (ج 1) : 318 .

محمد بن سهل البحراني : (ج 4) : 160 .

محمد بن سيرين : (ج 2) : 310 . (ج 5) : 292 .

محمد بن الشجري : (ج 1) : 268 .

محمد بن صدقة البصري : (ج 2) : 282 .

محمد بن عبد الحميد : (ج 5) : 114 .

محمد بن عبد الرحمن الضبي : (ج 5) : 194 .

محمد بن عبد بن عبد الله : (ج 2) : 504 .

محمد بن عبد عبد الله بن الحسن : (ج 3) : 362 .

محمد بن عبد الله بن زرارة : (ج 5) : 232 .

محمد بن عبيد الله بن أبي رافع : (ج 5) : 194 .

محمد بن عثمان : (ج 5) : 12 .

محمّد بن عجلان: (ج 2) : 380 (ج 3) : 228 .

محمّد بن عليّ : (ج 1) : 180، 532. (ج 2) : 292، 360. (ج 3) : 180. (ج 5) : 214 .

ص: 417

محمد بن عليّ الحلبي : (ج 1) : 102، 106 . (ج 4) : 280 ، 368 .

محمد بن عليّ (الحنفيّة) : (ج 2) : 344 . (ج 3) : 182 . (ج 4) : 500 .

محمد بن عليّ بن جعفر بن محمد : (ج 1) : 424 .

محمد بن عليّ الصيرفي : (ج 4) : 134 .

محمد بن عليّ الكوفي : (ج 5) : 22 .

محمد بن عليّ بن خلف العطار : (ج 5) : 140 .

محمد بن عمر بن عليّ بن الحسين : (ج 5) : 194 .

محمد بن عمر : (ج 4) : 652 .

محمد بن عمران العجلي : (ج 4) : 12 .

محمد بن عمرو : (ج 4) : 626 .

محمد بن عمرو الكوفي : (ج 4) : 662 .

محمد بن عيسى : (ج 1) : 624 ، 422 . (ج 2) : 208 . (ج 3) : 110 ، 302 . (ج 4) : 236 . (ج 5) : 18 ، 20 ، 92 ، 114 ، 154 ، 284 .

محمد بن عيسى بن زياد : (ج 1) : 524 .

محمد بن عيسى بن عبد الله العلوي : (ج 1) : 170 .

محمد بن عيسى بن عبيد : (ج 5) : 206 .

محمد بن الفرّج : (ج 5) : 308 .

محمد بن الفضل : (ج 2) : 316 .

محمد بن الفضيل : (ج 1) : 240 ، 622 . (ج 2) : 300 ، 340 ، 382 ، 464 ، 468 . (ج 3) : 50 ، 64 ، 136 ، 152 ، 290 ، 444 ، 538 .

(ج 4) : 10 ، 68 ، 192 ، 228 ، 380 ، 544 . (ج 5) : 50 ، 142 ، 320 .

محمد بن القاسم : (ج 4) : 346 .

محمّد بن قيس: (ج 1): 116، 216، 314. (ج 2): 250. (ج 3): 180. (ج 4): 110.

ص: 418

محمد بن كليب : (ج 4) : 388.

محمد بن كليب الأسدي: (ج 3) : 264.

محمد بن مروان: (ج 1): 128، 132. (ج 3) : 238، 488. (ج 4) : 116، 346، 434، 630.

محمد بن مسعود: (ج 5) : 42.

محمد بن مسعود العياشي : (ج 5) : 6، 20، 242، 248، 280، 282، 322.

محمد بن مسعود بن عياش : (ج 5) : 154.

محمد بن مسعود بن محمد: (ج 5) : 102.

محمد بن مسعود بن محمد العياشي: (ج 5) : 214، 304.

محمد بن مسلم : (ج 1) : 48، 64، 100، 166، 182، 226، 276، 294، 296، 298، 300، 302، 304، 312، 316، 322، 324، 332، 360، 382، 384، 388، 394، 398، 410، 418، 430، 432، 444، 446، 458، 468، 474، 476، 482، 488، 498، 500، 504، 508، 510، 552، 606، 640. (ج 2) : 24، 96، 102، 154، 174، 178، 196، 230، 240، 242، 252، 266، 274، 278، 284، 308، 338، 354، 372، 420، 426، 428، 446، 460، 484، 498، 528، 586، 588، 616، 652، 674، 704، 708، 716. (ج 3) : 22، 40، 46، 66، 70، 74، 86، 90، 96، 104، 132، 242، 268، 288، 290، 330، 378، 382، 386، 438، 440، 444. (ج 4) : 12، 34، 54، 70، 128، 184، 188، 216، 250، 290، 318، 326، 336، 356، 362، 366، 372، 386، 396، 410، 458، 474، 518، 522، 526، 536، 558، 616، 632. (ج 5) : 42، 56، 90، 116، 122، 148، 172، 214، 242، 258.

محمد بن موسى الهمداني: (ج 5) : 228.

محمد بن منصور: (ج 3) : 134، 148.

محمد بن المهاجر: (ج 3) : 420.

محمد بن نصر : (ج 5) : 92.

محمد بن نصير : (ج 3) : 168 . (ج 4) : 674 . (ج 5) : 6، 42، 50، 114، 122، 144، 298.

محمد بن نصير (حمدويه بن نصير) : (ج 5) : 18 .

محمد بن نعمان الأحول : (ج 5) : 312.

محمد بن الوليد : (ج 5) : 178.

محمد بن هارون : (ج 2) : 448 . (ج 4) : 200 .

محمد بن هاشم : (ج 2) : 184 . (ج 4) : 322 .

محمد بن الهيثم : (ج 4) : 238 .

محمد بن الهيثم التميمي : (ج 2) : 670 .

محمد بن يحيى : (ج 1) : 228 . (ج 3) : 298 .

محمد بن يحيى الخثعمي : (ج 3) : 254 .

محمد بن يزيد : (ج 4) : 282، 496 .

محمد بن يوسف : (ج 3) : 260 . (ج 4) : 404 .

محمد بن يوسف الصنعاني : (ج 2) : 726 .

محمد بن يونس : (ج 2) : 188، 444 .

مروان بن الحكم : (ج 4) : 568 .

المختار : (ج 1) : 300 .

مرارة بن الربيع : 464 .

مُرازم : (ج 1) : 74 .

مرزبان [مروان] القمّي : [ج 2] : 22 .

مروان (ج 2) : 670 .

مروان بن الحكم: (ج 3) : 34.

ص: 420

مروك بن عبيد : (ج 5) : 228 .

مسعدة بن زياد: (ج 2) : 468 .

مسعدة بن صدقة : (ج 1) : 38، 42، 58، 66، 412، 494، 554 . (ج 2) : 10، 198، 314، 390، 524، 556 . (ج 3) : 10، 104، 124، 128، 132، 154، 492 . (ج 4) : 70، 92، 210، 218، 276، 384، 406، 466، 512، 578، 662 .

مسلم المشوب : (ج 4) : 300 .

مِسْمَع : (ج 1) : 178 .

مسمع أبي سيار: (ج 4) : 102 .

مطين أبو جندب: (ج 5) : 100 .

المظفر بن جعفر بن المظفر العلوي السمرقندي: (ج 5) : 64، 118، 254، 288 .

المظفر بن جعفر بن المظفر العلوي: (ج 5) : 72، 114، 204، 206، 232 .

المظفر بن جعفر بن المظفر العلوي العمري السمرقندي: (ج 5) : 22 .

مصقلة الطحّان : (ج 3) : 540 .

مُعَاذ بن كثير: (ج 2) : 294 .

معاذ بن كثير - صاحب الأكسية -: (ج 3) : 372 .

المعافي بن إسماعيل : (ج 1) : 420 .

معاوية: (ج 1) : 516، 586، 588 . (ج 2) : 64 . (ج 3) : 468 . (ج 4) : 344، 566 . (ج 5) : 20 .

معاوية (بن أبي سفيان) : (ج 3) : 350 . (ج 4) : 500، 644 . (ج 5) : 60 .

معاوية بن عمّار: (ج 1) : 372، 378، 380، 382، 390، 400، 546 . (ج 2) : 108، 700 . (ج 3) : 310 . (ج 5) : 14، 114، 276 .

معاوية بن عمّار الدهني: (ج 1) : 360، 612 .

معاوية بن ميسرة : (ج 3) : 84 .

معاوية بن وهب : (ج 1) : 106 . (ج 4) : 246 .

معروف بن خزّبوذ : (ج 1) : 570 . (ج 4) : 520 .

مُعَمَّر : (ج 3) : 534 .

معَمَّر بن خَلّاد : (ج 1) : 442 .

المعَمَّر بن المَكِّي : (ج 2) : 638 .

معَمَّر بن يحيى : (ج 2) : 392 .

المعلّى : (ج 3) : 502, 346 .

معلّى بن خُنيس : (ج 3) : 436, 468 . (ج 4) : 378, 498 .

مَعَمَّر بن يحيى بن سالم : (ج 4) : 434 .

المغيرة : (ج 3) : 96, 378 .

المغيرة بن شُعبة : (ج 3) : 306 .

المغيرة بن عمر : (ج 2) : 46 .

المغيرة بن محمّد : (ج 5) : 194 .

المفضّل : (ج 2) : 502, 644 . (ج 3) : 60 . (ج 4) : 28, 590, 694 .

مفضّل الجعفي : (ج 4) : 176, 562 .

المفضّل بن صالح : (ج 1) : 252, 586 . (ج 2) : 642 . (ج 4) : 248, 378 . (ج 5) : 214, 318 .

المفضّل بن عمر : (ج 1) : 272 . (ج 2) : 20, 90, 402 . (ج 3) : 198 . (ج 4) : 24, 38, 44, 174, 562 . (ج 5) : 108 .

المفضّل بن محمّد : (ج 2) : 472 .

المفضّل بن محمّد الجعفي : (ج 1) : 584 .

المفضّل بن مزيد الكاتب : (ج 4) : 82 .

المفضّل بن مَزِيد [سويد] : (ج 4) : 82 .

المقداد: (ج 1) : 28 . (ج 2) : 146، 554، 642 . (ج 3) : 412 .

مقداد بن الأسود: (ج 2) : 44 .

مقرن : (ج 4) : 180 .

مندل العنزي : (ج 5) : 164 .

المنذر : (ج 2) : 64 .

المنذر الثوري : (ج 1) : 240 .

منصور: (ج 1) : 232 . (ج 4) : 416 .

منصور بن أبي مزاحم: (ج 5) : 32 .

منصور بن بزرج [نوح]: (ج 2) : 358 .

منصور بن حازم: (ج 1) : 298، 300، 370، 446، 452، 500 . (ج 2) : 218، 270، 320، 602 . (ج 3) : 484 . (ج 4) : 440

516 . (ج 5) : 44، 206 .

منصور بن خالد: (ج 2) : 430 .

منصور بن العباس : (ج 5) : 6، 228 .

منصور بن الوليد الصيقل : (ج 2) : 150 .

منصور بن يونس : (ج 3) : 28، 152، 486 .

المنهال بن عمرو : (ج 3) : 294 .

منهال القصاب : (ج 5) : 232 .

موسى بن أبي الغدير : (ج 4) : 420 .

موسى بن أشيم: (ج 3) : 82 .

موسى بن بكر: (ج 3) : 176 .

موسى بن بكر [بكير]: (ج 2) : 502 .

موسى بن بكر الواسطي: (ج 1): 146.

موسى بن جعفر: (ج 5): 248.

ص: 423

موسى بن جعفر البغدادي : (ج 5): 288 .

موسى بن القاسم : (ج 5) : 248.

موسى بن القاسم البجلي : (ج 1) : 424 .

موسى بن محمد بن الرضاء عليهم السلام: (ج 2) : 62. (ج 3) : 512. (ج 4) : 186.

موسى بن محمد بن عليّ عليهم السلام: (ج 3) : 126 .

موسى بن محمد بن عليّ بن موسى عليهم السلام: (ج 5) : 134.

موسى النميري: (ج 5) : 64 .

مؤمن آل فرعون: (ج 3) : 198.

المهديّ (العبّاسي): (ج 2) : 96,94 .

مِهْزَم الأَسْدي : (ج 1) : 556.

مهران بن أبي نصر : (ج 5) : 120.

ميشم: (ج 4) : 434 .

ميسّر: (ج 1) : 66 . (ج 2) : 292 ، 542 . (ج 3) : 162 . (ج 4) : 310 .

ميشم التّمّار : (ج 5) : 292.

الميسّر بن ثوبان: (ج 2) : 530 .

ميمون اللبّان: (ج 4) : 66 .

حرف النون

نافع بن الأزرق : (ج 4) : 656 .

نجدة الحروري: (ج 2) : 228 . (ج 3) : 288 . (ج 4) : 502, 650 .

نجم: (ج 2) : 42 .

نشيط : (ج 4) : 180 .

نشاط بن صالح البجلي: (ج 4): 178.

النصر بن سويد: (ج 2): 496.

ص: 424

نصر بن قابوس : (ج 4) : 472 .

نصر بن أحمد : (ج 5) : 104 .

نصر بن السندي : (ج 5) : 282 .

نصر بن الصَّبَّاح : (ج 5) : 282 .

نصر بن محمّد البغدادي : (ج 5) : 102 .

النعمان بن منذر : (ج 4) : 24 .

نمرود : (ج 1) : 558 . (ج 4) : 320 .

نمرود بن كنعان : (ج 1) : 560 . (ج 3) : 42 .

نوفل : (ج 3) : 312 .

نوفل بن الحارث : (ج 3) : 312 .

حرف الواو

الوثناء : (ج 3) : 72 ، 142 .

الوليد : (ج 1) : 252 .

الوليد بن عبد الملك : (ج 4) : 568 .

الوليد بن محمّد بن زيد بن جدعان : (ج 5) : 214 .

الوليد بن المغيرة المخزومي : (ج 4) : 368 .

وهب بن جميع مولى إسحاق بن عمّار : (ج 4) : 340 .

وهب بن منبّه : (ج 5) : 156 .

وهب بن وهب : (ج 2) : 500 .

حرف الهاء

هايبيل : (ج 2) : 562 ، 566 ، 572 ، 574 ، 578 ، 580 .

هارون: (ج 1) : 564.

هارون (الرشيد): (ج 4) : 298.

ص: 425

هارون بن خارجة: (ج 1): 598 . (ج 2): 528 . (ج 3): 140 . (ج 4): 452.

هارون بن سعد: (ج 3): 76، 192 .

هارون بن عبيد: (ج 3): 206.

هاشم: (ج 1): 40.

هاشم بن عبد الله بن السري الجبلي: (ج 2): 262 .

هاشم بن المثنى: (ج 3): 84 .

هرون بن محمد الحلبي: (ج 1): 180 .

هشام: (ج 1): 626 . (ج 2): 692 . (ج 3): 266 .

هشام المشرقي: (ج 2): 648 . (ج 3): 14 .

هشام بن الحكم: (ج 1): 48، 146، 174، 240 . (ج 2): 576 . (ج 4): 450، 456، 458.

هشام بن سالم: (ج 1): 80، 128، 624 . (ج 2): 30، 104، 154، 188، 406، 456، 512، 524، 562، 686 . (ج 3): 18، 446،

512 . (ج 4): 124، 154، 156، 160، 234، 374، 450، 472، 484، 628، 636، 648 . (ج 5): 314، 322 .

هشام بن عجلان: (ج 3): 468 .

هلال بن أمية: (ج 3): 464 .

هلقام: (ج 3): 154 .

الهيثم بن أبي مسروق: (ج 5): 164 .

الهيثم بن عبد الله الرماني: (ج 5): 264 .

حرف الياء

ياسر الخادم: (ج 1): 46، 84 . (ج 2): 692 .

يحيى الحلبي: (ج 2): 728 .

يحيى بن أبي بكير قاضي كرمان: (ج 5): 140 .

يحيى بن أكتثم : (ج 3) : 512 . (ج 4) : 186 . (ج 5) : 134 ، 136 .

يحيى بن السري : (ج 2) : 350 .

يحيى بن سعيد : (ج 2) : 396 . (ج 3) : 496 .

يحيى بن القاسم الحدّاء : (ج 3) : 64 .

يحيى بن المثنى : (ج 5) : 242 .

يحيى بن المساور الهمداني : (ج 3) : 164 .

يحيى بن مساور [الحلبي] : (ج 3) : 442 .

يحيى بن مَعَمَر : (ج 3) : 50 .

يزيد الكُناسي : (ج 2) : 726 .

يزيد بن أبي أسامة : (ج 1) : 622 .

يزيد [زيد] بن ركانة : (ج 2) : 52 .

يزيد بن ثابت : (ج 3) : 170 .

يزيد بن رومان : (ج 4) : 656 .

يزيد بن عبد الملك : (ج 3) : 366 .

يزيد بن معاوية : (ج 4) : 468 ، 566 .

يعقوب الأحمر : (ج 1) : 232 .

يعقوب السراج : (ج 2) : 200 .

يعقوب بن زيد : 654 . (ج 3) : 230 .

يعقوب بن شعيب : (ج 1) : 176 ، 360 ، 416 ، 418 . (ج 2) : 650 . (ج 3) : 48 ، 470 . (ج 4) : 122 ، 192 ، (ج 5) : 120 .

يعقوب بن شعيب [سعيد] : (ج 4) : 88 .

يعقوب بن يزيد : (ج 1) : 84 . (ج 4) : 128 ، 576 . (ج 5) : 308 .

يوسف: (ج 1): 426.

ص: 427

يوسف الطاطري : (ج 2) : 180 .

يوسف أبو الحجّاج : (ج 4) : 526 .

يوسف بن إبراهيم : (ج 3) : 144 . (ج 5) : 48 .

يوسف بن ثابت : (ج 3) : 378 .

يوسف بن السّخت (ج 3) : 358 .

يوسف بن السخت البصري : (ج 1) : 76 .

يوسف بن عبد الرحمن : (ج 1) : 30 .

يونس : (ج 1) : 320 . (ج 2) : 176 . (ج 3) : 480 . (ج 4) : 528 . (ج 5) : 20 ، 24 ، 304 .

يونس - مولى عليّ - (ج 2) : 356 .

يونس العجلي : (ج 2) : 264 .

يونس بن أرقم : (ج 5) : 104 .

يونس بن ظبيان : (ج 1) : 538 . (ج 2) : 90 ، 194 ، 334 . (ج 4) : 442 .

يونس بن عبد الرحمن : (ج 1) : 90 . (ج 2) : 130 . (ج 3) : 10 ، 460 ، 480 . (ج 4) : 222 ، 362 . (ج 5) : 80 ، 154 ، 206 ، 286 .

يونس بن عبد الرحمن الأشلّ : (ج 4) : 524 .

يونس بن عمّار : (ج 3) : 268 . (ج 5) : 320 .

يونس بن يعقوب : (ج 1) : 194 . (ج 2) : 224 ، 230 . (ج 5) : 272 .

يهودا : (ج 4) : 154 ، 156 .

باب الكنى و الألقاب

أبو أحمد بن الحسن الصالح : (ج 5) : 12 .

أبو أحمد محمد بن أبي عمير: (ج 5) : 116 .

أبو أحمد محمد بن أحمد بن روح الطرطوسي : (ج 5): 262.

أبي أسامة زيد الشحام: (ج 2) : 118 . (ج 3) : 246 ، 262 . (ج 5) : 320 .

أبو بهر محمد بن نصر : (ج 5) : 292 .

أبو الجارود زياد بن المنذر : (ج 3) : 92 .

أبو جميلة المفضل بن صالح : (ج 1) : 32 . (ج 2) : 246 .

أبو جنادة الحصين بن المخارق بن عبد الرحمن بن ورقاء بن حُبشي : (ج 2) : 360 .

أبو الحسن علي بن محمد بن ميثم: (ج 2) : 124 .

أبو الحسن علي بن يحيى : (ج 5) : 92 .

أبو الحسين علي بن يحيى : (ج 5) : 92 .

أبو الحسين محمد بن هارون التلعكبري: (ج 5): 240 .

أبو سعيد الآدمي (هو سهل بن زياد الآدمي): (ج 5) : 230 .

أبو طالب المظفر بن جعفر بن المظفر العلوي السمرقندي: (ج 5) : 12 .

أبو طالب المظفر بن جعفر بن المظفر العلوي العمري: (ج 5) : 104 .

أبو الطفيل عامر بن واثلة: (ج 4) : 544 .

أبو عبد الله صالح بن ميثم: (ج 4) : 392 .

أبو عبد الله محمد بن الحسن الجواني : (ج 5) : 104 .

أبو عبد الله محمد بن الفضل النحوي : (ج 5) : 264 .

أبو علي الحسن بن محبوب: (ج 1): 128 .

أبو الفضل محمد بن عبد الله : (ج 5) : 308 .

أبو القاسم [عبد الرحمن بن محمد الحسني] الهاشمي : (ج 5) : 284 .

أبو محمد عبد الله بن محمد: (ج 4) : 144.

أبو محمد هارون بن موسى: (ج 5) : 92.

ص: 429

أبو المفضل محمد بن عبد الله: (ج 5) : 98، 230 .

أبو نصر فتح بن عمرو التميمي: (ج 5): 214 .

أبو النصر محمد بن مسعود العياشي : (ج 5) : 240 .

أبو النصر محمد بن مسعود العياشي : (ج 5) : 12 .

أبو إبراهيم : (ج 2) : 244 .

أبو أحمد البصري: (ج 5) : 194

أبو أسامة : (ج 2) : 232، 718 . (ج 4) : 20 .

أبو إسحاق: (ج 1) : 184، 604 . (ج 3) : 392 . (ج 4) : 234 .

أبو إسحاق السبيعي : (ج 1) : 406 .

أبو إسحاق المدائني : (ج 2) : 598، 600 . (ج 4) : 274 .

أبو إسحاق النحوي : (ج 2) : 378 .

أبو إسحاق الهمداني : (ج 3) : 462 .

أبو الأسد: (ج 1) : 346 .

أبو الأغر التميمي: (ج 3) : 348 .

أبو أيوب: (ج 2) : 320 .

أبو أيوب الخزاز : (ج 1) : 400 . (ج 5) : 122 .

أبو البختری: (ج 3) : 312 .

أبو بصير : (ج 1): 54، 58، 112، ، 144، 196، 204، 212، 232، 258، 286، 302، 314، 322، 346، 384، 402، 450، 458، 460، 462، 466، 470، 486، 492، 516، 518، 530، 534، 556، 568، 574، 588، 590، 592، 598 . (ج 2): 6، 10، 14، 16، 18، 48، 116، 118، 122، 128، 132، 232، 236، 246، 256، 276، 278، 280، 312، 314، 342، 346، 356، 362، 366، 410، 412، 462 .

.194، 182، 134، 118، 114، 100، 80، 62، 58، 46، 40، 36، 6، (ج 3) . 676، 648، 632، 622، 600، 586، 552، 520
.244، 182، 166، 148، 138، 128، 92، 58، 54، 38 : (ج 4) . 490، 456، 356، 326، 318، 248، 242، 226، 214، 198
: (ج 5) . 692، 664، 652، 624، 616، 604، 544، 504، 490، 472، 460، 454، 428، 390، 380، 348، 336، 288، 278
.304، 226، 220، 196، 192، 88، 72

أبو بكر : (ج 1) : 408 . (ج 2) : 148، 630، 644 . (ج 3) : 304، 328، 330، 438، 484 . (ج 4) : 436، 488، 552 . (ج 5) :
.292، 262، 246، 214

أبو بكر الجرجاني : (ج 5) : 194.

أبو بكر الحضرمي : (ج 1) : 96، 486 . (ج 2) : 210، 514 . (ج 3) : 432 . (ج 4) : 362، 606 . (ج 5) : 22.

أبو بكر الكلبي : (ج 1) : 410.

أبو بكر [ابن بكير] بن حزم : (ج 2) : 528.

أبو الجارود : (ج 1) : 52، 80، 614 . (ج 2) : 470، 658، 662 . (ج 3) : 414 . (ج 4) : 260، 576 . (ج 5) : 62، 184 .

أبو جعفر : (ج 3) : 430 . (ج 4) : 506 .

أبو جعفر الأحول : (ج 2) : 62 . (ج 4) : 336 .

أبو جعفر المنصور : (ج 1) : 572 . (ج 2) : 94 .

أبو جعفر ابن بابويه : (ج 5) : 154 .

أبو جعفر ابن سليمان الخراساني : (ج 1) : 576 .

أبو جمعة رحمة بن صدقة : (ج 3) : 120 .

أبو جميلة : (ج 2) : 518، 524، 630، 642 . (ج 3) : 80 . (ج 4) : 104، 340 . (ج 5) : 114 .

أبو جميلة الأسدي : (ج 5) : 22 .

أبو جهل: (ج 3) : 312.

أبو جهل بن هشام: (ج 4) : 514، 630.

أبو حرب بن أبي الأسود: (ج 3) : 50.

أبو حسان العجلي: (ج 2) : 292.

أبو حفص: (ج 2) : 658. (ج 3) : 214.

أبو حمزة: (ج 1) : 92، 414، 430، 610، 618. (ج 2) : 32، 72، 204، 268، 338، 640، 680. (ج 3) : 186، 500. (ج 4) : 62، 106، 110، 114، 142، 242، 258، 386، 586، 614، 622، 634. (ج 5) : 28.

أبو حمزة الثمالي: (ج 1) : 402. (ج 2) : 70، 192، 478، 572. (ج 3) : 28، 68، 164، 466، 506. (ج 4) : 44، 76، 96، 150، 256، 262، 384، 464، 516، 592، 666، 690. (ج 5) : 98.

أبو حميصة: (ج 5) : 294.

أبو حنيفة: (ج 1) : 46، 90، 576. (ج 2) : 528. (ج 5) : 134، 242، 310.

أبو خالد: (ج 5) : 180.

أبو خالد القمّاط: (ج 2) : 682.

أبو خالد الكابلي: (ج 2) : 190، 336. (ج 3) : 16، 178. (ج 5) : 32.

أبو خالد الواسطي: (ج 3) : 374.

أبو خديجة: (ج 1) : 438. (ج 2) : 296، 412. (ج 4) : 94.

أبو الخطّاب: (ج 3) : 442. (ج 5) : 198.

أبو الخير: (ج 5) : 250.

أبو داود: (ج 1) : 180.

أبو دجانة الأنصاري: (ج 3) : 200.

أبو ذرّ: (ج 1) : 34، 548. (ج 2) : 74، 146، 554، 642. (ج 3) : 172. (ج 4) :

. 424 . (ج 5) : 138 .

أبو رافع: (ج 3) : 510 . (ج 5) : 194 .

أبو الربيع: (ج 2) : 696 ، 716 .

أبو الربيع الشامي: (ج 2) : 116 . (ج 3) : 32 . (ج 4) : 408 ، 528 .

أبو سخيلة: (ج 1) : 34 .

أبو سعيد: (ج 1) : 316 .

أبو سعيد الخُدري: (ج 3) : 364 . (ج 4) : 458 .

أبو سعيد المؤدب: (ج 2) : 336 . (ج 5) : 32 .

أبو السفاتج: (ج 3) : 484 ، 492 . (ج 4) : 386 . (ج 5) : 50 .

أبو سفيان: (ج 2) : 152 ، 174 ، 458 . (ج 3) : 270 ، 298 ، 538 . (ج 4) : 458 .

أبو سفيان بن حرب: (ج 3) : 386 .

أبو سلمة: (ج 1) : 244 .

أبو سمينة: (ج 1) : 272 .

أبو سيّار: (ج 1) : 390 .

أبو صادق: (ج 5) : 140 .

أبو صالح: (ج 2) : 312 ، 588 ، 656 . (ج 3) : 7 . (ج 5) : 38 .

أبو صالح الحنفي: (ج 2) : 274 .

أبو الصبّاح: (ج 1) : 78 ، 240 ، 392 ، 448 ، 494 ، 594 ، 624 . (ج 2) : 420 ، 690 . (ج 3) : 332 . (ج 4) : 510 .

أبو الصبّاح الكناني: (ج 2) : 68 ، 334 ، 402 ، 702 . (ج 3) : 354 . (ج 5) : 140 .

أبو الصهباء: (ج 5) : 10 .

أبو الصهباء [الصهبان] البكري: (ج 2) : 652 . (ج 3) : 200 .

أبو طالب: (ج 2): 368. (ج 4): 572. (ج 5): 122.

ص: 433

أبو طالب القمي : (ج 3) : 100 . (ج 5) : 120 .

أبو طاهر العلوي : (ج 1) : 564 .

أبو الطفيل : (ج 1) : 222 . (ج 2) : 200 . (ج 3) : 342 . (ج 4) : 22 ، 490 ، 524 ، 664 ، 696 .

أبو العباس : (ج 1) : 140 . (ج 2) : 248 ، 268 ، 284 ، 328 ، 470 ، 626 . (ج 3) : 326 ، 352 . (ج 4) : 24 ، 226 ، 498 ، 500 ، 554 . (ج 5) : 318 .

أبو العباس الواعظ : (ج 5) : 264 .

أبو عبد الرحمن : (ج 2) : 34 .

أبو عبد الرحمن السلمي : (ج 1) : 60 .

أبو عبد الله الشيرازي : (ج 5) : 194 .

أبو عبد الله أخو أبي علي الكابلي : (ج 5) : 282 .

أبو عبد الله مولى بني هاشم : (ج 1) : 34 .

أبو عبيدة : (ج 1) : 46 ، 358 . (ج 2) : 514 ، 668 . (ج 3) : 42 ، 202 ، 530 . (ج 4) : 20 ، 52 ، 304 . (ج 5) : 66 .

أبو عبيدة الحدّاء : (ج 2) : 26 . (ج 3) : 516 . (ج 4) : 30 .

أبو عبيدة ابن الجراح : (ج 2) : 436 . (ج 3) : 306 .

أبو عثمان مولى بني أفضى : (ج 3) : 346 .

أبو عليّ : (ج 2) : 288 .

أبو عليّ الواسطي : (ج 2) : 210 .

أبو عليّ المحمودي : (ج 3) : 300 .

أبو عليّ المهلبي : (ج 1) : 282 .

أبو عمرو : (ج 1) : 336 . (ج 5) : 278 .

أبو عمرو الزبيدي : (ج 1) : 540 .

أبو عمرو الزبيري : (ج 1) : 200، 210، 248، 260، 276، 612، 628 . (ج 2) : 36، 126، 128، 140، 258، 464، 620 . (ج 3) : 32، 322، 430 . (ج 4) : 304، 508، 610 .

أبو عمرو الكشي : (ج 5) : 282 .

أبو عمرو المدائني : (ج 4) : 220، 274 .

أبو عون : (ج 2) : 274 .

أبو الفصيل : (ج 3) : 468 .

أبو القاسم الفارسي : (ج 1) : 464 .

أبو قتيبة تميم بن ثابت : (ج 4) : 242 .

أبو كهمس : (ج 3) : 236 .

أبو لييد المخزومي : (ج 3) : 122 . (ج 4) : 206 .

أبو المحسن : (ج 1) : 530 .

أبو محلز : (ج 5) : 38 .

أبو محمد : (ج 2) : 602 .

أبو محمد الهمداني : (ج 1) : 56 .

أبو مخلد الخياط : (ج 4) : 378 .

أبو مريم : (ج 2) : 318 . (ج 3) : 384 .

أبو مريم الأنصاري : (ج 3) : 254 .

أبو معمر : (ج 1) : 180 . (ج 5) : 292 .

أبو معمر السعدي : (ج 2) : 74، 314 . (ج 3) : 18 . (ج 4) : 42 .

أبو معمر السعدي [السعداني] : (ج 3) : 402 .

أبو المفضل : (ج 5) : 92 .

أبو المقدام: (ج 2) : 634. (ج 3) : 370.

أبو النصر العياشي : (ج 5) : 32، 50، 102، 164، 284، 292.

ص: 435

أبو الورد : (ج 1) : 248 .

أبو الورقاء: (ج 1) : 248.

أبو ولّاد: (ج 1) : 232 . (ج 4) : 238, 276 .

أبو ولّاد الحنّاط : (ج 4) : 478.

أبو هارون بن موسى : (ج 5) : 240 .

أبو هاشم: (ج 4) : 580 .

أبو هاشم الخادم : (ج 4) : 560 .

أبو ياسر : (ج 1) : 118 .

أبو ياسر ابن أخطب (ج 1) : 116 .

أبو يحيى الواسطي : (ج 4) : 654 .

أبو يحيى ابن أبي منصور المنجم: (ج 3) : 358 .

ابو يزيد الحمّار: (ج 4) : 56, 48 .

أبو يعقوب: (ج 4) : 548 .

أبو اليقظان: (ج 5) : 138 .

ابن آدم القاتل : (ج 2) : 578 .

ابن أبان : (ج 3) : 354 .

ابن أبي حمزة: (ج 1) : 506 . (ج 3) : 66 . (ج 4) : 122 .

ابن أبي دؤاد : (ج 2) : 590, 606, 610 .

ابن أبي عمير: (ج 1) : 54, 108, 290, 336, 372, 516 . (ج 2) : 60, 394, 400, 420, 602 . (ج 4) : 122, 172, 188 .

ابن أبي سرح: (ج 3) : 58 .

ابن أبي عمير : (ج 3) : 184، 512 . (ج 5) : 18، 114، 122، 322.

ص: 436

ابن أبي نصر البزنطي : (ج 4) : 22 .

ابن أبي كبشة : (ج 3) : 410.

ابن أبي ليلى : (ج 1) : 574 ، 578 (ج 2) : 396 . (ج 3) :

ابن أبي يعفور : (ج 1) : 330 ، 338 . (ج 2) : 198 ، 340 ، 640 . (ج 4) : 122 ، 130 .

ابن أذينة : (ج 2) : 512 . (ج 3) : 338 . (ج 5) : 50 .

ابن الأزرق : (ج 4) : 658 .

ابن أسباط : (ج 4) : 660 .

ابن إسحاق : (ج 1) : 176 .

ابن أورمة : (ج 5) : 94 ، 120 .

ابن أم سليم : (ج 5) : 74 .

ابن بكير : (ج 1) : 496 . (ج 2) : 88 . (ج 4) : 454 .

ابن تغلب : (ج 4) : 486 .

ابن حُصين : (ج 4) : 108 .

ابن حنظلة : (ج 2) : 518 .

ابن خِداش : (ج 4) : 84 .

ابن حُرّزاد : (ج 2) : 52 ، 278 .

ابن سرحان : (ج 3) : 338 .

ابن سنان : (ج 1) : 330 ، 618 ، 620 . (ج 2) : 102 ، 132 ، 178 ، 398 ، 408 ، 448 ، 472 ، 562 ، 624 ، 626 ، 678 ، 694 ، 704 .

(ج 3) : 54 ، 74 ، 78 ، 248 ، 288 ، 318 ، 454 . (ج 4) : 6 ، 118 ، 260 ، 398 ، 494 ، 518 . (ج 5) : 42 .

ابن سيرين : (ج 4) : 242 .

ابن شبرمة : (ج 2) : 396 .

ابن شجاع: (ج 5) : 32.

ص: 437

ابن شعيب: (ج 4) : 200 .

ابن الصهبان البكري: (ج 3) : 228 .

ابن الطيَّار: (ج 3) : 448 ، 292 .

ابن عبَّاد: (ج 1) : 524 .

ابن عبَّاس: (ج 1) : 408 . (ج 2) : ، 228 ، 278 ، 312 ، 336 ، 498 ، 656 . (ج 3) : 7 ، 288 ، 338 . (ج 4) : 300 ، 502 ، 544 .

648 ، 650 ، 198 . (ج 5) : 8 ، 22 ، 32 ، 262 ، 314 .

ابن عبد الله بن أبيّ : (ج 3) : 416 .

ابن عبد الله بن سلام بن عمران: (ج 4) : 266 .

ابن العيَّاشي: (ج 5) : 92 ، 98 .

ابن عمر: (ج 5) : 214 .

ابن الفضيل : (ج 2) : 722 .

ابن الكوَّاء : (ج 1) : 222 ، 564 . (ج 2) : 274 ، 546 . (ج 3) : 224 ، 236 . (ج 4) : 298 ، 472 ، 474 ، 524 ، 662 ، 696 . (ج 5) :

10 .

ابن مسكان: (ج 1) : 64 ، 288 ، 306 ، 314 ، 458 . (ج 2) : 276 ، 384 . (ج 3) : 190 ، 224 . (ج 4) : 388 . (ج 5) : 20 ، 146 ،

164 .

ابن مسلم : (ج 2) : 306 .

ابن الورقاء : (ج 4) : 666 .

ابن وكيع : (ج 4) : 332 .

ابن هارون: (ج 2) : 126 .

ابن الهُذيل : (ج 2) : 302 .

ابن هشام: (ج 4) : 668 .

ابن ياميل: (ج 4) : 140 ، 142 ، 182 .

ابن يامين: (ج 4): 142، 146 .

ص: 438

ابن يامين بن يعقوب: (ج 1) : 528 .

ابن يزيد: (ج 2) : 124 .

ابن يسار، 112.

بنو أمية : (ج 4) : 296 .

بنو عامر: (ج 2) : 162 .

بنو المغيرة: (ج 4) : 296 .

الأبرش الكلبي : (ج 4) : 322.

الأبقع : (ج 2) : 324 .

الأحول : (ج 2) : 244 . (ج 5) : 274 .

أخو مرزم: (ج 4) : 174 .

أسقف نجران: (ج 5) : 290.

أسقف النصارى : (ج 2) : 652 . (ج 3) : 200 .

الأصهب : (ج 2) : 324 .

الأفجران: (ج 4) : 298 ، 524 .

أيلة : (ج 4) : 456 .

البرقي: (ج 1) : 320 . (ج 3) : 456 . (ج 4) : 604 .

البطيخي: (ج 4) : 612 .

التمار يعني سالم : (ج 2) : 634 .

التيمي : (ج 3) : 400 .

الشمالي : (ج 1) : 278 ، 332 . (ج 2) : 386 ، 476 . (ج 3) : 50 ، 54 ، 108 ، 198 ، 250 ، 252 ، 484 . (ج 4) : 138 .

الجرمي : (ج 2) : 138.

ص: 439

الحبشي : (ج 2) : 658 .

الحلبي : (ج 1) : 240، 242، 246، 288، 308، 362، 364، 380، 450، 478، 482، 496، 520، 602، 612 . (ج 2) : 100، 258، 310، 316، 320، 340، 372، 454، 518، 680، 684، 710 . (ج 3) : 216، 296، 376، 452 . (ج 4) : 284، 430، 522، 594 . (ج 5) : 18، 114 .

حمدويه: (ج 4) : 576 .

الخزاز [الخزاز]: (ج 4) : 14 .

الدجال : (ج 3) : 104 .

رأس الجالوت: (ج 2) : 652 . (ج 3) : 200 .

ربعي: (ج 4) : 258 .

رمع: (ج 3) : 468 .

الزجاج: (ج 5) : 246 .

زريق: (ج 4) : 344، 522 .

زُفر: (ج 4) : 280، 522 .

الزهري : (ج 1) : 102، 334 . (ج 2) : 402، 682، 706 . (ج 3) : 160 . (ج 4) : 302 .

السامري: (ج 3) : 196 .

السدي: (ج 4) : 364 .

السدي [السري]: (ج 4) : 316 .

السفاح: (ج 4) : 502، 620 .

السفياني: (ج 1) : 264، 268، 270 . (ج 2) : 324 . (ج 3) : 280 .

السكوني (ج 1) : 74، 314 . (ج 2) : 72، 298، 394، 604، 606، 618 . (ج 3) : 106، 438، 498 . (ج 4) : 66، 512، 596 . (ج 5) : 36 .

الشعبي: (ج 3) : 344 .

الضحّاك : (ج 4) : 436 .

الطّيّار : (ج 3) : 156 . (ج 5) : 96 .

عاد: (ج 4) : 44 .

العبيدي: (ج 3 : 10 . (ج 5) : 24، 304 .

عتيق : (ج 3) : 376 .

العدوي : (ج 3) : 400 .

العزيز: (ج 4) : 136 .

عزيز مصر: (ج 4) : 138، 166، 172، 180، 190 .

العمركي: (ج 4) : 414 . (ج 5) : 24، 230، 242، 254، 304 .

فرعون: (ج 3) : 174، 176، 512 . (ج 5) : 140 .

القبوسي : (ج 5) : 282 .

الكاھلي: (ج 1) : 428 . (ج 4) : 376، 608 . (ج 5) : 96 .

كثير النواء: (ج 2) : 300، 634 . (ج 4) : 40 .

كسرى: (ج 4) : 24 .

الكناني : (ج 2) : 114 .

المأمون : (ج 4) : 136، 488 . (ج 5) : 160 .

المحاملي : (ج 3) : 140 .

المتوكّل (العبّاسي): (ج 3) : 358 .

المشرقي : (ج 2) : 472 .

المعتصم : (ج 2) : 590، 606، 610 .

المَلِك : (ج 4) : 120، 150 .

مَلِكِ مِصْرَ : (ج 4) : 106 .

الْمُنْتَصِرُ : (ج 4) : 620 .

ص: 441

المنصور : (ج4) : 502 .

المهديّ : (العبّاسي) : (ج 2) : 552 . (ج 3) : 148 ، 150 .

الوَصَاف : (ج 3) : 190 .

نَعَثَل : (ج 3) : 468 .

النوفلي، 512، 596 .

النیشابوري : (ج 4) : 414 .

وَتَر : (ج 3) : 280 .

وُتِير : (ج 3) : 280 .

الوحيد (ابن هشام بن عبد الملك) : (ج 5) : 256 .

هارون (الرشيد) : (ج 3) : 188 .

الهُدَلِي : (ج 2) : 54 .

بعض بني عطية : (ج 1) : 506 .

بعض القميين : (ج 2) : 438 .

الحواريين : (ج 2) : 728 .

باب النساء

اشاره

آمنة بنت وهب : (ج 4) : 572 .

أسماء : (ج 5) : 102 .

أسماء بنت عميس : (ج 5) : 100 ، 102 .

أم إبراهيم مارية القبطية : (ج 5) : 246 .

أم أيمن : (ج 4) : 240 ، 488 .

أمّ بكر: (ج 1): 596.

أمّ الحجّاج: (ج 4): 526، 530.

ص: 442

أم سلمة: (ج 2): 344. (ج 3): 420. (ج 5): 36.

أم كلثوم: (ج 4): 258.

أم هانئ الثقفية: (ج 5): 282.

بنت حمزة: (ج 2): 52.

امراة إبراهيم عليه السلام، سارة: (ج 4): 354.

امراة العزيز: (ج 4): 116، 118، 120.

امراة عمران: (ج 2): 38، 46.

امراة الملك: (ج 4): 110، 128.

امراة (لوط عليه السلام): (ج 4): 56.

امراة نوح عليه السلام: (ج 4): 30.

جنينة: (ج 2): 580.

حباة الوالبيّة: (ج 2): 92.

حفصة: (ج 4): 246. (ج 5): 246.

حّنة: (ج 2): 40.

حواء: (ج 1): 152، 154، 156، 158، 160، 162. (ج 2): 208، 210، 212، 214، 564، 580. (ج 3): 232. (ج 4): 316.

حورة: (ج 2): 580.

حورة بنت شيث عليه السلام: (ج 2): 580.

خالة يوسف عليه السلام، ياميل: (ج 4): 182.

خديجة: (ج 2): 368. (ج 4): 242، 368، 458.

الرباب: (ج 4): 384.

زينب (بنت رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم): (ج 2): 578.

سأرة: (ج 2): 448، 450 . (ج 4): 46، 48، 52، 346 . (ج 5): 166، 168 .

ص: 443

سارة أخت لوط عليه السلام: (ج 4) : 350 .

سالمة مولاة أم ولد : (ج 4) : 230 .

عائشة : (ج 3) : 344 . (ج 4) : 242 ، 426 . (ج 5) : 246 .

عمّة يوسف عليه السلام: (ج 4) : 152 .

فضّة : (ج 5) : 266 ، 268 .

كلثم: (ج 3) : 534 .

وشبكة: (ج 4) : 96 .

هاجر: (ج 4) : 44 ، 308 . (ج 5) : 166 .

امرأة: (ج 5) : 22 ، 74 .

المرأة: (ج 1) : 162 ، 610 .

امرأة جميلة: (ج 1) : 218 . (ج 4) : 116 .

المرأة الضعيفة: (ج 3) : 518 .

نساء النبيّ صلى الله عليه وآله وسلم: (ج 2) : 266 .

النساء : (ج 1) : 128 ، 442 ، 486 ، 488 ، 522 . (ج 2) : 46 ، 52 ، 218 ، 564 . (ج 3) : 42 ، 170 ، 510 . (ج 4) : 186 ، 308 ،

358 .

النسوة في مصر: (ج 4) : 116 .

ص: 444

7: فهرس الأمكنة و البلدان

آذربيجان: (ج 4) : 642 .

أبواب السماء : (ج 1) : 630 . (ج 4) : 124 . (ج 5) : 158 .

أبيات الكوفة : (ج 3) : 422 .

أحد: (ج 1) : 204 . (ج 2) : 170 .

الأبطح: (ج 2) : 658 .

الأردن: (ج 1) : 244، 570 . (ج 4) : 310 .

الأرض الثالثة : (ج 5) : 210، 244 .

الأرض الثانية : (ج 5) : 210، 244 .

الأرض الخامسة : (ج 5) : 210 .

الأرض السابعة : (ج 4) : 124 . (ج 5) : 210، 244 .

الأرض السادسة : (ج 5) : 210 .

الأرض الدنيا : (ج 5) : 210، 244 .

الأرض الرابعة : (ج 5) : 210 .

أرض الشام (ج 2) : 324 ، (ج 4) : 190 . (ج 5) : 166 .

أرض العرب : (ج 1) : 264 .

أرض المدينة : (ج 1) : 204 .

أرض المغرب: (ج 2) : 324 .

- أرض بابل: (ج 1): 222 .
- الأرضون : (ج 1): 550 .
- الأرضون السبع: (ج 1): 548 . (ج 3): 38 .
- أركان البيت : (ج 1): 154 .
- أقطار الأرض: (ج 1): 124 .
- أنطاكية : (ج 5): 156 ، 160 .
- الأودية: (ج 1): 140 . (ج 3): 524 .
- أودية النمال : (ج 4): 482 .
- أول بيت: (ج 2): 94 ،
- أيلة: (ج 3): 202 .
- الإيوان الحيري بمرور: (ج 5): 160 .
- باب الإنابة: (ج 1): 162 .
- باب الجتة : (ج 3): 158 . (ج 4): 570 ، 574 .
- باب حطة : (ج 1): 412 .
- باب التوسل : (ج 1): 162 .
- باب الرحمة : (ج 1): 162 .
- باب الركن اليماني: 162 .
- باب السلم : (ج 1): 412 .
- باب الكعبة : (ج 4): 312 .
- باب المدينة : (ج 4): 56 .
- بابل مهروز: (ج 1) 218 .

البحر: (ج 4) : 632 .

البحر الأجاج : (ج 2) : 82 .

ص: 446

بحر أيلة : (ج 3) : 528 .

البحر العذب: (ج 2) : 82.

البحر المسجور : (ج 3) : 532 .

بحرين: (ج 2) : 82.

البحيرة: (ج 4) : 64 .

بحيرة الطبرية : (ج 4) : 64 .

بدر: (ج 1) : 414 . (ج 2) : 134 ، 170 . (ج 3) : 270 .

البصرة : (ج 2) : 596 ، 660 . (ج 3) : 342 .

بغداد: (ج 5) : 264 .

بقعة عبد الله: (ج 1) : 146 . (ج 3) :

البقيع : (ج 5) : 272 .

بلاد إصطخر : (ج 4) : 666 .

بلد يعقوب عليه السلام: (ج 4) : 182 .

البلدة المباركة مكّة: (ج 1) : 152 . (ج 3) :

البيت: (ج 1) : 128 ، 132 ، 160 ، 244 ، 246 ، 364 ، 388 ، 402 . (ج 2) : 98 ، 104 ، 108 . (ج 3) : 328 ، 330 ، 468 .

بيت أم سلمة : (ج 2) : 344 ، (ج 3) :

البيت الحرام: (ج 1) : 154 ، 158 . (ج 2) : 100 ، (ج 4) : 374 .

بيت حفصة : (ج 4) : 246 .

بيت غدر: (ج 4) : 386

البيت الحرام : (ج 5) : 166 .

بيت الله الحرام: (ج 4) : 308 .

البيت المعمور: (ج 1): 154، 328. (ج 3): 516.

ص: 447

بيت المقدس: (ج 1): 242، 260، 560. (ج 3): 538. (ج 4): 28، 190، 374، 460.

بيت نوح عليه السلام: (ج 4): 30.

البيداء: (ج 1): 264، 268، 364. (ج 2): 324. (ج 3): 280. (ج 4): 398.

بين الركن والمقام: (ج 1): 266.

بيوت النار: (ج 2): 572.

ترعة البيت الحرام: (ج 1): 156.

التّمارين: (ج 3): 286.

التّور: (ج 4): 28.

تيماء: (ج 1): 204.

ثُبَيْر: (ج 5): 170.

جابلقاء: (ج 4): 692.

الجُبَب: (ج 4): 106.

الجبال: (ج 1): 568، 574، 578. (ج 3): 526. (ج 4): 40.

جبال الأردن: (ج 1): 570.

جبال آمد: (ج 3): 532.

الجبال العاتية: (ج 3): 526.

جبال مكّة: (ج 1): 154.

(جبل) أبي قُبَيْس: (ج 1): 160. (ج 4): 308.

جبل بالموصل: (ج 4): 40.

جبل زينة: (ج 3): 186.

جبل السلام: (ج 1): 158.

الجُحفة: (ج 2): 656، 658،

جزائر البحر: (ج 4): 634.

ص: 448

الجزيرة: (ج 1) : 264 ، 618 .

الجعرانة: (ج 3) : 386 .

جلولاء : (ج 2) : 590 .

الجمار: (ج 3) : 332 .

الجمرة الوسطى : (ج 5) : 166 ، 168 ، 172 .

جمع = المزدلفة : (ج 1) : 392 .

جنة عدن: (ج 4) : 372 .

الجنان: (ج 3) : 404 .

الجودي: (ج 4) : 38 ، 40 .

الحجاز : (ج 1) : 258 . (ج 3) : 94 .

الحجر: (ج 1) : 128 ، 132 ، 162 . (ج 3) : 278 . (ج 4) : 656 .

الحجر الأسود: (ج 1) : 240 ، 244 .

الحجر الطوري : (ج 3) : 200 .

حجرات البيت: (ج 2) : 100 .

حداد: (ج 1) : 204 .

الحديبية : (ج 2) : 700 .

حطيم إبراهيم عليه السلام: (ج 4) : 312 .

الحوض: (ج 1) : 34 . (ج 2) : 354 ، (ج 5) : 34 .

الحيرة : (ج 2) : 324 .

خراسان: (ج 1) : 576 . (ج 2) : 28 ، 324 ، (ج 3) : 92 ، 180 . (ج 5) : 160 .

خيبر : (ج 1) : 116 ، 204 . (ج 3) : 96 . (ج 4) : 488 .

دار أمير المؤمنين عليه السلام: (ج 4) : 244 .

دار ابن حكيم: (ج 4) : 26 .

ص: 449

دار الدارين: (ج 4) : 26 .

دار الدنيا: (ج 3) : 402 . (ج 4) : 566 .

دار الرحمن: (ج 4) : 564 .

دار رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: (ج 4) : 244 .

دار صالح عليه السلام: (ج 4) : 318 .

دار علي بن أبي طالب: (ج 4) : 240 .

دار عيسى بن علي: (ج 4) : 318 .

دار مؤمن: (ج 4) : 244 .

دار الملك: (ج 4) : 186 ، 140 .

دار الندوة: (ج 3) : 268 .

دار الهدنة: (ج 1) : 28 .

دمشق (ج 1) : 264

دور العباسيين: (ج 4) : 318

ذات عرق: (ج 1) : 376 .

الربذة: (ج 3) : 420 .

الرحبة: (ج 1) : 270 .

الركن الأسود: (ج 1) : 160 . (ج 4) : 314 .

الركن الشامي: (ج 1) : 162 .

الرملة: (ج 1) : 264 . (ج 4) : 174 ، 176 .

رؤوس الجبال: (ج 3) : 528 .

الروم: (ج 3) : 284 .

زمزم: (ج 3) : 356.

ساحل البحر: (ج 4) : 642.

ص: 450

السبالة : (ج 3) : 52 .

سبع أرضين : (ج 4) : 58 .

السجن : (ج 4) : 118 ، 120 ، 122 ، 124 .

السراجين : (ج 4) : 24 .

سفح الجبل : (ج 3) : 524 .

سقيفة بني ساعدة : (ج 3) : 304 ، 306 .

السموات : (ج 1) : 550 ، 640 .

السموات السبع : (ج 1) : 548 .

السماء الثالثة : (ج 1) : 632 . (ج 5) : 210 ، 244 .

السماء الثانية : (ج 1) : 632 ، 638 . (ج 5) : 210 ، 244 .

السماء الخامسة : (ج 5) : 210 .

السماء الدنيا : (ج 4) : 58 . (ج 5) : 210 ، 244 .

السماء الرابعة : (ج 1) : 632 . (ج 3) : 516 . (ج 4) : 338 . (ج 5) : 210 .

السماء السابعة : (ج 1) : 632 ، 634 ، 638 . (ج 3) : 38 . (ج 5) : 210 ، 244 .

السماء السادسة : (ج 5) : 210 ، 244 .

سور المدينة : (ج 3) : 204 .

شاطئ بحر : (ج 3) : 206 .

الشام : (ج 1) : 104 ، 264 ، 278 . (ج 2) : 560 ، (ج 3) : 164 ، 168 ، 348 ، 424 ، 538 . (ج 4) : 64 .

الشامات : (ج 4) : 666 .

الصفا : (ج 1) : 152 ، 154 ، 156 ، 158 ، 162 ، 288 ، 290 ، 364 . (ج 4) : 38 .

صقّين : (ج 1) : 514 . (ج 3) : 422 . (ج 5) : 60 .

صنعااء : (ج 1): 34.

ص: 451

الطائف: (ج 1) : 244 . (ج 4) : 262, 310.

طاق الزبّاتين: (ج 4) : 24 .

طور سيناء: (ج 1) : 158 .

ظلّة بني ساعدة: (ج 3) : 436 .

ظهر الكوفة: (ج 1) : 146, 158, 264, 414 . (ج 2) : 440 , (ج 4) : 28 .

عدن: (ج 4) : 564 .

العراق: (ج 1) : 456 . (ج 2) : 324 , (ج 3) : 92 . (ج 4) : 482 . (ج 5) : 272 .

العرش: (ج 1) : 130, 134, 548, 550, 616 . (ج 2) : 334 , (ج 3) : 38, 72 . (ج 4) : 62, 546, 566 .

عرش الرحمن: (ج 5) : 210, 244 .

عرفة: (ج 3) : 330, 332 .

عُسفان: (ج 1) : 376 .

العقبة: (ج 2) : 154 , (ج 3) : 412 .

العقيق: (ج 3) : 420 .

العين الحامية: (ج 4) : 672, 692 .

الغدِير: (ج 2) : 656 , (ج 4) : 16 . (ج 5) : 40 .

غدِير خَمّ: (ج 2) : 642, 644, 656 , (ج 3) : 406, 412, 414 . (ج 4) : 532, 596 .

فارس: (ج 1) : 318 .

الفدك = فدك: (ج 4) : 48, 486, 488 .

الفرات = فرات: (ج 2) : 82 , (ج 3) : 218, 254 . (ج 4) : 26, 28 . (ج 5) : 120 .

فرات الكوفة: (ج 4) : 28, 38 .

فسطاط مصر: (ج 3) : 406 .

فلسطين: (ج 4): 174 .

ص: 452

فناء الكعبة : (ج 2) : 96 ، (ج 4) : 514.

القبر: (ج 1) : 292 . (ج 2) : 208.

قبر رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: (ج 2) : 186.

قبر سام بن نوح عليه السلام: (ج 2) : 56 ،

قبر النبي صلى الله عليه وآله وسلم: (ج 3) : 306 .

الْقُرَى: (ج 1) : 190.

القرية : (ج 3) : 528 .

قرية لوط عليه السلام : (ج 4) : 348 .

قرقيسا : (ج 2) : 324 .

قصر فرعون: (ج 3) : 174 .

الْقَلِيب : (ج 3) : 300.

الكرسيّ : (ج 1) : 548 ، 550 . (ج 3) : 38.

كرمان: (ج 5) : 140.

الكعبة : (ج 1) : 228 ، 260 ، 532 ، 636 . (ج 2) : 96 ، 102 ، 702 ، (ج 3) : 198 ، 360 ، 374 ، 516 . (ج 4) : 308 . (ج 5) : 170 .

الْكُنَاسَة : (ج 4) : 24 .

الكنيسة : (ج 2) : 40 .

الكوفة : (ج 1) : 34 ، 68 ، 264 ، 268 ، 270 ، 278 ، 584 . (ج 2) : 138 ، 502 ، 596 ، (ج 3) : 120 ، 192 ، 206 ، 282 . (ج 4) : 24 ، 44 ، 434 ، 436 . (ج 5) : 120 ، 200 ، 272 .

الكهف: (ج 1) : 412 . (ج 4) : 604 .

مجارى السيول : (ج 3) : 526 .

مجمع البحرين: (ج 4): 632.

ص: 453

المحراب : (ج 2) : 44.

مدائن : (ج 3) : 174 .

المدينة : (ج 1) : 104 ، 230 ، 268 ، 360 ، 596 . (ج 2) : 96 ، 324 ، 368 ، 420 ، 588 ، 658 ، (ج 3) : 34 ، 280 ، 298 ، 306 ، 318 ، 396 ، 472 . (ج 4) : 84 ، 96 ، 250 ، 398 ، 560 . (ج 5) : 70 ، 108 ، 272 ، 296 .

مدينة حاضرة البحر: (ج 3) : 202

المدينة وسط البحر: (ج 3) : 202 .

مرّ: (ج 1) : 378

مرو: (ج 1) : 576 . (ج 5) : 160 .

المروة: (ج 1) : 152 ، 154 ، 156 ، 158 ، 288 ، 290 ، 364 . (ج 4) : 38 ، 548 . (ج 5) : 70 ، 108 ، 272 ، 296 .

المزدلفة: (ج 1) : 388 ، 392 . (ج 2) : 112 ، (ج 3) : 330 ، 332 .

المساجد: (ج 4) : 460 .

المروة: (ج 5) : 90 .

المسجد : (ج 5) : 22 ، 120 .

المسجد الحرام: (ج 5) : 92 .

المسعى: (ج 5) : 166 .

مساجد محدثة: (ج 3) : 136 .

المسجد : (ج 2) : 38 ، 40 ، 46 ، 94 . (ج 5) : 22 ، 120 .

مسجد إبراهيم عليه السلام بالنخيلة : (ج 3) : 284 .

المسجد الأعظم: (ج 4) : 452 .

المسجد الأقصى: (ج 4) : 460 .

المسجد الحرام: (ج 1) : 154 ، 376 . (ج 2) : 94 ، 104 ، (ج 3) : 136 ، 332 .

336، 356 . (ج 4) : 44، 460، 656 . (ج 5) : 92 .

مسجد الخيف: (ج 5) : 170 .

مسجد رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: (ج 1) : 596 . (ج 3) : 452 .

مسجد الرسول صلى الله عليه وآله وسلم: (ج 4) : 460 .

مسجد قبا: (ج 3) : 452 .

مسجد كوفان: (ج 4) : 30، 452 .

مسجد الكوفة: (ج 1) : 222 . (ج 4) : 24، 28، 30، 300، 358، 460، 472، 482، 524 .

مسجد منى: (ج 4) : 26 . (ج 5) : 172 .

مسجد النفاق: (ج 3) : 452 .

المسعى: (ج 5) : 166 .

مسكن نوح عليه السلام: (ج 1) : 270 .

المشعر: (ج 2) : 162 .

المشعر الحرام: (ج 1) : 390 .

مصر: (ج 2) : 460، 558، 560، (ج 3) : 58، 94، 510 . (ج 4) : 64، 106، 138، 168، 174، 182، 190، 666 . (ج 5) : 70 .

مصلّى الأنبياء عليهم السلام: (ج 4) : 28 .

مفاوض العيون: (ج 3) : 526 .

المقام: (ج 3) : 374 .

مقام إبراهيم عليه السلام: (ج 1) : 160، 364 . (ج 2) : 102 .

المقام المحمود: (ج 4) : 566، 568 .

مكة: (ج 1) : 160، 228، 236، 238، 266، 364، 370، 376 . (ج 2) : 94، 98، 100، 104، 172، 174، 368، 456، 458 .

658، (ج 3) : 58، 196، 214، 280، 496 . (ج 4) : 262، 304، 308، 368، 436، 458، 520 . (ج 5) : 114، 166 .

مكة الحرم : (ج 2) : 100 ، (ج 4) : 312.

الملتزم: (ج 4) : 338.

ملكوت السماوات و الأرض: (ج 1) : 566. (ج 3) : 40.

منبر عن يمين العرش : (ج 3) : 442، 446.

منبر الكوفة : (ج 2) : 624 .

منزل لوط عليه السلام : (ج 4) : 64 .

منزل يعقوب عليه السلام : (ج 4) : 110 .

منى : (ج 1) : 394. (ج 2) : 658. (ج 5) : 166، 168.

الموصل : (ج 4) : 40 .

الموقف: (ج 2) : 162 .

المواقيت: (ج 1) : 376.

موضع البيت: (ج 2) : 96، 100 ، (ج 4) : 12.

موضع الحجر: (ج 2) : 98.

موضع الحرم : (ج 1) : 160 .

منى : (ج 3) : 94.

الموصل: (ج 3) : 528 .

مهيعة : (ج 2) : 656.

ناحية ذي طوى : (ج 3) : 276.

ناصره : (ج 4) : 644 .

نجران: (ج 2) : 60 .

نجف = النجف: (ج 1) : 414 . (ج 3) : 282 .

النخيلة : (ج 3) : 282 ، 422 .

نواحي الشام: (ج 4) : 64 .

ص: 456

نون - نهر في الجنة - (ج 1) : 130 .

النيل : (ج 2) : 558 ،

واد الزبرجد: (ج 4) : 688 .

الوادي: (ج 1) : 156 .

وادي الرملة : (ج 1) : 268 .

وادي الروحاء : (ج 4) : 262 ، 264 .

وسط الجنان : (ج 4) : 372 .

الهند: (ج 4) : 38 .

هيت: (ج 4) : 356 .

يثرب : (ج 3) : 46 .

اليمن : (ج 2) : 590 .

ص: 457

8: فهرس المصادر و المراجع

- 1 - القرآن الكريم: برسم عثمان طه .
- 2 - إثبات الوصية: لأبي الحسن علي بن الحسين بن علي الهذلي المسعودي، (ت 346 هـ-ق)، مؤسسة أنصاريان - قم المقدسة - 1417 هـ-ق .
- 3 - إثبات الهداة بالنصوص والمعجزات: للشيخ محمد بن الحسن الحر العاملي، (ت 1104 هـ-ق)، المطبعة العلمية - قم المقدسة.
- 4- الاحتجاج: لأبي منصور أحمد بن علي بن أبي طالب الطبرسي، (من أعلام القرن السادس)، نشر مرتضى، مشهد مقدس، 1403 هـ-ق .
- 5 - إحقاق الحق وإزهاق الباطل: للقاضي السيد نور الله الحسيني المرعشي التستري، (ت 1019 هـ-ق)، المطبعة الإسلامية - تهران - 1393 هـ-ق .
- 6 - الأخبار الطوال: لابن قتيبة الدينوري، (ت 276 هـ-ق) دار إحياء الكتب العربي، القاهرة، الطبعة الأولى - 1960 .
- 7 - الاختصاص للشيخ أبي عبد الله محمد بن محمد بن نعمان العكبري البغدادي، الملقب بالشيخ المفيد، (ت 413 هـ-ق)، المطبوع ضمن مصنفات الشيخ المفيد، الطبعة الأولى، الناشر: المؤتمر العالمي لألفية الشيخ المفيد، قم المقدسة - 1413 هـ-ق .
- 8 - اختيار معرفة الرجال - رجال الكشي - للشيخ الطائفة أبي جعفر محمد بن الحسن بن علي الطوسي، (ت 460 هـ-ق)، الطبعة: جامعة مشهد - 1348 هـ-ش .
- 9 - الأربعين للشهيد الأول: للشهيد محمد بن مكي العاملي، (ت 786 هـ-ق)،

تحقيق ونشر مدرسة الإمام المهدي عليه السلام - قم المقدّسة - 1407 هـ - ق .

10 - أسد الغابة في معرفة الصحابة : لعزّ الدين أبي الحسن عليّ بن محمّد، ابن الأثير الجزري ، (ت 630 هـ - ق) ، نشر دار الفكر - بيروت - 1409 هـ - ق .

11 - الإرشاد : للشيخ محمّد بن محمّد بن النعمان المفيد، (ت 413 هـ - ق) ، الناشر : المؤتمر العالمي لألفيّة الشيخ المفيد ، قم المقدّسة - 1413 هـ - ق .

12 - إرشاد القلوب : لأبي محمّد الحسن بن محمّد الديلمي ، منشورات الشريف الرضيّ ، قم المشرفّة - 1412 هـ - ق .

13 - الاستبصار فيما اختلف من الأخبار : لشيخ الطائفة أبي جعفر محمّد بن الحسن الطوسي ، (ت 460 هـ -) ، الطبع دار الكتب الإسلامية ، تهران - 1390 هـ - ق .

14 - الاعتقادات : لأبي جعفر محمّد بن عليّ بن الحسين بن بابويه القميّ ، الشيخ الصدوق ، (ت 381 هـ - ق) ، الطبعة الأولى ، نشر و تصوير المؤتمر العالمي لألفيّة الشيخ المفيد، قم المقدّسة - 1413 هـ - ق .

15 - إعجاز القرآن : لأبي بكر محمّد بن الطيّب للباقلاني، (ت 403 هـ - ق) ، نشر مؤسّسة الكتب الثقافية، بيروت - الطبعة الأولى، 1406 هـ - ق .

16 - الأعلام (للزركلي): لخير الدين الزركلي، (ت 1396 هـ - ق) ، نشر دار الالعلم الملايين، بيروت - الطبعة السادسة، 1984 م .

17 - أعلام الدين في صفات المؤمنين : للشيخ حسن بن أبي الحسن الديلمي ، (من أعلام القرن الثامن الهجري) ، مؤسّسة آل البيت عليهم السلام لإحياء التراث ، قم المقدّسة، الطبعة الثانية - 1408 هـ - ق .

18 - الأعلام من الصحابة والتابعين : للحسين الشاكري، المطبعة ستارة ، الطبعة الثانية ، 1418 هـ - ق .

19 - إعلام الوري بأعلام الهدى : للشيخ أبي عليّ ، الفضل بن الحسن الطبرسيّ، (ت 548 هـ - ق) ، نشر مؤسّسة آل البيت عليهم السلام الاحياء التراث - قم المشرفّة، الطبعة الأولى -

1417هـ- ق ، و أيضاً الطبع دار الكتب الإسلامية ، طهران .

20 - أعيان الشيعة : للسيد محسن الأمين ، (ت 1371 هـ-ق) ، الطبعة الأولى ، دار التعارف للمطبوعات ، بيروت - 1403 هـ- ق .

21 - إقبال الأعمال : لرضي الدين أبي القاسم علي بن موسى بن جعفر بن محمد ابن طاووس ، (ت 664 هـ-ق) ، الطبعة الأولى ، دار الكتب الإسلامية ، 1367 هـ- ش .

22 - أقرب الموارد في فصح العربيّة و الشوارد: للسعيد الخوري الشرتوني اللبناني ، منشورات مؤسسة النصر.

23 - إكمال الدين وإتمام النعمة (كمال الدين و تمام النعمة) : لأبي جعفر محمد بن علي بن الحسين بن بابويه القمي ، الصدوق (ت 381 هـ- ق) ، دار الكتب الإسلامية ، قم المقدّسة - 1395 هـ- ق .

24 - الأمالي : للشيخ الطائفة أبي جعفر محمد بن الحسن الطوسي ، (ت 460 هـ-ق) ، مؤسسة البعثة ، الطبعة الأولى ، دار الثقافة - قم المقدّسة 1414 هـ- ق .

25 - الأمالي : للشيخ محمد بن محمد بن النعمان المفيد ، (ت 413 هـ- ق) ، الطبعة الأولى ، نشر و تصوير المؤتمر العالمي لألفية الشيخ المفيد ، قم المقدّسة - 1413 هـ- ق .

26 - أمالي الصدوق: للشيخ أبي جعفر محمد بن علي بن الحسين بن بابويه القمي ، (ت 381 هـ- ق) ، انتشارات كتاب خانه اسلاميه ، تهران - 1362 هـ- ش .

27 - الإمامة و السياسة : لأبي محمد عبد الله بن مسلم بن قتيبة الدينوري ، (ت 276 هـ- ق) ، مؤسسة الحلبي و شركاه للنشر و التوزيع.

28 - أمل الآمل : للشيخ محمد بن الحسن الحرّ العاملي ، (ت 1104 هـ- ق) ، الطبعة الأولى ، النجف الأشرف.

29 - أوائل المقالات : للشيخ المفيد ، (ت 413 هـ-ق) ، الطبع و النشر: المؤتمر للشيخ المفيد - الطبعة الثانية - 1414 هـ- ق - قم.

30 - الإيضاح : لفضل بن شاذان الأزدي النيسابوري ، (ت 260 هـ-) ، تحقيق : السيد

جلال الدين الحسيني الأرموي ، نشر : جامعة طهران ، 1363 هـ - ش .

31 - بحار الأنوار، الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار عليهم السلام: للشيخ محمد باقر بن محمد تقي المجلسي (ت 1110 هـ-)، نشر: مؤسّسة الوفاء - بيروت - الطبعة الثانية ، 1403هـ- / 1983م.

32 - البرهان في تفسير القرآن : للسيد هاشم بن سليمان البحراني، (ت 1107 هـ-ق) ، الطبعة الثانية، مطبعة آفتاب، طهران - نشر و تصوير مؤسّسة اسماعيليان - قم المقدّسة . و كذا الطبعة الأولى لمؤسّسة دار المجتبي عليه السلام للمطبوعات، قم - 1428 هـ-ق.

33 - بشارة المصطفى صلى الله عليه وآله وسلم لشيعه المرتضى عليه السلام : لأبي جعفر محمد بن أبي القاسم عماد الدين الطبري، (من علماء القرن السادس) ، الطبعة الثانية ، المطبعة الحيدريّة - النجف الأشرف - 1383 هـ-ق / 1963 م.

34 - بصائر الدرجات الكبرى في فضائل آل محمد عليهم السلام: للشيخ أبي جعفر محمد بن الحسن بن فروخ الصفّار ، (ت 290 هـ-ق) ، مكتبة آية الله المرعشي النجفي - 1404 هـ-ق .

35 - البلد الامين: للشيخ إبراهيم الكفعمي ، (من علماء القرن التاسع هـ-ق) ، الطبع الرحلي الحجري.

36 - البيان في تفسير القرآن : للسيد أبي القاسم الخوئي، (ت 1413 هـ-ق) ، نشر مؤسّسة ، إحياء آثار السيد الخوئي - قم - + و نشر دار الزهراء - بيروت - الطبعة الثامنة 1428 هـ-ق .

37 - تاريخ بغداد ، أو مدينة السلام : لأبي بكر أحمد بن عليّ الخطيب البغدادي ، (ت 463 هـ-) ، دار الكتب العلميّة - بيروت - .

38 - تاريخ الخلفاء : لجلال الدين السيوطي ، (ت 911 هـ-ق) مطبعة معتوق الاخوان - بيروت .

39 - تاريخ الطبري : لمحمد بن جرير الطبري، (ت 310 هـ-ق) الطبع الرابع، مؤسّسة الأعلمي - بيروت ، 1403 هـ-ق 1938م.

40 - تاريخ مدينة دمشق : لأبي القاسم عليّ بن الحسن بن هبة الله، المعروف بابن

عساكر، (ت 507 هـ - ق) ، دار الفكر للطباعة و النشر - 1415 هـ - ق / 1953 م.

41 - تاريخ مدينة دمشق : - ترجمة الإمام الحسن و الحسين عليهم السلام ، تحقيق محمّد باقر المحمودي - من المعاصرين - مؤسّسة المحمودي للطباعة و النشر، الطبعة الأولى - 1400 هـ - ق / 1980 م.

42 - تاريخ المدينة : ابن شبة النميري ، (ت 262 هـ - ق) ، دار الفكر قم، 1410 هـ - ق .

43 - تاريخ اليعقوبي : لأحمد بن أبي يعقوب، المعروف باليعقوبي (من علماء القرن الثالث) ، دار صادر - بيروت.

44 - تأويل الآيات الظاهرة في فضائل العترة الطاهرة عليهم السلام: للسيد شرف الدين عليّ الحسينيّ الإستراباديّ ، (من علماء القرن العاشر) ، نشر جماعة المدرّسين - قم المقدّسة - 1409 هـ - ق .

45 - تحف العقول عن آل الرسول عليهم السلام: للشيخ أبي محمّد الحسن بن عليّ بن الحسين بن شعبة الحرّانيّ ، (من أعلام القرن الرابع) ، نشر جماعة المدرّسين ، قم المقدّسة - 1404 هـ - ق و أيضاً منشورات مكتبة البصيرتي ، الطبعة الخامسة 1394.

46 - التحصين، (المطبوع ضمن كتاب اليقين): للسيد رضيّ الدين طاووس الحلّي ، (ت 664 هـ - ق) ، مؤسّسة دار الكتاب جزائري ، قم المقدّسة - الطبعة الأولى - 1413 هـ - ق .

47 - التذكرة الحمدونية : لابن حمدون ، محمّد بن الحسن بن محمّد بن عليّ ، (ت 562 هـ - ق)، دار صادر للطباعة و النشر ، الطبع الأولى 1996 م.

48 - التعجب : لأبي الفتح محمّد بن عليّ بن الكراچكي ، (ت 449 هـ - ق) ، نشر دار الغدير - قم - الطبعة الأولى 1421 هـ - ق .

49 - تفسير الثعلبي - المسمّى بالكشف و البيان : لأبي إسحاق أحمد الثعلبي ، (ت 427 هـ - ق) ، نشر دار إحياء التراث العربي - بيروت - الطبعة الأولى ، 1422 هـ - ق .

50 - تفسير الصافي : لملاً محسن الفيض الكاشانيّ : (ت 1091 هـ - ق) ، نشر الأعلمي - بيروت - الطبعة الأولى ، 1399 هـ - ق.

- 51 - تفسير فرات الكوفي : لأبي القاسم فرات بن إبراهيم بن فرات الكوفي ، (من أعلام الغيبة الصغرى) ، مؤسّسة الطبع و النشر - 1414 هـ - ق .
- 52 - تفسير القرآن العظيم (تفسير ابن كثير): لابن كثير، (ت 774 هـ-ق)، نشر دار المعرفة - بيروت - لبنان - 1412 هـ- 1992 م .
- 53 - تفسير القمّي : لأبي الحسين عليّ بن إبراهيم القمّي ، (من أعلام قرني الثالث و الرابع) ، الطبعة الثالثة ، مؤسّسة دار الكتاب للطباعة و النشر - قم المقدّسة - 1404 هـ-ق .
- 54 - تفسير كنز الدقائق : للميرزا محمّد المشهدي ، (ت 1125)، تحقيق الشيخ مجتبي العراقي، نشر جامعة المدرّسين - قم - 1407 هـ - ق .
- 55 - التفسير المنسوب إلى الإمام العسكري عليه السلام : (تاريخ شهادته عليه السلام 260 هـ-ق - سامراء) - الطبع، مدرسة الإمام المهدي عليه السلام - 1409 هـ-ق - قم .
- 56 - تفسير الميزان: لسيد محمّد حسين الطباطبائي ، (ت 1402 هـ-ق) ، نشر إسماعيليان - قم - الطبعة الخامسة، 1412 هـ-ق .
- 57 - تفسير نور الثقلين: للشيخ عبد عليّ بن جمعة العروسيّ الحويزيّ (ت 1112 هـ-)، تصحيح و تعليق: السيد هاشم الرسولي المحلّاتي ، الطبعة الثانية، المطبعة العلميّة - قم المقدّسة - 1383 هـ- .
- 58 - التمهيد : لأبي عليّ محمد بن همام الإسكافي، (ت 336)، الطبع مدرسة الإمام المهدي عليه السلام، قم + و نور السجّاد - الطبعة الثانية 1435 هـ-ق - 1393 ش .
- 59 - تنبيه الخواطر و نزهة النواظر ، المعروف بمجموعة وّرام: لأبي الحسين وّرام ابن أبي فراس المالكي الأشتري، (ت 605 هـ-ق)، انتشارات مكتبة الفقه، قم. و الطبعة الثانية لدار الكتب الإسلاميّة - طهران - .
- 60 - تنقيح المقال في علم الرجال : للشيخ عبد الله المامقاني ، (ت 1351 هـ-ق) ، المطبعة المرتضويّة - النجف الأشرف - 1352 هـ - ق .
- 61 - التوحيد: للشيخ الجليل الأقدم الصدوق، أبي جعفر محمّد بن علي بن الحسين ، ابن

بابويه القمّي ، (ت 381 هـ-) ، نشر جماعة المدرّسين ، قم المشرّفة - 1394 هـ-.

62 - تهذيب الأحكام : لشيخ الطائفة أبي جعفر محمّد بن الحسن الطوسي ، (ت 460 هـ-)، الطبعة الثالثة، دار الكتب الإسلامية ، تهران - 1365 ش .

63 - تهذيب التهذيب : لابن حجر العسقلاني، شهاب الدين، أحمد بن علي بن محمّد ، (ت 852 هـ-)، الطبعة الأولى، بمطبعة مجلس دائرة المعارف النظاميّة في الهند - حيدر آباد الدكن - 1325 هـ- ق. و الطبعة الحديثة في الطبعة الأولى - دار الفكر - بيروت، 1404 هـ- ق .

64 - الثقات: لمحمّد بن حبان بن أحمد أبي حاتم التميمي البستي (ت 354 هـ-)، الطبعة الأولى: مطبعة مجلس دائرة المعارف العثمانيّة بحيدر آباد الدكن، 1393 هـ- / 1973 م.

65 - ثواب الأعمال و عقاب الأعمال : للشيخ الجليل الصدوق ، أبي جعفر محمّد بن عليّ بن الحسين بن بابويه القمّي ، (ت 381 هـ- ق) ، مكتبة الصدوق - طهران - .

66 - جامع الأخبار : للشيخ تاج الدين محمّد بن الشعيري ، (من أعلام القرن السادس)، المكتبة الحيدريّة - النجف الأشرف - الطبعة الثانية، قم المقدّسة - 1363 هـ- ش .

67 - جامع الرواة وإزاحة الاشتباهات : لمحمّد بن عليّ الأردبيلي الغروي الحائري ، (ت 1103 هـ- ق) ، نشر جهان ، تهران، بوذر جمهرى منشورات مكتبة المرعشي - قم المقدّسة - 1403 هـ- .

68 - جعفريات (الأشعّيات): براوية محمّد بن محمّد بن الأشعث الكوفي ، (من أعلام القرن الرابع) ، المطبعة سلمان الفارسي، الناشر: مؤسّسة الثقافة الإسلاميّة لكوشانبور، الطبعة الأولى - 1417 هـ- ق .

69 - جمال الأسبوع بكمال العمل المشروع : للسيد رضيّ الدين أبي القاسم عليّ بن موسى بن جعفر بن محمّد بن طاووس ، (ت 664 هـ- ق) ، الطبعة الأولى، مؤسّسة الآفاق ، 1371 هـ- ش .

70 - جوامع الجامع : لأبي عليّ الفضل الحسن الطبرسي ، (ت 548 هـ-) ، نشر دانشگاه طهران ، 1347 هـ- .

- 71 - جواهر السنية في الأحاديث القدسيّة: للشيخ محمّد بن الحسن الحرّ العامليّ، (ت 1104هـ-)، الطبعة الأولى، 1409هـ- .
- 72 - حلية الأبرار: للسيد هاشم البحراني، (ت 1107هـ-ق)، نشر الأعلمي، - بيروت - الطبعة الثانية، 1413هـ-ق .
- 73 - حلية الأولياء: لأبي نعيم أحمد بن عبد الله الأصفهاني، (ت 430هـ-)، نشر دار الكتاب العربي - بيروت - الطبعة الرابعة، 1405هـ- .
- 74 - الخرائج و الجرائح: لقطب الدين الراونديّ، (ت 573هـ-ق)، تحقيق ونشر: مؤسسة الإمام المهديّ عليه السلام - قم المقدّسة - الطبعة الأولى، 1409هـ- .
- 75 - خصائص الأئمة عليهم السلام: الشريف الرضيّ أبي الحسن محمّد بن الحسين الموسويّ البغداديّ «السيد الرضيّ»، (ت 406هـ-ق)، مجمع البحوث الإسلاميّة - مشهد المقدّس - 1406هـ-ق .
- 76 - الخصال: للشيخ الصدوق، أبي جعفر محمّد بن عليّ بن الحسين بن بابويه القميّ، (ت 381هـ-ق)، منشورات جماعة المدرّسين في الحوزة العلميّة - قم المقدّسة - 1403هـ- .
- 77 - الدرّ المنثور: للشيخ جلال الدين عبد الرحمن السيوطي، (ت 911هـ-ق)، مم منشورات مكتبة آية الله المرعشي النجفي، 1404هـ-ق .
- 78 - دعائم الإسلام: للقاضي أبي حنيفة النعمان بن محمّد التميمي المغربي، (ت 363هـ-ق)، دار المعارف - القاهرة - 1383هـ- .
- 79 - الدعوات: «سلوة الحزين»: لأبي الحسين سعيد بن هبة الله (قطب الدين الراوندي)، (ت 573هـ-)، مدرسة الإمام المهديّ عليه السلام - قم المقدّسة - الطبعة الأولى 1407هـ-ق.
- 80 - دلائل الإمامة: لأبي جعفر محمّد بن جرير بن رستم الطبري، (من أعلام القرن الخامس)، تحقيق ونشر: دار الذخائر للمطبوعات - قم المقدّسة.
- 81 - رجال ابن داود: لابن داود الحلّي، (قرن الثامن هـ-ق)، طبع دانشگاه طهران - 1383هـ-ق .

- 82 - رجال البرقي : للشيخ أبي جعفر أحمد بن أبي عبد الله (محمد بن خالد) البرقي ، (ت 280 هـ - ق) ، الطبعة الأولى ، دانشگاه طهران - 1383 هـ . وأيضاً الطبعة الأولى ، لمؤسسة النشر الإسلامي ، قم المقدسة ، 1419 هـ - ق .
- 83 - رجال الحلّي : للعلامة الحلّي ، (ت 726 هـ - ق) ، طبع دار الذخائر رقم - 1411 هـ - ق .
- 84 - رجال الطوسي : لشيخ الطائفة أبي جعفر محمد بن الحسن الطوسي ، (ت 460 هـ - ق) ، الطبعة الأولى ، المكتبة الحيدريّة - النجف الأشرف - 1381 هـ - ق / 1961 م .
- 85 - رجال الكشّبي ، (اختيار معرفة الرجال) : للشيخ محمد بن عمر الكشّبي - الذي تقدّم بعنوان اختيار معرفة الرجال للشيخ الطوسي - (من أعلام القرن الرابع الهجري) ، نشر دانشگاه (جامعة) مشهد - 1348 ش .
- 86 - رجال النجاشي : للشيخ أبي العباس أحمد بن عليّ بن أحمد بن العباس النجاشي الأسدي الكوفي ، (ت 450 هـ - ق) ، مؤسسة النشر الإسلامي لجماعة المدرّسين بقم المشرفة .
- 87 - روضات الجنّات : للسيد محمد باقر الموسويّ الخوانساري ، (ت 1313 هـ - ق) ، نشر إسماعيليان - قم - 1390 هـ .
- 88 - روضة الواعظين : لمحمد بن الحسن الفعّال النيسابوري ، (ت 508 هـ - ق) ، انتشارات الرضيّ ، قم .
- 89 - ريحانة الأدب في تراجم المعروفين بالكنية واللقب : لمحمد عليّ ، مدرّس تبريزي ، (ت 1373 هـ - ق) ، نشر شركة سهامي طبع كتاب - طهران - الطبع الثانية ، 1335 ش .
- 90 - الزهد : للحسين بن سعيد الكوفي الأهوازي ، (من أعلام القرن الثالث) ، الطبعة الثانية ، المطبعة: فرهنك - إيران - 1361 هـ - ش ، و أيضاً تحقيق مؤلّف هذه الموسوعة .
- 91 - سعد السعود : لرضيّ الدين أبي القاسم عليّ بن موسى بن جعفر بن محمد ابن طاووس ، (ت 664 هـ - ق) ، منشورات الرضيّ - قم المقدّسة - 1363 هـ - ش .
- 92 - سنن الترمذي : لأبي الحسن محمد بن عيسى بن سورة ، (ت 279 هـ - ق) ، بيروت - دار الفكر - 1414 ق 1994 م + و نشر دار إحياء التراث العربي - بيروت - 1375 هـ .

- 93 - سنن الدارمي : لأبي محمد عبد الله بن عبد الرحمان بن الفضل بن بحران الدارمي ، (ت 255 هـ - ق) ، دار إحياء السنّة النبويّة + ونشر دار الفكر - قاهرة - 1398 هـ .
- 94 - سير أعلام النبلاء : لشمس الدين محمد بن أحمد بن عثمان الذهبي ، (ت 748 هـ - ق) ، مؤسّسة الرسالة ، الطبعة التاسعة 1413 هـ - ق .
- 95 - شجرة طوبى : للشيخ محمد مهدي الحائري ، (ت 1384 هـ - ق) ، نشر مكتبة الحيريّة - نجف - الطبعة الخامسة 1385 هـ - ق .
- 96 - شرح إحقاق الحقّ : للسيد نور الله المرعشي التستري - الشهيد - (ت 1019 هـ - ق) ، منشورات مكتبة آية الله المرعشي النجفي .
- 97 - شرح الأخبار : للقاضي أبي حنيفة النعمان ابن محمد التميمي المغربي ، (ت 363 هـ - ق) ، مؤسّسة النشر الإسلامي ، التابعة لجماعة المدرسين - قم المشرفة - .
- 98 - شرح نهج البلاغة : لعبد الحميد بن أبي الحديد المعتزلي ، (ت 656 هـ - ق) ، كتاب خانه آية المرعشي ، قم - 1404 هـ - ق .
- 99 - شرح نهج البلاغه : لكمال الدين ميثم بن عليّ بن ميثم البحراني ، (ت 679 هـ - ق) ، مطبعة دفتر تبليغات اسلامي قم - 1362 ش ، وأيضاً منشورات مؤسّسة النصر .
- 100 - شواهد التنزيل : للحافظ عبيد الله بن عبد الله بن أحمد ، المعروف بالحاكم الحسكانيّ ، (من أعلام القرن الخامس) ، الطبعة الأولى ، مؤسّسة الطبع والنشر التابعة لوزارة الثقافة والإرشاد الإسلاميّ - إيران - 1411 هـ - ق .
- 101 - صحيفة الإمام الرضا عليه السلام : مؤسّسة الإمام المهديّ (عجل الله تعالى فرجه) - قم - 1408 هـ - ق .
- 102 - الصراط المستقيم إلى مستحقّي التقديم : للشيخ زين الدين أبي محمد عليّ بن يونس العاملي ، (ت 877 هـ - ق) ، المكتبة المرتضويّة ، طهران - الطبعة الأولى - 1384 هـ - ق .
- 103 - صفات الشيعة : للشيخ الصدوق ، أبي جعفر محمد بن عليّ بن الحسين بن موسى بن بابويه القميّ ، (ت 381 هـ - ق) ، انتشارات علمي - طهران .
- 104 - الصواعق المحرقة : لأحمد بن حجر الهيتميّ المكيّ ، (ت 974 هـ - ق) ، مكتبة

القاهرة، الطبع الثاني 1385 هـ-ق.

105 - الصوارم المهركة في جواب الصواعق المحرقة: للشهيد قاضي نور الله التستري، (ت 1019 هـ-ق)، تصحيح جلال الدين حسين، نشر چاپ خانه شركت سهامی طبع كتاب - طهران - 1367 هـ-ق.

106 - طبّ الأئمّة عليهم السلام: لعبد الله و الحسين ابني بسطام النيسابوريين، منشورات المكتبة الحيدريّة، النجف الأشرف - 1385 هـ-ق.

107 - الطرائف: للسيّد ابن طاووس، (ت 664 هـ-ق)، المطبعة: خيّام - قم المقدّسة - 1400 هـ-ق.

108 - عدّة الداعي ونجاح الساعي: لأحمد بن فهد الحلّي، (ت 841 هـ-ق)، الطبعة الأولى، دار الكتاب الإسلامي، عام النشر 1407 هـ-ق / 1987 م.

109 - العدد القويّة لدفع المخاوف اليوميّة: للحسن بن يوسف المعروف بالعلامة الحلّي، (ت 726 هـ-ق)، مكتبة آية الله المرعشي العامّة، 1408 هـ-، انتشارات مكتبة الداوري قم.

110 - علل الشرائع: للشيخ الصدوق أبي جعفر محمّد بن عليّ بن الحسين بن موسى بن بابويه القميّ، (ت 381 هـ-ق)، نشر و تصوير: مكتبة الداوري - قم المقدّسة.

111 - العمدة: لابن بطريق، يحيى بن الحسن الحلّي، (ت 600 هـ-ق)، منشورات جماعة المدرّسين - قم المقدّسة - 1407 هـ-ق.

112 - عوالي (غوالي) اللثالي العزيزيّة في الأحاديث الدينيّة: لمحمّد بن عليّ بن إبراهيم الإحسائي، المعروف بابن أبي جمهور، (كان حيّاً سنة 912 هـ-ق)، الطبعة الأولى، مطبعة سيّد الشهداء، قم المقدّسة - 1403 هـ-ق.

113 - عين العبرة: لأحمد بن موسى ابن طاووس، (ت 673 هـ-ق)، انتشارات - دار الشهاب، قم المقدّسة.

114 - عيون أخبار الرضا عليه السلام: الشيخ الصدوق أبي جعفر محمّد بن عليّ بن الحسين بن

بابويه القمي، (ت 381هـ-ق)، انتشارات جهان - طهران - 1378هـ-ق .

115 - عيون المعجزات : للشيخ حسين بن عبد الوهاب ، (من أعلام القرن الخامس) ، الطبعة الثالثة، مؤسسة الأعلمي للمطبوعات ، بيروت - 1403هـ-ق .

116 - الغارات: لإبراهيم بن محمد الثقفي ، (ت 283هـ-ق)، مؤسسة دار الكتاب، قم - 1410هـ-ق .

117 - غرر الحكم: لعبد الواحد بن محمد التميمي الأمدي، (ت 550هـ-ق)، منشورات دفتر التبليغات الإسلامي - قم المقدسة - 1366ش .

118 - الغيبة : للشيخ محمد بن إبراهيم النعماني (من أعلام القرن الرابع) ، مكتبة الصدوق - طهران - .

119 - الغيبة: للشيخ أبي جعفر محمد بن الحسن الطوسي، (ت 460هـ-ق) ، مؤسسة المعارف الإسلامية - قم المقدسة - 1411هـ- .

120 - فتح الأبواب : لأبي القاسم علي بن موسى بن جعفر بن محمد بن طاووس، (ت 664هـ-ق) ، الطبعة الأولى، مؤسسة آل البيت عليهم السلام لإحياء التراث - قم المشرفة - .

121 - فرج المهموم في تاريخ علماء النجوم : لرضي الدين أبي القاسم علي بن موسى بن جعفر بن محمد بن طاووس ، (ت 664هـ-ق) ، منشورات الرضي ، قم المقدسة - 1363هـ-ش .

122 - فرائد السمطين : لإبراهيم بن محمد بن الجويني ، (ت 730هـ-ق) ، تحقيق محمد باقر محمودي، نشر مؤسسة المحمودي - بيروت - الطبعة الأولى 1398هـ-ق .

123 - الفضائل : للشيخ أبي الفضل ، شاذان بن جبرئيل القمي ، (من أعلام القرن السادس الهجري) ، تحقيق لمترجم هذا التفسير - الطبعة الأولى ، 1436هـ-ق ، المطبعة العتبة الإمام الحسين عليه السلام - كربلاء المقدسة - .

124 - فقه الرضا عليه السلام : المنسوب إلى علي بن موسى الرضا عليه السلام: تحقيق مؤسسة آل البيت عليهم السلام ، لإحياء التراث - قم المقدسة - ونشر مؤتمر العالمي للإمام الرضا عليه السلام - المشهد المقدس - 1406هـ-ق .

- 125 - فقه القرآن: للقطب الدين الراوندي، (ت 573 هـ - ق)، نشر مكتبة آية العظمى النجفي المرعشي، الطبعة الثانية، 1405 هـ.
- 126 - فضائل الأشهر الثلاثة: للشيخ الصدوق أبي جعفر، محمد بن علي بن الحسين بن موسى بن بابويه القمي، (ت 381 هـ - ق)، الطبعة الأولى، مطبعة الآداب - النجف الأشرف 1396 هـ، نشر و تصوير: مكتبة الداوري - قم المقدسة - .
- 127 - فلاح السائل: للسيد رضي الدين، أبي القاسم علي بن موسى بن جعفر بن محمد طاووس، (ت 664 هـ - ق)، مكتب الأعلام الإسلامي، قم المقدسة - 1372 هـ - ش .
- 128 - الفهرست: للشيخ الطائفة أبي جعفر، محمد بن الحسن الطوسي، (ت 460، هـ - ق)، منشورات الشريف الرضي .
- 129 - الفهرست للنديم: لأبي الفرج محمد بن أبي يعقوب إسحاق بن محمد بن إسحاق الوراق البغدادي، المعروف بالنديم، (ت 380 هـ - ق).
- 130 - قاموس الرجال: للشيخ محمد تقي التستري صدر حتى الآن، 11 ج، 11 مج، تحقيق و نشر مؤسسة النشر الإسلامي، الطبعة الثانية، 1410 هـ -
- 131 - قرب الإسناد (الطبع الحجري): للشيخ أبي العباس عبد الله بن جعفر الحميري القمي، (من أعلام القرن الثالث هـ -)، انتشارت كتاب خانه نينوا، تهران.
- 132 - قصص الأنبياء عليهم السلام: للسيد نعمة الله الجزائري، (ت 1112 هـ - ق) انتشارات الشريف الرضي، المطبعة شريعت، قم المقدسة - 1420 هـ - ق .
- 133 - قصص الأنبياء عليهم السلام: لقطب الدين سعيد بن هبة الله الراوندي، (ت 573 هـ - ق)، الطبعة الأولى، مؤسسة المفيد - بيروت - 1409 هـ - ق .
- 134 - الكافي: لثقة الإسلام أبي جعفر محمد بن يعقوب الكليني، (ت 329 هـ - ق)، دار الكتب الإسلامية، تهران 1365 هـ - ش .
- 135 - كتاب درست بن أبي منصور (المطبوع ضمن الأصول الستة عشر): عدّة من الرواة عن الأئمة الأطهار عليهم السلام - تحقيق ضياء الدين محمودي - نشر دار الحديث، قم

المقدّسة، الطبعة الأولى 1423هـ-ق .

136 - كتاب سليم بن قيس : للشيخ أبو صادق سليم بن قيس الهلالي العامري الكوفي، (ت 76 هـ-ق)، الطبعة الثانية، نشر الهادي، قم المقدّسة - 1416 هـ-ق .

137 - كتاب العين : للخليل بن أحمد الفراهيدي، (ت 175 هـ-ق)، نشر دار الهجرة، قم المقدّسة - الطبعة الأولى 1405 هـ-ق .

138 - كشف الغمّة في معرفة الأئمّة عليهم السلام: لأبي الحسن عليّ بن عيسى بن أبي الفتح الإربليّ، (ت 693 هـ-)، مكتبة بني هاشميّ ، تبريز - إيران - 1381 هـ-.

139 - كشف اليقين في فضائل أمير المؤمنين عليه السلام : الجمال الدين الحسن بن يوسف الحلبيّ، (ت 726 هـ-ق)، الطبعة الأولى، مجمع إحياء الثقافة الإسلاميّة - قم المقدّسة - 1413 هـ-ق.

140 - كفاية الأثر في النصّ على الأئمّة الإثني عشر عليهم السلام: لأبي القاسم عليّ بن محمّد بن عليّ الخزّاز القمي، (من أعلام القرن الرابع الهجري)، انتشارات بيدار - قم المقدّسة - 1401 هـ-ق .

141 - كنز العمّال : للعلامة علاء الدين المتّقي بن حسام الدين الهنديّ، (ت 975 هـ-)، مؤسّسة الرسالة - بيروت -

142 - كنز الفوائد : لأبي الفتح محمّد بن عليّ الكراچكيّ، (ت 449 هـ-ق)، مكتبة المصطفويّ - قم المقدّسة -.

143 - لسان العرب : لأبي الفضل جمال الدين محمّد بن مكرم بن منظور الأفرقي المصري، نشر أدب الحوزة - قم المقدّسة - 1405 هـ-ق .

144 - المؤمن : للشيخ الثقة، الحسين بن سعيد الكوفي الأهوازي، (من أعلام القرن الثالث الهجري)، مدرسة الإمام المهديّ عليه السلام - قم، الطبعة الأولى 1404 هـ-ق .

145 - متشابه القرآن : لأبي جعفر فخر الدين الطريحي، (ت 1085 هـ-)، مكتب نشر الثقافة الإسلامية، الطبعة الثانية 1408 هـ-ق ، 1367 هـ-ش .

146 - متشابه القرآن و مختلفه : لأبي جعفر محمّد بن عليّ بن شهر آشوب، (ت 588

هـ-)، نشر بيدار + و نشر چاپ خانه شرکت سهامی طبع كتاب، 1328هـ- ش .

147 - مجمع البحرين : للشيخ فخر الدين الطريحي ، (ت 1085 هـ-) ، مكتب نشر الثقافة الإسلامية ، الطبعة الثانية (1408 هـ- ق ، 1367 هـ- ش .

148 - مجمع البيان في تفسير القرآن : للشيخ أبي عليّ ، الفضل بن الحسن الطبرسي (ت 548 هـ-ق) ، - دار المعرفة ، بيروت - الطبعة الثانية 1408 هـ- ق .

149 - مجمع الرجال: للمولى زكيّ الدين عناية الله القهبائيّ ، (كان حياً سنة 1016 هـ-)، 7 ج، 3 مج، صحّحه وعلّق عليه السيّد ضياء الدين الشهير بالعلامة الإصفهاني، الطبعة الثانية، مؤسسة إسماعيليان - قم - 1364 هـ-.

150 - مجمع الزوائد و منبع الفوائد : للحافظ نور الدين علي بن أبي بكر الهيثمي، (ت 807 هـ-ق)، دار الكتاب العربيّ - بيروت -.

151 - مجمع الأمثال : لأبي أحمد بن محمّد الميدانيّ ، (ت 518 هـ-ق) ، طبع مصر + و طبع دار الجبل - بيروت - الطبعة الثانية ، 1407 هـ- ق .

152 - المحاسن : للشيخ أبي جعفر ، أحمد بن محمّد بن خالد البرقيّ ، (ت 280 هـ-ق) ، الطبعة الثانية ، دار الكتاب الإسلاميّة - قم المقدّسة - .

153 - المحتضر : للحسن بن سليمان الحلّيّ ، (من أعلام القرن التاسع) ، نشر المطبعة الحيدريّة - نجف الأشرف - الطبعة الأولى 1370 هـ- ق .

154 - مختصر بصائر الدرجات: للشيخ حسن بن سليمان الحلّيّ ، (من علماء القرن التاسع الهجري) ، الطبعة الأولى ، المطبعة الحيدريّة - النجف الأشرف - 1370 هـ- ، نشر و تصوير : انتشارات الرسول المصطفى صلى الله عليه وآله وسلم - قم المقدّسة -.

155 - مدينة معاجز الأئمة الاثني عشر عليهم السلام و دلائل الحجج على البشر: للسيّد هاشم البحرانيّ ، (ت 1107 هـ-) ، الطبعة الأولى، مؤسسة المعارف الإسلاميّة - قم المقدّسة - 1413 هـ-.

156 - مرآة الأنوار و مشكاة الأسرار: لأبي الحسن ابن محمّد طاهر العاملي النباطي

- البياضي، (من أعلام القرن الثاني عشر هـ-ق)، منشورات مؤسسة دار المجتبي عليه السلام للمطبوعات، قم - 1428 هـ-ق.
- 157 - مرآة العقول : لأبي الحسن ابن محمّد طاهر العامليّ النباطيّ البياضيّ الفتونّيّ ، (من أعلام القرن الثاني عشر)، من منشورات مكتبة إسماعيليان، و من منشورات مؤسسة دار المجتبي - بقم المقدّسة - 1428 هـ-ق .
- 158 - مروج الذهب و معادن الجواهر : لأبي الحسن عليّ بن الحسين بن عليّ المسعودي ، (ت 346 هـ-ق) ، دار المعرفة - بيروت - .
- 159 - مسائل عليّ بن جعفر - المنسوب إلى عليّ بن جعفر الصادق عليه السلام: (من أعلام القرن الثالث الهجري)، تحقيق و نشر مؤسسة آل البيت عليهم السلام لإحياء التراث - قم المقدّسة - الطبعة الأولى ، 1409 هـ- .
- 160 - مستدرك الوسائل و مستنبط المسائل : لميرزا حسين النوريّ الطبرسيّ ، (ت 1320 هـ-)، تحقيق و نشر: مؤسسة آل البيت عليهم السلام لإحياء التراث - قم المقدّسة - الطبعة الأولى ، 1407 هـ- .
- 161 - مستطرفات السرائر [أو النوادر]: للشيخ أبي عبد الله محمّد بن أحمد ابن إدريس الحلّيّ ، (ت 598 هـ-ق) ، انتشارات جماعة المدرّسين - قم المقدّسة ، 1411 هـ-ق ، و أيضاً المطبوع في آخر المجلّد الثالث من كتاب السرائر.
- 162 - مسند أحمد بن حنبل: للحاكم أحمد بن محمّد بن حنبل، (ت 241 هـ-ق) ، نشر دار الفكر - بيروت - .
- 163 - المستدرك على الصحيحين : للحاكم أبو عبد الله محمّد بن عبد الله النيسابوريّ ، (ت 405 هـ-ق) ، نشر دار الفكر - بيروت - .
- 164 - مشكاة الأنوار في غرر الأخبار : للعالم الجليل أبي الفضل عليّ بن الحسن الطبرسيّ ، (من أعلام القرن السابع هـ-)، منشورات المكتبة الحيدريّة في النجف الأشرف ، الطبعة الثانية ، 1385 هـ- .

- 165 - المصباح : للشيخ تقي الدين إبراهيم بن علي بن الحسن بن محمد العاملي الكفعمي ، (من أعلام القرن التاسع)، الطبعة الأولى لمؤسسة الأعلمي للمطبوعات، بيروت - 1411 هـ - ق .
- 166 - مصباح المتهجد: الشيخ الطائفة ، أبي جعفر محمد بن الحسن الطوسي ، (ت 460 هـ - ق) ، الطبعة الأولى، مؤسسة فقه الشيعة ، بيروت - 1411 هـ - ق .
- 167 - المصباح المنير: لأحمد بن محمد بن علي المقرئ الفيومي ، (ت 770 هـ - ق) ، منشورات دار الهجرة - إيران ، قم - 1425 هـ - ق .
- 168 - المصنّف لابن أبي شيبة : لعبد الله بن محمد بن أبي شيبة ، الكوفيّ الأسديّ ، (ت 235 هـ - ق) ، بإشراف مكتب الدراسات والبحوث، في دار الفكر.
- 169 - المصنّف لعبد الرزّاق : لأبي بكر عبد الرزّاق بن همام الصنعاني ، (ت 211 هـ - ق) تحقيق الشيخ المحدث .
- 170 - معالم العلماء : لمحمد بن علي بن شهر آشوب ، (ت 588 هـ - ق) ، نشر مطبعة الحيدرية - نجف الأشرف - 1380 هـ - ش .
- 171 - معاني الأخبار : للشيخ أبي جعفر محمد بن علي بن الحسين بن بابويه القميّ ، (ت 381 هـ - ق) ، مؤسسة النشر الإسلامي ، قم المقدّسة - 1361 هـ - ش .
- 172 - معجم البلدان : لشهاب الدين أبي عبد الله ، ياقوت بن عبد الله الحموي الرومي البغدادي ، (ت 626 هـ - ق) ، دار إحياء التراث العربي - بيروت ، و أيضاً تحقيق : فريد عبد العزيز الجندي، دار الكتب العملية ، بيروت.
- 173 - معجم رجال الحديث و تفصيل طبقات الرواة : للسيد أبي القاسم الموسوي الخوئي ، (ت 1413 هـ - ق) ، الطبعة الرابعة، مركز نشر آثار الشيعة ، قم المقدّسة - 1410 هـ - ق / 1369 هـ - ش .
- 174 - معجم الكبير : الكبير : لأبي القاسم سليمان بن أحمد الطبراني ، (ت 360 هـ - ق) ، نشر مكتبة ابن تيميّة - القاهرة - 1397 هـ - ق .

- 175 - معجم المفسرين : لعادل نويهض، (من المعاصرين)، نشر مؤسسة نويهض الثقافية - بيروت - الطبعة - 1403 هـ - ق .
- 176 - المعجم الوسيط : للدكتور إبراهيم أنيس - الدكتور عبد الحليم منتصر - عطية الصوالحي - محمد خلف الله أحمد ، الطبعة الثالثة ، 1408 هـ - ق / 1367 هـ - ش ، الناشر : مكتب نشر الثقافة الإسلامية .
- 177 - المقنع : للشيخ الصدوق ، (ت 381 هـ - ق) ، تحقيق ونشر مؤسسة الإمام الهادي عليه السلام - 1415 هـ - ق .
- 178 - المقنعة : لأبي عبد الله محمد بن محمد بن النعمان المفيد ، (ت 413 هـ -) ، نشر و تصوير المؤتمر العالمي لألفية الشيخ المفيد ، قم المقدسة - 1413 هـ - ق .
- 179 - مكارم الأخلاق : لأبي نصر الحسن بن الفضل الطبرسي ، (من أعلام القرن السادس الهجري) ، انتشارات الشريف الرضي ، قم المقدسة - 1412 هـ - ق .
- 180 - الملل و النحل : لأبي الفتح محمد بن عبد الكريم الشهرستاني ، (ت 548 هـ - ق) ، نشر دار المعرفة - بيروت - 1381 هـ - ق .
- 181 - المناقب : الموقق بن أحمد بن محمد المكي الخوارزمي (ت 568 هـ -) ، تحقيق : الشيخ مالك المحمودي ، الطبعة الثالثة ، مؤسسة النشر الإسلامي - قم المقدسة - 1417 هـ - ق .
- 182 - مناقب آل أبي طالب : لأبي جعفر رشيد الدين محمد بن علي بن شهر آشوب السروي المازندراني ، (ت 588 هـ - ق) ، مؤسسة انتشارات العلامة ، قم المقدسة - 1379 هـ - ق .
- 183 - المناقب لابن المغازلي : لأبي الحسن علي بن محمد ابن المغازلي ، (ت 483 هـ - ق) ، نشر دار الأضواء - بيروت - 1403 هـ - ق .
- 184 - منية المرید : للشهيد الثاني ، (ت 966 هـ - ق) نشر دفتر تبليغات الإسلامية ، قم المقدسة 1409 هـ - ق .

- 185 - منتخب الأنوار المضيئة : للسيد علي بن عبد الكريم النيلى النجفي ، (من أعلام القرن التاسع) ، مطبعة الخيام - قم - 1401 هـ - ق
- 186 - منتخب بصائر الدرجات : للشيخ حسن بن سليمان الحلبي ، (من أعلام القرن التاسع) ، نشر مطبعة الحيدرية - النجف الأشرف - الطبعة الأولى 1370 هـ - ق.
- 187 - المنجد في اللغة والأعلام : لويس معلوف ، الطبعة الخامسة والثلاثون ، منشورات دار المشرق - بيروت - 1996 م.
- 188 - من لا يحضره الفقيه : للشيخ الصدوق أبي جعفر ، محمد بن علي بن الحسين ابن بابويه الصدوق القمي ، (ت 381 هـ - ق) ، الطبعة السادسة ، دار الأضواء - بيروت - 1405 هـ - ق .
- 189 - منهاج البراعة في شرح نهج البلاغة : لميرزا حبيب الله الهاشمي الخوئي ، (ت 1424 هـ - ق) ، الطبعة الرابعة ، مطبعة الإسلامية - طهران .
- 190 - موسوعة فضائل القرآن الحكيم و خواص بعض سوره وآياته : تأليف : لمؤلف هذه المجموعة ، انتشارات المكتبة الحيدرية ، قم المشرفة ، الطبعة الأولى - 1429 هـ - ق.
- 191 - موسوعة مكاتيب الأئمة عليهم السلام و رسائلهم : تأليف حقير المحقق و المترجم (في عشرة مجلدات).
- 192 - نزهة الناظر و تنبيه الخاطر : للشيخ الحسين بن محمد بن الحسن بن نصر الحلواني ، (من أعلام القرن الخامس) ، تحقيق و نشر : مدرسة الإمام المهدي عليه السلام - قم المقدسة - الطبعة الأولى 1408 هـ - .
- 193 - نقد الرجال : للسيد مصطفى بن الحسن التفرشي ، (من أعلام القرن 11 هـ - ق) ، نشر مؤسسة آل البيت عليهم السلام لإحياء التراث - قم المقدسة - الطبعة الأولى ، 1418 هـ - .
- 194 - نهج البلاغة : للسيد الرضي ، (ت 406 هـ - ق) ، انتشارات دار الهجرة - قم المقدسة - .
- 195 - نهج الحق و كشف الصدق : للحسن بن يوسف المطهر الحلبي ، (ت 726 هـ - ق) ، الطبعة الرابعة ، مؤسسة الطباعة و النشر ، دار الهجرة - قم المقدسة - 1414 هـ - ق.

- 196 - النوادر: لأبي جعفر أحمد بن محمد بن عيسى الأشعريّ القمّيّ ، (المتوفّي في عصر الغيبة الصغرى)، تحقيق : مؤسّسة الإمام المهديّ عليه السلام ، الطبعة الأولى ، المطبعة أمير - قم المقدّسة - .
- 197 - نور الأبصار في مناقب آل بيت النبيّ المختار عليهم السلام: للشيخ مؤمن الشبلنجيّ ، (من أعلام القرن الثالث عشر) ، منشورات الشريف الرضيّ - قم المقدّسة - .
- 198 - نهاية الأرب في فنون الأدب : لشهاب الدين أحمد بن عبد الوهاب النويري ، (733 هـ - ق) ، وزارة الثقافة و الإرشاد القومي ، المؤسّسة المصرية.
- 199 - الوافي : للمولى محمّد محسن ، المشتهر «بالفيض الكاشانيّ» ، (ت 1091 هـ-) ، تحقيق و نشر : مكتبة الإمام أمير المؤمنين عليّ عليه السلام - إصفهان - الطبعة الأولى 1406 هـ - ق .
- 200 - وسائل الشيعة : للشيخ محمّد بن الحسن الحرّ العامليّ ، (ت 1104 هـ-) ، مؤسّسة آل البيت عليهم السلام لإحياء التراث - قم المقدّسة - الطبعة الأولى ، 1409 هـ- .
- 201 - اليقين باختصاص مولانا عليّ عليه السلام بإمرة المؤمنين : للسيد رضيّ الدين علي بن الطاووس الحلّي ، (ت 664 هـ - ق) ، الطبعة الأولى ، مؤسّسة دار الكتاب - قم المقدّسة ، سنة 1413 هـ - ق .

آشنایی با بعضی از آثار منتشر شده مترجم

- 1- شواهد آیات و أمثال سیوطی.
- 2- شرح کتاب ارث (کتاب لمعه).
- 3- جهاد - هجرت - شهادت، با مقدمه ای بر شناخت مکتب، چاپ سوم آن با اصلاحات و اضافات کلی، توسط انتشارات جامعه مدرّسین حوزه علمیه قم.
- 4- روش تدریس و خود آموز قرآن، همراه با تجوید مصوّر، بضمیمهٔ چهل حدیث؛ در چهار مرحله چاپ؛ و چاپ پنجم به انضمام جزء سی ام قرآن با ترجمه روان.
- 5- وسیله ارتباط با خداوند متعال، برگزیده ای از دعاها و زیارات، با ترجمهٔ روان.
- 6- تهذیب نفس، با مقدمه ای بر شناخت انسان.
- 7- کشکول نفیس، در 2 جلد، قطع وزیری و زر کوب.
- 8- آداب زندگی و معاشرت از دیدگاه معصومین علیهم السلام، در چهار مرحله چاپ.
- 9- راهنمای سعادت و خوش بختی (خلاصهٔ زندگی 14 معصوم و 560 حدیث)، در 8 مرحله چاپ.
- 10- موسوعة کلمات الإمام الحسین علیه السلام با هم کاری پژوهش کدهٔ حضرت باقر العلوم علیه السلام.
- 11- موسوعة الإمام محمّد الجواد علیه السلام (در 2 جلد زر کوب) با هم کاری بعضی از دوستان محترم در مؤسسهٔ حضرت ولیّ عصر (عجل الله تعالی فرجه).
- 12- موسوعة الإمام علیّ الهادی علیه السلام (در 4 جلد زر کوب) با هم کاری بعضی از دوستان محترم در مؤسسهٔ حضرت ولیّ عصر (عجل الله تعالی فرجه).
- 13- موسوعة الإمام الحسن العسکری علیه السلام (در 6 جلد زر کوب) با هم کاری بعضی از دوستان محترم در مؤسسهٔ حضرت ولیّ عصر (عجل الله تعالی فرجه).
- 14- موسوعة الإمام الرضا علیه السلام (در 8 جلد زر کوب) با هم کاری بعضی از دوستان محترم در مؤسسهٔ حضرت ولیّ عصر (عجل الله تعالی فرجه).

15 - تحقیق در ابعاد مختلف کتاب «الفضائل لشاذان بن جبرئیل قمی» و مقابله با نسخه های خطی و چاپی.

16 - 32 - خاطرات و سخنان چهارده معصوم علیهم السلام، به عنوان (چهل داستان و چهل حدیث از هر معصوم) در 14 جلد مستقل - در 4 مرحله چاپ -

33- بوستان چیستان؟ و کیستان؟ (چاپ پنجم) دو جزء در 2 جلد با اصلاحات و اضافات قابل توجه.

34 - کلید سعادت و تندرستی (خواص «بسم الله الرحمن الرحيم»، سوره «حمد» و «آیه الکرسی»).

35 - شناخت شیعه (شیعیان موفق، مردود) در سه مرحله چاپ.

36 - مدرسه عشق (آموزش نماز و اهمیّت آن) - ویژه کودکان و نوجوانان، دختران و پسران؛ به همراه تصاویر متنوع؛ و چهل حدیث ویژه نماز، در 8 مرحله چاپ.

37 - تحقیق و ترجمه کتاب «الزهد» تألیف حسین بن سعید اهوازی از اصحاب امام رضا، جواد و هادی علیهم السلام؛ همراه با متن عربی و فهرس متعدد در پنج مرحله چاپ.

38 - تحقیق و ترجمه کتاب «المؤمن» - مؤمن کیست؟ وظیفه اش چیست؟ - تألیف حسین بن سعید اهوازی، همراه با متن عربی و فهرس متعدد، در سه مرحله چاپ.

39 - تحقیق و ترجمه کتاب «التمحیص» تألیف ابوعلی محمد بن همّام اسکافی، متوفای 336؛ همراه با متن عربی و فهرس متعدد، در سه مرحله چاپ.

40 - موسوعة فضائل القرآن الحکیم و خواصّ سُوره و آیاته، (در 3 جلد وزیری و زر کوب - عربی)، همراه با 14 فهرست متنوع.

41 - موسوعة کلمات حضرت فاطمة الزهراء علیها السلام با هم کاری پژوهش کده حضرت باقر العلوم علیه السلام.

42 - موسوعة کلمات الإمام الجواد علیه السلام با هم کاری پژوهش کده حضرت باقر العلوم علیه السلام.

43 - ختم سوره مبارکه «انعام» و سوره مبارکه «یس» همراه با زیارت امین الله، عاشورا، دعای توسل و حدیث شریف کساء، با سند و روایاتی در فضایل و خواص آن ها، با ترجمه روان، در سه مرحله چاپ.

44 - منشور حقوق شخصی و عمومی، (تحقیق و ترجمه رساله حقوق امام سجّاد علیه السلام، در 50 عنوان و 34 موضوع).

45 - تحقیق و ترجمه کتاب شریف تفسیر البرهان فی تفسیر القرآن، تألیف علامه محدّث سید هاشم بحرانی، (در 10 جلد وزیری و زر کوب).

46 - تحقیق و ترجمه کتاب تفسیر العیاشی - کتاب حاضر - .

کتاب هایی که آماده چاپ و نشر می باشد

1 - موسوعة مکاتیب الأئمّة علیهم السلام و رسائلهم در 10 جلد زر کوب با فهرس متنوّع.

2 - تجدید چاپ جلد اوّل کَشکول نفیس با تغییرات و اضافات کلی.

3 - خاطرات گوناگون از سال 1342؛ نقطه آغاز انقلاب عظیم اسلامی، تا دوران حاضر، (که بسیاری از آن ها تا کنون در دسترس علاقه مندان قرار نگرفته است).

4 - تحقیق کتاب شریف «الجعفریّات - الأشعثیّات» در جهات مختلف و مقابله آن با نسخه های مختلف خطّی و چاپی، با هم کاری بعضی از دوستان محترم.

5 - چهل حدیث مهم پیرامون ازدواج، در ابعاد مختلف آن.

6 - فضایل و خواصّ «سوره های مبارکه قرآن» - در جزوه های متعدّد - .

7 - ترجمه متن «احتجاج و مکالمه خانم حُسنیه» در مجلس هارون الرشید (خلیفه عبّاسی) با رؤسا و دانش مندان اهل تسنّن، به زبان عربی.

8 - الآیات النازلة فی النبیّ و أهل بیته الطاهرين علیهم السلام و شیعتهم و موالیهم، أعدائهم و مخالفیهم، (همراه با ترجمه، در 3 جلد وزیری).

9 - ترجمه کتاب المعیار و الموازنة فی فضائل أمير المؤمنین علی بن ابی طالب (صلوات الله علیه و علی اولاده المعصومین)، تحقیق شیخ محمد باقر محمودی.

10 - ترجمه کتاب قضاء حقوق المؤمنین، تألیف شیخ سدید الدین ابو علی بن طاهر الصوري، از علمای قرن ششم، تحقیق مؤسسه آل البيت علیهم السلام لإحياء التراث.

بسمه تعالی

جَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

با اموال و جان های خود، در راه خدا جهاد نمایید، این برای شما بهتر است اگر بدانید.

(توبه : 41)

چند سالی است که مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه موفق به تولید نرم افزارهای تلفن همراه، کتاب خانه های دیجیتالی و عرضه آن به صورت رایگان شده است. این مرکز کاملاً مردمی بوده و با هدایا و نذورات و موقوفات و تخصیص سهم مبارک امام علیه السلام پشتیبانی می شود.

برای خدمت رسانی بیشتر شما هم می توانید در هر کجا که هستید به جمع افراد خیراندیش مرکز بپیوندید.

آیا می دانید هر پولی لایق خرج شدن در راه اهلبیت علیهم السلام نیست؟

و هر شخصی این توفیق را نخواهد داشت؟

به شما تبریک میگوئیم.

شماره کارت :

6104-3388-0008-7732

شماره حساب بانک ملت :

9586839652

شماره حساب شبا :

IR390120020000009586839652

به نام : (موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه)

مبالغ هدیه خود را واریز نمایید.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آواده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

